T.C.
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
İlköğretim Anabilim Dalı
Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı

SOSYAL BİLGİLER DERSİ (4. VE 5. SINIF) ÖĞRETİM MATERYALLERİNDE EMPATİ BECERİSİNİN AMAÇ, KAPSAM VE ETKİLİLİK BOYUTLARINDA İNCELENMESİ

Nilüfer Bircan KAYA
(Yüksek Lisans Tezi)

İstanbul-2011

T.C.
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
İlköğretim Anabilim Dalı
Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı

SOSYAL BİLGİLER DERSİ (4. VE 5. SINIF) ÖĞRETİM MATERYALLERİNDE EMPATİ BECERİSİNİN AMAÇ, KAPSAM VE ETKİLİLİK BOYUTLARINDA İNCELENMESİ

Nilüfer Bircan KAYA
(Yüksek Lisans Tezi)

Danışman
Doç. Dr. Yücel KABAPINAR

İstanbul-2011

Tüm kullanım hakları
Nilüfer Bircan KAYA'ya aittir.
©2011

ONAY

Nilüfer Bircan Kaya tarafından hazırlanan " Sosyal Bilgiler (4. ve 5. Sınıf) Öğretim Materyallerinde Empati Becerisinin Amaç, Kapsam ve Etkililik Boyutlarında İncelenmesi" konulu bu çalışma, 29 Haziran 2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jüri tarafından başarılı bulunmuş ve yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	Adı Soyadı	İmza
TEZ DANIŞMANI	**Doç. Dr. Yücel KABAPINAR**	.....
JÜRİ ÜYESİ	**Prof. Dr. Cihangir DOGAN**	.....
JÜRİ ÜYESİ	**Yrd. Doç. Dr. Müge AKBAG**	.....

ÖZGEÇMİŞ

2003	Şanlıurfa Anadolu Lisesi
2008	İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı
2008	Rize Üniversitesi Eğitim Fakültesi Araştırma Görevliliği
2009	Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Araştırma Görevliliği (35. Madde)
2009	Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı Yüksek Lisans Programına Giriş

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Görev Yaptığı Kurum	Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
E-Posta	nilufer.kaya@marmara.edu.tr
	niluferbircankaya@gmail.com
Web Sitesi	http://www.rize.edu.tr/akademisyen/akademisyen.asp?id=266

ÖNSÖZ

Bilginin hızla değişip, geliştiği günümüz bireylerin üst düzey bilgi ve becerilerle donanmasını gerektirmektedir. Bu bilgi ve becerilerin kazandırılması hiç kuşkusuz Sosyal Bilgiler dersiyle mümkündür. Öğrenmenin merkezinde öğrenenin yer aldığı 2005 Sosyal Bilgiler Eğitim Programı'nda öğrencilere kazandırılması hedeflenen birtakım beceriler yer almaktadır. Bu sosyal becerilerden biri olan empati, bireylerin sosyalleşmesinde, etkili birer vatandaş olmasında ve iletişim becerilerinin gelişmesinde temel beceri olarak kabul edilmektedir. Bu becerinin kazandırılması, geliştirilmesi, değerlendirilmesi ve kalıcılığının sağlanmasında rol oynayan önemli faktörlerden biri de öğretim materyalleridir. Bu materyallerden en yaygını ders kitapları olup, öğrenme-öğretme sürecinde öğrenciye ve öğretmene yardımcı materyal olması açısından uzun yıllardan beri kullanılagelmektedir. Eğitim programlarının temelini şekillendiren öğrenen merkezli anlayış ders kitaplarına da yansımış, onların da öğrenciye dönük olmasını sağlamış ve buna ek olarak öğretmene rehberlik edebilen kılavuz kitapları hazırlanmıştır.

Bu araştırmada ders kitaplarının empati becerisini kazandırması, geliştirmesi ve değerlendirmesi bakımından yeterliliği, öğretmenlerin empati becerisini kazandırmaları, geliştirmeleri ve değerlendirmeleri noktasındaki uygulamaları ve ders kitaplarının empati becerisini kazandırması, geliştirmesi ve değerlendirmesi açısından niteliği yönündeki görüşlerine ait bulgulara yer verilmiştir.

Araştırmam boyunca hem akademik hem de psikolojik anlamda destek olan, yol gösteren ve deneyimleriyle yoluma ışık tutup beni cesaretlendiren, sabrı ve anlayışıyla pes ettiğim her anda yoluma devam etmemi sağlayan sevgili danışmanım Doç. Dr. Yücel KABAPINAR' a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu zorlu süreç boyunca desteğini esirgemeyen ve müsamaha gösteren Anabilim Dalı Başkanımız Prof.Dr. Sefer ADA'ya ve Anabilim Dalı Başkan Yardımcımız Öğr. Gör. Yüksel AYDIN'a ve lisans eğitimimden bugünlere kadar manevi desteğini her zaman yanımda hissettiğim, bilgi ve deneyimleriyle bana akademisyenliği sevdiren ve bu günlere gelmemde büyük emekler sarf eden Saygıdeğer hocam Prof. Dr. Feridun MERTER'e teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Araştırmamın yöntem kısmında emeği geçen Esra Eminoğlu ÖZMERCAN' a ve Arş. Gör. Dilek PEKİNCE'ye çok teşekkür ederim. Çalışmamın her aşamasında yanımda olan, beraber ağlayıp beraber güldüğümüz, araştırmanın zorlu yollarını beraber arşınladığımız, desteğiyle ve ilgisiyle yanımda olan sevgili mesai arkadaşım Arş. Gör. Aslıhan ALYILDIZ' a, bana evinin kapılarını açan, bilgisayar başında beraber sabahladığımız, öğretmenlik bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan sevgili arkadaşım Melek DUMAN' a çok teşekkür ederim.

Son olarak; hayata gözlerimi açtığım andan bugünlere değin maddi ve manevi varlıklarıyla yanımda olan eşsiz anneciğim Fehime KAYA ve canım babacığım Yaşar KAYA'ya ve sevgili kardeşlerime sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Arş. Gör. NİLÜFER BİRCAN KAYA

ÖZET

Bu araştırmada, 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler öğretim materyallerinin, empati becerisi açısından amaç, kapsam ve etkililik boyutlarında incelenmesi amaçlanmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışmasına uygun olarak düzenlenen araştırmanın çalışma grubu iki bölümden oluşmaktadır:

1. Araştırmada 2004-2005 öğretim yılında uygulamaya konulan İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı'na göre hazırlanan, 2009-2010 öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından onaylanmış 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve çalışma kitapları kullanılmıştır.
2. Araştırmanın çalışma grubunu 35, 4. ve 5. sınıf öğretmeni oluşturmaktadır.

Araştırmada 7 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmada Sosyal Bilgiler öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve çalışma kitapları doküman incelemesi yöntemiyle ele alınmış, öğretmenlerle yapılan görüşmeler sonunda ses kayıtları yazıya dönüştürülmüştür. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir.

Farklı yayınevlerinin ilköğretim Sosyal Bilgiler 4. ve 5. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve çalışma kitaplarında sosyal ve tarihsel empati etkinliklerinin bulunduğu, sosyal empati etkinliklerinin tarihsel empati etkinliklerine göre fazla olduğu tespit edilmiştir. Farklı yayınevlerinin 4. ve 5. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve çalışma kitaplarında yer alan metinlerde bilgilendirici metin, siz olsaydınız ne yapardınız tarzında sorular ve örnek olayların ağırlıkta olduğu tespit edilmiştir. Farklı yayınevlerinin 4. ve 5. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve çalışma kitaplarında bulunan görsel empati etkinliklerinin sayısının yetersiz olduğu, bulunan etkinliklerin ise resim ve fotoğraf yoğunluklu olduğu görülmektedir. Farklı yayınevlerinin 4. ve 5. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve çalışma kitaplarındaki empati becerisini kazandırmaya, geliştirmeye yönelik yöntem, teknik ve etkinliklerin soru-cevap, siz olsaydınız ne yapardınız ve drama etkinliklerinin ağırlıklı

olduğu belirlenmiştir. Farklı yayınevlerinin 4. ve 5. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve çalışma kitaplarındaki empati becerisini değerlendirmeye yönelik yöntem, teknik ve etkinliklerin yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

Öğretmenlerin sosyal empati ve tarihsel empati hakkındaki görüşleri alınarak, sosyal empati becerisi hakkında kısmen bilgi sahibi oldukları, tarihsel empati becerisi hakkında ise yeterince bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür. Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler dersinde empati becerisinin kazandırılmasının önemli olduğunu ve Sosyal Bilgiler dersinin bu beceriyi kazandırmada çok uygun olduğunu dile getirmişlerdir. Öğretmenler empati becerisini kazandırmak ve geliştirmek için drama ve örnek olay, değerlendirme aşamasında ise gözlem ve açık uçlu sorular gibi yöntem, teknikleri kullandıklarını; bunları seçme nedenlerinin ise empati becerisini kazandırmaya uygun olmasından kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Öğretmenler ağırlıklı olarak Sosyal Bilgiler öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabını empati becerisini kazandırması açısından yetersiz bulmuş, bunu kitaplardaki empati etkinliliklerinin yetersizliğine bağlamışlardır. Öğretmenler empati becerisini kazandırma aşamasında karşılaştıkları sorunları öğrencilerin bencilce davranması ve empati etkinliklerinin uygulanmasındaki zorluklar olarak nitelendirmişler, bu sorunların ağırlıklı olarak öğrenciden ve aileden kaynaklandığını dile getirmişlerdir. Karşılaşılan sorunların çözümünde olaya anında müdahale ettiklerini belirtmişler, Sosyal Bilgiler ders saattin arttırılmasını ve sınıf mevcutlarının azaltılmasını tavsiye etmişlerdir. Öğretmenlerin empati sürecine girip kendilerini Talim Terbiye Kurulu üyesi gibi düşünmeleri ve bu durumda empati becerisini kazandırmak, geliştirmek ve değerlendirmek ve Sosyal Bilgiler öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabını empati becerisi açısından daha nitelikli kılmak adına neler yapacakları sorulduğunda, çok çeşitli cevaplar vermişler, sıklıkla kitaplara günlük hayatla ilişkili olaylara yer vermek, kitapları görsel açıdan zenginleştirme ve kitapların yanında ek materyaller vermek istediklerini ifade etmişlerdir.

ABSTRACT

This study aims to analyze the 4th and 5th grade Social Studies teaching materials in terms of empathy skill in purpose, scope and efficacy dimensions. The case study method, one of the qualitative research methods, was used in the study, and the target population of the study consisted of two sections:

1. The 4th and 5th grade Social Studies teacher's guidebooks, textbooks, and workbooks, which were prepared in accordance with the Primary Education Social Studies Curriculum that was put into effect in the 2005-2005 school year and approved by the Ministry of National Education Head Council of Education and Discipline in the 2009-2010 school year, were used.
2. The target population of the study consisted of 35 3rd and 4th grade classroom teachers.

A semi-structured interview form consisting of 7 questions was used in the study. The Social Studies teacher guidebooks, textbooks and workbooks were examined using the document analysis method, and the voice recordings of interviews with teachers were transcribed into text format. The data obtained were analyzed using the content analysis method.

It was seen that the Primary Education 4th and 5th grade Social Studies teacher's guidebooks, textbooks and workbooks prepared by different publishing houses contained social and historical empathy activities, and that the social empathy activities were more than the historical empathy activities. It was further seen that the 4th and 5th grade teacher's guidebooks, textbooks and workbooks published by different publishing houses mainly contained informative texts, questions in the form of "What would you do if it were you?", as well as case studies. It was seen that the 4th and 5th grade teacher's guidebooks, textbooks and workbooks published by different publishing houses contained insufficient number of visual empathy activities, and that the only visual empathy activities mainly consisted of photographs and illustrations. It was further seen that the methods, techniques and activities aimed at provision and development of empathy skills in the 4th and 5th grade teacher's guidebooks, textbooks and workbooks published by different publishing houses mainly concentrated on questions and answers, "What would you do if it were you?", and drama activities. It

was seen that the methods, techniques and activities aimed at evaluation of the empathy skill in the 4th and 5th grade teacher's guidebooks, textbooks and workbooks published by different publishing houses were inadequate.

Upon obtaining the opinions of teachers on social empathy and historical empathy, it was seen that they had partial knowledge on the social empathy skill, and that they did not have adequate knowledge on the historical empathy skill. Teachers stated that provision of empathy skill in the Social Studies course was important, and that the Social Studies course was very much appropriate for teaching this skill. Teachers further stated that they used methods and techniques such as drama and case studies to teach the empathy skill, and observation and open-ended questions in the evaluation stage; that the reason why they chose these methods and techniques was because they were appropriate for teaching the empathy skill. Teachers for the most part found the Social Studies teacher's guidebooks, textbooks and student workbooks inadequate in terms of provision of the empathy skill, attributing the reason to inadequacy of the empathy activities contained in the books. Teachers further stated that among the major difficulties they experienced in teaching the empathy skill were selfish attitude of students and difficulties in application of the empathy activities, emphasizing that these problems arose mainly from students and families. Teachers stated that they instantly responded to incidents to solve problems, and recommended that the course hours of the Social Studies course be increased and the classroom sizes be reduced. When teachers were requested to enter the empathy process and assume they were members of the Council of Education and Discipline, and asked what they would do to provide, develop and evaluate the empathy skill, and to make the Social Studies teacher's guidebooks, course books and workbooks more efficient in terms of the empathy skill, they gave a wide variety of answers, and frequently stated they wanted to include daily-life incidents in the books, enhance the books visually, and to provide students with supplementary materials in addition to books.

İÇİNDEKİLER

ÖZGEÇMİŞ……**II**
ÖNSÖZ .....**III**
ÖZET .....**V**
ABSTRACT.....**VII**
İÇİNDEKİLER .....**IX**
TABLOLAR LİSTESİ .....**XV**
ŞEKİLLER LİSTESİ…….....……**XVII**
RESİMLER LİSTESİ…….....**XVIII**
KISALTMALAR VE SEMBOLLER.....**XXI**
BÖLÜM I: GİRİŞ.....1
1.1.Problem …….....1
1.2.Amaç…….....4
1.3. Önem 6
1.4. Sınırlılıklar…….....6
1.5. Sayıltılar.....6
1.6. Tanımlar 6
BÖLÜM II: ALANYAZIN…….8

2.1.Sosyal Bilgiler Sosyal Bilgilerin Tanımı, Amacı ve Kapsamı……...8
2.1.2. Sosyal Bilgiler Dersinin Tarihsel Gelişimi…….....10
2.1.2.1. Dünyada Sosyal Bilgiler…….....10
2.1.2.2. Türkiye'de Sosyal Bilgiler……11
2.1.3. Sosyal Bilgiler Öğretimi……..12
2.1.3.1. Sosyal Bilgiler Öğretiminin Önemi……..13
2.1.3.2. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı……14
2.1.3.2.1. 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı……14
2.1.3.2.1.1 Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Amacı, Vizyonu ve Temel Yaklaşımı.....…….14
2.1.3.2.1.4. Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Yapısı……..18
2.2. İletişim ve Empati…….23
2.2.1. Empati…….24
2.2.1.1. Empatiye Kavramsal Bir Bakış……...….24

2.2.1.2. Empatinin Bileşenleri 25
2.2.1.2.1. Algısal (Perceptual) Empati…….....25
2.2.1.2.2. Bilişsel (Cognitive) Empati……...25
2.2.1.2.3. Duyuşsal (Emotional) Empati……...26
2.2.1.2.4. Bildirişimsel Empati…….....27
2.2.1.2.5. Prososyal Bir Davranış Olarak Empati…….....28
2.2.2. Empatinin Tarihsel Gelişimi…….....28
2.2.3. Empati ile Karıştırılan ve Empati ile İlintili Kavramlar.....29
2.2.3.1. Yerine geçme/koyma/harekete geçme (Acting).....29
2.2.3.2. Sempati.....30
2.2.3.3. Acıma.....31
2.2.3.4. Özdeşleşme 31
2.2.3.5. Duygu Bulaşması(Emotional Contagion).....32
2.2.3.6. Bakış açısı oluşturma/Perspektif alma
(Perspective Taking).....33
2.2.3.7. Hissetme (Feeling).....33
2.2.3.8. Anlayış oluşturma/Kavrama (Understanding).....33
2.2.3.9. Taklit (İmitation).....34
2.2.3.10. Özgecilik (Alturism).....35
2.2.3.11. Benmerkezcilik (Egocentirism).....35
2.2.3.12. Kişisel Sıkıntı (Personal Distress).....36
2.2.3.13. Sezgisel Tanı.....36
2.2.4. Empatik Tepki Basamakları.....36
2.2.5. Empati Çeşitleri.....38
2.2.5.1. Tarihsel Empati.....38
2.2.5.1.Sosyal Empati.....42
2.2.6. Empati Eğitimi.....43
2.2.7. Empati Becerisini Geliştirmede Kullanılabilecek Yöntem
ve Teknikler 47
2.2.7.1.Örnek Olay İncelemesi.....47
2.2.7.2.Rol Oynama.....48
2.2.7.3.Siz Olsaydınız Ne Yapardınız?.....48

2.2.7.4.Sözlü Tarih.....49
2.2.7.5. Altı Şapkalı Düşünme Tekniği.....49
2.2.7.6.Tartışma.....50
2.2.7.7.Soru-Cevap.....50
2.2.7.8.İstasyon.....51
2.2.7.9.Drama.....51
2.2.7.10. Beyin Fırtınası.....52
2.2.7.11. İşbirlikli Öğrenme.....53
2.2.8. Empati Becerisini Geliştirmede Metinlerin Kullanımı.....54
2.2.8.1.Edebi Ürünler.....54
2.2.8.1.1. Efsane.....54
2.2.8.1.2. Destan.....54
2.2.8.1.3. Masal.....55
2.2.8.1.4. Şiir.....55
2.2.8.1.5. Öykü (Hikaye).....56
2.2.8.1.6. Mektup ve Günlükler.....57
2.2.8.1.7. Biyografi.....57
2.2.8.1.8. Tiyatro Eserleri.....58
2.2.8.1.9. Anı.....58
2.2.8.1.10. Gezi Yazısı.....59
2.2.9. Empati Becerisini Geliştirmede Görsellerin Kullanımı.....59
2.2.9.1.Resim.....59
2.2.9.2.Fotoğraf.....60
2.2.9.3.Karikatür.....60
2.2.9.4.Gazete.....61
2.2.10. Empati Becerisini Değerlendirmeye Yönelik Yöntem ve Teknikler.....61
2.2.10.1. Portfolyo ve Performans Değerlendirme.....61
2.2.10.2. Öz, Grup ve Akran Değerlendirme.....62
2.2.10.3. Gözlem ve Görüşme.....63
2.2.10.4. Tutum Ölçekleri.....64
2.2.11. Sosyal Empati Becerisinin Kazandırılmasında Kullanılan Etkinlikler.....65
2.2.11.1. Yazım Yoluyla Empati.....65

2.2.11.2. Resim Çizim Yoluyla Empati.....65
2.2.12. Empati ile İlgili Yaklaşımlar.....65
2.2.6.1.Çıkarsama.....65
2.2.6.2.Rol Oynama.....66
2.2.6.3.Heyecan Yanılması.....66
2.2.7. Çocukta Empati.....66
2.2.8. Öğretmen-Öğrenci İlişkisinde Empati.....68
2.2.9. Empatinin Ölçülmesi.....70
2.3. Bir Öğretim Materyali: Ders Kitapları.....72
2.3.1. Ders Kitabı Nedir?.....72
2.3.2. Ders Kitaplarının Öğretimdeki Yeri ve Önemi.....72
2.3.3. Ders Kitaplarında Bulunması Gereken Nitelikler.....73

BÖLÜM III: YÖNTEM.....74
3.1.Araştırmanın Deseni.....74
3.2.Çalışma Grubu.....75
3.3.Veri Toplama Araçları.....76
3.3.1. Doküman İncelemesi.....76
3.3.2. Görüşme.....76
3.4.Verilerin Analizi.....77
3.4.1. İçerik Analizi.....77
3.4.2. Doküman İçerik Analizi.....78
3.4.3. Görüşme İçerik Analizi.....78
BÖLÜM IV: BULGULAR.....80

4.1. İlköğretim Sosyal Bilgiler 4. ve 5. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitabı, Ders Kitabı ve Öğrenci Çalışma Kitabında Yer Alan Empati Türlerine İlişkin Bulgular.....80
4.2. İlköğretim Sosyal Bilgiler 4. ve 5. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitapları, Ders Kitapları ve Öğrenci Çalışma Kitaplarındaki Metinlerde Yer Alan Empati Etkinliklerine İlişkin Bulgular.....91
4.3. İlköğretim Sosyal Bilgiler 4. ve 5. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitapları, Ders Kitapları ve Öğrenci Çalışma Kitaplarındaki Görsellerde Yer Alan Empati Etkinliklerine İlişkin Bulgular.....102

4.4. İlköğretim Sosyal Bilgiler 4. ve 5. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitapları, Ders Kitapları ve Öğrenci Çalışma Kitaplarındaki Empati Becerisinin Kazandırılmasına ve Geliştirilmesine Yönelik Yöntem, Teknik ve Etkinliklere İlişkin Bulgular.....111
4.5. İlköğretim Sosyal Bilgiler 4. ve 5. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitapları, Ders Kitapları ve Öğrenci Çalışma Kitaplarındaki Empati Becerisini Değerlendirme Araçlarına İlişkin Bulgular.....124
4.6. Öğretmenlerin Sosyal Empati Becerisi Hakkındaki Bilgilerine İlişkin Bulgular..130
4.7 Öğretmenlerin Tarihsel Empati Becerisi Hakkındaki Bilgilerine İlişkin Bulgular.132
4.8. Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler Dersinde Empati Becerisinin Kazandırılmasına Yönelik Görüşlerine İlişkin Bulgular.....135
4.9. Öğretmenlerin Empati Becerisinin Kazandırılmaya ve Geliştirmeye Yönelik Kullandıkları Yöntem, Teknik ve Etkinliklere İlişkin Bulgular.....137
4.10. Öğretmenlerin Empati Becerisinin Değerlendirmeye Yönelik Kullandıkları Yöntem, Teknik ve Etkinliklere İlişkin Bulgular.....140
4.11. Öğretmenlerin Empati Becerisini Kazandırma, Geliştirme ve Değerlendirmeye Yönelik Kullandıkları Yöntem, Teknik Ve Etkinlikleri Seçme Nedenlerine İlişkin Bulgular.....141
4.12. Öğretmenlerin Empati Becerisini Kazandırma, Geliştirme ve Değerlendirmeye Yönelik Kullandıkları Yöntem, Teknik ve Etkinlikleri Uygulamalarına İlişkin Bulgular.....143
4.13. Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitabı, Ders Kitabı ve Öğrenci Çalışma Kitabının Empati Becerisi Açısından Yeterliliğine Yönelik Görüşlerini İlişkin Bulgular.....148
4.14. Öğretmenlerin Empati Becerisini Kazandırma Aşamasında Karşılaşılan Sorunların Çeşitlerine İlişkin Bulgular.....152
4.15. Öğretmenlerin Empati Becerisini Kazandırma Aşamasında Karşılaşılan Sorunların Kaynaklarına İlişkin Bulgular.....155
4.16. Öğretmenlerin Empati Becerisini Kazandırma Aşamasında Karşılaşılan Sorunların Çözümüne Yönelik Uygulamalar ve Tavsiyelere İlişkin Bulgular.....156
4.17. Öğretmenlerin Empati Becerisini Kazandırma Aşamasında Karşılaşılan Sorunların Çözümüne Yönelik Uygulamalar ve Tavsiyelere İlişkin Bulgular.....159

BÖLÜM V: SONUÇ……..……..162

5.1. Yargı.....162
5.2. Tartışma.....167
5.3. Öneriler.....167
KAYNAKLAR.....172
EKLER.....182
EK-1: Öğretmen Görüşme Formu.....182

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. İlköğretim Dördüncü ve Beşinci Sınıf için Yeni Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Belirlenmiş Öğrenme Alanları ve Kazandırılacak Beceriler.....19

Tablo 2. 2 İlköğretim Dördüncü ve Beşinci Sınıfta Yeni Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Belirlenen Öğrenme Alanlarıyla Birlikte Doğrudan Verilecek Değerler.....21

Tablo 2. 3 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı 4. Sınıf Öğrenme Alanları, Üniteler ve Süreleri..... 22

Tablo 2. 4 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı 5. Sınıf Öğrenme Alanları, Üniteler ve Süreleri..... 22

Tablo 4.1. Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitabı, Öğrenci Çalışma Kitabı ve Öğretmen Kılavuz Kitabında Yer Alan Empati Etkinliklerinin Çeşitlerine İlişkin Frekans Dağılımı.....80

Tablo 4.2. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitabı, Öğrenci Çalışma Kitabı ve Öğretmen Kılavuz Kitabında Yer Alan Empati Etkinliklerinin Çeşitlerine İlişkin Frekans Dağılımı.....84

Tablo 4.3. Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitapları, Öğrenci Çalışma Kitapları ve Öğretmen Kılavuz Kitaplarındaki Metinlerde Yer Alan Empati Etkinliklerine İlişkin Frekans Dağılımı.....91

Tablo 4.4. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitapları, Öğrenci Çalışma Kitapları ve Öğretmen Kılavuz Kitaplarındaki Metinlerde Yer Alan Empati Etkinliklerine İlişkin Frekans Dağılımı.....96

Tablo 4.5. Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitapları, Öğrenci Çalışma Kitapları ve Öğretmen Kılavuz Kitaplarındaki Görsellerde Yer Alan Empati Etkinliklerine İlişkin Frekans Dağılımı.....102

Tablo 4.6. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitapları, Öğrenci Çalışma Kitapları ve Öğretmen Kılavuz Kitaplarındaki Görsellerde Yer Alan Empati Etkinliklerine İlişkin Frekans Dağılımı.....107

Tablo 4.7. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitapları, Öğrenci Çalışma Kitapları ve Öğretmen Kılavuz Kitaplarında Yer Alan Yöntem-Teknik ve Etkinliklere İlişkin Frekans Dağılımı.....111

Tablo 4.8. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitapları, Öğrenci Çalışma Kitapları ve Öğretmen Kılavuz Kitaplarında Yer Alan Yöntem-Teknik ve Etkinliklere İlişkin Frekans Dağılımı.....116

Tablo 4.9. Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitapları, Ders Kitapları ve Öğrenci Çalışma Kitaplarındaki Empati Becerisinin Değerlendirilmesine İlişkin Frekans Dağılımı.....125

Tablo 4.10. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitapları, Ders Kitapları ve Öğrenci Çalışma Kitaplarındaki Empati Becerisinin Değerlendirilmesine İlişkin Frekans Dağılımı.....128

Tablo 4.11. Sosyal Empati Alt Kategorisine İlişkin Frekans Dağılımı.....130

Tablo 4.12. Tarihsel Empati Alt Kategorisine İlişkin Frekans Dağılımı.....132

Tablo 4.13. Sosyal Bilgiler Dersinde Empati Becerisinin Kazandırılmasına İlişkin Öğretmen Görüşleri Alt Kategorisine Ait Frekans Dağılımı.....135

Tablo 4.14. Empati Becerisini Geliştirmeye Yönelik Yöntem-Teknik ve Etkinliklere İlişkin Alt Kategoriye Ait Frekans Dağılımı.....137

Tablo 4.15. Empati Becerisini Değerlendirmeye Yönelik Yöntem- Teknik ve Etkinliklere İlişkin Alt Kategoriye Ait Frekans Dağılımı.....140

Tablo 4.16. Öğretmenlerin Empati Becerisini Geliştirme ve Değerlendirmeye Yönelik Kullanılan Yöntem-Teknik ve Etkinlikleri Seçme Nedenlerine İlişkin Alt Kategoriye Ait Frekans Dağılımı.....142

Tablo 4.17. Öğretmenlerin Empati Becerisine Yönelik Yöntem, Teknik ve Etkinlikleri Uygulamalarına İlişkin Alt Kategoriye Ait Frekans Dağılımı.....143

Tablo 4.18. Sosyal Bilgiler ÖKK-DK-ÖÇK' nın Empati Becerisi Açısından Yeterliliğine İlişkin Alt Kategoriye Ait Frekans Dağılımı.....148

Tablo 4.19. Empati Becerisini Kazandırma Aşamasında Karşılaşılan Sorunların Çeşitlerine İlişkin Alt Kategorilere Ait Frekans Dağılımı.....152

Tablo 4.20. Empati Becerisini Kazandırma Aşamasında Karşılaşılan Sorunların Kaynaklarına İlişkin Alt Kategoriye Ait Frekans Dağılımı.....155

Tablo 4.21. Empati Becerisini Öğrencilere Kazandırma Aşamasında Karşılaşılan Sorunların Çözümüne Yönelik Uygulamalar ve Tavsiyelere İlişkin Alt Kategoriye Ait Frekans Dağılımı.....156

Tablo 4.22. Talim Terbiye Kurulu Üyesi Olmaları Durumunda Empati Becerisini Kazandırmada ve Sosyal Bilgiler ÖKK-DK-ÖÇK 'yi Empati Becerisi Açısından Daha Nitelikli Kılmada Yapılan Tavsiyeler Alt Kategorisine İlişkin Frekans Dağılımı.....159

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Kavram olarak empati.....27
Şekil 2.2. Sempati, acıma ve kabul etmenin şematize edilmesi.....32
Şekil 4.1. Sosyal Empati Becerisine İlişkin Model.....131
Şekil 4.2. Tarihsel Empati Becerisine İlişkin Model.....134
Şekil 4.3. Sosyal Bilgiler Dersinde Empati Modeli.....136
Şekil 4.4. Empati Becerisini Geliştirmeye Yönelik Etkinlikler Modeli.....139
Şekil 4.5. Empati Becerisini Değerlendirmeye Yönelik Etkinlikler Modeli.....141
Şekil 4.6. Empati Becerisine Yönelik Yöntem-Teknik ve Etkinlikleri Uygulama Modeli.....145
Şekil 4.7 Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitabı, Ders Kitabı ve Öğrenci Çalışma Kitabının Yetersizliğinin Nedenleri Modeli.....149
Şekil 4.8 Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitabı, Ders Kitabı ve Öğrenci Çalışma Kitabı Hangi Yönlerden Yeterli Modeli.....150
Şekil 4.9 Empati Becerisini Kazandırma Aşamasında Karşılaşılan Sorunların Çeşitleri Modeli.....154
Şekil 4.10 Empati Becerisini Kazandırma Aşamasında Karşılaşılan Sorunların Çözümüne Yönelik Uygulamalar ve Tavsiyeler Modeli.....158
Şekil 4.11 Talim Terbiye Kurulu Üyesi Olmaları Durumunda Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitabı, Ders Kitabı ve Öğrenci Çalışma Kitabını Empati Becerisi Açısından Daha Nitelikli Kılmak Adına Yapılan Tavsiyeler Modeli.....161

RESİMLER LİSTESİ

Görsel 4.1.İlköğretim 4. Sınıf, Öğrenci Çalışma Kitabı, Okyay Yayıncılık.....81
Görsel 4.2. İlköğretim 4. Sınıf, Öğrenci Çalışma Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları,..... 82
Görsel 4.3. İlköğretim 4. Sınıf, Ders Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.....83
Görsel 4.4. İlköğretim 4. Sınıf, Öğrenci Çalışma Kitabı, Evren Yayınları.....84
Görsel 4.5. İlköğretim 4. Sınıf, Öğretmen Kılavuz Kitabı, Okyay Yayınları.....85
Görsel 4.6. İlköğretim 5. Sınıf, Ders Kitabı, Koza Yayınları.....86
Görsel 4.7. İlköğretim 5. Sınıf, Öğretmen Kılavuz Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları..... 87
Görsel 4.8. İlköğretim 5. Sınıf, Ders Kitabı, Evren Yayıncılık.....87
Görsel 4.9. İlköğretim 5. Sınıf, Öğrenci Çalışma Kitabı, Evren Yayıncılık.....88
Görsel 4.10. İlköğretim 5. Sınıf, Öğrenci Çalışma Kitabı Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları..... 89
Görsel 4.11. İlköğretim 5. Sınıf, , Ders Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.....90
Görsel 4.12. İlköğretim 4. Sınıf, Ders Kitabı, Evren Yayınları.....92
Görsel 4. 13 İlköğretim 4. Sınıf, Ders Kitabı, Evren Yayınları.....93
Görsel 4.14. İlköğretim 4. sınıf, Öğrenci Çalışma Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları..... 93
Görsel 4.15. İlköğretim 4. Sınıf, Öğrenci Çalışma Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları..... 94
Görsel 4.16. İlköğretim 4. Sınıf, Ders Kitabı, Evren Yayınları.....95
Görsel 4.17. İlköğretim 4. Sınıf, Ders Kitabı, Okyay Yayınları.....96
Görsel 4.18. İlköğretim 5. Sınıf, Ders Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.....97
Görsel 4.19. İlköğretim 5. Sınıf, Ders Kitabı, Koza Yayınları.....98
Görsel 4.20. İlköğretim 5. Sınıf, Öğretmen Kılavuz Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları..... 98
Görsel 4.21. İlköğretim 5. Sınıf, Ders Kitabı, Evren Yayıncılık.....99
Görsel 4.22. İlköğretim Sosyal Bilgiler 5. Sınıf, Ders Kitabı, Evren Yayıncılık.....100
Görsel 4.23. İlköğretim 4. Sınıf, Ders Kitabı, Evren Yayıncılık.....101

Görsel 4.24. İlköğretim, 4 sınıf, Öğrenci Çalışma Kitabı, Okyay Yayıncılık.....103
Görsel 4.25. İlköğretim 4 sınıf, Ders Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.....103
Görsel 4.26. İlköğretim 4. Sınıf, , Ders Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.....104
Görsel 4.27. İlköğretim 4. Sınıf, Ders Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.....105
Görsel 4.28. İlköğretim 4. Sınıf Öğrenci Çalışma Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.....106
Görsel 4. 29 İlköğretim, 4 sınıf, Ders Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.....106
Görsel 4.30. İlköğretim 5. Sınıf, Öğrenci Çalışma Kitabı, Koza Yayınları.....108
Görsel 4. 31 İlköğretim 5. Sınıf, Ders Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.....108
Görsel 4. 32 İlköğretim 5. Sınıf, Ders Kitabı, Koza Yayınları, ...109
Görsel 4.33. İlköğretim 5.sınıf, Öğrenci Çalışma Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları,.....110
Görsel 4.34 İlköğretim 4. Sınıf, Ders Kitabı, Evren Yayınları.....112
Görsel 4.35 İlköğretim 4. Sınıf, Ders Kitabı, Evren Yayınları.....112
Görsel 4.36. İlköğretim, 4 sınıf, Öğrenci Çalışma Kitabı, Okyay Yayıncılık.....113
Görsel 4.37 İlköğretim 4. Sınıf, Öğretmen Kılavuz Kitabı, Okyay Yayıncılık.....113
Görsel 4. 38 İlköğretim 4. Sınıf, Öğrenci Çalışma Kitabı, Evren Yayıncılık.....114
Görsel 4.39 İlköğretim 4. Sınıf, Öğretmen Kılavuz Kitabı, Okyay Yayıncılık.....115
Görsel 4.40 İlköğretim 4. Sınıf, Öğretmen Kılavuz Kitabı, Evren Yayınları.....115
Görsel 4.41 İlköğretim 4. Sınıf, Evren Yayıncılık, Ders Kitabı.....116
Görsel 4.42 İlköğretim 5. Sınıf, Ders Kitabı, Evren Yayınları.....117
Görsel 4.43 İlköğretim 5. Sınıf, Ders Kitabı, Koza Yayınları.....118
Görsel 4.44 İlköğretim 5. Sınıf, Ders Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.....119
Görsel 4.45 İlköğretim 5. Sınıf, Öğrenci Çalışma Kitabı, Koza Yayınları.....119
Görsel 4. 46 İlköğretim 5. Sınıf, Öğrenci Çalışma Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.....120
Görsel 4.47 İlköğretim 5. Sınıf, Ders Kitabı, Koza Yayınları.....120
Görsel 4.48 İlköğretim 5. Sınıf, Öğrenci Çalışma Kitabı, Evren Yayıncılık.....121
Görsel 4.49 İlköğretim 5. Sınıf, Ders Kitabı, Evren Yayıncılık.....121
Görsel 4.50 İlköğretim 5. Sınıf, Öğretmen Kılavuz Kitabı, Koza Yayınları.....122
Görsel 4.51 İlköğretim 5. Sınıf, Ders Kitabı, Evren Yayıncılık.....122
Görsel 4.52 İlköğretim 5. Sınıf, Öğretmen Kılavuz Kitabı, Evren Yayıncılık.....123

Görsel 4.53 İlköğretim 5. Sınıf, Öğrenci Çalışma Kitabı, Koza Yayınları.....123
Görsel 4.54 İlköğretim 5. sınıf, Öğretmen Kılavuz Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.....124
Görsel 4.55 İlköğretim 4. sınıf, Ders Kitabı Evren Yayınları.....125
Görsel 4. 56 İlköğretim 4. Sınıf, Ders Kitabı, Evren Yayıncılık.....126
Görsel 4.57 İlköğretim 4. Sınıf, Ders Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.....126
Görsel 4. 58 İlköğretim 4. Sınıf, Çalışma Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları....127
Görsel 4. 59 İlköğretim 5. Sınıf, Ders Kitabı, Evren Yayıncılık.....128
Görsel 4.60 İlköğretim 5. Sınıf, Ders Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.....129

KISALTMALAR VE SEMBOLLER

ÖKK: Öğretmen Kılavuz Kitabı

DK: Ders Kitabı

ÖÇK: Öğrenci Çalışma Kitabı

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

TTK: Talim Terbiye Kurulu

BÖLÜM I: GİRİŞ

Saygı, adalet yolunda ilk adımken;
empati, sevgi yolunda ilk adımdır.

William J. O' Malley

Beş bölümden oluşan araştırmanın bu bölümünde araştırma problemine, amacına, önemine ve sınırlılıklarına değinilmiştir.

1.1. Problem

Toplumlar kendilerini oluşturan insanlara yaşam biçimlerini, felsefelerini ve değerlerini yansıtmak durumundadırlar. Bununla birlikte kişinin doğuşuyla beraber öğrenme sürecinin de doğal bir süreç içerisinde başlaması kaçınılmazdır. Biyolojik ve sosyolojik açıdan bireylerin formal ve informal öğrenmeleri ömür boyu devam eder. Geçmişten günümüze doğru öncelikle doğadan ve aileden öğrenilen bilgiler sistematik olmayıp sınama yanılma yoluyla öğrenilirken, sanayileşme ile birlikte okullara olan ihtiyaç artmış ve eğitim örgünleşmiştir. Eğitimin temel amacı bireylerde davranış değişikliği meydana getirmek ve bireyleri kültürleme sürecinden geçirmektir. Bilgi toplumu olarak adlandırdığımız ve içinde bulunduğumuz bu çağda, eğitimde değişime uğramıştır. Artık bireylerin sadece bilgi aktarımı yoluyla eğitilmesi yerine; onlara bu bilgilere ulaşma, bunları kullanma ve yeni bilgiler üretme bilgi ve becerilerinin de kazandırılması gerektiği üzerinde durulmaktadır.

İnsanların ve toplumların sürekli olarak birbirleriyle iletişim içinde olması sosyal bilimlerin doğmasını sağlamıştır. Nasıl doğa bilimleri varlıkların birbirleriyle ilişkisini açıklıyorsa, sosyal bilimler de toplumların düzenlenmesini sağlayan çeşitli yasa ve genellemelere ulaşmaya çalışmaktadır. Yani sosyal bilimler, genel olarak, insanların, diğer insanlarla ve toplumla olan ilişkilerini inceleyen bir disiplinler topluluğudur (Sözer, 1998; Özerkan, 2007). Fen bilimlerinin ürettiği bilgilerin objektifliği göz önüne alınacak olursa, sosyal bilimlerin ürettiği bilgilerin onun kadar ölçülebilir ve

gözlenebilir bilgi ürettiği söylenemez. Fakat sosyal bilimlerdeki her olay ve olgu biriciktir. Çünkü olaylara etki eden değişkenler kontrol edilemez. Bu nedenle sosyal bilimler sürekli bir değişim içersindedir. Sosyal bilimlerin değişimi ve sürekliliği inceliyor olması, bireyi toplumsallaştırma amacı güden eğitimde sosyal bilimlerin etkin bir yer kazanmasına yol açmış ve eğitimin hem bir sosyal bilim dalı, hem de sosyal bilimlerin uygulama alanı durumuna gelmesi "Sosyal Bilgiler" kavramını meydana getirmiştir (Safran, 1993, s.2; Tokcan, 2007). Sosyal Bilgiler dersinin genel odağı insan davranışıdır. Sosyal Bilgilerin tüm bileşenleri geçmişte ve günümüzde bireylerin birbirileriyle ve çevreleriyle nasıl etkileşimde bulunduğu ve hangi yollarla örgütlenip, yönetildiğiyle ilgilenmektedir (Welton-Mallan, 1999; Deveci, 2005).

Örgün ve yaygın eğitim kurumlarında tüm eğitim faaliyetleri önceden hazırlanan bir program çerçevesinde yürütülür. Kurumda bireye hangi davranışların kazandırılacağı eğitim programlarında yer alır. Bu nedenle eğitimin niteliği büyük ölçüde uygulanan programa bağlıdır (Erden, tarihsiz, s. 2). İlköğretim öğrencilerini sosyal yaşama hazırlayan sosyal bilgiler ders programının öğrencilerin sosyal yaşamlarında kullanabilecekleri bilgi, beceri ve değerleri içermesi gerekir. Bu çerçevede 2005 yılında hazırlanan Sosyal Bilgiler Yeni Programı dünyada eğitim alanında benimsenen yeni yaklaşımlar örnek alınarak hazırlanılmıştır. Sosyal Bilgiler programının temel amacı "Milli Eğitim Genel amaçları çerçevesinde, bireyin kendisini, yaşadığı toplumu ve dünyayı, kendi istek ve becerisiyle anlamasına katkıda bulunmasına fırsat ve ortam sağlamak" olarak belirtilmiştir (Berk, 2008).

Bilginin hızla değişip geliştiği günümüz bilgi çağı olarak nitelendirilmekte, bu çağa ulaşan toplumlar bilgi toplumu olmaktadır. Bilgi toplumunda yetişen bireylerin üst düzey bilgi ve beceriye sahip olması gerekmektedir. Bireylere hayatı tanıtmak ve sosyalleşmelerini sağlamak amacıyla bu meziyetlerin eğitim-öğretimin ilk üç yılında Hayat Bilgisi, 4. ve 5. sınıfta ise Sosyal Bilgiler dersiyle verilmektedir.

Sosyal Bilgiler dersinin amaç, kapsam ve etkililiği önceleri vatandaşlık aktarımı üzerine temellenirken, öğrenmenin merkezinde öğrencinin bulunduğu günümüzde sosyal bilimler olarak sosyal bilgiler öğretimi benimsenmiştir. Önceki programlara bakıldığında hedeflerin davranışlara dönüştürülmesi esas alınmıştır. 2005 Sosyal Bilgiler programında ise ilk defa beceri kavramının yer aldığı görülmektedir. On beş

becerinin kazandırılması hedeflendiği programda, bu becerilerden on beşincisi empati becerisidir.

İletişim gereksinimi temel gereksinimlerden biri olup, empati becerisi kişinin karşısındakinin penceresinde bakması, onun duygu ve düşüncelerini anlaması ve bunu belirtmesi noktasında iletişimde önemli bir yere sahiptir. Bunun yanı sıra geçmişteki insanların o dönemdeki şartlara bağlı olarak, duygu ve düşüncelerini anlama açısından da tarihsel empatinin gerekli bir beceri olduğunu vurgulamak gerekir. Empati bireylerin sosyal-duygusal gelişimleri, sorumluluk alma, duyarlı olma, insanların değer ve inançlarını anlamalarında son derece etkili bir beceri olup, sadece kendisiyle empati kurulan kişiye değil, empati kurma sürecindeki kişiye de katkısı büyüktür. Eğitimde önemli bir kavram olan empatinin ilköğretim döneminde öğrencilere kazandırılması duygu eğitiminin erken yaşlarda başlaması açısından yararlı olacaktır.

Öğrenme-öğretme sürecinde öğrenci, öğretmen, sınıf ve okul ortamı gibi değişkenlerin yanında öğretim materyalleri de önemli rol oynamaktadır. Özellikle eğitimin vazgeçilmez bir parçası olarak yıllardan beri kullanılan ders kitapları artık salt bilgi kaynağı olarak kullanılmamakta, yardımcı materyal olarak bilginin yanında beceriyi de kazandırma çabasında olmak üzere hazırlanmaktadır. Yeni Sosyal Bilgiler programına göre hazırlanan günümüz kitapları, sadece ders kitaplarından oluşmamaktadır. Bunun yanında öğrencinin ek etkinlikler yapmasını sağlayacak öğrenci çalışma kitapları ve öğretmene rehberlik edecek öğretmen kılavuz kitapları da verilmektedir. Bu kitaplar belirlenen kazanım çerçevesinde temalara ve üniteler ayrılmakta, ayrıca öğretmen kılavuz kitabında her ünitenin başında kazandırılacak beceri, değer ve kavramlar belirtilmektedir. 4. ve 5. sınıflarda doğrudan kazandırılacak beceri olarak empati becerisine çok az yer verilmesine rağmen, ünite ve kazanımların bu beceriyi kazandırmaya elverişli olduğu düşünülmektedir.

Öğretmenlerin empati becerisi hakkında yeteri kadar bilgi ve beceriye sahip olması, öğrencilere bu beceriyi kazandırmaları açısından önemlidir. Öncelikle öğretmenin empati kurabilmesi, bu becerinin farkında olması, öğrencilerinin duygu ve düşüncelerini anlaması, empati becerisi açısından rol model olması gerekmektedir. Öğretmenlerin beceri kazandırma, geliştirme ve değerlendirme sürecinde kullandıkları yöntem, teknik ve etkinliklerin uygunluğu becerinin sağlıklı bir şekilde kazandırılması ve kalıcılığının

sağlanmasını mümkün kılmaktadır. Ayrıca öğretim materyallerin kullanıcıları olarak bu materyallerin kalitesi ile ilgili görüşlerinin alınması bu materyallerin işlerliği açısından fikir sahibi olunmasını sağlamaktadır.

Araştırma "4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler öğretim materyalleri empati becerisi açısından amaç, kapsam ve etkililik boyutlarındaki yeterliliği nedir?" sorusu çerçevesinde yapılmıştır.

1.2. Amaç

Bu araştırmada, 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler öğretim materyallerinin, empati becerisi açısından amaç, kapsam ve etkililik boyutlarında incelenmesi amaçlanmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışmasına uygun olarak düzenlenen araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1.2.1. Farklı yayınevlerinin ilköğretim Sosyal Bilgiler 4. ve 5. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve öğrenci çalışma kitaplarında empati becerisine ilişkin amaçlar:

1.2.1.1. Farklı yayınevlerinin ilköğretim sosyal bilgiler 4. ve 5. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve öğrenci çalışma kitaplarında yer alan empati türlerinin dağılımı nedir?

1.2.1.2. Farklı yayınevlerinin ilköğretim Sosyal Bilgiler 4. ve 5. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve öğrenci çalışma kitaplarındaki metinlerde yer alan empati etkinliklerinin dağılımı nedir?

1.2.1.3. Farklı yayınevlerinin ilköğretim Sosyal Bilgiler 4. ve 5. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve öğrenci çalışma kitaplarındaki görsellerde yer alan empati etkinliklerinin dağılımı nedir?

1.2.1.4. Farklı yayınevlerinin ilköğretim Sosyal Bilgiler 4. ve 5. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve öğrenci çalışma kitaplarındaki empati becerisine ilişkin yöntem-teknik ve etkinliklerin dağılımı nedir?

1.2.1.5. Farklı yayınevlerinin ilköğretim sosyal bilgiler 4. ve 5. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve öğrenci çalışma kitaplarında empati becerisinin değerlendirilmesinde kullanılan ölçme araçlarının dağılımı nedir?

1.2.2. Öğretmenlerin empati becerisinin kazandırılması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesine yönelik uygulamaları ve sosyal bilgiler öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve çalışma kitabının empati becerisi açısından değerlendirilmesiyle ilgili görüşlerine ilişkin amaçlar:

1.2.2.1. Öğretmenlerin sosyal empati becerisi hakkındaki bilgileri nelerdir?

1.2.2.2. Öğretmenlerin tarihsel empati becerisi hakkındaki bilgileri nelerdir?

1.2.2.3. Öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinde empati becerisinin kullanımı ile ilgili görüşleri nelerdir?

1.2.2.4. Öğretmenlerin empati becerisini kazandırmada ve geliştirmede kullandıkları yöntem, teknik ve etkinlikler nelerdir?

1.2.2.5. Öğretmenlerin empati becerisinin kazandırıp kazandırmadıklarını değerlendirmede kullandıkları yöntem, teknik ve etkinlikler nelerdir?

1.2.2.6. Öğretmenlerin empati becerisini kazandırmada, geliştirmede ve değerlendirmede kullandıkları yöntem teknik ve etkinlikleri seçme nedenleri nelerdir?

1.2.2.7. Öğretmenlerin empati becerisini kazandırmada, geliştirmede ve değerlendirmede kullandıkları yöntem, teknik ve etkinlikleri nasıl uygulamaktadırlar?

1.2.2.8. Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabının empati becerisi açısından yeterliliğine ilişkin görüşleri nelerdir?

1.2.2.9. Öğretmenlerin empati becerisini kazandırma, geliştirme ve değerlendirme aşamasında karşılaşılan sorunların kaynaklarına ilişkin görüşleri nelerdir?

1.2.2.10. Öğretmenlerin empati becerisini kazandırma, geliştirme ve değerlendirme aşamasında karşılaştıkları sorunların çeşitlerin dağılımı nedir?

1.2.2.11. Öğretmenlerin empati becerisini öğrencilere kazandırma aşamasında karşılaştıkları sorunların çözümüne yönelik uygulamaları ve tavsiyeleri nelerdir?

1.2.2.12. Öğretmenlerin kendilerini Talim Terbiye Kurulu Üyesi yerine koymaları durumunda empati becerisini kazandırmada, geliştirmede ve değerlendirmede ve Sosyal Bilgiler öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabını empati becerisi açısından daha nitelikli kılmak adına önerileri nelerdir?

1.3. Önem

Araştırmada elde edilen bulguların,

- Ders kitapları yazımı üzerine çalışan yayınevlerine,
- Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu'nda yapılan araştırma ve geliştirme çalışmalarına,
- Eğitim Fakültelerinin Sınıf Öğretmenliği bölümlerine,
- Araştırmacıların konu ile ilgili yeni çalışmalarına ışık tutacağı umulmaktadır.

1.4. Sayıltılar

Araştırmanın temel sayıtlıları şunlardır:

- Öğretmenlerin görüşme sorularına samimi cevap verdikleri varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

- Araştırma 2010–2011 eğitim-öğretim yılı ile sınırlıdır.
- Araştırmanın çalışma grubu;
    - Talim Terbiye Kurulu'nun 2005 İlköğretim Programları'na göre 2010 yılında okutulmak üzere onayladığı Sosyal Bilgiler öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve çalışma kitapları ile sınırlıdır.
    - İstanbul İli Asya yakasında Kadıköy, Maltepe, Kartal ve Pendik ilçelerindeki ilköğretim okullarında I. kademede görev yapan 4. ve 5. sınıf öğretmenleriyle sınırlıdır.

1.6. Tanım

İlköğretim: Çocukların iyi birer yurttaş olabilmesi için, gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlığı kazanmasını, milli ahlaka uygun olarak yetişmesini, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda bir üst öğrenime hazırlanmasını sağlamayı amaçlayan, 6– 14 yaşlarındaki kız ve erkek çocuklara verilen 8 yıllık zorunlu eğitimi kapsar (Ünal ve Ada, 2001, 229–230).

Sosyal Bilgiler: "Sosyal bilgiler, toplumsam gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bunun sonunda elde edilen dirik bilgilerdir." (Sönmez, 1999, s. 17)

Sosyal Beceri: Başkalarından olumlu tepkiler getirecek ve olumsuz tepkiler gelmesini önleyerek, başkalarıyla iletişimi mümkün kılan, sosyal açıdan kabul edilebilir, çevrede etki bırakan, hedefe yönelik, sosyal içeriğe göre değişebilen hem belirli gözlenebilir

hem de gözlenemeyen bilişsel ve duyuşsal öğeleri içeren ve öğrenilebilir davranışlardır. (Yüksel, 1997).

Empati: Diğer insanların duygusal durumunun kökenini anlamada ve diğer insanların hissettiği duygulara çok benzer, onu tanımlayan veya hissedilmesi beklenen duygusal cevaptır (Eisenberg, Fabes ve Spinard, 2006, s. 702).

Ders Kitabı: Belirli bir dersin öğretimi için gerekli ve belirli bir düzeydeki öğrencilere yönelik olarak yazılan, içeriği öğretim programlarına uygun, incelemesi ilgili kurumlarca ve kişilerce yapılmış ve onaylanmış temel kaynaktır (Ceyhan ve Yiğit 2005, s.16).

BÖLÜM II: ALANYAZIN

2.1. Sosyal Bilgiler

2.1.1. Sosyal Bilgilerin Tanımı, Amacı ve Kapsamı

Sosyalleşme bireylerin temel gereksinimlerinden biri olup, sosyal bilgiler insanların ve toplumların yaşamlarını, bireylerin kendileriyle ve birbirleriyle olan ilişkilerini konu alan bir disiplindir. İnsanoğlunun dünyayla etkileşiminin başlamasından sonra çevresiyle olan iletişim sınırlıdır. Başlangıçta bireyler diğer insanları ve çevresini anlamlandırmada zorlanmazken, zamanla durum karmaşık bir hal alır. İşte bu aşamada Sosyal Bilgiler dersi sosyalleşme sürecinde bireyin sahip olması gereken bilgi ve becerileri planlı bir şekilde kazandırmayı amaçlamaktadır.

Erden (tarihsiz) Sosyal Bilgileri, ilköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, Sosyal Bilimler disiplinlerinde seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanı olarak tanımlamaktadır. Tarman, İsmail ve Yüksel (2010) ise sosyal bilgileri, hemen her bakımdan değişen ülke ve dünya koşullarında bilgiye dayalı karar alıp problem çözebilen etkin vatandaşlar yetiştirmek amacıyla sosyal ve beşeri bilimlerden aldığı bilgi ve yöntemleri kaynaştırarak kullanan bir öğretim programı olarak tanımlamaktadırlar. Sosyal bilgiler, insanla ilgili bilimlerin içerik ve yöntemlerinden yararlanarak, insanın fiziksel ve sosyal çevresi ile etkileşimini zaman boyutu içinde, disiplinler arası bir yaklaşımla ele alan ve dünyadaki bütün yaşamla ilgili temel demokratik değerlerle donatılmış, düşünen ve becerili demokrat vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan bir çalışma alanı olarak da tanımlanabilir (McGowan, 1991; Doğanay, 2002). National Council of Social Sciences (1993)'e göre;

> "Sosyal bilgiler, vatandaşlık yeterlilikleri kazandırmak için, sanat, edebiyat ve sosyal bilimlerin disiplinler arası bir yaklaşımla birleştirilmesinden oluşan bir çalışma alanıdır. Okul programı içinde sosyal bilgiler, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyaset bilimleri,

> psikoloji, din, sosyoloji ve sanat, edebiyat, matematik ve doğa bilimlerinden uygun ve ilgili içeriklerin alınarak sistematik ve eşgüdümlü bir çalışma alanı oluşturulmasını hedefler. Sosyal bilgilerin öncelikli amacı, karşılıklı olarak birbirine bağımlı bir dünyada, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumun vatandaşları olarak kamu yararına bilgiye dayalı, mantıklı karar verebilme yeteneği geliştirme için genç insanlara yardımcı olmaktır."

Tüm bu tanımlardan yola çıkarak sosyal bilgiler bireylerin sosyalleşme sürecinde gerekli bilgi ve becerileri kazanmasını, değişen dünyaya ayak uydurmasını, topluma yararlı, demokratik, çağdaş ve düşünebilen kimseler olmasını sağlayan sosyal bilimler disiplinin sentezlenmesi ile oluşturulmuş bir alandır.

Sosyal Bilgiler dersinin temeli olan sosyal bilimler, insanın olduğu her yerde var olan toplumsal bilimlerden antropoloji, iletişim bilimleri, ekonomi, eğitim, coğrafya, tarih, dil bilimi, siyaset bilimi, psikoloji, sosyoloji ve hukuk gibi disiplinlerin içerisine alır (Tay ve Öcal, 2008, s. 2-3). Birçok bilim dalını içerisinde barındıran sosyal bilimler ilköğretim dönemi gibi özel bir gelişim alanında bulunan bireylere sunulurken; onların yaş, ilgi ve gereksinimleri ile hazırbulunuşluk düzeyleri göz önünde bulundurulur (Kabapınar, 2007, s. 2)

Hartoonian (tarihsiz)'a göre Sosyal Bilgilerin amacı yansıtıcı, demokratik vatandaşlar yetiştirmektir. Bunu öncelikle tarih, coğrafya, vatandaşlık, ekonomi ve içerisine hukuk, felsefe ve beşeri bilimleri de alan diğer sosyal bilimlerin içerik ve metodolojisi ile yapar. Sosyal Bilgiler ekonomik, politik ve kültürel sorunlar gibi yerel ve global konu ve sorunlara temas eder. Sosyal Bilgiler aşağuda belirtilen altı eğitimsel amaca işaret etmektedir:

- İçerik (bilgi ve beceri edinme)
- Vatandaşlık (devletini ve milletini seven)
- Karakter (entelektüel erdemleri uygulama)
- Problem çözme (yansıtıcı düşünme ve kurallara uyma)
- Nasıl öğreneceğini öğrenme (Öğrenme işinden zevk aldığını anlama)
- Kültürel Miras (birlik içinde çeşitliliğin gücü olarak "birçok" kavramını anlamak).

Böylece Sosyal Bilgiler insana hayatını ve toplumdaki yerini şekillendiren bilgi ve becerileri kazandırarak etkin bir vatandaş olmasını sağlamaktadır.

2.1.2. Sosyal Bilgiler Dersinin Tarihsel Gelişimi

2.1.2.1. Dünyada Sosyal Bilgiler

Sosyal bilgiler eğitiminin kesin olarak ne zaman ve nerede başladığı bilinmemekle birlikte, eldeki bilgiler Eski Çağ'daki eğitim sisteminde okutulan tarih, yurttaşlık, coğrafya ve hukuk derslerinin doğrudan sosyal bilimlerle ilişkisi olduğu söylenebilir. Ortaçağda din etkisi ile sosyal bilimler dersleri dini bir içerik kazanmış, Rönesans ve Reform döneminde, yeni ve yakın çağlarda ise bu durumdan kurtulunmuş, ilk kez sosyal bilgiler adı altında ilk ve orta dereceli okullarda okutulması gerektiğini Fransız düşünür Condercet savunmuştur (Turan ve Ulusoy, 2010, s. 16).

Sosyal Bilgiler kavramı ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde 1892 yılında toplanan Milli Eğitim Konseyi tarafından ele alınmıştır. Bu konsey A.B.D.'ye dünyanın çeşitli yönlerinden gelerek Amerikan vatandaşı olan insanlara, milli toplum anlayışını oluşturmak üzere Sosyal Bilgiler dersini düzenlemiştir. Sosyal Bilgiler dersinin programı, tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi derslerinden oluşturulmuş ve toplumun ihtiyaçlarına göre yeniden biçimlendirilmiştir (Dönmez, 2003, s.34; Tonga, 2007). Sosyal bilgiler fikri 19. yüzyılda profesyonel olarak literatüre girmiş ve formal eğitimde verilen bu derste sosyal bilimlerin bulgularına başvurulmuştur. 1913-1916 Sosyal Bilimler Komitesi sosyal bilimlerin verilerini sınırlandırarak, öğrencilerin sosyal problemleri tanımlaması, analiz etmesi, bu problemlere çözüm yolları araması, kentleşme ve endüstrileşme gibi sosyal süreçlerin, buna ek olarak vatandaşlık eğitimi, sosyalleşme, kültürlenme gibi bilgi ve becerilere sahip olabileceği bir program meydana getirmişlerdir (Saxe, 1992, s. 3).

Birinci Dünya Savaşı öncesindeki yıllarda ilerlemeci bir eğitim hareketinin doğuşuyla bütünleşmiş ve disiplinlerarası bir öğretim programının oluşturulması amaçlanmıştır. Birinci Dünya Savaşına kadar "Sosyal Bilgiler" terimi hiçbir yerde bir program adı olarak kullanımamış olup, 1916 yılında ABD Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS) ilk olarak sosyal bilgiler adını resmen kabul etmiştir. Sosyal Bilgilerin ortaya çıkışından sonra bu alana karşı çeşitli raporlar sunulmuş olup, bir süre daha tarih ve coğrafya dersleri tek disiplinli olarak öğretilmeye devam edilmiştir. 1920'li, 1930'lu ve 40'lı yıllar boyunca, Sosyal Bilgiler üzerinde etkili olan görüşlerde meydana gelen

değişiklikler ilerlemeci eğitimciler, sosyal yeniden kurmacılar ve çocuk eğitimi üzerinde çalışanlar etkili olmuşlardır. 1929'da ABD'de başlayan ekonomik kriz nedeniyle sosyal bilgiler dersinin içeriğinin ekonomik konulara yönelmesine neden olmuştur (Öztürk ve Diğerleri, 2009, s. 24)

1960'ların başlarından 1970'lerin ortalarına kadarki dönemde Sosyal Bilgiler dersine yönelik ağır eleştiriler yapılmış ve bunun sonucunda "Yeni Sosyal Bilgiler" adı altında bir reform hareketi başlatılmıştır. Bu hareketin temelinde Bruner'in buluş yoluyla öğrenme kuramı etkili olmuştur. Bunun etkisiyle, Sosyal Bilgiler dersinde tarih ve coğrafya konularının etkisi azaltılarak, sosyoloji, ekonomi, siyaset bilimi, antropoloji ve sosyal psikolojiye ağırlık verilmiştir. Sosyal bilimlerde kavram ve yöntemler ağırlık kazanırken, öğrenci merkezli öğrenme yöntemlerine ve eleştirel düşünme, araştırma gibi becerilere önem verilmiştir (Kılıçoğlu, 2009, s. 9).

Yeni sosyal bilgiler programına uygun olarak birçok materyal hazırlanmasına ve bu konuda birçok yayın hazırlanmasına rağmen 1970'ların sonlarına doğru çekiciliğini yitirmiş, 1980'li yıllarda sosyal bilgiler öğretiminde geleneksel yaklaşım benimsenmiştir. 1994 yılında ise ABD'de Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi, Sosyal Bilgiler programı için tematik standartlar belirlenmiş ve daha sonraki programlar bu çerçevede oluşturulmuştur (Erden, tarihsiz, s. 6).

2.1.2.2. Türkiye'de Sosyal Bilgiler

Türk Eğitim Tarihinde, Türklerin İslamiyeti kabul etmelerinden önce toplumsal yaşamla ilgili birtakım bilgi ve kurallarla gelenek- görenekler çocuklara öğretilmeye çalışılmış (Kılıçoğlu, 2009, s. 8), İslamiyetin kabulunden sonra, bireyler daha çok İslam dininin esaslarına göre yetiştirilmiş, bunun yanı sıra toplumun kuralları da benimsetilmeye çalışılmıştır. Osmanlı döneminde medreselerde verilen eğitimde fıkıh, hadis, kelam, tefsir ve ilmi-hal gibi din derslerinin yanında, tarih, coğrafya ve felsefe gibi sosyal bilimlere ait derslere de yer verilmiştir (Sönmez, 2009, s. 459)

Sosyal bilgiler dersi, ilk olarak 1952 yılında İlk öğretmen okulları programına Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi dersleri yerine konmuştur. 1952 yılında 5. Milli Eğitim Şurasında ilk ve orta dereceli okullarda okutulması kararlaştırılmış, 1962 tarihli İlkokul Programı Taslağına da aynı ders "Toplum ve Ülke İncelemeleri" adı ile geçmiştir. 1968

tarihli İlkokul Programında ise aynı ders “Sosyal Bilgiler” olarak benimsenmiştir (Kılıç, 1994).

1968 İlkokul Programında Sosyal Bilgiler derslerinin okutulma sürelerinde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Bu programda da Sosyal Bilgiler dersinin Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi dersleri adı altında ayrı ayrı ve 4. ve 5. sınıflarda haftada toplam 11 saat okutulduğu görülmektedir (Mızrak, 2006).

1998 yılında yeniden düzenlenen Sosyal Bilgiler Programı’nın amaçlarıyla 1968 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı’nın amaçları büyük oranda örtüşmektedir. Zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılmasıyla yeniden düzenlenen Sosyal Bilgiler öğretim programında içerik ve sıra yönünden bazı değişiklikler yapılmıştır. Fakat amaçlar hususunda bir değişikliğe gidilmemesi programın bütünlüğünü ve uyumunu bozmuştur (Sağlam, 2006). 1998 programında insan hakları ve trafik gibi birçok güncel konuyu programa alınmış olmasına rağmen, dünyadaki genel eğilimleri izlemekten uzak görünmektedir. Bu programda dünya kaynaklarının rasyonel kullanımı, nüfus artışı, mikro milliyetçilik, küresel kirlenme, doğal afetler gibi konulara ya hiç yer verilmemiş ya da çok kısa bir şekilde genel hatlarıyla değinilmiştir (Venç, 2005).

1998 sosyal bilgiler öğretim programı 2004 yılında kaldırılımış, günümüz koşullarına uygun bir hazırlanan 2004 sosyal bilgiler öğretim programı öncelikle pilot okullarda uygulanmıştır. 2005’ten itibaren ilköğretim okullarında kademeli olarak uygulanmaya başlanmıştır. 2007-2008 öğretim yılında ülke genelinde bütün ilköğretim okullarında tamamen uygulamaya başlanmış olan programın temel yaklaşımı, bilgiyi üretmek ve kullanmak için gerekli beceri, kavram ve değerlerle donanmış bireyler yetiştirmektir (Ata, 2007, s.73).

2.1.3. Sosyal Bilgiler Öğretimi

Sosyal bilgilerin temel amacı etkili vatandaş yetiştirmek olmasına karşın, sosyal bilgiler öğretiminde birçok yaklaşım ortaya çıkmıştır. Dündar (2008)’a göre tarihsel süreç içinde ortaya çıkmış olan bu sınıflamalardan en etkili olanı ve kabul göreni Barr, Barth ve Shermis (1978) tarafından yapılmış olan sınıflama olmakla birlikte diğer sınıflamalarda da sosyal bilgiler konu alanının çeşitli unsurlarına vurgu yapılmaktadır.

- *Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler:* Toplumsal statükoya dayanan kültür ve gelenek aktarımı olarak yorumlanan bu yaklaşım, ders kitaplarının ve öğretmen merkezli ezberci metodların kullanıldığı, kronolojiye yönelik, olay yoğunluklu tarih, yönetimin yönlendirdiği yapı ve fonksiyonlarla, sosyal ve bilimsel bilim girdilerinin minimum olduğu bir anlayıştır (Wilson, Litle ve Wilson, 1993, s. 52)
- *Yansıtıcı Düşünme Olarak Sosyal Bilgiler:* Yansıtıcı düşünme olarak sosyal bilgiler öğrencilerin sınıf ortamında hayati önemi olan, hem içerikte, hem de öğrenme-öğretme ve değerlendirme sürecinde başvurulan karar verme ve analiz etme becerilerini kazandırmayı amaçlar. Öz yargılar, teoriler ve sonuçlara göre eleştirel bir görüşle oluşturulan yöntem ve içerik birbiriyle bağlantılıdır. Öğrencilerin dünyayı anlamlandırmada, muğlak olayları aydınlatmada kullandıkları problem çözme ve eleştirel düşünme becerileri yansıtıcı düşünme geleneğinin ayrılmaz bir parçasıdır (Zevin, 2009, s. 8).
- *Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler:* Barr, Barth ve Shermis (1978)' e göre "Öğretmenlerin öğrencilere araştırma yöntemlerini, modellerini kazandırdıkları; öğrencilerin kendilerini bir sosyal bilimci gibi düşünerek edinimlerini sosyal dünyaya adapte etmelerini sağladıkları bir sosyal bilgiler öğretim yaklaşımdır." Muhtelif sosyal bilim disiplini tarafından şekillendirilen bu yaklaşım, öğrenme sürecinde ve içerik oluşturmada doğmalardan uzak bir sosyal eğitime odaklandığına inanmaktadır (Guidry, 2011).

2.1.3.1. Sosyal Bilgiler Öğretiminin Önemi

Sosyal bilgiler öğretimi bireylerin toplumsal hayata uyum sağlamasını sağlayacak bilgi ve becerilerle donanmasında önemli bir role sahiptir. Sosyal Bilgiler dersi öğrencilere demokratik bir topluma etkin olarak katılmaları için gerekli kişisel özellikleri ve demokratik tutumları kazandırması bakımından önemlidir (Kaltsounus, 1987; Ersoy ve Kaya, 2008). "Bireyler toplum içinde gelişir ve değerlendirilir. Yaşadığı yeri, yurdunu, geçmişini, bu günü ile tanıması, toplumun kültür, adet ve ananelerini benimsemiş olması, bunlara bağlı olarak kıyaslama, tahmin, kıvanç duyma ve yorumlama gibi yetenekler kazanmış olması, yurdunu ve çevresini incelemesi ile mümkündür. İşte bu

yönden sosyal bir varlık olan çocuklarımızın iyi bir yurttaş olarak yetiştirilmesinde Sosyal Bilgilerin büyük önemi vardır" (Tekışık, 1975; Akgül, 2006).

Sosyal Bilgiler yaş itibariyle 9-13 yaş grubu çocuklara hitap etmesi sebebiyle, bu dönemdeki çocukların somut işlemlerden soyut işlemler döneminde geçtikleri görülmektedir. Ergenlik dönemine geçiş olarak nitelendirilebilecek bu dönemde çocukların kazancağı bilgi, beceri ve değerlerin ileriki yaşlarda değiştirlmesi zor olacaktır (Akdağ, 2009, s. 11). Özellikle çocuklar bu dönemde benmerkezcilikten uzaklaşıp, toplumsal hayata katılır, bununla birlikte vicdan, ahlak ve değerler sistemi ile sosyal grup ve kurumlara karşı tutum geliştiriler (Bacanlı, 2004, s. 49). Bu nedenle Sosyal Bilgiler dersi çocuğun kendisi ile çevresi arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirecek önemli araçlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.3.2. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı

2.1.3.2.1. 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı

Eğitim-öğretimin sistematik bir şekilde yürümesi için bu sürecin planlanması gerekmektedir. İstenilen hedeflerin gerçekleşmesinde kullanılan araç eğitim programıdır. Eğitim programı daha genel çerçevede bütün dersleri kapsayan bir program olmasına karşılık, öğretim programı bir dersin planlanmasını içerir. Demirel (2006)' e göre "öğretim programı, okulda ya da okul dışında bireye kazandırılması planlanan bir dersin öğretimiyle ilgili tüm etkinlikleri kapsayan yaşantılar düzeneğidir". Varış (1997) ise, genellikle, belli bilgi alanlarından oluşan ve bir kısım okullarda beceriye ve uygulamaya ağırlık tanıyan, bilgi ve becerinin eğitim programlarının amaçları doğrultusunda ve planlı bir biçimde kazandırılmasına dönük bir program olarak tanımlamıştır. Yani öğretim programında; eğitim programında belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesi sürecinde devreye giren yöntemler dizisinde öğrenmenin nasıl gerçekleştirileceği sorusuna yanıt aranır. Öğretim programıyla kullanıma hazır hale getirilen eğitim programının uygulama boyutunda öğrenme kuramlarına ihtiyaç duyulur. Öğrenmeyi kılavuzlarken, dayanması gereken çerçeveyi iyi çizmek, hedeflere daha kolay ulaşmasını sağlar. 2005 öğretim programında temel alınan yapılandırmacı yaklaşım öğrenen merkezli olup, öğrencilerin salt bilgi edinmesinden ziyade, öğrenme

stratejilerini bilen, araştıran, sorgulayan, düşünen, sürekli değişen dünya koşullarına ayak uydurabilecek bilgi ve becerilere sahip olan bireyler olarak yetiştirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

2.1.3.2.1.1. Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Amacı, Vizyonu ve Temel Yaklaşımı

Sosyal Bilgiler programının genel amacı etkin vatandaş yetiştirmektir. Sosyal Bilgiler programları değişen dünyaya ayak uydurmak, ortaya çıkan sorunları tanımlamak, anlamak ve çözmek durumundadır. Bu nedenle Sosyal Bilgiler dersinin amaçları üç temel üzerine oturtulmuştur. Öztürk ve Dilek (2002)'e göre ABD'deki Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS) (1984) tarafından tanımlanan Sosyal Bilgilerin amaçları şu şekildedir:

1. *Bilgiye ilişkin amaçlar:* Bilgi, insanları ve onları etkileyen koşulları daha iyi anlamamıza yardım eder. Geçmişi, bugünü ve geleceği anlamlandırmada, modern teknoloji çağına ayak uydurmada, etkili ve doğru kararlar almada işlevsel bilgilere gereksinim duyulmaktadır. Bilginin hızla çoğalması münasebetiyle bilgili insan kavramının da değişime uğraması kaçınılmaz olmaktadır. Bu nedenle bilgili insan, gereksinimlerinin farkında olan, bilgiye ulaşma yollarını bilen, ulaştığı bilgiyi anlamlandırabilen, bu bilgilerden yeni bilgiler üretebilen ve bunları kullanabilen kişidir. Dolayısıyla bilgili insan karar verme, problem çözme, araştırma gibi becerilere sahip olan kimselerdir.
2. *Demokratik değer ve inanışlara ilişkin amaçlar:* Demokratik değerler kişisel ya da grup davranışlarının değerlendirildiği ölçütlerdir. İnanışlar ise, o değerlere bağlılığı ifade eder. Evrensel düzeydeki bu değer ve inanışları NCSS (1984); özgürlük, eşitlik, insan onuru, çeşitlilik, hakkaniyet, doğruluk, dürüstlük, sadakat, gizlilik, sorumluluk, adalet, uluslar arası insan hakları ve hukukun üstünlüğü olarak belirtmiştir. Bu değer ve inanışlara sahip olan etik insan, bu ilkeleri anlayan ve bunları yaşamında uygulayan kişidir.
3. *Becerilere ilişkin amaçlar:* Demokratik bir toplumda vatandaşların etkili bir biçimde yaşayabilmeleri için bazı bilgi ve değerlerin yanında beceri sahibi de olmaları gerekir. Çünkü bilginin işlerliği davranışa dönüşmesi ile ölçülür. Beceri ise bir şeyi sürekli tekrar edebilecek yeterlilikte yapma işidir. Bu nedenle NCSS

(1984) Sosyal Bilgiler programında vatandaşlarda gelişmesi gereken becerileri bilgi kazanımı ile ilgili beceriler, bilginin kullanımı ve organize edilmesi ile ilgili beceriler ve toplumsal katılım ve kişilerarası ilişkilerle ilgili beceriler şeklinde sıralamıştır.

Günümüzde Sosyal Bilgiler öğretim programı sadece toplumun sahip olduğu gelenek ve görenekleri bir sonraki nesile aktrama işini değil, topluma etkin bir şekilde katılabilecek, kendini ve toplumu anlayıp geliştirebilecek bilgi ve becerilerle donanmaktadır.

MEB'e (2005) göre 2005 Sosyal Bilgiler Programının genel amaçları aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır. Öğrenciler bu programın sonunda:

- Özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin, ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varır.
- Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip bir vatandaş olarak yetişir.
- Atatürk İlke ve İnkılâplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrar; laik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olur.
- Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilir.
- Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öğe ve süreçleri kavrayarak, millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eder.
- Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar.
- Bilgiyi uygun ve çeşitli biçimlerde (harita, grafik, tablo, küre, diyagram, zaman şeridi vb.) kullanır, düzenler ve geliştirir.
- Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, kalkınmada ve uluslar arası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin yerini kavrar.
- Meslekleri tanır, çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli olduğuna inanır.
- Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgular; insanlar, nesneler olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirler, değişim ve sürekliliği algılar.
- Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanır.
- Bilimsel düşünmeyi temel referans kabul ederek bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlakı gözetir.
- Birey, toplum ve devlet arasındaki ilişkileri açıklarken, sosyal bilimlerin temel kavramlarından yararlanır.

- Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşler ileri sürer.
- İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, lâiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak, yaşamını demokratik kurallara göre düzenler.
- Farklı dönem ve mekânlardaki toplumlararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder.
- İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'ndaki ifadelerle programın vizyonu, "21. yüzyılın çağdaş, Atatürk ilkeleri ve inkılâplarını benimsemiş, Türk tarihini ve kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış ve insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen (eleştirel düşünen, yaratıcı, doğru karar veren), sosyal katılım becerileri gelişmiş, sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış, sosyal yasamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını yetiştirmektir" (Kıroğlu, 2006) olarak belirtilmiştir.

2005 programının vizyon, eski programın vizyonuyla büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte yeni programın en önemli farkı; programın vizyonuna ait temel öğelerin, uygulanan etkinlikler içerisinde öğrenenlere beceri ve değer olarak kazandırılmasının amaçlanmış olmasıdır. Böylelikle programın vizyonunda belirtilen hedeflerin gerçekleşmesi mümkün olduğunca raslantıya bırakılmamaya çalışılmıştır (Tay ve Öcal, 2008, s. 23).

Yeni Sosyal Bilgiler Programının temel yaklaşımı, bilgiyi üretmek ve kullanmak için gerekli beceri, kavram ve değerlerle öğrenciyi donatarak etkin bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı yetiştirmektir. Öncelikle 'Sosyal Bilgiler' tanımında bir değişiklik görülmektedir (Ata, 2006, s. 73). 2005 programında sosyal bilgiler dersi, *"bireyin var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olmak amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi"* olarak tanımlanmaktadır (Tay ve Öcal, 2008, s. 23).

Yeni sosyal bilgiler programı vatandaşlık aktarımı, Sosyal Bilimler olarak Sosyal Bilgİler ve yansıtıcı düşünce olarak sosyal bilgiler olarak bilinen Barr, Barth ve Shermis'in yaklaşımıyla temellenmiştir. Bu anlayıştan yola çıkarak Sosyal Bilgiler Programı;

- Her öğrencinin birey olarak kendine özgü olduğunu kabul eder.
- Öğrencilerin gelecekteki yaşamlarına ışık tutarak, bireylerden beklenen niteliklerin geliştirilmesine duyarlılık gösterir.
- Bilgi, kavram, değer ve becerilerin gelişmesini sağlayarak, öğrenmeyi öğrenmenin gerçekleşmesini ön planda tutar.
- Öğrencileri düşünmeye, soru sormaya ve görüş alışverişi yapmaya özendirir.
- Öğrencilerin fiziksel ve duygusal açıdan sağlıklı ve mutlu bireyler olarak yetişmesini amaçlar.
- Millî kimliği merkeze alarak, evrensel değerlerin benimsenmesine önem verir. Öğrencilerin kendi örf ve âdetleri çerçevesinde ruhsal, ahlâkî, sosyal ve kültürel yönlerden gelişmesini hedefler.
- Öğrencilerin haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren bireyler olarak yetişmesini önemser.
- Öğrencilerin toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmasını sağlar.
- Öğrencilerin öğrenme sürecinde deneyimlerini kullanmasına ve çevreyle etkileşim kurmasına olanak sağlar.
- Her öğrenciye ulaşabilmek için öğrenme-öğretme yöntem ve tekniklerindeki çeşitliliği dikkate alır.
- Periyodik olarak, öğrenci çalışma dosyalarına bakılarak öğrenme ve öğretme süreçlerinin akışı içerisinde değerlendirmeye olanak sağlar (MEB, 2005, 50-51).

2.1.3.2.1.2.Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Yapısı

Yeni sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanım, öğrenme alanı, beceri, kavram ve değer öğretimi, etkinlik, ilişkilendirme, ara disiplinler gibi yeni terminolojilerle karşımıza çıkmıştır (Ata, 2009, s. 34)

- **Beceriler**

Beceri kavramı ilk defa 2005 Sosyal Bilgiler öğretim programında karşımıza çıkmıştır. 1998 programında kazandırılmak istenen davranışlar hedef/davranış şeklinde belirtilirken, artık öğrenciye dönük bir yapı kazanmış, öğrencinin sadece bilmesi değil, aynı zamanda beceri kazanması gerektiği ön plana çıkmıştır. İlköğretim sosyal bilgiler öğretim programında Hayat Bilgisi programının devamı olarak 14 beceriye yer verilmiştir. Programda doğrudan verilecek beceriler öğrenme alanlarına uygun olarak düzenlenmiştir. Beceriler konusunda yeni program, bilginin kazanılmasının yanında

beceri öğretimine önem vermektedir. Beceri, "öğrencilerde öğrenme süreci içerisinde kazanılması, geliştirilmesi ve yasama aktarılması tasarlanan, bir is yapabilmek veya bir konuyu isleyebilmek için gereken yatkınlık" olarak tanımlanmıştır (Ata, 2006: 76). Bu becerileri şöyle sıralayabiliriz:

Eleştirel Düşünme Becerisi, Yaratıcı Düşünme Becerisi, İletişim Becerisi, Araştırma Becerisi, Problem Çözme Becerisi, Karar Verme Becerisi, Bilgi Teknolojilerini Kullanma Becerisi, Girişimcilik Becerisi, Türkçe'yi Doğru, Güzel ve Etkili Kullanma Becerisi, Gözlem Becerisi, Mekânı Algılama Becerisi, Zaman ve Kronolojiyi Algılama Becerisi, Degişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi, Sosyal Katılım Becerisi, Empati Becerisi.

Tablo 2.1'de ilköğretim 4. ve 5. sınıf için yeni Sosyal Bilgiler öğretim programında belirlenmiş öğrenme alanları ve kazandırılacak beceriler görülmektedir.

Tablo 2.1 İlköğretim Dördüncü ve Beşinci Sınıf için Yeni Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Belirlenmiş Öğrenme Alanları ve Kazandırılacak Beceriler

	4. SINIF	**5. SINIF**
ÖĞRENME ALANI	**DOĞRUDAN VERİLECEK BECERİ**	**DOĞRUDAN VERİLECEK BECERİ**
BİREY VE TOPLUM	Kanıtı tanıma ve kullanma	Yazılı anlatım
KÜLTÜR VE MİRAS	Bilgiyi kullanabilir biçimlerde planlama ve yazma	Görsel kanıt kullanma (nesne, minyatür, gravür, fotoğraf, karikatür, temsili resim)
İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER	Mekânı algılama	Gözlem
ÜRETİM, TÜKETİM, DAĞITIM	Tablo, grafik ve diyagram okuma	Basit istatistik verileri yorumlama
BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM	Karşılaştırma yapma	Kütüphane ve referans kaynaklarını kullanma
GRUPLAR, KURUMLAR VE SOSYAL ÖRGÜTLER	Sebep-sonuç ilişkisi belirleme	Sosyal katılım
GÜÇ, YÖNETİM VE TOPLUM	Karar verme	Basılı ve görsel ve kaynakları (gazete, televizyon v.b.) kullanma ve değerlendirme (5N1K)
KÜRESEL BAĞLANTILAR	Kütüphane ve referans kaynakları kullanma	Olgu ve düşünceleri ayırt etme

(Kıroğlu, 2006, 623)

Tablo 2.1'de görüldüğü gibi 2005 Sosyal Bilgiler öğretim programında 8 öğrenme alanına yönelik olarak belirlenmiş beceriler bulunmaktadır. Bu beceriler programda doğrudan verilecek beceri şeklinde belirtilmiş ve ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır.

- **Kavramlar**

Kavramlar, benzer, geçişken ve ayırıcı özelliklerine göre oluşturulmuş varlık ve düşünce gruplarına verilen adlardır. Deneyimler, denemeler, bilimsel çalışmalar gibi yollarla elde

edilen bilgileri özelliklerine göre gruplandırarak varılan genellemelere de kavram denilebilir (Göçmen, 2007). "Bunun yanında sosyal bilgilerde kavramların öğrencilerim akademik başarıları üzerinde olumlu etki sağladığı, öğrenme ve hatırlamayı basitleştirdiği, iletişimi kolaylaştırdığı, öğretimi kişiselleştirdiği, gerçek ve yanlış algılamayı ayırt etmeye yardımcı olduğu, problem çözme ve akıl yürütme becerisini geliştirdiği vurgulanmıştır. Programda sınıf düzeyi arttıkça, verilen kavram sayısı artmaktadır. 4. sınıfta 91, 5. sınıfta 121, 6. sınıfta 145 ve 7. sınıfta 157 kavramın öğrencilere kazandırılması hedeflenmiştir." (Safran, 2009, s. 22)

Sosyal Bilgiler Programı, tek başlarına bir anlam kurmaya yetmeyen olgular bilgisini son hedef olarak ele almak yerine onu, öğrencinin bizzat kendisinin yapılandıracağı zihinsel şemanın yapıtaşları olarak görmektedir. Olguların ayırt edici ortak özellikleri; yani bir olgular kümesini diger bir olgular kümesinden ayıran adlandırma, "kavram" denilen bir üst sınıflamayı oluşturur (Kıroğlu, 2006, s. 634).

- **Değerler**

Yeni Sosyal Bilgiler öğretim programında kazandırılması gereken bir diğer konu ise değerlerdir. Değer öğretiminde 'değer açıklamak', 'ahlaki muhakeme' ve 'değer analizi' olarak adlandırılan yeni yaklaşımlar benimsenmiştir. "Programda değer, "bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlaki ilke ya da inançlar" olarak tanımlanmıştır (Safran, 2009, s.22).

Berk (2008)' e göre değerlerin özelliklerini ise şu şekilde sıralanabilir:

1. Değerler toplum veya birey tarafından benimsene birleştirici olgulardır.
2. Toplumların sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına ve bireylerin iyiliği için olduğuna inanılır.
3. Sadece bilinç değil, duygu ve heyecanları da ilgilendirir.
4. Bireyin bilincinde bulunan ve davranışı yönlendiren güdülerdir.
5. Normlardan daha genel ve farklıdır.

Tablo 2.2'de ilköğretim 4. ve 5. sınıf yeni Sosyal Bilgiler öğretim programında belirlenen öğrenme alanlarıyla birlikte doğrudan verilecek değerler görülmektedir.

Tablo 2. 2 İlköğretim Dördüncü ve Beşinci Sınıfta Yeni Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Belirlenen Öğrenme Alanlarıyla Birlikte Doğrudan Verilecek Değerler

	4. SINIF	5. SINIF
ÖĞRENME ALANI	**DOĞRUDAN VERİLECEK DEĞER**	**DOĞRUDAN VERİLECEK DEĞER**
BİREY VE TOPLUM	Duygu ve düşüncelere saygı, Hoşgörü	Sorumluluk
KÜLTÜR VE MİRAS	Türk büyüklerine saygı, Aile büyüklerine önem verme, Vatanseverlik	Estetik
İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER	Doğa sevgisi	Doğal çevreye duyarlılık
ÜRETİM, TÜKETİM, DAĞITIM	Temizlik ve sağlıklı olmaya önem verme	Çalışkanlık
BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM	Bilimsellik	Akademik dürüstlük
GRUPLAR, KURUMLAR VE SOSYAL ÖRGÜTLER	Yardımseverlik	Dayanışma
GÜÇ, YÖNETİM VE TOPLUM	Bağımsızlık	Adil olma, Bayrağa ve İstiklal Marşı'na saygı
KÜRESEL BAĞLANTILAR	Misafirperverlik	Tarihsel mirasa duyarlılık

(Kıroğlu, 2006, s. 638)

Tablo 2.2'de görüldüğü üzere 2005 Sosyal Bilgiler öğretim programında öğrenme alanlarının içerisinde doğrudan verilecek olan değerler ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır. Kazanımlar, öğrenme alanları, beceriler, kavramlar ve değerler birbirleriyle örtüşecek biçimde hazırlanmıştır.

- **Öğrenme Alanı**

2004 sosyal bilgiler programı incelendiğinde, programın temel olarak öğrenme alanlarından oluştuğu görülmektedir. Programda öğrenme alanı, " birbiri ile ilişkili beceri, tema ve kavramların bir bütün olarak görülebildiği, öğrenmeyi sınıflandırılan bir yapı" olarak tanımlanmıştır. Her öğrenme alanı ise kendi içinde bir bütünlüğe sahip ünitelerden oluşmaktadır. Programda üniteler içinde yer alan konuların programın temel yaklaşımı paralelinde öğrenciler tarafından öğrenilmesi için kazanımlar belirlenmiştir. *Kazanım,* kavramı programda "öğrenme süreci içerisinde, planlanmış düzenlenmiş yaşantılar yoluyla öğrencinin kazanması beklenen bilgi, beceri, tutum ve değerler" şeklinde ifade edilmiştir.

Ara disiplinler, programda, "Derslerle yaşam arasında bağlantı kuran alanlardır." şeklinde tanımlanmaktadır. Sosyal Bilgiler kazanımları ile ilişkilendirilen ara disiplinler afetten korunma ve güvenli yaşam; girişimcilik; insan hakları ve vatandaşlık; kariyer bilinci geliştirme; özel eğitim; rehberlik ve psikolojik danışma; sağlık kültürü'dür.

Atatürkçülük konuları, sosyal bilgiler öğretim program kazanımları ile örtüşecek biçimde düzenlenmiştir.

Tablo 2.3'te ilköğretim Sosyal Bilgiler programı 4. sınıf öğrenme alanları, üniteler ve süreleri verilmiştir. Tablo 2.4'te ilköğretim Sosyal Bilgiler programı 5. sınıf öğrenme alanları, üniteler ve süreleri verilmiştir.

Tablo 2.3 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı 4. Sınıf Öğrenme Alanları, Üniteler ve Süreleri

Öğrenme Alanı	Üniteler	Kazanım Sayıları	Oranı (%)	Süre/Ders Saati
Birey ve Toplum	Kendimi Tanıyorum	6	11	12
Kültür ve Miras	Geçmişimi Öğreniyorum	6	14	15
İnsanlar, Yerler Ve Çevreler	Yaşadığımız Yer	8	14	15
Üretim, Tüketim, Dağıtım	Üretimden Tüketime	7	14	15
Bilim, Teknoloji Ve Toplum	İyi ki Var	6	11	12
Gruplar, Kurumlar Ve Sosyal Örgütler	Hep Birlikte	5	11	12
Güç, Yönetim Ve Toplum	İnsanlar ve Yönetim	4	14	15
Küresel Bağlantılar	Uzaktaki Arkadaşlarım	4	11	12
Toplam		46	100	108

Tablo 2.4 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı 5. Sınıf Öğrenme Alanları, Üniteler ve Süreleri

Öğrenme Alanı	Üniteler	Kazanım Sayıları	Oranı (%)	Süre/Ders Saati
Birey ve Toplum	Haklarımı Öğreniyorum	4	11	12
Kültür ve Miras	Adım Adım Türkiye	6	14	15
İnsanlar, Yerler Ve Çevreler	Bölgemizi Tanıyalım	8	14	15
Üretim, Tüketim, Dağıtım	Üretikklerimiz	7	14	15
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Gerçekleşen Düşler	6	11	12
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	Toplum için Çalışanlar	5	11	12
Güç, Yönetim ve Toplum	Bir Ülke Bir Bayrak	5	14	15
Küresel Bağlantılar	Hepimizin Dünyası	6	11	12
Toplam		47	100	108

(Kıroğlu, 2006, s.600)

Tablo 2.3 ve 2.4'te görüldüğü üzere 4. ve 5. sınıfların 8'er öğrenme alanı bulunduğu, 4. sınıflar 48, 5. sınıflar 47 kazanıma sahiptir.

- **Ölçme ve Değerlendirme**

Yapılandırmacı öğrenme yaklaşımına göre hazırlanan ilköğretim sosyal bilgiler programında kullanılan ölçme-değerlendirme yöntem ve teknikleri sürece dayalı hale gelmiştir. Portfolyo, dereceli puanlama anahtarı, performans değerlendirme, görüşme, gözlem, sözlü sunum, proje, öz ve akran değerlendirme gibi alternatif ölçme-değerlendirme araçlarının kullanılmaktadır.

2.2. İletişim ve Empati

İnsanlığın ortaya çıkışı itibariyle bünyesinde barındırdığı temel beceri iletişim olmuştur. Bireylerin birbirleriyle olan ilişkileri açısından iletişimin ilk ortaya çıkışı, insanlık tarihinin başlangıcına dayanmaktadır. Sosyal bir varlık olma dolayısıyla insanları bir arada tutan, ihtiyaçlarını karşılayan, toplumsallaşmalarını ve dayanışmalarını sağlayan iletişimi, Dökmen (2009), bilgi üretme, aktarma ve bu iletileri anlamaya, yorumlamaya çalışma süreci olarak, Cüceloğlu (2002), da iletişimi iki kişi arasında yer alan anlam alışverişi olarak tanımlamaktadır. Birbiriyle ilişki kuran insanlar ise hem kendileriyle ilgili bilgi vermekte hem de karşı taraftan bilgi toplamaktadırlar. Bu nedenle, insanın doğasında olan kendini anlatma ve başkalarını anlama ihtiyacı bireyleri iletişim kurmaya itmiştir (Cüceloğlu, 1995). Etkili bir iletişim içinde etkili dinleme, doğal davranma, saygı ve empati bileşenleri yer alır. İletişim beceresi empati ve saygıyı etkili bir biçimde kullanarak duygu ve düşüncelerini karşındakine maskesiz ve ben dili ile iletebilme başkaları ile doyum verici ilişkiler kurarak toplum ile yaşamasını kolaylaştıran öğrenilmiş davranışlardır (Şahin, 1998; Bulut, 2004).

Cüceloğlu (1991)'na göre iletişim, iki kişinin ilişkisine dayanan psikososyal bir süreçtir. İnsan, ilişkileri içinde sürekli yeniden tanımlanır ve bu ilişkiler insanın yaşamının kalitesini belirler. İletişimde bulunan bireylerin birbirini anlaması iletişimi kolaylaştırıcı faktörlerden biridir. Empati insanların birbirini anlamasında önemli bir beceri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyin, karşısındaki kişinin duygularını anlaması, onun yerine kendini koyabilmesi iletişimde yaşanan sorunları da en aza indirebilir (Rehber ve Atıcı, 2009, s.324). Kaya ve Siyez (2010), insan ilişkilerinde bireylerin birbirlerinin duygu ve düşüncelerini anlamasında empatinin önemli bir nitelik olduğunu ve gittikçe popülerleştiğini vurgulamaktadır.

İnsan, başka insanlarla etkileşime girmeye başladığında sosyal beceriler gündeme gelmekte, toplumsal yaşamda başka insanlarla olumlu ilişkiler kurabilmek ve sürdürebilmek için organize olmuş bir dizi davranışsal beceriye ihtiyaç duymaktadır (Karahan, 2008). Sosyal beceriler arasında kabul edilen iletişim becerileri, birbiri ile ilişkili olan empati, sözlü ve sözsüz iletişim, dinleme becerisi, doğru geri ileti verme, benden dili kullanma gibi bir dizi beceriyi içinde barındırmaktadır. Bu beceriler çoğunlukla tek başına olmayan, diğer duygu ve beceriler ile tanımlanan yeterliliklerdir (Özerbaş, Bulut ve Usta 2007).

2.2.1. Empati

2.2.1.1. Empatiye Kavramsal Bir Bakış

Empati bir başkasının pencerisinden bakmayı, diğer insanların duygu ve düşüncelerini anlamayı, bunu karşıdaki kişilere aktarma sürecini içeren iletişimin temel basamaklarından biridir. Empati tarihsel süreç boyunca farklı boyutlar ve anlamlar katılarak tanımlanmıştır. Kohut "empati"yi Freud'un da etkisinde kalarak psikoanalitik teori çerçevesinde, başka bir insanın iç dünyasına girerek, onun duygu ve düşüncelerini anlama yeteneği olarak tanımlamıştır (İşcan 1995; Oz, 1998). Rogers'a (1983) göre empati, "bir kişinin belli bir duruma ilişkin olarak, karsısındaki kişinin duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, onun hissettiklerini hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi sürecidir (Uğur, 2007). Gelişim psikolojisinde, empati "sosyalleşme gelişimi içinde etkili bir yetenek veya diğer insanın neler hissettiğini ya da hissetmesi beklenilen duygusunu anlama ile ilgili benzer veya çok benzer bir durum olarak tanımlanır." (Eisenberg and Fabes 1998; Choi veYang, 2010).

Dökmen (2009) bir insanın karşısındaki bir kişi ile empati kurabilmesi için gerekli olan öğeler şöyle sıralamıştır:

> a) Empati kuracak kişi, kendisini karşısındakinin yerine koymalı, olaylara onun bakış açısıyla bakmalıdır. Her insan gerek kendisini gerekse çevresini, kendine özgü bir biçimde algılar; bu algısal yaşantı özneldir; kişiye özgüdür. Yani her insan dünyaya, kendine özgü bir bakış tarzıyla bakar. Eğer bir insanı anlamak istiyorsak, dünyaya onun bakış tarzıyla bakmalı, olayları onun gibi algılamaya ve yaşamaya çalışmalıyız.

b) Empati kurmuş sayılmamız için, karşımızdaki kişinin duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlamamız gereklidir. Karşımızdakinin sadece duygularını ya da düşüncelerini anlamış olmak yeterli değildir. Karşımızdaki kişiyi hem bilişsel hem de duygusal olarak anlamalıyız.

c) Empati tanımındaki son öğe ise, empati kuran kişinin zihninde oluşan empatik anlayışın, karşıdaki kişiye iletilmesi davranışıdır. Karşımızdaki kişinin duygularını ve düşüncelerini tam olarak anlasak bile, eğer anladığımızı ona ifade etmezsek empati kurma sürecini tamamlamış sayılmayız (s. 135-137).

2.2.1.2.Empatinin Bileşenleri

Son yapılan araştırmalarda varılan teröpatik empatinin bilişsel (danışanın deneyimlerini tam olarak tanıma), dokunaklı (danışanın duygularını anlama) ve davranışsal (danışanın empatik davranışını açıklama) olmak üzere üç bileşene ayrıldığı ortak nokta olarak kabul edilmiştir (Tait, 2008; Wynn ve Wynn, 2006; Thwaites ve Bennett-Levy, 2007; Schnur, Montgomery, 2010; Lee, Brennan, ve Daly, 2001)

Empatinin algısal, bilişsel, duygusal ve bildirişimsel olmak üzere dört boyutu vardır:

2.2.1.2.1. Algısal (Perceptual) Empati

Bir diğerinin durumunun farkına varmak veya anlamak olarak nitelendirebileceğimiz algısal empati, bireyin bir başkasının duygularıyla ilgili deneyimde ilk adımdır. Empati kuracak kişi dikkat etmeli ve hedef kişinin ifade ettiği hareketlere, yüze, sözlere, ses tonuna, içeriğe, zamanlamaya ait tüm imaları içine almalıdır (Uğur, 2007).

2.2.1.2.2. Bilişsel (Cognitive) Empati

Bilişsel empati kasıtlı olarak birisinin vekil duygularından uzaklaşarak objektif bir tutumu sürdürmekken başka birinin duygularını ve perspektifini anlamayı ve tanımlamayı sağlayan entelektüel bir süreçtir (Barrett-Lennard, 1981; Morse et al., 1992; Lee, Brenan ve Daly, 2001). Mehrabian ve Epstein (1972), bilişsel empatiyi diğerlerinin yardıma ihtiyaçlarını, duygularını ve motivasyonlarına nazaran bakış açılarını değerlendirme veya farkına varma eğilimi olarak, duygusal empatiyi ise diğerlerinin duygularına duygusal olarak tepki verme eğilimi olarak vermiştir. Coplan (2004)'a göre, bilişsel empati bileşeni birinin kendi bilişsel perspektifinden bireysel amaçların bilişsel perspektifine dönüşümünü sağlamak için hayal gücünü kullanmayı

içerir. Kraznaric (2008)'e göre empatinin ikinci tanımı psikoloji literatüründe bakış açısı oluşturma olarak adlandırılan bilişsel empatiye atıfta bulunur. Ona göre empati bu bağlamda bir başkasının ayakkabısı ile adımlama yeteneği ve kendi kendilerine ve dünyaya en önemli inanışları, ilhamları, motivasyonları, korkuları ve umutlarıyla bakma yolunu kapsar ve bu onların içsel çerçevesinin kaynağının bileşeni veya "dünyaya bakışı" dır. Ayrıca empatik bakış açısı oluşturma bir başkasının varoluşunun yaratıcı olmasına olanak tanır.

2.2.1.2.3. *Duyuşsal (Emotional) Empati*

Empatinin bu iki tipi birçok terimle etiketlenmesine rağmen, ilki esasen diğer insanların perspektifini almaya, ikincisi ise ya diğer insanların deneyimlerine (paralel empati) benzeyen ya da diğer insanların duygusal deneyimlerine tepki veren (tepkisel empati) duygusal cevaplara dayanır. Tepkisel ve paralel empati arasındaki farkı göstermek için, etnik bir grubun dışına atılmış bir bireyin çirkin bir kötüleme ile karşı karşıya geldiğini gözlemlediğimizi hayal edelim. Eğer bu insanın acısını ve huzursuzluğunu sempatize ediyorsanız, karşınızdaki kişiyle tepkisel empati (diğer kişinin durumuna duygusal tepkiniz) kurmuş olursunuz, oysa ki bu kötüleme ile karşı karşıya gelen insana kızgınlık ve içerleme duygularıyla cevap veriyorsanız, muhtemelen paralel empati (grup dışına atılmış bireyin duygularına benzer duygular) kurmuş olursunuz. Nasıl ki literatürde bilişsel empatiyi rol alma ve perspektif alma olarak sınıflandırıyorsak, duygusal empatiyi de sempati, dokunaklı perspektif alma veya duygusal cevaplama olarak ayırabiliriz (Stephan ve Finlay, 1999).

Vreeke ve Mark (2003), empatinin duyuşsal bileşeni empatik tepki verme sınıflandırması için gerekli olduğunu, duyuşsal olarak kastedilen şeyin empatik davranış güdüsü olduğunu ifade etmiştir. Feshbach (1975, 1987)'e göre empatinin içinde duyguyla bağdaşan duyuşsal ve bilişsel perspektif alma becerilerini kazanabilmek ve duyuşsal davranış örneklerini tanımak yetenek gerektiren bir durumdur. Bilişsel faktör, örneğin birinin eylemlerini, entellektüel ve etkili fikirlerini tanıma yeteneği hakkında sonuç çıkarma yeteneği gibi farklı boyutları temsil eder. Dokunaklı faktör kendinin ve diğer insanların çok çeşitli duygularını hem tanıma hem de deneyimleme yeteneğini içerir. (Feshbach, 1982; Hoffman, 1982; Bush, Mullis ve Mullis, 2000).

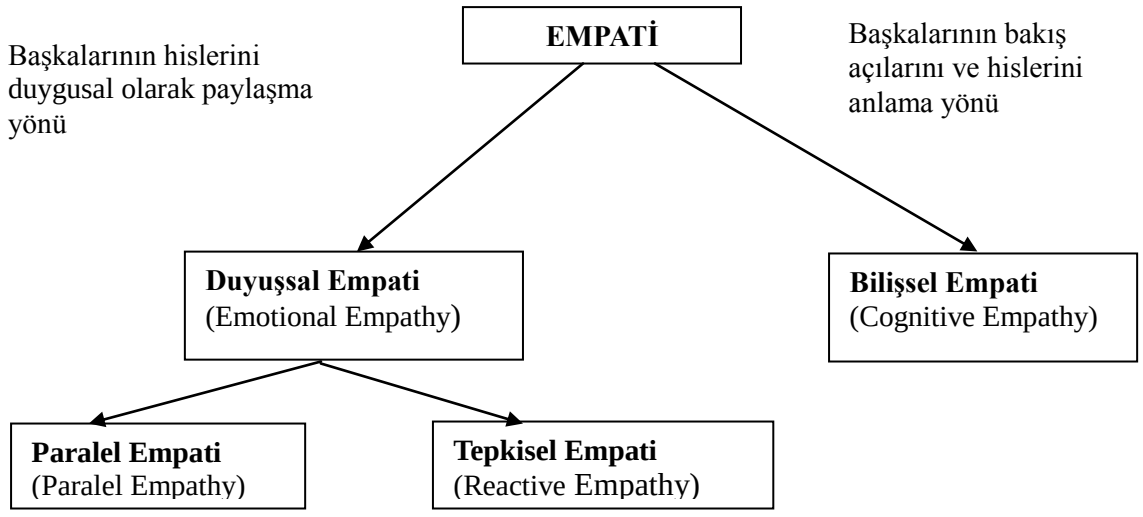
Hoffman (1994)'a göre bir tepkinin empatik sayılabilmesi için duygusal boyutunun da olması gerekmektedir. Tepki, sadece duygusal ise bunun empatik olup olmadığı tartışılır. Yüz ifadeleri gibi fiziksel tepkilerinde buna eşlik etmesi gerekir. İnsanları anlayabilmek ya da empatik tepki verebilmek için sadece olaylara tek bir bakış açısı ile bakmadan duygusal boyutu da düşünülerek ona göre tepki verilmelidir.

Eisenberg ve meslektaşları empatiyi diğerinin duygularını veya durumunu anlayış veya kavrayıştan kaynaklanan ve diğer insanın ne hissettiğini veya beklenen duyguya benzeyen duygusal bir cevap olarak tanımlarlar. Eisenberg'in görüşüne göre, empati bu farkın bilincinde olma seviyesi kadar kendinin ve diğer insanın duygusal durumunu ayırt etmeyi de gerektirir (Eisenberg ve Strayer, 1987; Eisenberg ve Eggum, 2009, s. 71).

2.2.1.2.4. Bildirişimsel Empati

Goldstein ve Micheals (1985) 'e göre empatinin bildirişimsel bileşeni, empatinin bilişsel ve duygusal bileşenleri sürecindeki yaşantıların karşıdakine iletilmesidir. Empati, bir başka kişinin algılamalarını ve duygularını kavrama ve anlama, bu anlayışı doğru olarak iletme yeteneğidir (Ataşlar, 1996).

Şekil 2.1'de empati kavramının şematik yapısı görülmektedir.

Şekil 2.1 Kavram olarak empati (Keskin, 2007)

2.2.1.2.5. Prososyal Bir Davranış Olarak Empati

Thompson ve Gullone (2008), empatinin insan güdümlü prososyal davranış, hayvanlara yaklaşım ve hayvanlara işkence etme davranışı arasında arabulucu ve bütünleştirici bir rolü olduğunu bulmuşlardır. Aynı zamanda empati, saldırganlık davranışında azaltıcı bir etkiye sahiptir. Kişilerin, kendilerini başka bir canlının (insan, hayvan, bitki) yerine koyarak, saldırgan tutumlarını azaltmaları beklenir (Ekinci, 2009)

Empatinin, kendini açma, toplumsallaşma, sosyal duyarlılık ve topluma uyum ile pozitif ilişkisi vardır. Diğer insanlara kişisel duygu ve düşüncelerini iyi ifade edebilen, topluma uyumlu ve sosyal duyarlılığı yüksek olan kişiler aynı zamanda empati kurma becerisine de sahiptirler (Günindi, 2008).

2.2.2. Empatinin Tarihsel Gelişimi

"Empati" terimi temel olarak iki kökü olan, Almanca'daki "einfühlung" ve Eski Yunanca'daki "empatheia" sözcüğüdür. "Lipps (1897), einfühlung'u; "bir insanın, kendisini karşısındaki bir nesneye örneğin bir sanat eserine yansıtması, kendini onun yerinde hissetmesi ve bu yolla o nesneyi kendi içine alarak (özümseyerek) anlaması sürecine einfühlung adını vermiştir" (Barret-Lennard, 1981 ve Wispe,1986; Alver, 2004). "Empati, Yunanca kökenli empathia kelimesinden köken almakta ve etimolojik olarak "em" ekinin karşılığı "..in içinde, içerde"; "pathia" ekinin karşılığı ise "hissetme" kelimesidir" (Arkonaç, 1999; Altınbaş, Gülöksüz, Özçetinkaya ve Oral, 2010). "Antik yunanda felsefeciler, empatiye ilişkin kavrayışlarını, başka bir kişinin duygusal ve düşünsel deneyimine aktif olarak katılma anlamına gelen *empatheia* sözcüğü ile telaffuz etmişlerdir "(Astin, 1967; Freedberg, 2007; Tuncay ve İl, 2009).

İkinci dünya savaşından sonra, psikolojide empatiye yönelik araştırmalar ağırlık kazanmış olup, bunların çoğu Rogers'ın üç terapötik koşul olarak adlandırdığı koşulsuz pozitif bakış, empati ve gerçek dışı teröpatik değişim için gerekli ve önemlidir. Üstelik sonraki yıllarda empatinin arka planında Kohut'un özpsikolojisinin psikanalizinde kullandığı merkezi bir kavram olmuştur (Håkansson, 2009, s.3).

Dökmen (1998) empatinin tarih içindeki değişimini şöyle açıklamaktadır:

1. Yüzyılın başlarından, 1950' lerin sonlarına kadar empati bilişsel nitelikli

bir kavram olarak ele alınmıştır. Empatinin ölçümü adı altında daha çok kişilerin birbirlerinin kişilik özelliklerini nasıl algıladıkları ölçülmüştür. Bu yıllarda empati; bir insanın karşısındaki insanı tanıması, kendini onun yerine koyarak onun özellikleri hakkında bilgi sahibi olması olarak kullanılmıştır.

2. 1960' lı yıllarda empatinin bilişsel yönüne ek olarak duygusal yönünün de olduğu vurgulanmıştır. Bu yıllarda empatide esas olan, karşısındakinin hissettiği duyguların aynısını hissetmek, onun gibi hissetmektir.

3. 1970' lerde empati görsel, bilişsel ve duyuşsal olmak üzere üç boyutta ele alınmıştır. Birinin belirli bir duygusunu anlamaya ve bu duyguya uygun bir karşılık vermeye empati denilmiştir. Bu yeni anlayışa göre empati kuran kişi, kendi üzerinde yoğunlaşmak yerine, dikkatini karşısındaki kişiye verir. Konuya, "ben ne hissediyorum" diye değil, "o ne hissediyor diye yaklaşır".

1940 ve 1950 yılları boyunca empati kavramı Freudcu eğitimli psikanalistler özellikle Avusturya doğumlu Heinz Kohut(1959) ve Theodor Reik (1948) tarafından oldukça etkilenmiştir. Reik (1948) in yorumu şudur; " empati kelimesi bazen bir şey demektir bazen başka bir şey, ta ki hiçbirşey kastetmeyene kadar" (Reik, 1948, s.357) ve buda empatinin işlemsel tanımının ve kesin bir oy birliğinin eksikliğini yansıtır**.** Roger'ın modelinden ayrılan Carkhuff (1969) empatinin kişiler arası metot ortamı değil de özel bir beceri/ yetenek olduğunu öne sürer. 1970' lerde başlayan sosyal empati çalışmaları Carkhuff'un perspektifinin yaygın benimsenişini/ kabulünü gösterir ki bu perspektifte empati " kolaylaştırıcı iletişim becerisi" olarak görünür(Corcoran 1982, s. 63; Gerdes, Segal ve Lietz, 2010).

2.2.3. Empati ile Karıştırılan ve Empati ile İlintili Kavramlar

2.2.3.1. Yerine geçme/koyma/harekete geçme (Acting):

Yer değiştirme; yaygın bir biçimde empatiymiş gibi düşünülen bir görüngüdür (fenomendir). Benim kendimi diğer kişinin yerinde düşündüğüm (veya onun ayakkabılarını giydiğim) bir süreçtir. Rogers gerçekten de ilk çalışmalarında empatiyi bu şekilde tarif etmiştir. Psikolog Robert Carkhuff danışanın sözlerini ve duygularını doğru bir biçimde yansıtmak seklindeki başlıca bilişsel davranışı vurgulayan bir beceri kazandırma eğitim programı geliştirmiştir. Oysa Stein, empatinin bireyin kendisini diğerinin yerindeymiş gibi düşünmesi ve hissetmesinden cok daha karmaşık bir sureç

olduğunu bildirmektedir. Gelişmesinde doğal süreçlerin etkin, eğitimin ise destekleyici nitelikte olduğu empatinin kendisi üç aşamada oluşmaktadır (Davis, 1990)

Başlangıçta, birey karşısındakini dikkatle dinler ve onu anlamak için bilişsel bir çaba harcar. Dinleme yapılırken diğer kişiyle bir tür *yer değiştirme* yapılmaktadır. Bu durum bireyin dikkatle dinlediği kişiyi daha iyi anlayabilmek için, kendisini onun yerine koyma çabasıyla gerçekleşir (Tuncay ve İl,2009).

2.2.3.2.Sempati

Sempati ve empati çoğu zaman birbirleriyle karıştırılan kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Sempati diğer insanlar için birtakım ilgi veya ilişkinin şeklini içeren bir duygu olarak tanımlanabilir. Diğer insanlar bu durumun nesnesi olduğundan bu davranış birinci kişiliğe nazaran üçüncü kişiliktir (Miller, 2009). Sempati ne hayal edilen duyguları, ne de hissetme amacının ne olduğunu (fonksiyonel olarak) gerçekten hissetmeyi gerektirir. Örneğin, birinin komada olduğu ve hiçbir şey hissetmediğini sempatize edebilir. Saldırganlık derecesinde kızgın bir insanla kızgınlık hissi olmaksızın, yalnızca onunla ilişki kurarak hisleri sempatize edilebilir (Gaut, 2010). Wyschogrod, sempatiyi "ortak duygu" olarak tarif etmektedir. Sen ve ben, bizim dışımızdaki herhangi bir şey hakkında, örneğin futbol maçı sonuçları veya hava durumuyla ilgili duygu ve düşüncelerimizde biriz. Sen benim başarım üzerine benimle birlikte sevinebiliyorsan, benimle sempati içerisindesin" (Erken, 2009).

Hume'a göre sempati modern kullanımda sıklıkla tanımlandığı gibi sadece acımanın ya da merhametin duygusal tanımı değildir. Dahası sempati davranış olarak belirleyicidir, çünkü yöntem hem geçici duygusal durumların hem de daha kalıcı sosyal alışkanlıkların bir sebebidir. Dolayısıyla sempati kendi benliğini kurmayı yavaş yavaş gerçekleştirmede çok önemlidir. Davis'e göre (1996) Hume'un sempati yorumu diğerlerine karşı etkili bir faaliyet olarak empatinin modern meta fikirlerinin içinde yer alır (Schertz, 2007).

Başka birinin talihsiz koşulları hakkında bir şeyler duymak veya başka birinin sıkıntısını okumak gibi, tamamen sembolik bilgilere cevap verildiğinde de deneyimlenebildiği için sempati empatiden farklıdır (Saarni, Campos, Camras ve Witherington, 2006, s. 262). Sempati bir insanın duygusal durumunu, onun üzüntüsünü ona karşı şefkat göstererek

onunla paylaşmaktır. Sempati sırasında kişinin kendi düşüncelerine odaklanması, sempatiyi azaltır. Empati kurulurken bir kişi kendisini diğer kişinin yerine koyarken, sempatinin kurulmasında bir kişi diğer kişiye eşlik eder. Diğer yandan empati kurulan kişiye neler olduğunu bilmek bizi empati kurmaya götürürken, diğer kişi ile aynı yaşantıyı deneyimliyor olmak bizi sempatiye götürür (MEB, 2008)

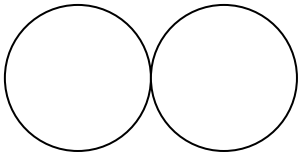
2.2.3.3.Acıma

Davis (1990)'a göre, acıma, üzüntünün paylaşılmasıdır ve bu haliyle sempatinin bir biçimi olarak tanımlanır, ancak sempatinin yan yana olma şeklinde paylaşılan doğası, yerini ast-üst ilişkisine bırakmıştır. Birisine acıdığımızda, o kişi için üzülür ve böylece (belki de bilinçaltında) kendimizi daha şanslı veya üstün hissederiz.

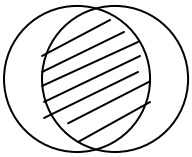
2.2.3.4.Özdeşleşme

Empatik anlayış özdeşleşme ile karıştırılmamalıdır. Bir kimse ile özdeşleşmede o kişi gibi olma ve onun gibi davranma eylemi vardır. Burada birinci kişinin benliği silinerek, yerine diğer kimsenin benliği yerleştirilmektedir. Bu bakımdan özdeşleşmede iki kişi aynı benliği paylaşırken, empatide iki ayrı benlik birlikte var olmaktadır (Akkoyun, 1982). Özdeşleşme kişiyle bağlantılı veya kendinden diğer insanlara yönelen (örneğin bir yol gösterici) veya bir grupla (örneğin bazı inançların, bir politik partinin veya bir ülkenin dernek üyeleri) güçlü duygusal bağla sonuçlanan kişilerarası bir süreçtir. Bir insanla veya bir grupla özdeşletiğim zaman, o kişi ya da grubun değerleri, tavırları, öncelikleri ve kılık kıyafeti ile de özdeşim kurmuş olurum. Özdeşleşme, kişinin kendisinin eşsiz kimliğinin farkında olmadığı ve kendisine dünyada bir yol aradığı zaman daha fazla mümkün olur. Özdeşleşmenin uç noktası, kişinin egosunun diğer insanlarla veya gruplarla yer değiştirmesidir. Bu durumda, kült davranışlar gelişir (Davis, 1990). Empatide ise kişi kendini karşısındakinin yerine koyarken amacı, onun duygu ve düşüncelerini anlamak ve bunu anladığını karşısındakine hissettirmektir. "Empatik iletişimde, girilen rolde o insanın duygu ve düşüncelerini anlayacak kadar kalmak ve yeniden kendi rolüne geri dönmek önemlidir. Aksi halde, karşımızdaki insanla özdeşim kurmaya başlarız ki bu empatik iletişim olmaktan çıkıp sempatik iletişim olmaya başlar" (MEB, 2008).

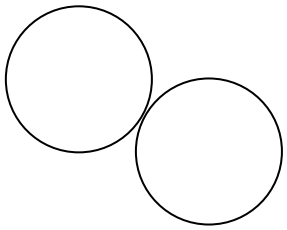
Şekil 2.2'de sempati, acıma ve özdeşleşme kavramları şematize edilmiştir.

Sempati: Diğer bir kişi ile yan yana olma

Özdeşleşme: Diğerlerinin değer, tavır ve önceliklerini belirlemek

Acıma: Diğerinden daha iyi bir durumda olduğunu hissetme

Şekil 2.2 Sempati, acıma ve kabul etmenin şematize edilmesi (Davis, 1990)

2.2.3.5.Duygu Bulaşması(Emotional Contagion)

Duygusal bulaşma ise empatiden farklı ama empatiyle ilişkili başka bir yöntemdir. Başka insanların duygularını "yakalama" eğilimini gösterir ve sırası ile "ilkel empati" olarak nitelendirilmiştir (Hatfield et al, 2009). Örneğin, kendilerini başkasından ayıran bir his geliştirmeden önce bebekler başka bebeklerin ağladığını duyunca ağlamaya başlarlar (Harrison et al, 2006; Singer ve Lamm, 2009).

Hatfield, Cacioppo ve Rapson (1994) duygusal bulaşmayı "mimiklere ve senkronize yüz ifadelerine, seslendirmelere, duruşlare ve hareketlere otomatikmen eğilim gösterme ve diğer insanlarla sonuç olarak duygusal yönden birbirine yaklaşma olarak tanımlamaktadır (Hatfield, Rapson ve Le, 2009, s.19). Empati duygusal bulaşmayı da içeren, fakat büyük çocuklar ve yetişkinlerle sıkıntılı insanların perspektifinden bakmak için bazı yeteneklerimizi olduğunu ve sonuç olarak deneyimli olmak için hedef insanın yaşadığına inandığımız deneyimleri başka birinin yerine tecrübe ettiğimizi sık sık farzederiz (Sarni, Campos, Camras ve Witherington, 2006, s.262).

2.2.3.6.Bakış açısı oluşturma/Perspektif alma (Perspective Taking)

Oswald (1996)'a göre perspektif alma çok boyutlu bir yapı olarak, kavramsal ve metodolojik biçimde algısal, bilişsel ve dokunaklı olmak üzere üç kategoriye ayrılır. Bilişsel perspektif alma diğer insanların düşüncelerini tanıma ve anlama kabiliyetini içerir. Dokunaklı perspektif alma, diğer insanların duygularını anlamak ve tespit etmek için bir yetenek olarak tanımlanır.

Stotland (1969), perspektif almanın üç farklı yolunun olduğunu belirtmiştir:

1. Diğer insanların ne hissettiğini hayal etme
2. Kendisinin ne hissettğini hayal etme
3. Objektif bir perspektif.

Stotland'ın çalışmasında, diğer insanların ne hissettiğini ve kendinin ne hissettiğini hayal etmek objektif bir perspektiften daha fazla psikolojik canlandırma ve duygusal deneyime sebep olur (Eklund, 2006).

2.2.3.7.Hissetme (Feeling)

Empatinin temelinde karşısındakinin duygularının farkında olmak, o duyguya benzer bir duygu hissetmek yer alır. Niezink (2008)'e göre empati, hem bir başkasının duygularıyla aynı olan temsili duyguları hissetmeyi, hem de diğerinin duygularını tanımlamak gerekmese de bununla uyumlu temsili bir duygu hissetmeyi işaret eden bir duygusal tepkiyi anlamayı gerektirir. Hoffman (2000), bazı çocukların 6-7 yaşlarında sofistike olmamakla birlikte kendi duyguları ile başkalarının duyguları arasındaki bağlantıyı anlamaya başladığını dile getirmiştir.

2.2.3.8.Anlayış oluşturma/Kavrama (Understanding)

Empatinin son aşaması olan anlayış oluşturma bir başkasının duygularını anlama yeteneği olarak tanımlanabilir. Barrett-Lennard'ın İlişki Envanterinde, empatiyi işlemselleştiren maddelere yer verilirken empatik olanlar ve olmayanlar olmak üzere farklı iki bölüme ayrılmıştır. Burada bir kişinin empatik olup olmadığını anlamak için aşağıdaki üç kritere sahip olması gerektiğini belirtmiştir:

• Deneyimimin bana ne hissettirdiğini değerlendirir.

• Objektif bakış açısıyla, önyargısız bir şekilde ne söylediğimi anlar.

• Sözcüklerimi anlar fakat duygu yoluyla değil.

Bu envanterde empatik olabilme koşullarından birinin karşısındakini anlama olduğunu vurgulanmaktadır. Empatik anlayış, diğer insanın şu andaki ve değişen farkındalığını tam olarak bilmenin ve onun iletişimini ve amacını anlamaya çalışmanın ve hedeflediği deneyimi içerisinde kelime ve işaretlerini çözümleme ve şu anda ona en önemli gelen farkındalığını en azından bu yönüyle eşleştirmenin arzulandığı aktif bir süreçtir. Empatik anlayış kişinin dışarıyla iletişiminin "arkasında" bir bilinç deneyimidir, fakat bu bilinç farkındalığı sürdürmeyle diğerlerinde de meydana gelir ve ilerler (Barrett-Lennard 1962; Rogers, 1975).

Empatik anlayış günlük yaşamın hemen her kesiminde insanları birbirine yaklaştırma, iletişimi kolaylaştırma özelliğine sahiptir. İnsanlar kendileriyle empati kurulduğunda, anlaşıldıklarını ve kendilerine önem verildiğini hissederler. Diğer insanlar tarafından anlaşılmak ve önem verilmek ise bireyi rahatlatmakta ve kendisini iyi hissetmesine neden olmaktadır. Bu da kişiler arasında iyi bir ilişki biçiminin oluşmasında, hatta empati kurulan kişinin zamanla empati kuran kişiden farkında olarak ya da olmayarak karşısındakinin duygu, düşünce ve davranışlarını anlama becerisini kazanabilmesine yol açabilir (Yüksel, 2004)

2.2.3.9.Taklit (İmitation)

Sanders ve Nadel (2001), taklidi " Özellikle diğer insanların dillerini, kültürlerini ve akıllarını anlama kabiliyeti olarak nitelendirilen, karakteristik olarak insanın zeka formlarıyla bağlantılı temelde nadir bir yetenek olarak tanımlar (Iacoboni, 2009, s. 43)

Geçmişte empati konusunu ele alan araştırmacılara bakıldığında empati ile taklit arsındaki özel ilişkinin nedenlerini açıklamada zorlandıkları görülmüştür. Taklit ve empati sıkı bir ilişki içindedir. Taklit, aslında, empatiyi doğuran bir köprüdür. Gerçekte, gelişimsel araştırmalar taklit için türdeşlerimizle fiziksel bağlantılı olduğumuzu gösterir ve öyle bir mekanzimadır ki araöznelliğe giden ilk adımdır. Sonunda, son araştırmalar kişinin empatik becerisi ile taklit eğilimi arasında ilişki olduğunu göstermektedir. Taklitin mekanizması, kendi davranış örneklerimizde doğrudan doğruya gözlemlenen davranışa işaret eder, empatinin gelişmemiş bir şeklini oluşturur, çünkü temelde iki kişi arasındaki etkileşimde taklitin anlamı en azından bazı aynı yapılara veya beyinde aktif

olan davranış örneklerine sahiptir. Taklit, empati gibi, bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutları içerir (Bareen, Decety, Dijksterhuis, Leji ve Leeuwen, 2009, s.33).

2.2.3.10. Özgecilik (Alturism)

Bazı araştırmalarda özgecilik ile empati arasında bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Fung'a göre (1988) özgecilik, "birisine yarar sağlama ya da zarardan koruma inancından başka herhangi bir ödülü ya da beklentisi olmayan ilgi ve bakım olarak tanımlanır" (Oz, 1998). Empatinin özgecilik ile ilişkisini direkt olarak inceleyen Batson (1998), " en sık önerilen özgecilik motivasyon kaynağı bugün empati olarak adlandırılan diğer insanların refahlarını sağlamak için diğer birine yönelmiş duygusal tepkidir." (Smith, 2006) Bazı araştırmacılar başkalarına karşı olan veya ihtiyaç duyulan bir başka kişi tarafından ortaya konan empatik duygular gerçekleştirebilmek için özgeci davranış gerektirdiği üzerinde dururlarken bir kısım araştırmacı ise sosyal norm, sosyal pekiştireç ve öğrenilmiş davranışların etkilerini, özgeci davranıştan sorumlu olarak görmektedirler (Karadağ ve Mutafçılar, 2009)

2.2.3.11. Benmerkezcilik (Egocentirism)

Batson (1994)'e göre benmerkezcilik bir bencillik güdüsüdür: " eğer esas amaç kişinin kendi refahını arttırmaksa bu güdü bencilliktir." Daha kolay olduğu için bir arabayı bir mağazanın yakınında kullanmayı seçmek bencilliktir, tıpkı parayı saklamak için kullanmamayı seçmenin bencillik olduğu gibi… (Schultz, 2000). Çocukların daha az benmerkezci olduğu zamanlarda (yaklaşık olarak 2 ve üç yaş civarı) diğer insanların perspektiflerini alma yetenekleri ilerler ve kendilerinden farklı olan diğer insanların duygularının farkında olurlar. Bu noktada diğerlerinin ihtiyaç ve koşullarını daha fazla uygun empatik davranışlar sergilerler (ağlayan bir arkadaşını teselli etmeye teşebbüs etme gibi.) (Lerner, Adair, Plumb, Rhatigan ve Orsillo, 2007).

Benmerkezcilik kavramı, Piaget tarafından ortaya atılmış olup, çocukların düşünce ve dil kullanımında benmerkezci olduklarını savunmuş, özellikle zihinsel gelişim dönemlerinden birisi olan işlem-öncesi dönemdeki çocukların benmerkezci düşünceleri ve davranışları ile ilgili çalışmalar yapmıştır (Günindi, 2008).

2.2.3.12. Kişisel Sıkıntı (Personal Distress)

Batson (1991), kişisel sıkıntıyı kendine odaklanma, diğer insanların sıkıntılarından kaçınma veya kendinde yardım etme veya rahatlığı aramanın eşlik ettiği caydırıcı duygusal tepkiler olarak tanımlamıştır.

Bir başkasının sıkınıtısına şahit olmak sıkıntı durumu uyandırır, arkadaşınızın nasıl üzgün olduğunu görmek, "empati", "empatik sıkıntı" ve "kişisel sıkıntı" şeklinde adlandırılmış, sizde kaygı ve huzursuzluk duyguları uyandırır. (Batson, 1991; Batson, 2009, s. 7).

2.2.3.13. Sezgisel Tanı

Empati ve sezgisel tanı kavramları tamamen birbirinin karşıtıdır. Sezgisel tanı, bir kimsenin ihtiyaç ve yönelimlerini ortaya çıkarma, çözümleme ve formüle etme yeteneği ile ilgilidir. Burada bir diğer kimsenin yaşantısına bilinçli olarak katılma yer almamaktadır. Bir yaşantıyı gözleme ve gözleneni yorumlama söz konusudur. Empati kurma davranışı gözleme dayalı bilgileri içermez. Bu nedenle, empatide her türlü yorum ve değerlendirmeden kaçınılır. Tanılamada doğrudan doğruya bir değerlendirme amaçlanır (Ay Akça, 1999: 54; Karakaya, 2001: 43; Günindi, 2008).

2.2.4. Empatik Tepki Basamakları

Dökmen (2005)'in ortaya koyduğu üç temel empati basamağı vardır.

> **Onlar Basamağı:** Bu basamakta tepki veren bir kişi, karşısındaki kişinin kendisine anlattığı sorun üzerinde düşünmez; sorun sahibinin duygu ve düşüncelerine dikkat etmez; bu soruna ilişkin olarak kendi düşünce ve duygularından da söz etmez. Sorunu dinleyen kişi, sorun sahibine öyle bir geribildirim verir ki, bu geri bildirim, o ortamda bulunmayan üçüncü şahısların görüşlerini dile getirmektedir. Bu basamakta tepki veren kişi, bir takım genellemeler yapar, atasözleri kullanır.
>
> **Ben basamağı:** Bu basamakta empatik tepki veren kişi, benmerkezcidir; kendisine sorunu anlatan kişinin duygu ve düşüncelerine eğilmek yerine, sorun sahibini eleştirir, ona akıl verir; bazen de kişiyi kendi sorunlarıyla baş başa bırakıp kendinden söz etmeye başlar. Ben Basamağı'nda empatik tepki veren kişi, karşısındaki insanı bir ölçüde rahatlatabilir. Bu yüzden Ben Basamağı'ndaki tepkiler Onlar Basamağı'ndaki tepkilere oranla daha

kaliteli sayılabilir. Ancak, Ben Basamağı'nda empatik tepki veren kişiler, bilişsel ve duygusal açıdan karşılarındaki kişinin rolünü alamadıkları için, yeterli düzeyde empati kurmuş sayılmazlar.

Sen Basamağı: Bu basamakta empatik tepki veren bir kişi, kendisiyle sorunu ileten kişinin rolüne girer, olaylara o kişinin bakış açısıyla bakar. Yani kendisine iletilen sorun karşısında, toplumun ya da kendisinin düşüncelerini dile getirmez; doğrudan doğruya karşısındaki kişinin duyguları ve düşünceleri üzerinde odaklanarak, o kişinin ne düşündüğünü ve hissettiğini anlamaya çalışır (174-175).

Dökmen(2005) üç temel empati basamağını kapsayacak şekilde on alt basamak oluşturmuştur.

1. Senin problemin karşısında başkaları ne düşünür, ne hisseder: Bu basamakta empati kurmaya çalışan kişi, birtakım genellemeler yapar, felsefi görüşlere, atasözlerine başvurabilir. Sorunu anlatan kişiyi toplumun değer yargıları açısından eleştirir.

2. Eleştiri: Dinleyen kişi, sorununu anlatan kişiyi kendi görüşleri açısından eleştirir, yargılar.

3. Akıl verme: Karşısındakilere akıl verir, ona ne yapması gerektiğini söyler.

4. Teşhis: Kendisine anlatılan soruna ya da sorunu anlatan kişiye teşhis koyar; örneğin "sen bunu kendine fazla dert ediyorsun" der.

5. Bende de var: Kendisine anlatılan sorunun benzerinin kendisinde de bulunduğunu söyler.

6. Benim duygularım: Dinlediği sorun karşısında kendi duygularını sözle ya da davranışla ifade eder; örneğin "üzüldüm" ya da "sevindim" der.

7. Destekleme: Karşısındakilerin sözlerini tekrarlamadan onu anladığını, onu desteklediğini belirtir.

8. Soruna eğilme: Kendisine anlatılan soruna eğilir, sorunu irdeler, konuya ilişkin sorular sorar.

9. Tekrarlama: Kendisine anlatılan sorunu, gerektiğinde sorunu anlatan kişinin kullandığı bazı kelimelere de yer vererek özetler; yani dinlediği mesajı kaynağına yansıtmış olur.

10. Derin duyguları anlama: Bu basamakta empati kuran kişi, kendisini empati kurduğu kişinin yerine koyarak, onun açıkça ifade ettiği ya da etmediği tüm duygularını ve onlara eşlik eden düşüncelerini fark eder ve bu durumu ona ifade eder.

Yukarıdaki basamaklardan;

1.Basamak, Onlar Basamağına; 2 - 3 - 4 - 5 – 6. Basamaklar, Ben Basamağına, 7- 8 - 9 - 10. Basamaklar, Sen Basamağına ilişkindir.

Empatik tepki basamaklarının sağlanmasındaki amaç; kişilerin empatik özelliklerinin ve eğilimlerinin ölçülmesidir. Empati kuran kişinin kimliğini kaybetmeden yapabileceği empatik anlayış süreci dört basamaktan oluştuğu belirtilmiştir (Gladstein, 1983);

- *Kimlik Saptama:* Kişinin bir an için kendi kimlik bilincini kaybedip empati yaptığı bireyin kişiliğine bürünmesidir.
- *Bütünleşme:* Bireyin duygu ve deneyimlerini, kendi duygu ve deneyimleri gibi algılamasıdır.
- *Yansıma:* Empati kurulan bireyin duyguları arasındaki iletişimdir ve karşıdaki bireyin duyguları bu basamakta anlaşılır.
- *Ayrılma:* Empati kuran kişinin kendi kişiliğine dönmesidir.

2.2.5.Empati Çeşitleri

2.2.5.1.Tarihsel Empati

Geçmişin algılanmasında, anlaşılmasında ve sahip olduğumuz bakış açısıyla o dönemi değerlendirmede çeşitli sorunlarla karşılaşmak doğaldır. Çünkü geçmişin kendi şartlarıyla değerlendirilmesi olanaksızdır. Ancak bu bakış açısı tarihsel kanıtların değerlendirilmesi ile mümkün olmaktadır. Fakat tarihçi ne kadar objektif olursa olsun, o dönemin şartlarını değerlendirmede yetersiz kalacaktır. Bu nedenle birçok perspektiften bakmalı ve bu boşlukları düş gücü ile doldurmalıdır. İşte bu noktada tarihsel empati devreye girmektedir. Grant (2003) tarihsel empatiyi "insanların eylemlerini ve tarihsel olayları çoklu perspektiften anlama kavramı" ve/veya " diğer insanların perspektiflerini hayal etmek eğilimi" olarak tanımlar. Barton ve Levstik (2004) tarihsel kişiliklerin farklılıklarının bilincine varma değerini içeren, geçmişin normalliğine dayalı, tarihsel içeriğin etkisi, tarihsel perspektiflerin çeşitliliği ve şu anın içeriğine bu bileşenlerin tatbiki olmak üzere tarihsel empatinin (veya perspektif tanıma) beş bileşenini tanımlamıştır.

Dilek (2007)'e göre,

> "Tarih, geçmişi kanıtlar vasıtasıyla keşfeder. Bu deliller tarihsel verilerin tarihçiler tarafından işlenmesiyle oluşur. Oysa, geçmişi keşfetmekte veya tarihsel gerçekleri ortaya çıkarmakta kullandığımız bu gerçekleri ortaya çıkarmakta kullandığımız bu kanıtlar daima eksiktir. Bu eksiklik sadece sayısal anlamdaki yetersizlikten değil, aynı zamanda tarihçinin belge ve kalıntılardaki kurgusal yapıyı göz ardı etmesinden kaynaklanabilir.

> Dolayısıyla geçmişi zihnimizde yapılandırmak için tarihsel düş gücümüzü kullanarak empati yaparız."(s.77).

Tarihsel düşünme ve bilişsel gelişim üzerine yapılan ilk araştırma Hallam tarafından yapılmıştır. Hallam yaşları 11-16 arasında değişen 100 lise öğrencisi üzerinde yaptığı araştırmada, soyut işlemler dönemi 16.2-16.2 yaşlarına ulaştığı sonucuna varmıştır. Hallam (1967) araştırmasında somut işlemler dönemindeki çocukların tarih dersinde zorlanmasının kaynağını bu dersin ezberlenmesinden kaynaklandığı soucuna varmıştır. 1970'lerin sonlarında ve 1980'lerin başlarında İngiliz araştırmacılar Hallam-Piaget teorisini sorgulamaya başladılar. Çocuklarda tarihsel empati düzeylerine ilişkin yapılan ilk çalışma Shelmit'e aittir. Shelmit, Okul Meclisinde 13-16 yaş arasındaki çocuklarla yaptığı Tarih Projesinde çocukların geçmişteki insanlarla empati kurma kapasitelerini ve karmaşık düşüncelerle bağlantı kurduklarını göstermiştir. (Brophy ve VanSledright, 1997). Dickinson ve Lee (1978) Shelmit'in düşüncelerini zenginleştirerek, empatiyi tarihsel anlayışla ilişkilendirerek ilerletmiştir. Erken ergenlerle yaptıkları bir çalışmalarında, tarihsel empati tarihsel içeriği etkileyen tarihsel karakterlerin birbirleriyle olan ilişkisinin tamamen anlaşılmasını gerektirdiğini vurgulamışlardır (Colby, 2007). Foster (1999) tarihsel empatiyi eksiklikleri ile beraber beş bölüm altında tanımlamıştır, fakat sosyal bilgiler programında tarihsel empatiyi bütünleştirmek için iyi bir modeldir. Tarihsel empatiyi şu şekilde ifade etmiştir:

1. Geçmişte yaşayan insanların yaptıkları eylemleri niçin yaptıklarını açıklamaya ve anlamaya yol gösterme süreci,
2. Geçmiş olayları değerlendirmede tarihsel içeriğin ve kronolojinin değeri,
3. Tarihsel kanıtların değerlendirilmesinin ve analizinin güvenirliliği,
4. Geçmişte yapılan hataların sonuçlarını değerlendirme,
5. Geçmişin şimdiden farklı olduğunu tam olarak bilme,
6. İnsanların eylemlerinin ve başarılarının karmaşıklığına saygı duyma, değer verme ve duyarlı olma olarak dile getirmiştir. (s. 19) (Jarvis, 2009).

Downey (1995), tarihsel empati kriterlerini, geçmişin gelecekten ne derece farklı olduğunu tanımlama, geçmişten gelen farklı perspektifler arasından seçim yapma, yazarın pespektifine göre yaptığı analizi yorumlama ve bunu tarihsel kanıtlarla savunma şeklinde açıklamıştır. (Jensen, 2008). Tarihsel empatinin amacı geçmişin zengin anlayışlarını geliştirerek çoklu bakış açısı ve özellikle bu tarihsel karakterler aracılığı ile

şu anın sınırlarının üstüne çıkmayı öğrenciler için mümkün kılmaktır. Böyle yapmak, öğrencilerin perspektiflerini geliştirerek, adım adım başarılı olmalarını sağlar (Davis, 2001; Lee, 1983; Yeager ve Foster, 2001; Colby, 2010).

Tarihsel empati tarihi olayların yanlış anlaşılmasını engellemek, anlayışları şekillendirmek, algıları törpüleyerek tarihe olan kayıtsızlıkların üstesinden gelmek için kullanılır. Tarihsel empati, tarihsel temsilcilerin bakış açılarını tamamlayan, tarihsel olayları içeren, zaman periyodunu ve temsilcilerin eylemlerini kendi eşsiz koşullarına bağlı olarak değerlendiren, bu olaylar ve koşullar silsilesine erişmeye veya yeniden yapılandırmaya uzanan bütüncül bir gelişimdir (Yeager ve Foster, 2001; Colby, 2008).

Tarihsel empati, duyuşsal bileşeni de içermesine rağmen aslında büyük bir bölümü bilişseldir. Peter Seixas (1996), tarihsel empatinin "geçmişteki insanların sadece farklı koşullarda yaşadıklarını algılamayı değil, aynı zamanda farklı inanç sistemleri vasıtasıyla dünyayı yorumlamak ve deneyimlemektir" şeklinde bir anlayış olduğuna işaret etmiştir. (pp. 773-774). Tarihsel empati kurmak kolay değildir, Asbhy ve Lee (1987)'ye şu şekilde açıklamıştır:

> Diğer insanların veya diğer toplumların inançlarını, amaçlarını ve değerlerini (o ortamda bulunmuş birine göre) anlamak zordur. Bu zorluğun nedeni o topluma ait olmayan bir kişinin o toplumun fikir yapılarına tamamen katılmamasına rağmen onu incelemektir. Sadece anlamsız bilgiler olarak akılda tutması değil, aynı zamanda geçmişte yaşayan insanlarla çalışmak, onları açıklamak ve anlamak için onların konumunda olmak da oldukça güçtür (Bryant ve Clark, 2006).

Cooper (2000) empati ilköğretim çağındaki çocukların empatik düşünmelerini nasıl derecelendireceği ile ilgili bir çalışması yapmıştır. Shelmit çocukların bu dört aşamadaki cevaplarını analiz etmiştir. Bu dört aşama;

1. Geçmişteki insanlar aptaldır.
2. Geçmiş olaylar şimdinin değer ve davranışları kullanılarak açıklanabilir.
3. Geçmişteki insanların eylemleri çağdan fikirler henüz tamamına başvurulmadan yargılanabilir.

4. Farklı insanların farklı zamanlardaki anlayışları farklı değerlere, ilgilere ve birbirleri üzerinde farklı etkilere, farklı bakış açılarına sahiptir (s.50-54) (Haris ve Foreman-Peck, 2004).

Duyuşsal empatinin tersine, tarihsel empati geçmişi anlama yeteneğimizin sınırlı olduğunu kabul etmektir. Bu tanımda bireysel zaman ve mekân sınırdır, tarihsel karakterlerin aynı döneme ait inançlarına, standartlarına ve davranışlarına başvurarak, onların koşullarını ve yaptıkları eylemlerin nedenlerini, tamamen anlaşılması mümkün değildir (VanSledright, 2001; Bryant ve Clark, 2006). Bu nedenle tarihsel empati becerisi ile öğrencilerin geçmişe ilişkin geliştirecekleri ön görüler kişisel gelişimleri ve iletişim güçlerine de yansıyabilir. Çünkü anlama, hissetme ve olasılık geliştirme ile olayları farklı bakış açılarıyla değerlendirmek mümkün olabilir (Erdoğan, 2007). Tarihsel empati becerisinin kazandırılması aşamasında tarihin yeniden canlandırılması, olay ya da karakterle ilgili temel bilgilerin incelenmesi ve değerlendirilmesi, özgün tarihsel çerçevede olayın ya da karakterin iç yüzünün anlaşılması için farklı öğretim yöntem ve teknikleri kullanılmalıdır. Shelmit (1984)'e göre bu etkinlikler biyografiler, tarihsel romanlar, drama, rol oynama, hayal kurdurma alıştırmaları, tarihsel mekânlarda canlandırma, imgeleyerek yeniden oluşturma, oyun ve benzetişim, karar verme alıştırmaları, deneysel yeniden yaşama, onaylamama alıştırmaları, empati ikilemi, geçmişle bugün arasında yapılandırılmış farklar alıştırmaları şeklindedir (Karabağ, 2010, s.117-118).

Tarihsel empati eğitimciler ve araştırmacılar tarafından tarihsel düşünmenin bir bileşeni olarak kabul edilir, fakat tarihsel empatinin daha çok aydınlanmaya ihtiyacı vardır. Tarihsel düşünmeye çoğu yapısalcı ve bilişselci yaklaşımlar arasındaki fark, tarhsel empatiyi çoğunlukla bilişsel bir fonksiyon olarak kavramsallaştıranlar(Foster, 1999; Stern, 1998; Yeager and Foster, 2001) ve tarihsel empatiyi tanımlarken duyuşsal yönüne vurgu yapanlar olmak üzere iki bölüme ayrılmışlardır (Riley, 2001; Skolnick, Dulberg, ve Maestre, 2004). Barton ve Levstik (2004) tarihsel empatiyi hem perspektif alma (bilişsel) hem de önemseme (duyuşsal) deneyimleri olarak tanımlayarak tarihsel empatiye bu iki bakış açısında da tanımlamıştır (Endacott, 2007). Dulberg (2002)'e göre tarihçi ve eğitimcilerin çoğu, tarihsel empatinin ortaya çıkması için, tarihsel muhakeme becerilerinin üst düzeye ulaşması gerektiği ve tarihsel düşünmenin, empatinin ikinci koşulu olabileceği konularında hemfikirdirler. Diğer olası nedenler ise tarihsel empati

becerilerinin öğrencilerin özel aile kültürleri, bireysel dil yetenekleri ve geçmiş dair deneyimleri olmak üzere üç düzeyi içerir (Dulberg, 2002, s. 7; Meier, 2009).

2.2.5.2.Sosyal Empati

Yaşamın doğal süreci içerisinde bireylerin birbirleriyle olan iletişimlerindeki ahenk, iletişim kurallarının doğru olarak uygulanması ile mümkündür. Ayrıca bireylerin bencil duygulardan uzak olması, diğer insanların duygu ve düşüncelerini anlaması toplumsal yaşamda önemli bir yer tutmaktadır. Başlangıçta ailede öğrenilen iletişim kurallarının, çocuğun çevresinin genişlemesiyle beraber yerini daha kompleks kaidelere bırakması kaçınılmaz olmaktadır. Sadece iletişim alanındaki bilgi ve beceriler değil, aynı zamanda çocuğun dünyayı anlamlandırmasında kullanması gereken diğer sosyal bilimler disiplinlerinde yer alan bilgi ve becerilerin öğrenilmesi de, artık öğretmenden öğrenciye bilgi aktarımı şeklinde değil, öğrencinin günlük yaşamıyla ilintili somut yöntemlerle kazandırılmaktadır. Bu noktada sosyal bilgiler dersinde kullanılan sosyal empati ile öğrenci ve öğrencinin dünyayı algılaması öğretimin merkezindedir. Sosyal empati etkinlikleri ile öğretmen öğrencinin iç dünyasına inebilmekte, onun duygu ve düşünceleri hakkında bilgi sahibi olabilmektedir. Öğrenciler de öğretmenin hazırladığı empati etkinlikleri ile başka insanların, canlıların yaşam biçimlerini, duygu ve düşüncelerini anlama fırsatını yakalamaktadırlar. Bunun yanında kendisini başkasının yerine koyma durumunda elde ettiği duygu ve düşünceleri kendi yaşam algısıyla yoğurarak toplumsallaşma, duyarlılık, hoşgörü, yardımlaşma gibi insanı özelliklerini geliştirme imkanı bulur (Kabapınar, 2002). Keskin (2007)'e göre sosyal empati öğrencilerin, farklı coğrafi bölgelerde ve toplum içinde yaşayan sıradan insanların (anne, baba, kardeş, öğretmen, asker, vs.) düşünceleri, hâl ve tavırları, yaşayış tarzları, kültürleri, yaşadıkları yerleri "sanki o kişilermişcesine" anlama çabası ve yeteneğidir. Sosyal empati kavramı, eğitim literatüründe kullanılan bir kavram olmayıp, empati ile ilgili olarak yapılan çalışmalarda bu konunun genelde tarihî (geçmiş) olayları anlamlandırmak için kullanıldığı göz önüne alındığında; sosyal empati kavramı tarihsel konuların dışındaki toplumsal, kültürel ve coğrafî konuların öğretimi için kullanılabilir.

2.2.6. Empati Eğitimi

Empati eğitimi tarihi Goleman çağından daha eskiye dayanır. Mesela 1970' lerde birkaç Los Angeles devlet okulunda 3. ve 4. sınıftaki öğrencilere, fotoğraflardaki resimleri tanımlayarak empati becerisi geliştirme gibi veya "sınıf arkadaşınız ne gibi bir hediye ister?" sorusunu tahmin etme aktiviteleri aracılığıyla empatik bakış açısı edinme denemeleri verilmiştir. 1980' lerden önce Helsinki ve çevresindeki 20 okulda 11 ile 18 yaşları arasındaki öğrencilerin katıldığı, "empatinin önemli biçimleri" ve "amaçlanmış eğitim / terbiye rolü alma" oyunlarını içeren yoğun bir öğrenme haftası içerisinde bir empati kampanyası yürütülmüştür. Bu ilk empati eğitiminin özelliklerinden biri genellikle sistematik programlar ve uzun dönem sınıfları yerine kısa dönem tecrübeleriyle sınırlı olmasıydı (Kraznaric,2008).

Kalliopuska (1992)'ye göre empati duygusal eğitimde merkez bir rol oynarken; empatinin duygusal bileşeni genellikle davranışlarla ilintili olduğu için, olumlu davranışların geliştirilmesinde temel rol oynar. Yüksek ahlak prensipleri ölçüsünde diğer insanlara saygı duymak ve anlamak olumlu duyguların temelini kolayca inşa eder. Empati sadece profesyonel danışmanların kullanabileceği bir yöntem değildir. Empati ruhsal gelişimi arttırmak, kendini tanımak için ve bu yolla diğer insanlara saygı duymak, anlayış göstermek için herkese olanak tanıyan bir beceridir.

Yüksel (2004) 'e göre empati eğitiminin amacı insanlardaki empati kurma yeteneğini geliştirmek, böylece bireylerin birbirleri ile sağlıklı ilişkiler kurmalarına yardımcı olmaktır. Bu amacı geliştirmek için çeşitli araştırmacılar tarafından empati eğitim programı geliştirilmiş, bu programlarda bireylerin empatik tepki düzeylerini içeren duygusal ve bilişsel yeteneklerini geliştiren unsurlar ele alınmıştır.

Davis (1999), empatinin ilk ve üçüncü aşamaları olan "yer değiştirme ve sempati" yi başkalarına öğretilebileceğini ve onlarda gelişmesinin sağlanabileceğini, çünkü bunların bizim tarafımızdan bilişsel olarak yaratıldığını, diğer yandan, empatinin ikinci aşamasının -köprü kurma- gerçekleşmesi için, bireyin;

1. Kendinden emin olması, kendi dışından gelen yaşantılara açık olması,
2. Piaget'nin tanımladığı şekliyle önergenlik süresince görülen bilişsel gelişimin somut işlemler ve soyut düşünce basamağında (başka birinin yerinde olma yaşantısında olduğu gibi) bulunması gerektiğini vurgulamıştır (Sezer,

2005). Empati becerisini gelistirmede kullanılan eğitim teknikleri dört grupta toplanmaktadır. Bu teknikler (Payne ve diğerleri, 1972):

1. ***Didaktik yaklaşım:*** Bir uzman tarafından eğitim alan bireylere empati ve empatik iletişim kurma konularında bilgiler verilmektedir.
2. ***Yaşantısal yaklaşım:*** Bu öğretim şeklinde uzman kişi, bireylerin bir başkası ile kurduğu iletişimi gözleyerek veya videodan izleyerek eleştiriler sunmaktadır.
3. ***Rol oynama yaklaşımı:*** Bu teknikle birey, bazen kendisi olarak, bazen de karşısındaki bireyin rolüne girerek olaylara onun bakış açısıyla bakmaya ve onun hissettiklerini hissetmeye çalışır. Bu tür alıştırmalarla empati becerisi arttırılması amaçlanmaktadır.
4. ***Modelden öğrenme yaklaşımı:*** Eğitim alan kişi, uzman kişiyi model alır, uzman kişinin başkalarıyla kurduğu empatik iletişimi ya doğrudan gözleyerek ya da videodan izleyerek empati kurmayı öğrenmeye çalışmaktadır (Çiftçi, 2008).

Empati eğitimi çocuğun dış dünya ile ilişkisinin başladığı dönemden itibaren verilebilir. İlk olarak anne ile bebek arasında başlayan iletişim süreci empatinin oluşumuna zemin hazırlanır. Daha sonraki dönemlerde ailede model alma yoluyla öğrenilen empati, okul döneminde yerini empati etkinlikleri ile öğrenmeye bırakır.

Leal (2002) bebekler ve ebeveynleri arasındaki etkileşimi nasıl paylaştıklarını, küçük çocuk için nasıl yoğun duygu ürettiklerini ve bunun kendi büyümemizde ve kendi öğrenmemiz meydana geldiğinde nasıl duygular oluşturduğunu açıklar. Empati gibi ahlaki değerlerin arttırılmasında, model alarak öğretim doğrudan doğruya öğretmekten daha etkilidir. Model vasıtasıyla, çocuklara gerçek hayatı incelemeyi, seçimlerinde genellikle belli bir sınıra sahip olduklarını anlamalarını, her ihtimalin sonucunu hesaba katmalarını ve seçimlerini yaparlarken her sonucun ve her seçeneğin farkında olarak seçim yapmalarını öğretebiliriz (Upright, 2002).

Literatürün çoğunda yazarların değindiği gibi otoriter aile stilinde iddialı disiplin teknikleri ve sevgi çözülmesi empatinin geliştirilmesini engeller, çünkü araöznel arabulucular kontrollü olarak, yetişkin kaynaklı konuşmalar yerine geçmektedir (Damon 1988; Davis, 1996; Hoffman, 2000). Yine, baskıcı aile tutumu, en temel empatik

süreçlerin sınırlanmasında, örneğin duyguları tanımlamasını ve yüz özellikli mimiklerin kullanılmasınını aşırı şekilde zayıflatabilir (Damon, 1998; Schertz, 2007).

Denis (2008) empati geliştirme stratejilerini şöyle açıklamaktadır:

- Çocukların bakmaları için bahçeye veya bitkilere sahip olmaları. Çocuklar bitkilerin yaşaması için bakım yapmak ve üretmek amacıyla birlikte çalışabilirler. Çocuklar bakımlarının bitkinin hayatta kalmasında nasıl önemli olduğunu hızlı bir şekilde öğreneceklerdir.
- Çocukların bakması için sınıfta evcil bir hayvan bulundurmak. Çocukların evcil hayvanın hayatta kalması için su ve yiyecek sağlama sorumluluğunu öğeneceklerdir. Ayrıca evcil hayvana bakarken, onunla bir ilişki ve bağ kurabileceklerdir. Eğer çocuklar çok küçükse veya bir canlıya bakmak için yeterli değillerse veya hayvanın kendilerine zarar vermesinden korkuyorlarsa, doldurulmuş bir hayvan sınıfın yeni üyesi olarak sınıfa tanıtılabilir. Çocuklar sınıf maskotuna bir isim verebilirler ve sınıfta durdukları süre boyunca ve hafta içleri onunla ilgilenebilirler. Bir evcil hayvanın hafta sonu macerası adında bir dergi bulundurulabilir. Çocuklar evcil hayvanın duygu ve düşüncelerinin ne olduğunu hayal ederken, bir başkasının duyguları hakkında düşünmeye başlayacaklardır.
- Çocuklarla sınıfta kimlerin devamsız olduğunu konuşun. Onlar nerededir? Niçin okulda değiller? Hasta olabilirler mi? Bir arkadaşlarını ziyarete mi gittiler? Okulu özlediler mi? Onların devamsızlık yaptığı sürede okulda ne gibi eğlenceli aktiviteler olacak?
- Çocukların duygularından söz etmelerini sağlamak için olabildiğince çok fırsat yaratın. Çocukların duygularını ifade etmelerinde kullanmaları için kelimeler tedarik edin. Yanlış duyguların olmadığını hatırda tutun. Fakat duygularını açıklamada isabetli yollar olduğunu belirtin.
- Duygular hakkında konuşmaya yol gösteren kitaplar okuyun. Konuşmak için seçilen kitaplar daha fazla sıra dışı duyguları (örneğin kıskançlık veya imrenme) veya konuşması zor olan duyguları (örneğin utanç veya sıkıntı) içersin.

- Rol model fırsatları sağlayın. Çocukların kızgın olmadığı zamanlar, uygun davranışları öğretmek için önemlidir. Çocuk duyguları tarafından baskılandığı zaman bunun nedenini bulmak veya kendi kendilerinin ötesinde düşünmeleri zordur. Konuşma seneryoları boyunca küçük grup aktiviteleri çocuklara bu becerileri pratik yapmaları ve muhakeme kabiliyetlerini kullanmaları için fırsat verir.
- Yüz ifadelerini konuşun. Küçük çocuklar yüz ifadelerini nasıl tercüme edeceklerini öğrenmek için başlangıç aşamasındadırlar. Çocuğun kendi eylemlerini nasıl tanıyacağını ve oyun arkadaşlarını nasıl etkileyeceğini bilmesi zordur, çünkü çocuklar yetişkinlerin sahip olduğu kadar açıklayıcı dile sahip değillerdir, bu diğer çocukların onu itmelerine veya ağlamasına ya da onların ona sıkıntı verdiklerinin farkına varana kadardır.
- Akıl ve vücut birbirleriyle bağlantılıdır ve çocuklar duygularını hissettikleri zaman ve onun bedensel etkilerini de hissederler (örneğin, kızgınlık ve utanç hissinde "sıcak" ve mutluluk hissinde "fıkır fıkır"). Çocuklarla bu duyuları hakkında daha iyi bir şekilde kontrol etmelerini sağlamak için duygularının vücuttaki etkilerini tanımalarına ve anlamalarına yardımcı olmak için konuşun.

Empati eğitimi verilen çocukların saldırgan davranışlarının azaldığını gösteren çalışmalarda bulunmaktadır. Feshbach ve arkadaşları (1983) ilkokul öğrencilerine verdikleri bir empati eğitimi sonrasında çocukların saldırganlıklarının düştüğünü, öz-saygı ve sosyal yeterliklerinin ise arttığını kaydetmişlerdir (Feshbach ve Feshbach 1997; Kahraman ve Akgün, 2008).

Cotton (2001), çocuk yetiştirme uygulamalarında empatik anlayış ve empatik davranmanın çocuğun gelişimi açısından olumlu olması için şunlar yapılmalıdır:

- Okul öncesi çocuklarda sorumlu, cezasız, otoritesiz anne davranışları...
- Çocuklara kendi davranışlarının diğerleri üzerinde olan etkilerini açıklama.
- Çocukların nazik ve cömert olarak diğer insanları mutlu etme gücüne sahip olduklarına işaret etme.
- Empatik, yardımsever davranışa sahip ebeyn modeli.

- Diğerlerine acı ve sıkıntı veren çocukların niçin bu zarar verici davranışlarda bulunduklarını açıklama ve onlara bu zararlarını düzeltmeleri için önerilerde bulunma.
- Okul çağı çocuklarının kendi duygu ve problemlerini aileleri ile konuşmaları için teşvik etme.

Cotton (2001), çocuk yetiştirme uygulamalarında empatik anlayış ve empatik davranmanın çocuk gelişimi için etkili olmasında şunlar yapılmamalıdır:

- Tehditler ve fiziksel cezalandırmalar çocuklara "doğru terbiye" vermeyi amaçlar.
- Çocukların duygusal ihtiyaçlarını açıklama yönünde tutarsız davranışlar veya bu ihtiyaçlara cevap vermeyi reddetme/çekilme.
- Ev halinde çocukların annelerin fiziksel olarak babaları tarafından suistimal edilmesi.
- Dıştan güdülemenmeyi destekleyen ödül veya rüşvetlerle çocuklarda "iyi" davranış meydana getirme.

2.2.7. Empati Becerisini Geliştirmede Kullanılan Yöntem ve Teknikler

2.2.7.1.Örnek Olay İncelemesi

Stensmo (1999)' ya göre örnek olay yöntemi, gerçek yaşam deneyimleri ile öğrencileri yüz yüze getirerek öğretim ortamında kuram ve uygulama arasındaki boşluğun doldurulmasına yardımcı olan bir yöntemdir (Şahin, Atasoy ve Somyürek, 2010). Tan (2005) örnek olay incelemesini öğrencilere dersin hedef davranışlarına uygun olarak gerçek bir olayın sunulup bu olayla ilgili olarak öğrencilerin tartışma ve yorum yapmalarını içeren bir yöntem olduğunu, bu yöntemin öğrencilerin problem çözme, tartışma, empati, kritik düşünme ve yaratıcılığını geliştirdiğini vurgulamıştır (s.99).
Örnek olaylar gerçek yaşam kesitlerini sunduğundan empati becerisini geliştirmede kullanabilecek önemli tekniklerden biridir. Sunulan örnek olaydaki kişilerin duygu ve düşüncelerini anlayan çocuk, empati kurma sürecine katılmış olur.

2.2.7.2.Rol Oynama

Rol oynama empati becersinin kazandırılmasında önemli yöntemlerden biridir. Öğrenciler tarihsel karakterlerin rollerini bürünürken onların duygu ve düşüncelerini anlama şansına sahip olurlar. Ayrıca sosyal empati becerisini kazandırma da, verilen örnek olaydaki kahramanların rollerini almaları, başkalarının duygu ve düşüncelerini anlamaları, sözü edilen olaydaki farklı bakış açılarını görmeleri ve farklı durumlarda verecekleri tepkileri belirlemeleri bakımından da rol oynama yöntemi kullanılmaktadır. Demirel (2004), rol yapmayı, öğrencinin kendi duygu ve düşüncelerini başka bir kişiliğe girerek ifade etmesini sağlayan bir öğretme tekniği olarak tanımlar. "Rol oynama yönteminde öğrenciler başka bir kimliğe büründükleri için başkalarının nasıl hissettiğini, düşündüğünü ve etkinlikte bulunduğunu anlama olanağına kavuşabilirler" (Küçükahmet, 2001, s.87). Rol oynama yöntemi; bir düşünce, durum, problem veya olayın bir grubun tümü tarafından ya da grup önünde gruptan seçilen belirli üyelerce dramatize edilmesine dayanan bir öğretim yöntemi olup, esasını dramatizasyon teşkil eder. Böyle bir durumda bir fikir, durum, sorun ya da olay grup önünde dramatize edilir (Adıgüzel, 1993, s.25; Doğan, 2006). Öğrencilerin kendi katılım ve deneyimleriyle, %80 öğrenme ve hatırlama gerçekleştiğinden, öğrencileri tarihi, siyasal ve toplumsal olaylarla iç içe getirdiğinden, Sosyal Bilgiler dersi ünitelerinin işlenmesinde kullanılması faydalıdır. Bu nedenlerden dolayı bugün öğretmenlerin çoğu bu yöntemi kullanmaya başlamışlardır (Barth ve Demirtaş 1997; Salur, 2009). Rol oynama, çocuklara gerçek şeylerin yerine sembolik objeler kullanılmasına teşvik eder. Rol oynamada çocuklar duygularını ifade etme yollarının çok çeşitli olduğunu bilirler. Bu bilgi duyguları kontrol yeteneğini, beraberinde getirir (Cherry, 1976; Köseoğlu, 2006). Böylece rol oynama öğrencilerin hem kendi duygularını anlamasında, hem de başkalarının duygularını anlamasına yardım eden bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.7.3.Siz Olsaydınız Ne Yapardınız?

Siz olsaydınız ne yapardınız? sorusu empati becerisinin en tipik sorusudur. Çünkü bir başkasının pencerisinden bakmak, ancak onun gibi düşünmek ile mümkündür. Dolayısyla kişinin aynı olay karşısında sergileyeceği tutum ve vereceği tepkinin

ölçülmesinde kullanılabilecek en uygun soru siz olsaydınız ne yapardınız? sorusudur. Bu soru, "siz olsaydınız ne hissederdiniz?", "siz olsaydınız ne düşünürdünüz?" ya da "siz olsaydınız ne tepki verirdiniz?" şeklinde genişletilebilir. Sönmez (2010) bu tekniğin sınıfta "sınıf kalabalık değilse öğrenci sayısı kadar, ya yeterince karta bir durum yazılır ve öğrencilere dağıtılır; ya da yansıyla, bilgisayarla perdede gösterilir ve onların okumaları istenir. Sonra "Siz olsaydınız ne yapardınız?" sorusu sorulur. Öğrencilerin yanıtlaması istenir." şeklinde uygulanabileceğini belirtmiştir.

2.2.7.4.Sözlü Tarih

Sözlü tarih sosyal bilgiler öğretiminde başvurulan yöntemlerden biridir. Özellikle tarihsel empati becerisinin kazandırılmasında kullanılan sözlü tarih, çocukların o dönemde yaşamış kimselerin hayat deneyimlerini paylaşmaları ve olayları canlı bir kaynaktan öğrenmeleri açısından önemli bir rol oynamaktadır. Sözlü tarih halkın yaşam deneyimlerini hammadde olarak kullanarak, onların resmi kayıtlara girmeyen sözlerini, görüşlerini tarihe katarak, tarihin içeriğini ve kapsamını da genişletir (Thompson, 1993,s.5; Şahin, 2009). Stardling (2003) sözlü tarihi, geçmişe ilişkin sözlü tanıklıkların kayda geçirilmesi ve analiz edilmesi şeklinde tanımlamakta ve ana çizgilerini şu şekilde ifade etmektedir:

- Geçmiş hakkında önceki kuşaklarca aktarılmış ortak bilgiler,
- Bir kişinin başından geçen, hayatına şekil ve anlam vermede rol oynamış olan olayların aktarıldığı bir anlatı,
- Bir kişinin geçmişte belirli olaylar; konulara ya da deneyimlere ilişkin kişisel anıları,
- Bir olay sırasında veya hemen sonrasında görgü tanıklarının sözlü ifadeleridir (Sarı, 2008, s. 477)

2.2.7.5. Altı Şapkalı Düşünme Tekniği

Altı şapkalı düşünme tekniği empati becerisinin kazandırılmasında kullanılan tekniklerden biri olup, olayları farklı perspektiflerden değerlendirmeyi kapsar. Edward De Bono'nun 1980'lerin başında ortaya koyduğu Altı Şapkalı Düşünme Tekniği derslerde düşünmenin geliştirilmesinde kullanılabilecek yeni bir tekniktir. Bu teknik;

düşünce kaynağının diğer yan düşüncelerle birleştirilmesinden oluşmakta ve önemli kararların alınmasında, yargı ve hükümlerin verilmesinde bireye yardımcı olmayı sağlamaktadır (Ayaz Can, 2005). Bu yöntemin ana teması, tanımlanmış "rol oynama" olanağı sunmasıdır. Bireyin kendini savunma içgüdüsü, düşünmeyi kısıtlayan ana engel olduğundan; şapkalar çekinmeden, başka bir durumda düşünülüp söylenemeyecek şeylerin düşünülmesini ve söylenmesini sağlar. Ayrıca altı şapkalı düşünme, bireyin, dikkatini düzenli bir şekilde bir noktadan diğerine yönlendirerek belirli bir konuyu altı farklı noktadan ele almasına imkân tanır (De Bono, 2002; Erginer, 2000; Koray, 2004). Özellikle şapkaların duyguları da temsil etmesi, kişilerin taktığı şapkanın rengine bürünmesi, ele alınan olaya o rengin temsil ettiği duygu ve düşünceye göre bakılması sağlanırken, aynı zamanda bu, empati becerisinin öngördüğü durumlara farklı perspektiflerden bakma, duygu ve düşünce bileşenlerini içerme gibi öğeleri de içerisine alır.

2.2.7.6.Tartışma

Tartışma, bir konu üzerinde öğrencileri düşünmeye yöneltmek, iyi anlaşılamayan noktaları açıklamak ve verilen bilgileri pekiştirmek amacıyla kullanılan bir yöntemdir (Demirel, 2004, s. 74). Tartışma yöntemiyle öğrenci sadece düşünmekle kalmaz, tartışma ortamında dil ve iletişim becerilerini de geliştirme imkanını bulur. Bu nedenle empati becerisinin kazandırılmasında kullanılabilecek yöntemlerden biridir.

2.2.7.7.Soru-Cevap

Sokrates yöntemi olarak da bilinen soru-cevap tekniği öğrencilere düşünme becerilerini kazandırmayı amaçlayan, empati becerisinin kazandırılması çocukların olaylar karşısındaki tepkilerini, duygu ve düşüncelerini öğrenme açısından en sık kullanılan öğretim tekniğidir. Özellikle öğrencilerin duygu ve düşüncelerini anlamada kullanılabilecek bu teknikte önemli olan soruların niteliğidir. Bu nedenle uygun soruların seçilmesi, soruların açık ve net olması, konunun derinleşmesine ve yanıtın alınmasına yönelik olması önemli noktalardan biridir.

2.2.7.8.İstasyon

İstasyon tekniği ile öğrenciler grup içinde hareket ederken iletişim becerilerini ve yaratıcılıklarını geliştirirler. İstasyon başlamış bir işe katkı getirme ve bitirme bir işi olduğu yerden ileriye götürme amacıyla kullanılan öğrenci merkezli bir yöntemdir (Tokcan ve Demirkaya, 2009, s. 459). İstasyon tekniğinde yapısal ve kavramsal düşüncenin, zor konuların ve üst düzey becerilerin kazandırılmasında istasyon modeli hazırlanmakta ve bu çerçevede zorunlu ya da seçimli istasyonlar oluşturulmaktadır. Öğrenciler eş zamanlı olarak belirtilen sürede bu istasyonlara uğramakta ve karşılıklı etkileşim ve iletişim yoluyla tüm duyu organlarını da işe koşarak etkinliklere katılabilmektedir. Yapılan çalışmalarda bu modelin hem içerik hem de yöntem olarak öğrencilerin beğenisini kazanan bir uygulama olduğu vurgulanmıştır (Morgil 2002; Maden ve Durukan, 2010). Öğrenme istasyonu ise, istasyon tekniğinin uygulandığı, öğrencilerin etkili olarak öğrenebildikleri araç-gereçler ile donatılmış, sınıf içinde veya sınıf dışında, bir veya birden fazla oluşturulmuş alanlardır. Bir başka ifade ile öğrencilerin zorunlu ya da seçmeleri olarak edinmesi gereken kazanımlarla ilgili etkinliklerde bulunduğu merkezdir. Öğrenciler, bu merkezlerde daha önceden seviyelerine uygun olarak belirlenmiş etkinlikleri yaparak hedeflere ulaşmaya çalışırlar. Öğrenciler, öğrenme istasyonlarında tek veya gruplar halinde, bir kavramı yapılandırmak, bir konuyu keşfetmek ve ya bir beceri kazanmak için çalışabilirler (Güneş, 2009). Öğrenci merkezli olan bu teknik etkileşim ve iletişimin yoğunlukta olması münasebetiyle empati becerisinin kazandırılmasında kullanılabilir.

2.2.7.9.Drama

Drama yöntemi empati becerisinin kazandırılmasında ve geliştirilmesinde, hatta ölçülmesinde kullanılabilen en etkili metottur. Çünkü dramada öğenciler karakterlere bürünüp olayları bizzat canlandırırlar. Dolayısıyla iletişim becerilerinin yoğun olarak yaşandığı bu yöntemde çocuk, karşısındaki kişinin ya da canlandırdığı karakterdeki kişinin duygu ve düşüncelerini anlar. Bir başkasının perspektifinden bakmak, canlandırdığı karakterin olaya vereceği tepkiyi anlamak ve anı durumda kendi tepkisini belirlemek bu yöntemin sağladığı faydalar arasındadır. Bir sözcüğü, bir kavramı, bir davranışı, bir tümceyi, bir fikri bir yaşantıyı veya bir olayı; doğaçlama, rol oynama gibi

tiyatro ya da drama tekniklerinden yararlanarak, bir grup çalışması içinde oyun veya oyunlar geliştirerek, eski bilişsel örüntülerin yardımıyla yeniden yapılandırmaya yönelik etkinlikler sürecidir (San;1991; Yeğen, 2003). Drama sayesinde öğrenciler, duygusal olarak kontrol gerektiren yaratıcı görevlerde; işbirlikli çalışma, rol oynama ve rolleri analiz etmelerini sağlayan aktivitelere katılırlar. Anlaşılacağı üzere eğitimde drama yöntemiyle özgürce düşünen, aktif, yaratıcı, üretken bireyler yetiştirmek amaçlanmaktadır. Dramada rollerini gerçekleştiren öğrenciler sosyal etkileşim içerisinde işbirlikli olarak çalışırlar. Dramada sadece öğrenci değil öğretmen de aktiftir (Ormancı ve Ören, 2010). Drama etkinliklerinin amacı, çocuğun her alanda kendini daha fazla tanımasına olanak yaratmaktır. Çocuk canlandırdığı bir kimsenin özelliklerine bürünürken, kendini ve insanları farklı açıdan görmeye çalışır. Hayal ve yorum gücünü kullanarak çevresini tanır. Duygularını, heyecanlarını harekete geçirir. Çocuk bu etkinlikler ile birçok yaşantıyı öğrenip bunları kendi yaşantısıyla birleştirerek yeniden düzenlemeler yapar. Hareketli ve yaratıcılığa dayanan ortam, çocukların zevkle çalıştığı bir ortamdır. Drama etkinliklerinde görev alan, yaratıcılığını, vücudunun kullanan, iletişimde bulunan (sözlü-sözsüz) çocuk, sosyal yaşantısında rahat ve güvenli hareket eder. Drama diğer insanlarla iletişim kurma konusunda araştırma olanağı sağlar. Drama sayesinde birey çevresinde olup bitenleri anlar ve günlük yaşamdaki olayları anlamlandırır. Anlam kazanan bir soysal çevre kaygıyı azaltır. Drama ile çeşitli sosyal rolleri ve sosyal problemleri incelemek mümkündür (Selimhocaoğlu, 2004).

2.2.7.10. Beyin Fırtınası

Beyin fırtınası tekniğinde öğrenciler hayal güçlerini kullanırlar. Yani sadece bilişsel düzeyde yeni fikirler üretmeyi sağlamaz, aynı zamanda iletişim becerisi, yaratıcı düşünme gibi duyuşsa süreçlerin kullanılmasını da beraberinde getirir. Beyin fırtınası, eleştiri ve yargılama olmaksızın bir konu üzerinde düşüncelerin yüksek sesle dile getirilmesi esasına dayanan, yaratıcı düşünceler ortaya çıkarılmak amacıyla kullanılan bir grup insanın, belirli bir konuda kısa süre içinde çok sayıda düşünce üretmesi beklenmektedir. Bu teknik konuya çözüm getirmeye, yaratıcı problem çözme gücünü geliştirmeye ve hayal yoluyla öğrenmeye imkân veren amacıyla öğretmenlerin sınıf içinde kullandıkları bir tekniktir (Aykaç, 2009, s. 162). Beyin fırtınası tekniğinin öğrencilerin yaratıcılıklarını geliştirme amacıyla eğitimde önemli bir rolü vardır. Her

türlü yaş grubunda sorun çözme amaçlı olarak uygulanabilir. Beyin fırtınası tekniği ile işlenen bir derste merkezde öğretmen değil bütün öğrenciler aktif durumdadırlar, öğretmen onları yönlendirici roldedir. Öğrenciler derse daha çok katılırlar ve daha kolay öğrenirler, ders eğlenceli geçer. Kısa süre içerisinde birçok fikir üretilir. Böylece öğrencilerin yaratıcılıkları gelişir. İletişim, öğretmen-öğrenci ve öğrenci-öğrenci arasındadır. Paylaşımı ve iletişimi geliştirir (Kaptan ve Kuşakçı, 2002).

2.2.7.11. İşbirlikli Öğrenme

İşbirlikli öğrenme grup çalışmasına dayalı bir öğrenme yöntemi olduğundan grup üyeleri ve öğretmenle sürekli iletişimi gerektirir. Dolayısıyla empati becerisinin kullanılması bu yöntemde kaçınılmazdır. İşbirliğine dayalı öğrenme, öğrencilerin küçük gruplar oluşturarak bir problemi çözmek ya da bir görevi yerine getirmek üzere ortak bir amaç uğruna birlikte çalışma yoluyla bir konuyu öğrenme yaklaşımıdır (Demirel, 2002). İşbirlikli öğrenme yönteminin amacı, eski bilgilerin paylaşıldığı, inceleme ve araştırmanın yapıldığı bir öğrenme sürecinin yer aldığı interaktif bir etkileşim ortamına öğrencileri ve öğretmeni sokmaktır (Helen, 1992; Özden, 2006). İşbirliğine dayalı öğrenme yaklaşımıyla grup üyeleri arasında işbirliği gelişmekte, üyelerin sorunlara karşı duyarlılıkları artmakta, öğrenci devamsızlığı azalmakta, fark edilemeyen sorunların fark edilmesi ve çözülmesi sağlanmakta, üyeler kendilerini düşüncelerini ifade edebilecek bir ortamda bulmakta, üyelerde ait olma duygusu ve liderlik yetenekleri gelişmekte ve üyelerin öğretim sürecinde aktif rol almaları sağlanmaktadır. Ayrıca gruplarda biz duygusunun, yardımlaşma ve dayanışmanın yanında yeteneği az olan öğrencilerin yeteneklerinin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Bencilliğin ortadan kalkmasına katkı sağlayan işbirlikli öğrenme yaklaşımı üyelerde güven duygusunu artırmakta, öğrencilerin birbirlerini daha iyi tanımaları ile onların arkadaşlık, dostluk ve empati duygularının artmasını sağlamaktadır. Diğer öğrenme yaklaşımlarına göre maliyeti düşük olan işbirlikli öğrenme yaklaşımıyla öğrenciler başkalarının fikirlerine daha saygılı ve hoşgörülü olmakta, öğrencilerin derse katılımı artmakta, öğretmenin yükü azalmakta, öğrenme güçlük ve eksiklikleri anında giderilmektedir. Bu öğrenme yaklaşımı öğrencilerin üst düzey akademik başarılarını yükseltmekte ve onların kendilerine olan güveni, konu alanına ilişkin tutum, dikkat ve ilgi gibi özelliklerini de artırmaktadır (Yeşilyurt, 2009).

2.2.8. Empati Becerisini Geliştirmede Metinlerin Kullanımı

2.2.8.1.Edebi Ürünler

Sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin sıkıntısı çoğu zaman tarih ezberlemekten veya gündelik yaşamdan kopuk bilgiler ögrenmek zorunda kaldıklarını hissetmekten kaynaklanmaktadır. Oysa öğretmenin seçtigi uygun edebi metinler ile herhangi bir konunun somutlaşıp, öğrencinin daha rahat anlayabileceği bir biçime girmesi son derece mümkündür. Hatta bazı sosyal bilgiler uzmanları "sosyal bilgiler vatandaşlık eğitimini zenginleştirme bağlamında roman, mitoloji, biyografi, drama gibi edebi eserlerin yer aldığı 'iyi anlatılan bir öykü' olmalıdır" demektedirler (Doğanay, 2002).

2.2.8.1.1. Efsane

Efsaneler çocukların hayal gücünü geliştirirken, bazı tarihsel olayları ve kahramanlıkları ilginç bir anlatımla yansıtır. Bu özelliği ile okul çağındaki çocukların ilgisini çekmekte ve bir toplumun ulusal kültürünü gelecek kuşaklara aktarmada büyük önem taşımaktadır (Öztürk ve Otluoğlu, 2003, s. 103).

Yavuzer (1996)'e göre, 12 yaş grubu çocuklarının ilgi alanını tarih ve efsane kahramanları oluşturur. Bu yüzden bu kitapları okumaya çok fazla ilgi duyarlar. Ancak, John Dewey'in çocuğa anlatılacak bilgilerin tarihsel gerçek olması gerektiği konusundaki yaklaşımı, tarih öğretimi için önemli bir kıstastır. Ona göre, kurgusal bir eseri vermektense daha kalıcı gerçeklerle dolu, çocukların düzeylerine uygun yazılmış gerçek hayat hikâyelerinden yola çıkarak bunu yapmak daha anlamlıdır (Ata, 2000,s. 160; Şimşek, 2004).

2.2.8.1.2. Destan

Toplumu derinden etkileyen sosyal ve tarihi olayları konu edinen manzum yazılar destan olarak nitelendirilir. Destanlar tarihsel empati becerisinin kazandırılmasında kullanılması gereken edebi ürünlerden biridir. Tural (2000)' e göre destanlar, milletlerin değerlerini, duyuş ve düşünüşünü, imanını, ahlakını, ruh ve heyecanını, yeme-içme, giyme, ziraat, zanaat uğraşlarını anlatan milli destanlar, yapılarında tarihsel gerçekleri de barındırdıkları için önemlidir (Şimşek, 2009, s.94). Destanlar içerisinde geçmişe dair

birtakım bilgiler barındırdığından, çocuklar o dönemin yaşayış biçimini öğrenmekte ve anlatımın olağanüstülük içermesi sebebiyle çocukların ilgisini çekmektedir.

2.2.8.1.3. Masal

Masal halk arasında anlatılan, içinde olağanüstü kişilerin ve olayların yer aldığı metinlerdir. "Masallar, milletin tarihini, kahramanlık öykülerini, bâtıl inançlarını, gelenek ve göreneklerini bildiren eserlerdir. Halk tarafından üretilip ağızdan ağza geçirilerek, zamanla değişikliklere uğrayarak 19. yy'a kadar gelmiş ve çoğunlukla bu asırda yazıya geçirilmişlerdir." (Zengin ve Zengin, 2002, s.82; Demir, 2009) Masallarda imkânsızlıklar olmayup, düşünülen ve düşünülmeyen her şey olabilir. Hemen bütün masallarda ortak özellik; meziyetlerin; güzelde, iyide, güçlüde; kusurların ise çirkinde, kötüde ve zayıfta toplanmış olmasıdır. Masallar çocukların en çok ilgisini çeken eserlerden biridir. Bir hayli abartılmış kahraman ve olaylara yer veren öykülere masal denir (Tekgöz, 2005).

2.2.8.1.4. Şiir

İlköğretim dönemindeki çocuklar gelişim özellikleri sebebiyle hayal gücü yükse olan çocuklardır. Şiir çocuğun hayal dünyasına nüfuz etmesi itibariyle, duyuşsal alandaki davranışları kazanması açısından son derece uygundur. Şiir, insana ait bütün duyguların sözlere yansıması, inansı duyguların sözcüklerde anlam bulması olarak tanımlanabilir. Şiir, insanların duygusal özeliklerinin özlü ve güzel sözlerle dışa vurmak için başvurduğu söz ve yazım sanatıdır (Cihan, 2008). Şiirlerin epik, didaktik, lirik, dramatik ve pastoral şiir olmak üzere çeşitleri vardır.

Şiir kişiyi en doğrudan, en kısa ve en etkin bir biçimde etkileyebilen, müzikle birleştirilebilen, yayılması kolay bir düşünce ve duygu aktarım aracı olması (Akyol, 2007) nedeniyle, şiirlerin öğrenme öğretmen sürecinde kullanılması kaçınılmazdır. Çocuk şiiri; çocuk düşüncesinin, çocuk bakışının, çocuk ilgilerinin şiire yansımasıdır. Şiirlerde yer alan ölçü, uyak gibi nitelikler çocukta doğuştan varolan ritim ve uyum duygusunun gelişmesini sağlar (Şahin, 2007). Bu sebeple şiir duygu eğitiminde kilit becerilerden biri olan empatinin kazandırılmasında önemli bir yere sahiptir. Çocukların şiirde anılan varlıkların ya da yazarın hissettiklerini ve şiirde verilmek istenen

düşünceleri anlaması empati süreci ile mümkün olmaktadır.

2.2.8.1.5. Öykü (Hikâye)

Öykü ya da hikaye eğitimde en sık kullanılan edebi metin türlerinden biridir. Gündüz (2007) hikâyeyi birinin (ya da birkaç kisinin) basından geçen bir (ya da birkaç) olayı, bu olaylara çok yakın olarak, adeta onların özünde yasayarak anlatan ve kurgusal olan yazı türüdür (Kızılkuş, 2009). Özellikle somut işlemler dömeminde olan okul çağı çocuklarına sunulan metinler özellikle öyküden yararlanılmaktadır. Güneş (2000)' e göre 9- 12 yaş dönemi gerçeklere yönelme dönemi olup, bu dönemde, çocuk masallardan uzaklaşmakta, gerçekliğe ve akılcılığa doğru yönelmekte, yaşanan olaylara dayalı hikâyelerden daha çok zevk almaktadır (Tayşi, 2007).

Rıza'ya (1995, s.26) göre hikâye çocukları; inceleme ve araştırma yapmasını sağlamakta, ufuklarını genişletip kültürlerini zenginleştirmekte, hayatlarını zevkli kılmakta, sebeplerle sonuçlar arasında bağlantı kurarak gerçek yaşamlarındaki olayları sezme yeteneklerini kuvvetlendirmektedir (Yüksel, 2006). Erdoğan (2007)' a göre öyküler çocukların hayali olarak farklı bir sosyal dünyaya girmelerini sağlar ki bu dünya, kendi içinde farklı değerlerinden oluşmuştur. Çocuk bugün ile geçmiş zaman dilimini kıyaslayarak, tarihe ait önemli unsurlar olan zaman ve mekân kavramlarını anlamlandırabilir, sosyal olay ve olguları zihinsel bireşimler kurarak yapılandırabilir. Ciravoğlu (1999)' na göre "Amacın anlatılmasında, hissettirilmesinde, olaylara karşı tavır alışta, paylaşarak ortak mekânların kullanılmasında hep çocuk hikâyelerinin öğretici yanından yararlanılmaktadır" (Demir ve Sinan, 2010).

Hikâyeler tarihsel olayları barındırabileceği gibi, tamamen kurgusal da olabilir. Tarihsel hikâyeler çocukların geçmiş dönemlerde yaşayan insanların yaşam deneyimlerini, inançlarını, değerlerini tanımaları ve değerlendirmelerini sağlarken, kendilerinde de bir değer ve ahlak sistemi oluşturmasına yardımcı olurlar. Özellikle tarihsel olayları anlatan hikayeler öğrencilerin o dönemin koşullarını değerlendirmesini, böylece tarihsel empati kurmasını sağlar. Gerçek ya da olası durumu anlatan kurgusal hikayeler aracılığıyla öğrencilerin; sosyal yaşamın işleyişini, ilişkileri belirleyen kuralları, insanların iç dünyasında yaşanan çalkantıları görmesiyle bu girişim çocukların empati kabiliyetlerinin gelişmesine önayak olmaktadır (Şimşek, 2009, s. 398). Çocukların

hikayelerdeki karakterlerle empati kurması, onların yaşam deneyimlerinin farkına varmalarına ve böyle bir durumla karşılaşmaları durumunda yapmaları gerekeni sorgulamasını mümkün kılmaktadır.

2.2.8.1.6. Mektup ve Günlükler

Önceleri bir iletişim aracı olarak kullanılan mektuplar, edebi bir nitelik taşıması sebebiyle günümüzde eğitimde sıklıkla kullanılmaktadır. Özellikle tarihsel mektuplar o dönemle ilgili bilgiler verirken, yazan kişinin duygu ve düşüncelerini anlamamızı sağlar. Bir tür anı olarak nitelendirilebilecek günlükler, bir kişinin duygu, düşünce ve gözlemlerini günü gününe yazdığı ve tarihi belli olan yazılardır. Öğrenciler, daha önceden anlatılan gerçek hikâye ya da günlükleri, tarihsel hikâye ya da düz yazıları okuduklarında, o dönemin diliyle ilgilenebilirler (Şimşek, 2009, s. 107). "Mektuplar, yazarın yaşadığı zamana, olaylara ve durumlara ilişkin bilgileri vermesi, gözlemleri aktarması, yorumlarını sunması bakımından önemli belgelerdir. Sosyal bilgiler öğretiminde ders aracı olarak; toplumun fikri, siyasal ve yönetsel yaşamında yer almış, katkıda bulunmuş ve toplum tarafından kabullenilmiş kişilerin mektuplarından yararlanılmalıdır" (Öztürk & Otluoğlu, 2003, s. 153). Mektup ve günlükler yazarın duyugu, düşünce ve deneyimlerini taşıması nedeniyle gerçekçi ve samimi yazılar olup, tarihsel bir nitelik taşırlar. Bu sebeple tarihsel empati becerisinin kazandırılmasında kullanılabilirken, yazarın hissettiklerini, değerlerini ve inanışlarını yansıtması açısından sosyal empati becerisinin kazandırılmasında da kullanılabilir.

2.2.8.1.7. Biyografi

Aktaş ve Gündüz (2009)'e göre genellikle ünlü kişilerin hayatının tamamını ya da bir bölümünü ve eserlerini derli toplu, bütün halinde tanıtan yazılara biyografi adı verilir(Oruç ve Erdem, 2010). Oğuzkan (1997) ' a göre biyografiler, çocuklara hayat deneymlerini, karşılaşılan sorunları ve başarılarının nedenlerini anlatmakla, onları, ileride karşılaşacakları durumlara hazırlar. Bu eserleri okuyan çocuklar, büyük insanlara karşı hayranlık ve saygı duymaya başlarlar, yurt severlik duyguları güçlenir (Er, 2005). Budak ve Özçetin (2008)'e göre biyografide amaç insanı insana tanıtmaktır. Bilim insanlarının, sanatçıların, politikacıların ve sporcuların v.b. yaşamları hep merak edilir.

Biyografi yazarı, okurun merakını gidermek için yaşamı ve yaptıklarıyla örnek olabilecek kişilerle okuru karşı karşıya getirmek için bu tür yazıları kaleme alır. Yazdıklarıyla tarihe ve edebiyat tarihine kaynak oluşturur. Biyografiler kişi hayattayken yazılabileceği gibi kişinin ölümünden sonra da yazılabilir(Er, 2010).

2.2.8.1.8. Tiyatro Eserleri

Çocuk bazen sadece hayal dünyasında gezmek; bazen sadece gerçek dünyayı, kendi dünyasını görmek; bazen kelime oyunlarını duymak; kelime oyunlarını kendisi oynamak; ardından hem olayların içinde kendi var olmak ya da olaylara tanık olmak isteyebilir. Çocuğun hem olayları yaşamasını; hem hayal dünyasında gezmesini; ayrıca bu olaylara tanık olmasını sağlayan müstesna edebi türlerden biridir(Şen, 2009). Tiyatro eserleri devrinin koşullarından en fazla etkilenen edebî türlerdendir. Konusunu geçmiş zamanlardan bile alsa, devrinin olaylarından kendini koruyamaz. Çünkü tiyatro, içinde yer aldığı topluma ayna tutar. Toplum kendi içinden çıkan oyunlar aracılığı ile yaşamını dramatize eder (Buttanrı, 2009). Tiyatro eserlerinin kişi, olay, yer ve zaman bağlantısı, sosyal bilgiler öğretiminde birçok hedef ve davranışı gerçekleştirmek için çok uygun birer araç olmasını sağlayabilir. Özellikle tarihsel kişilikleri tanıma, siyasal ve toplumsal olay ve yaşantıları öğrenmede kolaylık sağlar (Öztürk & Otluoğlu, 2003, s. 145-146). Tiyatro eserleri ile hem sosyal hem de tarihsel empati becerisinin kazandırılması mümkündür. Çünkü masal gibi çocuğun ilgisini çeken türlerden biridir. Özellikle bu eserlerin sahnelenmesinin sağlanması ya da sahnelenmiş bir oyun çocuklara izletilmesi ile daha çok başarı sağlanacaktır. Tiyatro eserlerinin kahramanlarının sahip olduğu rollerin belirli çizgilerle belirlenmesi, duygu ve düşünce bileşenlerini içermesi ve daha somut olması sebebiyle çocuklar için daha çok anlam ifade etmektedir. Böylece çocukların tarihsel kişiliklerin özelliklerini, bu kişiler arasındaki ilişkileri ve olayları daha rahat bir şekilde gözlemleme fırsatını yakalayacaktır.

2.2.8.1.9. Anı

Oğuzkan (1997)'a göre anılar sadece belli kişilerin serüvenlerini, düşünce ve gözlemlerini dile getirmekle kalmazlar aynı zamanda o kişilerin yaşadıkları çağların siyasal, toplumsal ve ekonomik durumunu ve özelliklerini de yansıtırlar. Bu açıdan

bakıldığında anılar, özellikle Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin tarihi olayları daha kapsamlı ve canlı olarak anlamalarına ve öğrenmelerine yardım eder (Er, 2010).

2.2.8.1.10. Gezi Yazısı

Seyyahların gezip gördükleri yerlerden edindikleri bilgi ve izlenimleri anlattıkları yapıtlara *gezi yazısı* denir. Kişiler içinde yetiştikleri, yaşadıkları toplumların özgün yönlerinin farkına çoğu kez varamazlar. Çünkü onlar için yaşadıkları son derece olağan şeylerdir. İnsanlar yaşanılanları değerlendirmede yansız olamazlar. Ancak topluma yeni giren dışarıdan gözlemleyen bir kimse yaşanılan yerin koşullarını, yaşanılan olayları, orada sürekli yaşayanlar için sıradan olan birçok olayı, değeri, değer yargılarını daha kolay ayırt edebilir(Er, 2010). Gezi yazıları, öğrencileri bulundukları yerden, düşünce bazında farklı toplum ve yerlere gitmelerini sağlar. Bu yüzden gezi yazıları Sosyal Bilgiler öğretiminde önemli bir eğitim aracı olarak kullanılabilir(Tekgöz, 2005).

2.2.9. Empati Becerisini Geliştirmede Görsellerin Kullanımı

2.2.9.1.Resim

Resimler öğrenme-öğretme sürecinde kullanılan en yaygın materyallerden biridir. Nichol ders kitaplarında yer alabilecek resimleri üç biçimde sınıflandırmaktadır.

- ***Süsleyici Resimler:*** Bu tür resimlerin, konunun anlamını açıklamaktan çok, onun sembolik yönünü belirlemek amacı ile tasarlanmaları gerekmektedir. Kitapta yer alan okuma parçaları ya da şiirler için uygun görülen bu tür resimlerin, çocuğun hayal gücünü harekete geçirme ve ilgisini çekmeyi amaçlaması gerekmektedir. Bu nedenle abartılı, mizahi ya da fanstastik olabilirler.
- ***Açıklayıcı Resimler:*** Resimler herhangi bir metni değişik biçimlerde açıklayabilirler. Bu tür resimlere, "anlam çözücü resimler" de denilmektedir. Anlam çözücü resimlerin ilişkili olduğu metinle aynı içeriği taşımaları gerekmektedir.
- ***Metni Tamamlayıcı Resimler:*** Bu tür resimler çocuk için yabancı olan herhengi bir isim, kavram ya da olgunun tanıtılmasında kullanılabilirler. Resimler, metni, öğrencinin ilgisini çeken ve arttıran görsel şekillerle donatarak, eserin duygusal yönünü kuvvetlendirebilirler (Akbaba, 2009, s. 288).

2.2.9.2.Fotoğraf

Fotoğraflar gerçek yaşamdan alınan karelerden oluşan görsel materyallerdir. Virilio (2002)'ye göre görsel imgelerin etkili ve güvenilir bir temsilcisi olan fotoğraf, hazır bulunmayan bir nesnenin değil, fotoğraf makinesi objektifi önünde kısa süreliğine hazır bulunan bir nesnenin ikonik kanıtıdır (Akbaba, 2009, s. 291). Sosyal bir olay ya da durum ile ilgili olarak fotoğraf aracılığıyla yansıyan bir kare, fotoğrafta yer alan varlığın duygu ve düşüncelerini, sevinçlerini, heyecanını, korkularını ve üzüntülerini tüm çıplaklığıyla bizlere aktarabilmektedir (Kabapınar, 2007, s. 113). Ayrıca tarihsel kanıt niteliği de taşıyan fotoğraflar tarih öğretiminde önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle ulaşılması mümkün olmayan tarihsel kanıtların eğitim ortamına taşınması fotoğraflar ile mümkün olmaktadır.

2.2.9.3.Karikatür

Özer (1994) karikatürün sahip olduğu avantajları şöyle belirtmektedir: "…*Gerçekçi bir yaklaşımla bakılacak olursa hiçbir araç karikatür kadar öğretimi ilginç kılmaz. Özellikle gelenekselleşmiş mizah anlayışı olan ülkelerde toplumun mizaha yatkınlığından, onların günlük yaşamına giren karikatürden yararlanmamak büyük eksikliktir. Bir kere karikatür görseldir, motivasyon verir, tartışma fırsatı yaratır, tüm konular karikatürle karmaşıklık ve soyutluktan arındırır*…"(Akengin ve İbrahimoğlu, 2010). Karikatürlerden yararlanarak tarihi bir olayın yorumlanması, güncel bir sorunun analizi ya da herhangi bir konuyla ilgili kavram yanılgılarının giderilmesi sağlanabilir (Altun, 2009, s.193; Bayır, 2010). Karikatürler eğlenceli olmalarının yanında aynı zamanda öğretme ve öğüt vermek için güçlü birer araçtır. Karikatürler çocuklar ve yetişkinler tarafından kolayca algılanabilir. Göz ve beyin üzerinde canlanması kolaydır. Karikatürü anlamlandırma sürecinde öğrenciler, önce karikatürdeki çizgi üzerinde yoğunlaşır, daha sonra her ayrıntı üzerinde düşünür, bağlantı kurarak yorum yapar ve nesneler arasındaki zıtlık ve birliktelikleri ortaya koyarak zihinlerinde bir öykü kurgular. Böylece, öğrenciler yaratıcı ve eleştirel düşünür (Özalp, 2006, Seçkin, Yalvaç ve Çetin, 2010).

2.2.9.4.Gazete

Sosyal Bilgiler dersinin öğretimi sırasında gazetelerden yararlanarak öğrenciler sosyal dünya ile ilgili ilginç problemlerle karşı karşıya getirilir. Gazeteler, öğrencilerin gözlem yapmaları, soru sormaları, bilgiyi araştırarak, gözlemlerdeki, olaylardaki düşünceleri açıklamaları, görüşlerini tartışarak, kendilerini geliştirip değiştirmeleri için ortam sağlamaktadır. Öğrenciler, gazetelerden yararlanılarak işlenen bir Sosyal Bilgiler dersi yoluyla, kendi sosyal dünyalarındaki anlayışları yapılandırdıkları gibi düşünme becerilerini ve tüm okul programından elde ettikleri bilgileri bütünleştirip, bunlardan sonuç çıkarırlar ve sunulan problemleri çözmek için araştırma yapmaya başlarlar (Sunal ve Haas, 2002; Deveci, 2005). Gazeteler gerçek dünyayı insanların önüne getiren güncel bir kaynak olmasının yanı sıra eğitimsel, çok yönlü ve dinamik bir öğrenme aracıdır (Rhoades, 1994, s.173; Bayır, 2010). Yaşamı sınıf ortamına taşıyan gazetelerden, Sosyal Bilgiler derslerinde değişik biçimlerde yararlanılabilir. Sınıfta Sosyal Bilgiler dersinde gazete kullanılması için birçok olanak söz konusudur. Gazeteler konular hakkında okuma, sorunları düşünme, enflasyon, yapılaşma, çevre kirliliği ve işsizlik gibi konularda yol gösterici olabilmekte, öğrencilere tartışma yapabilme olanağı sunmaktadır. Örneğin, editörlere mektup yazmak, yerel sorunlar hakkında fikir üretme konusunda gazete güzel bir örnektir (Carey ve Greenberg, 1991, s. 63; Ünlüer, 2008).

2.2.10. Empati Becerisini Değerlendirmeye Yönelik Yöntem ve Teknikler

2.2.10.1. Portfolyo ve Performans Değerlendirme

Alternatif ölçme-değerlendirme araçlarından biri olan portfolyolar öğrencilerin eğitim-öğretim sürecinde içerisinde çalışmalarının yer aldığı gelişim dosyalarıdır. Dolayısıyla empati becerisinin ölçülmesinde de rahatlıkla kullanılabilir. Portfolyolar, hem öğretim hem elde edilen ürünleri uzun bir süreçte değerlendirmek için kullanılabilir. Örneğin, çalışma örnekleri, ders planları, öğrencilerden ve öğretmenin meslektaşlarından elde ettiği geri dönütler vb. çalışmalar portfolyo dosyasında bulunabilir. Bu yüzden portfolyo dosyaları öğretmenin ve öğrencinin performansı hakkında zengin bir içerik sunar. Bu veriler çok uzun bir süreçte ve farklı kaynaklardan elde edildiği için öğrenci hakkında

daha geçerli ve güvenilir sonuçlar ortaya koyar (Moss, 1994; Taşdemir, Taşdemir ve Yıldırım, 2009). Eğitim stratejileri olarak portfolyolar, öz değerlendirmeyi, bireysel yetenekler ile becerilerin gelişimini teşvik eder. Değerlendirme aracı olarak portfolyo kullanılması ise özgün ve performans değerlendirme sistemlerinin bütünleyici bir unsuru olup becerilerin daha güçlü bir şekilde ölçülmesine hizmet eder. Bilgi ve becerilerin ayrı ayrı değerlendirildiği geleneksel yöntemlerden farklı olarak, öğrencinin süreç içerisinde etkili, yeterli ve anlamlı öğrenmesini sağlar. Bunun dışında portfolyolar, öğretmen ve öğrenci işbirliği için güçlü bir dayanak oluşturduğu gibi duyuşsal, bilişsel ve psikomotor ve öğrenmeye de katkıda bulunmaktadır (Arter ve Spandel, 1992; Collins ve Dana, 1993; Tierney, 1992; Stowell ve diğerleri, 1993; Bahçeci, 2006).

Performans değerlendirme, öğrencilerin öğrenme türleri gibi bireysel özellikleri dikkate alınarak tasarlanan, bunları eyleme dönüştürmelerini sağlayacak durum ya da görevler olarak tanımlanabilir (Kıroğlu, 2006, s.324). Performans değerlendirme, öğrencinin bilişsel, duyuşsal, psikomotor alanlarındaki tüm becerilerini kullanmasını gerektirdiğinden öğrenmeyi kolaylaştırırken, öğretmenlere öğrencinin nasıl öğrendiğini ve öğrendiği bilgileri nasıl kullandığına ilişkin dönütler de verir (Brualdi, 1998; Arter, 1999, s.32; Anılan ve Kılıç, 2010). Performans degerlendirmeyle ögrenciler, sınav saatleriyle sınırlandırılmaksızın geniş bir zaman diliminde çalışma ve tekrar yapma, oluşturulan ölçütlere göre yeterlik derecelerini ortaya koyma olanaklarına sahip olurlar. Performansdeğerlendirme gözlenebilen bir performans veya somut bir ürünle sonuçlanmaktadır (Mamaç, Ünsal ve Yavuz, 2005; Kanatlı, 2008).

2.2.10.2. Öz, Grup ve Akran Değerlendirme

Noonan ve Randy (2005)'e göre öz değerlendirme öğrencilerin, öğrenme sürecinde gerçekleştirdikleri çalışmaları, öğretmen ya da öğrenciler tarafından belirlenmiş ölçütler doğrultusunda değerlendirmelerini ve öğrenmeleri hakkında kendi kararlarını vermelerini içerir (Kutlu, Doğan ve Karakaya, s. 95)

2.2.10.3. Gözlem ve Görüşme

Gözlem, belli bir kimse, yer, olay, nesne, durum ve şarta ait bilgi toplamak için belirli hedeflere yöneltilmiş bir bakış ve dinleyiştir(Karasar, 2007) Gözlem, planlı ve amaçlı bir etkinliktir. Çocukta var olan merak duygusunun eğitimde sistemli olarak kullanılmasını sağlar. Öğretmen ders ile ilgili kriterleri (kazanım, beceri, kavram, değer, etkinlik) önceden belirlenir. Daha sonra bu kriterlere göre aşağıdaki şekillerde gözlem yaparak değerlendirilebilir. Gözlem formu, yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ya da yapılandırılmamış olabilir (Tanrıöğen, 2006).

Gözlemler, öğrenciler hakkında çabuk ve doğru bilgiler edinmeyi sağlar. Bu nedenle öğretmenler, öğrencilerin sınıf içinde ve dışındaki etkinliklerini gözlemlerler. Bunun içinde farklı şekillerde düzenlenmiş gözlem formlarına ihtiyaç duyulabilir (Tay, Tokcan ve Oruç, 2009). Gözlemcinin yaptığı çalışmaya dış gözlem, gözlenenin gözlem sırasındaki düşüncelerini anlatmasına da iç gözlem denir. Dış gözlemle elde edilen bilgiler, iç gözlemden daha güvenilirdir. Ancak, gözlemcinin objektif davranması ve gördüklerini aynen kaydetmesi gerekir (Gümüş, 1970).

Öğretmen, öğrencilerin farklı ödevlerini tek baslarına ya da grup halinde yaparken izleme şansına sahiptir. Öğretmen sınıfta öğrenciler ile az ya da çok göz teması halindedir. Öğretmenin bu gözlemi unutmaması ve değerlendirmesi açısından bir takım ölçütleri kayıt altına alması gerekir. Öğretmen hazırladığı gözlem formu ile bütün öğrencileri değerlendirmeyi amaçlasa da öğrenciler arasından farklı davranış sergileyen ve özel çalışma gerektiren öğrencilere yoğunlaşır (Ornstein ve diğerleri, 2004; Orhan, 2007).

Gözlemin tarafsızlığını sağlamak için;

1. Bir plana göre yapılması,
2. Gözlemcinin tarafsız ve peşin yargılardan uzak olması,
3. Gözlemin anında kaydedilmesi,
4. Gözlem kayıtlarının bilhassa olayları gözlerken art arda gelen olay halkalarını kaçırmayacak hızda yapılması,
5. Gözlemle ilgili, kanaatlerin kaydedilmesi işini sonraya bırakılması ya da gözlem kayıtlarıyla karışmayacak bir şekilde tespit edilmesi,

6. Gözlemin kolay ve ayrıntılı bir şekilde yapılmasını sağlayacak araçların kullanılması gerekmektedir (Ural, Erdoğan ve Tüzün, 1984).

Görüşme, karşılıklı olarak konuşma ve sorularla sözlü olarak cevap verme tekniğidir. Rastgele bir konuşma değil, amaçlı ve planlı bir konuşmadır (Gümüş, 1970). Görüşme ile öğretmen öğrencinin kişiliği, ilgi ve ihtiyaçları, duygu ve beklentileri hakkında yüz yüze konuşarak bilgi alır ve onu değerlendirir. Böylece öğrencilerin anlama düzeyleri, sözel olmayan davranışları, tepkileri ve derinlemesine bilgisi değerlendirilebilir. Görüşme yapılandırılmış ya da yapılandırılmamış (sohbet tarzı) türleri ile yapılır (Tanrıöğen, 2006)

Yapılandırmacı görüşe göre, öğrencilerin ne kadar öğrendiklerini öğrenmek için ve ne kadar iyi öğrendiklerini onlara sormak için kullanılan bir yöntemdir. Açık uçlu sorular ve yarı yapılandırılmış görüşme formları öğrencilerden bilgi toplamak için kullanılabilecek araçlardandır. Öğretmen ve öğrenci arasında yapılan sohbet tarzı diyaloglar ve öğretmenin sorup öğrencinin dersin konusu ile ilgili cevapladığı sorular açık uçlu görüşmeler kapsamındadır. Öğretmen öğrencinin verdiği cevaplara göre ek sorular da sorabilir (Martin, 2006).

Görüşme tekniğinin amacına ulaşması, öğrencilerin kendilerini rahat hissetmelerine ve gerçekçi bilgi vermelerine bağlıdır. Görüşme tekniğinde sorular önceden hazırlandığı gibi o anda gerektiğinde ek sorular da eklenebilir. Böylelikle öğrencilerin öğrenme eksiklikleri, olası kavram yanılgıları, sahip olunan bilgiler arasındaki kopukluk açığa çıkarılabilir. Bu yönüyle geleneksel ölçme ve değerlendirme tekniklerinden daha kullanışlıdır (Bahar ve diğerleri, 2006; Okur, 2008).

2.2.10.4. Tutum Ölçekleri

Tutum, bireylerin belli bir kişiyi, grubu, kurumu veya bir düşünceyi kabul ya da reddetme şeklinde gözlenen, duygusal bir hazır oluşluk hali veya eğilimidir (Özgüven, 1999; Kıroğlu, 2006, s. 325). Tutum ölçekleri verilen ifadeler “tamamen katılıyorum”, “katılıyorum”, “kararsızım”, “katılmıyorum” ve “kesinlikle katılmıyorum” şeklinde tepkilerin verildiği ölçeklerdir. Bu ölçekler empati becerisine yönelik uygulamalardan veya etkinliklerden sonra kullanılabilir.

2.2.11. Sosyal Empati Becerisinin Kazandırılmasında Kullanılan Etkinlikler

2.2.11.1. Yazım Yoluyla Empati

Yazı insanın duygu ve düşüncelerini daha rahat bir şekilde ifade etmesini sağlar. Rol oynama, drama, soru-cevap gibi çalışmalarda ortaya çıkması zor olan duygu ifadeleri yazını kendini ortaya çıkarabilir. Yazım yoluyla empati araclığıyla öğrenciden empati kurduğu role ilişkin duygu ve düşüncelerini yazması istenirken, bu etkinlik öğrenciye daha önce hiçbir ön bilgi verilmeden yapılacabileceği gibi, konunun ya da ünitenin sonunda ölçme-değerlendirme etkinliği olarak da verilebilir. Bu süreç öğretmenin daha önceden rollerini belirlemesi ile başlarken, verilen roller çocuğun deneyim dünyasına uygun olmalıdır (Kabapınar, 2009, s.104).

2.2.11.2. Resim Çizimi Yoluyla Empati

Yazım yoluyla kendini ifade etmekte zorlanan çocuklar bunu resimle yaparken daha rahat davranmaktadırlar. Özellikle ilköğretim birinci, ikinci ve üçüncü sınıf öğrencilerinin yazı ile yeni tanışması ve resim çizme çalışmalarının kalemi ellerine aldıklarında başladığı göz önüne alındığında daha kolay bir yol olduğu görülmektedir. Duygu ve düşüncelerin ifadesi ile empati becerilerinin geliştirilmesinde görsel semboller yoluyla sosyal olguların algılanmasının dile getirilmesi olarak nitelendirilebilecek bu yöntem, öğretmenin çizilen resminin ardından soracağı sorularla çizimlerini sözel olarak ifade etmesini de sağlamaktadır (Kabapınar, 2007, s. 109).

2.2.12. Empati ile İlgili Yaklaşımlar

Ünal(1972)'a göre empatiyi açıklayan üç temel yaklaşım vardır. Bunlar: Çıkarsama, Rol oynama ve Heyecan Yayılması Olarak Empati'dir.

2.2.12.1. Çıkarsama

Ünal (1968)'a göre bir insanı anlamanın yolu onun ortaya koyduğu davranışları yorumlamaktan geçer. Karşımızdaki insanın psikolojik dünyası bize kapalı olduğuna göre bunu anlamanın tek yolu kendi yaşantılarımızdır. Her birimiz iç dünyamızı

bedensel olarak ifade ederiz. Bunu yüz ifadeleri veya ses tonumuz ile yaparken davranışlarımız psikolojik ve fiziksel olarak bağlantılanmış olur. Örneğin, kendi yaşantımızda öfkelendiğimiz zaman bağırıp çağırmışsak, yüz ifadelerimiz gerginleşmişse ve saldırgan davranışlarda bulunmuşsak, böyle bir durum ile karşı karşıya geldiğimizde o kişinin öfkeli olduğunu anlarız.

2.2.12.2. Rol Oynama

Empatiyi açıklamada H. Mead tarafından geliştirilen rol oynama kuramı da kullanılır. "Rol alma ve rol oynama kuramı, çevremizdeki insanları taklit etmek veya kendimizi onların yerine koymak suretiyle başkalarının görüş açılarını kavramak, onların davranışları ile ilgili bekleyişler geliştirmek olanağı sunar. Bir başka deyimle, rol oynamanın, empatinin nasıl mümkün kıldığını açıklar" (Ünal, 1968).

2.2.12.3. Heyecan Yanılması

Sullivan'ın ortaya atmış olduğu bu görüşe göre anne ile çocuk arasındaki heyecansal bağa empati adını vermiştir. Empati anne ile çocuk arasında bildirişim sağlamakta olup, empatinin önem taşıdığı dönemler çocuğun ilk 6. ayı ile 27. ayı arasındadır. (Alver, 1998). "Bu yaklaşıma göre, başka birisinin heyecanını yakalayıp, bu heyecanı kendimizde yaşadığımız zaman empati kurulur. Örneğin matemli bir insanın feryadı içimizde üzüntü uyandırır. Gülen bir çocuk bizi de güldürür. Korkan bir insanın durumu, bizde de korku yaratır. Bu etkileşim sonucunda yani bir başkasının heyecanını yakalayıp da kendimizde ifade ettiğimizde karsımızdaki kişiyle empati kurmuş oluruz" (Erken, 2009).

2.2.13. Çocukta Empati

Eisenberg ve Strayer (1987)'e göre genel olarak, üç teorik perspektif bize empati gelişiminin erken yaşlarda başladığını göstermektedir. Bu teorilerin ilkleri olan psikoanalitik ve neoanalitik kuramlar anne ve bebek arasında paylaşılan duygusal bağı empatinin ortaya çıkışı olarak nitelendirmişlerdir.(s.120) "İki yaşa kadar anneye verilen duygusal tepkiler, otonom tepkiler olarak görülmektedir ve çocuğun empati kapasitesinin zaman içerisinde ikinci yıldan itibaren bireysel gelişimi ile birlikte arttığı

düşünülmektedir. Bebeklik dönemindeki bir başka bebeğin ağlamasına tepki olarak gösterilen ağlamanın refleksif bir ağlama olduğu yönünde görüşler bulunmaktadır." (Kahraman, 2007).

Erken çocuklukta, küçük çocuklar öğrenmeye başlarlar ve işbirliği içinde, sevecen ve empatik davranarak çalışmaya ve öğrenmeye başlarlar (Patten, 2001; Zeece, 2004).

Zahn-Waxler ve Radke-Yarrow (1990) erken çocukluk döneminde olan 2 yaş çocuklarında;

- Diğer insanların durumlarını fiziksel ve psikolojik olarak yorumlamak için bilişsel kapasiteleri,
- Diğer insaların durumlarını dokunaklı düzeyde deneyimlemek için duygusal kapasiteleri,
- Bilişsel kaynaklar diğer insanların sıkıntısını hafifletmek için teşebbüs etme ihtimalinin mümkün olduğunu bulmuştur.

Bu yazarlar çocukların yaşıtları arasında (2 yaşlarında) sıkıntı içinde olan diğerleri için empatik ilgi geliştirdikleri sonucuna vardılar (Thampson ve Gullone, 2003).

Patten (2001)' e göre çoğu gelişim uzmanları çocukların empatiyi ve acımayı hissetmeye başlamalarında dört aşamanın olduğuna inanmaktadırlar.

> **Birinci Aşama:** Yaşamın ilk yılı boyunca meydana gelir ve küresel sıkıntı olarak nitelendirilir. Bebeklerin diğer bebeklerin ağlamasını duyduğunda her bebeğin duyumlarına göre ağlamaya başlamalarına sebep olan bir zincir reaksiyon başlar.
>
> **İkinci Aşama:** 1 ve 2 yaş arasında "benmerkezci empati" de denen bu evrede yürümeye başlama dönemindeki çocuklar düşen ve diğer çocukların yaptıklarını şikayet eden çocukların sıkıntılarını taklit ettiği gözlenmiştir.
>
> **Üçüncü Aşama:** Çocukların diğer insanların sıkınıtısından başka duygularını da empatize etmeye başlamaları, 2 veya 3 yaşlarında ortaya çıkmaktır. Bu duygular hayal kırıklığı, korku, sürpriz, üzüntü, kızgınlık ve eğlence duygularını içerir. Empatik gelişimin bu üçüncü evresi diğerlerinin duygularını anlamak için empati kurmaya tekabül eder.
>
> **Son Aşama:** Geç çocukluk döneminde meydana gelen, yaklaşık 8 yaşlarında ve diğer insanların yaşam şartlarını anlamak empati olarak adlandırılır. Bu dönemde çocuklar geniş yaşam deneyimlerine ve diğer insanların veya grupların, örneğin evsizler veya dünyanın diğer parçası gibi, acılarını ve beğenilerini hayal etmeye imkan sağlayan özet kavramları daha iyi anlama becerisine sahiptirler (Barnet ve Barnet, 1998; Turiel, 1998).

Cotton (2001), çocuklarla ilgili empati araştırmalarını bu alanlarda toplamıştır:

- Çocuk yetiştirme ve ebeveynlik pratikleri ve bunun çocukların prososyal davranışlarını nasıl etkilediğini,
- Çocuklarda empati eğitimini arttırır için ve prososyal davranışları geliştirir. Bu empatinin özel bileşenleri olan düşünme ve onun sonuçlarını ikiye ayırır.
- İşbirlikçi öğrenme ve akran eğitimini içeren, işbirlikli problem çözümüyle öğrenme tipiyle bağlantılı sınıf stratejileri ve programı dizayn etmek gerekir (Garton ve Giringart, 2005).

2.2.12. Öğretmen-Öğrenci İlişkisinde Empati

Empatik beceri, kişilerarası iletişimi geliştirmenin yanında ilişkiye anlam katan bir özelliktir. Bu beceri öğretmen-öğrenci arasındaki ilişkilerde daha çok önem kazanmaktadır. Öğretmenlerin empatik davranışları öğrencilerine bir model olarak bu beceriyi öğrenmelerini sağlamanın yanı sıra öğrencilerin öğretmenleri tarafından anlaşılmalarından dolayı aralarındaki ilişkiye anlam ve katkı sağlayabilecektir (Ercoşkun, Dilekmen, Ada ve Nalçacı, 2006).

Kohn (1991)'a göre öğretmenin amacının sadece verilen bir davranışı meydana getirmek basit bir şekilde olmamalıdır, fakat çocuğun kendini, sorumlu ve şefkatli olan başka insanları görmesine yardımcı olmak gerekir. Bu değişimden tehdit veya rüşvet dağıtan birinin varlığına bağlı olmadan özsaygıda kalıcı davranış ve değerler ortaya çıkacaktır.

Empatik Davranışları Modelleme: Nitekim çocuk yetiştirme üzerine yapılan araştırmalarda empatik konuşmada ebeveyn modelleme ve çocukların prososyal davranışları ve empatik eylemleri geliştirdiği, empati eğitimi araştırmaları ise öğretmenler (eğitmenler, uzmanlar, vs.) çocuklara bazı yollardan yalnızca öğüt vermektense istenen değerler için model oldukları zaman, çocuklar muhtemelen adapte olacaklardır (Kohn 1991, Kremer ve Dietzen 1991).

Ünlü Empatik Kişilerle Çalışma: Öğrencilerin dikkatleri ve empatik kişilerin başarıları üzerine odaklanan öğrenme aktiviteleri, çocukların hal ve hareketlerinde onlarla bağlantı kurduklarını ve bu insanlara benzemek için motivasyonlarını arttırdıklarını

göstermiştir (Dixon, 1980). Bu öğrenme aktiviteleri üzerine yoğunlaşan insanlar arasında Florence Nightingale, Martin Luther King, Jr., Albert Schweitzer ve Mother Theresa vardır (Cotton, 2001)

Sonraki yıllarda, Rogers danışan merkezli psikoterapiyi yüz yüze gruplar ve oyun terapisi gibi diğer durumlara da uygulamıştır. Bu teorisinin eğitimde ve insan ilişkilerinde de kullanılmasıyla da ilgilenmiştir (Rogers 1960, 1977). Empati araştırmalarındaki bu sonuçlar öğrenci-öğretmen ilişkilerine de yayılmıştır. Örneğin Aspey (1965)'in çalışmasında öğretmenlerin empati testlerinin yüksek çıktığı üç sınıfta, öğrencilerin okuma başarısı empati düzeyi düşük olan öğretmenlerin sınıfına göre önemli ölçüde yüksek çıkmıştır. Bu bulgular Aspey ve Roebuck (1975)' un on yıldan fazla süren çalışmalarından elde edilmiştir. Onların topladıkları bu kanıtlar öğretmen tarafından yaratılan öğrenme ortamının davranışsal iklimi öğrenmenin artışında ve engellenmesinde görülen temel faktör olduğunu HughesveHickill (1982)'in ve O'Reilly (1994) 'nin çalışması da desteklemektedir (Reynolds ve Scott, 1999).

Asıl empati duygusunu hissetme terimi (ve sadece pedagojik ihtiyaç olarak değil), empatinin, empatinin nasıl olduğunu göz önüne almamızda önemli olan şey, paylaşılan bir gerçeğe dahil olmak ve onun itici gücü aracılığıyla farklılıkların üstesinden gelmek, diğer insanların deneyimlerini bilmemize ağırlık vermektir. Öğrencilere ve öğretmenlere "diğer insanların ayakkabılarını giymelerini" önermek iletişim açıklığını ve diğerlerinden başarması çok zor olan sosyal adalet eğitimini öğrenmeyi ve toplumda görülmesi gereken sorumluluğu engelleyen fırsatları görmelerini sağlamaktır. Biz empa kuduğumuzda bu sorunları yaşamayız. Bu bize empati kurmayı ne kadar istersek bunların o kadar mümkün olacağını gösterir (Todd, 2004)

Cooper (2002), empatik öğretmenler öğrencilerine akli ve duygusal olarak bağlanan yüksek ahlaklı bireyler olurlar ve bunun geri dönüşü de benzer olur. Gerçekte öğretmenler öğrencileri ve meslektaşlarıyla kişisel etkileşimlerinde etik olarak model olurlar ve harekete geçirirler. Olumlu kişisel etkileşim öğrenmede yüksek kaliteli bağlantıyı ve davranış değerlendirmede, ilişki paylaşımında yüksek kaliteyi destekler (Cooper, 2004).

Schertz (2007), empatiyi vücut ve bilinç arasındaki duygusal bilginin uzlaşması olarak tanımlarken, uzlaşma yapan duygunun özel olmadığını yalnızca insanoğlunun

duygularını paylaşma eğilimi olarak değerlendirir ki, burada önemli olan noktanın öğretmenlerin öğrencilerle bağlantı empati kurmanın etkili olduğuna inanmasıdır. Öğretmenler cezayı kullanarak korkuyu veya öğrencilerin şaka yaptıkları durumda neşelelerini arttırsa da, empatiyi istenen duygusal cevapları sağlamak için kullanır.

Davis (1968), benim savunduğum, empatinin oluşmasına yardım edilebilirken, davranışın kendisinin bir yetenek olarak doğrudan öğretilemeyeceğidir. Elbette öğretmenler öğrencilerin kendi kendilerinin farkında olmalarını arttırarak, dinleme becerileri kazandırarak, insanoğlunun çeşitli topluluklardan oluştuğunun farkına vardırarak, bu farklılıklara saygı ve hoşgörü gösterme ile ilgili yaşantılar sunarak onlarda empati davranışının gelişimine yardımcı olabilirler. Öğrencilere insancıl görüşme becerileri öğretildiğinde, önyargıları ve korkuları gösterildiğinde empati kurmaları kolaylaşmakta; kendilerinde olan iyileştirici becerilerine karşı güven geliştirmekte, kaygıdan uzak ve başkaları için iyileştirici bir varlık göstermektedirler. Örnek davranışlara öğrencilerle birlikte tepkiler verilerek onların empati kurmaları kolaylaştırılabilir (Sezer, 2005).

İlköğretim kademesinde görev yapan öğretmenlerin, gerek öğrencilerini bir üst öğrenim kurumuna, sosyal ve mesleki hayata hazırlama görevini yerine getirebilmesi açısından gerekse programda öngörülen becerilerin öğrencilere yeterince kazandırılabilmesi açısından özellikle sınıf öğretmenlerinin sosyal ve empatik becerileri yeterince yerine getirebilmesinin önemli ve gereklidir. Sınıf öğretmenlerinin sosyal becerilere ve empati kurma yeterliklerine sahip olmalarının, öğrencilerine de bu becerileri ve yeterlikleri kazandırabilmeleri açısından ayrı bir önem arz ettiği söylenebilir. Bu nedenle, sınıf öğretmenlerinin ya da bu mesleği yerine getirmeye aday olan kişilerin sosyal beceri ve empati eğilimlerinin belirlenmesinin; bu konularda sıkıntıların belirlenmesi durumunda bu sorunları gidermeye dönük gerekli tedbirlerin alınmasının önemli olduğu düşünülmektedir (Şahin ve Yeşil, 2010).

2.2.13. Empatinin Ölçülmesi

Empatinin çok boyutlu tanımını yapan Davis (1983) empatiyi 1. Perspektif alma 2. Empatik ilgi 3. Hayal 4. Kişisel sıkıntı bileşenlerinin tanımlandığı, Kişilerarası Reaktivite İndeksi (Interpersonal Reactivity Index (IRI)) ile ölçmüştür (Manson, 2009). IRI iyi psikometrik özelliklere olmasına rağmen çocuklar için uygun değildir (M.H.

Davis, personal communication to H. Dunbar, 23 February 2002). IRI empatinin bileşenleri ile özgecilik arasındaki ilişkiyi inceleyen Litvack-Miller (1997)'ın çalışmasında kullanılmıştır. Bu araştırmacılar bir ölçme aracının olmamasından, çoğu araştırmacının resim/hikâye metodlarını ve ölçüm aracının doğası gereği empati ve prososyal davranışlar gibi şeyler arasıdaki ilişkiyi tespit ettiklerinden yakınmışlardır.

Litvack-Miller (1997) 22 maddeden oluşan ölçeği birinci sınıf öğrencilerine uygulamıştır. Maddeler orijinal IRI (Kişilerarası Reaktivite İndeksi)'den düzenlenmiş ve beş hafta test-tekrar test tekniği ile güvenirliği ölçülmüş 6 maddesi düşük güvenirlik gösterdiğinden atılmıştır. Ölçek sözlü olarak küçük çocuklara her iki durumda da uygulanmıştır. Kalan 22 madde faktör analizi eğrisinde dört faktör olarak belirlenmiş ve bu faktörlerin Davis (1980)'in çalışmasıyla benzer olduğu görülmüştür.

Garton ve Gringart (2005) çalışmalarını IRI 'nin 8 ve 9 yaşlarındaki çocukların düzeylerine göre kağıt kalem testi şekline getirilmesi yapmışlardır. Ölçeği geliştirirken empatinin teorik olarak önemli olan maddelerin birbirine karışmasını da önleyen empatinin duyuşsal ve bilişsel bileşenlerinin birbirinden uzak tutulması sağlanmıştır. Zhou, Valiente ve Eisenberg (2003) empatiyi ölçen literatür araştırmalarında genellikle resim hikayeleriyle kişinin kendisi hakkında rapor vermesi, kişilik testleri ve benzetimli deneysel durumlardaki kişilik raporları metodlarını kullanmıştır. Ayrıca, yüz ve ses indekslerini, psikolojik ölçümleri de içeren başka ölçekler de kullanmıştır. Kişilik testeleri empati araştırmalarında çocukların saldırganlık ve prososyal davranışları gibi, bazı diğer özellikleri arasındaki ilişkiyi bulmak için en çok kullanılan veri toplama araçları arasındadır. Çocuklarda empati araştırmalarında, ebeveynlerin çocukların empati gelişimleriyle olumsuz ilişkisi olan kötü ve yetersiz çocuk yetiştirme uygulamalarını tespit etme üzerine de çalışılmıştır (Kestenbaum, Farber ve Stroufe, 1989).

Diğer ölçüm metodları arabuluculukta ve eğitim programlarında tercih edilmekte ve diğer çalışmalarla ilişki kurmak için kullanılmaktadır(e.g., Eisenberg, Eisenbud, ve Fabes, 1993). Eisenberg öz değerlendirme ve bunun gibi ihtiyacımız olan objektif metodlarla çocuklarun empati becerilerini ölçmenin ne kadar zor olduğunu belirtmiştir. (Lennon, Eisenberg, ve Carroll, 1983; see also Eisenberg, Fabes, Bustamante ve Mathy,

1987). İspanyol versiyonu olan Bryant'ın Empati İndeksi (Bryant, 1982) katılmıyoruma karşı katılıyorum olmak üzere(1= çok güçlü katılmamadan 3= çok güçlü katılmaya kadar) 3 puandan, 22 maddeden oluşan duygusal empatiyi (örneğin, "Halka sarılan ve öpen insanlar aptaldır"; birinin niçin üzgün olduğunu anlamak bana zor gelir") ölçen öncelikle İspanyol çocuklarına adapte edilen bir ölçektir (Del Barrio et al. 2004). Maddeler oldukça kısa ve düşük anlam karmaşıklığı olan çocukların anlama kapasitelerine uygun olarak hazırlanmıştır (Aristo, Tello, Ortiz ve Gandara, 2008).

2.3. Bir Öğretim Materyali: Ders Kitapları

2.3.1. Ders Kitabı Nedir?

Öğrenme-öğretme sürecinde çok uzun yıllardan beri kullanılagelen öğretim materyalleri arasında yer alan ders kitapları öğrenene ve öğretene yardımcı kaynak olması bakımından önemlilik arz etmektedir.

Toprak (1993) ders kitaplarını şu şekilde tanımlamıştır : "Ders kitapları, eğitim programlarında belirlenen amaçlar doğrultusunda; öğretim programlarındaki derslerin içeriği ile ilgili bilgileri öğrencilere sunan, pekiştirme, sınava hazırlama ve öğrenme hızlarına uygun çalışma olanağı sağlayan kullanışlı bir öğretim materyalidir" (Şahin, 2002). Ders kitabı, ders konularına ait bilgileri, öğrencilerin kendi kendilerine okuyarak, sıralı ve doğru bir biçimde öğrenmeleri için kullanılmak üzere, öğretim programlarına uygun biçimde ve özel bir amaç ile hazırlanmış yazılı bir metindir (Hesapçıoğlu, 1994, s.271).

2.4.2. Ders Kitaplarının Öğretimdeki Yeri ve Önemi

American Textbook Council tarafından 2006 yılında yapılan "Widely Adopted History Textbooks" adlı çalışmada ders kitabının Sosyal Bilgiler öğretimindeki önemi ve yeri açıklanmakta, sadece ders kitabına bağlı olarak yapılan öğretim eleştirilmektedir. Bu çalışmada üç tartışma konusu belirlenmiş ve açıklanmaya çalışılmıştır:

- Sosyal bilgiler öğretmenleri ders kitaplarını nasıl kullanmalıdır?
- Çocukların ders kitaplarını okumaları nasıl sağlanacak?
- Sosyal bilgiler ders kitabını geliştirme yolları nelerdir?

Ders kitabının faydalı yönleri genel olarak şu şekilde sıralanabilir:

- Ekonomik bir öğrenme-öğretme aracıdır.
- Bireysel öğrenmeye olanak sağlar.
- Diğer öğrenme-öğretme araçları ile kullanılarak daha etkili öğrenmeyi
- gerçekleştirebilirler.
- Öğretmenin en iyi ve temel yardımcılarıdır.
- Çok miktarda bilgiyi etkili ve sıralı bir şekilde sunarlar.
- Belli bir düzende hazırlandıkları için, dersin planı kitabın akışına göre hazırlanabilir.
- Öğrencilerin derse ve konuya güdülenmesini sağlar (Kulantaş, 2007).

2.4.3. Ders Kitaplarında Bulunması Gereken Nitelikler

Her dersin kendisine ait birbirinden farklı çok sayıda ders kitabı vardır. Ders kitaplarının birden fazla olması, öğretim programı ve öğrenci seviyesine en uygun olanı seçmeyi gerektirir. Bu doğrultuda "*İyi bir ders kitabı nasıl olmalıdır?*" sorusuna verilecek cevaplar şu şekilde sıralanmıştır.

- Kesin yanıtlar içerdiği iddiasında olmamalıdır.
- Öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirici özelliğe sahip olmalıdır.
- Bağımsız öğrenme yeteneğini pekiştirmelidir.
- Geçmişe yönelik yorumları nesnel bir bakış açısıyla sunmalıdır.
- Çok perspektifli kaynaklardan yararlanmalıdır.
- Ön yargı ve klişelere karşı koymalıdır.
- Öğrencilerin yaparak ve yaşayarak öğrenmelerine yardımcı olmalıdır.
- Öğrenci beceri ve davranışlarının gelişmesine katkı sağlamalıdır
- Öğrencilerin kişisel gelişimine katkı sağlamalıdır.
- Çeşitli ödev, görev etkinlikleri içermelidir.

Konuların sunumunda yardımcı unsur olan görsel malzemeler fonksiyonel ve kaynak niteliğinde olmalıdır (Dönmez, 2003, s. 93).

BÖLÜM III: YÖNTEM

Bu bölümde birinci bölümde bahsedilen problem ve alt problemlere uygun olarak araştırmanın deseni, çalışma grubu, veri toplama araçları ve verilerin analizi konularına yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Deseni

Çalışma nitel araştırma yöntemiyle yapılmıştır. Nitel araştırmalar olguyu içeriğe özgü düzenlemelerle anlamak için "araştırmacının ilgilendiği olguya müdahale etmeden yerinde inceleme yapması gibi" yaptığı doğal bir araştırma yaklaşımıdır (Patton, 2001, s. 39; Golafshani, 2003). Strauss ve Corbin (1990) nitel araştırmaların, hakkında çok az şey bilinen olguları daha anlamak için kullanılan bir metot olduğunu, ayrıca zaten bilinen olgulara farklı bakış açıları kazandırmak amacıyla da kullanılabileceğini veya nicel araştırmalardan elde edilmesi güç olan derinlemesine bilgilerin nitel araştırmalardan elde edilebileceğini vurgulamıştır (Hoepfl, 1997). Nitel araştırma metotları görüşme veya gözlemlerden elde edilen metinlerin yorumlanmasını, düzenlenmesini ve bunlardan sistematik veri elde edilmesini içerir. Sosyal olguların bireysel veya doğal çevresinde deneyimlenen anlamını keşfetmede kullanılır (Malterud, 2001).

Bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Durum çalışması Broomley (1990)'e göre ilgilenilen fenomeni açıklamayı ve betimlemeyi amaçlayan olay ve olaylarla ilişkili sistematik bir araştırmadır (Zucker, 2009, s.171). Yin (1994) durum çalışma desenini araştırma soruları, yoksa önermeleri, birimlerin analizi, verilerin önermelerle mantıklı bir şekilde bağlantısı ve bulguların kriterlere göre yorumlanması olmak üzere beş önemli bileşene ayırmıştır (Ümit, 2005). Tarama modelinin aksine durum çalışmasında araştırmanın birim sayısı daha azdır, fakat her durumun daha geniş ayrıntısı vardır. Deneysel araştırmalarla kıyaslandığında, durum çalışmasını yapan araştırmacılar değişkenleri çok daha az kontrol etme şansına

sahiptirler (Rowley, 2002).

Araştırmada durum çalışması desenlerinden bütüncül çoklu durum deseninden yararlanılmıştır. Bütüncül çoklu durum deseninde, birden fazla kendi başına bütüncül olarak algılanabilecek durumlar söz konusu olup, her bir durum kendi içinde ele alınır ve daha sonra birbirleriyle karşılaştırılır (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.291).

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu nitel araştırma geleneği uygun olarak amaçlı örnekleme tiplerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Bu örnekleme yöntemindeki amaç, önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır. Burada sözü edilen ölçüt araştırmacı tarafından oluşturulabilen ya da önceden belirlenmiş bir ölçüt listesi de olabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 112).

Araştırmanın çalışma grubunu,

- 2004-2005 öğretim yılında uygulamaya konulan İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı'na göre hazırlanan, 2009-2010 öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından onaylanmış, Ocak 2010 tarihli 73. Cilt 2628 sayılı dergide yayınlanan yazıda 4 farklı yayınevi tarafından hazırlanan 3 tane sosyal bilgiler 4. sınıf, 3 tane sosyal bilgiler 5. sınıf öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve çalışma kitabı olmak üzere toplam 36 kitap,
- 2010-2011 öğretim yılında; İstanbul ili, Kadıköy, Maltepe, Kartal ve Pendik ilçelerindeki özel ve devlet ilköğretim okullarında görev yapmakta olan 35, 4. ve 5. sınıf öğretmeni oluşturmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada kullanılan veri toplama araçları daha sağlıklı ve araştırmanın doğasına uygun olabilmesi için araştırma problemine ve kullanılan nitel araştırma desenine uygun olarak seçilmiştir. Kullanılan veri toplama araçları aşağıda belirtilmiştir.

3.3.1. Doküman İncelemesi

Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2006,s.187). Doküman incelemesi hem basılı hem de elektronik kaynak materyalleri incelemek ve değerlendirmek için kullanılan sistematik bir yöntemdir. Diğer analitik yöntemlere göre nitel araştırmalarda anlamı ortaya çıkarmak, araştırmaya anlam kazandırmak ve deneysel bilgi geliştirmek kullanılan doküman analizi için bilgilerin incelenmesini ve yorumlanmasını gerektirir (Corbin ve Strauss, 2008; Gleen, 2009).

Araştırmada 2004-2005 öğretim yılında uygulamaya konulan İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı'na göre hazırlanan, 2009-2010 öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından onaylanmış sosyal bilgiler (4. ve 5. sınıf) öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve çalışma kitapları empati becerisini geliştirecek etkinlikler, öğretim yöntem ve teknikleri, öğrenme ve öğretme sürecinde ve ölçme-değerlendirme sürecinde kullanılan etkinlikler bazında incelenmiştir.

3.3.2. Görüşme

Nitel araştırmalarda görüşme en çok kullanılan veri toplama araçlarından biridir. Görüşme nitel araştırma ister pozitivist olsun, ister yorumlayıcı veya eleştirel olsun bütün çeşitlerinde, nitel araştırma desenlerinden durum çalışması, eylem araştırması, gömülü teori ve etnografya da kullanılabilir (Myers ve Newman). Rubin ve Rubin (2005) nitel görüşmeleri "görüşmede sıradan olmayan şeyleri görmemize Müsaade eden ve nadiren görülenleri incelememizi sağlayan bir gece gözlüğüne benzetir. Yarı yapılandırılmış görüşme, araştırmacının incelemek istediği konuların temelinde bir dizi açık uçlu soruyu içerir. Açık uçlu soruların doğası araştırma konusunun paralelinde sınırlandırılır, fakat hem görüşmeciye hem de röportajı yapan kişiye bazı konular

hakkında daha detaylı olarak konuşma imkânı sağlar (Hancock, 1998, s.9). Nitel araştırma görüşmeleri bilgi edinilen katılımcıların kendi yaşamlarının, hikayalerinin tasvirlerini almayı ve bu yolla onların deneyimlerine, duygularına ve sosyal dünyalarına ulaşmayı amaçlar (Fossey, Harvey, McDermott ve Davidson 2002).

Görüşme, bireylerin, çeşitli konulardaki bilgi, düşünce, tutum ve davranışları ile bunların olası nedenlerinin öğrenilmesinde en kısa yol olarak kullanılagelmiştir. Birçok kimse, düşündüklerini açıklamada, sözlü anlatımı yazılı anlatıma yeğler. Bunun başlıca nedenleri arasında yazı ile yanlış anlamaların daha fazla olabileceği, ek açıklamalarda bulunma olasılığının sınırlı olması; verilen bilgilerin, belgelenmiş bir sorumluluğunun yüklenilmek istenmemesi gibi nedenler sayılabilir (Karasar, 2004,s. 166).

Araştırmada gönüllülük esasına dayalı olarak 30 kişiden oluşan, 4. ve 5. sınıf öğretmeniyle araştırmanın konusuna uygun olarak hazırlanmış 7 açık uçlu soru içeren yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak görüşme yapılmıştır. Öğretmenlerin empati becerisi hakkındaki bilgileri, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan empati becerisine yönelik etkinliklerin yeterliliği ve empati becerisini kazandırma aşamasında karşılaştıkları sorunları derinlemesine incelemek amacıyla görüşme yönteminin uygun olduğu düşünülmektedir.

3.4. Verilerin Analizi

Bu başlık altında toplanan verilerin işlenmesine, elde edilen bu verileri yorumlama tekniklerine ve değerlendirme esaslarına yer verilmiştir.

3.4.1. İçerik Analizi

Früh'e (2001) göre içerik analizi, araştırmacı tarafından tanımlanmış araştırma sorusu açısından önem arz eden anlam içerikleri üzerinde odaklaşan bir arama ve tarama stratejisidir (Gökçe, 2006, s.17). Weber (1990)'e göre ise metinlerden birtakım tekniklerle geçerli çıkarımlar yapmayı sağlayan bir araştırma metodu olup, bu çıkarımlar mesajı iletene, mesajın kendisine ve mesajı alana ait olabilir.

Zhang ve Wildemuth'e göre (2009) nitel içerik analizi verilerin hazırlanması, analiz edilen birimleri tanımlama, kategori geliştirme ve bir kodlama şeması geliştirme,

metnin örneği üzerinde kodlama şemasını test etme, tüm metni kodlama, kodlamanın tutarlılığını değerlendirme, kodlanan verilerden sonuç çıkarma, metodu ve bulguları rapor etme adımlarından oluşur.

3.4.1.1.Doküman İçerik Analizi

Sosyal Bilgiler (4. ve 5. sınıf) öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve öğrenci çalışma kitaplarıyla yapılan doküman incelemesi sonucu elde edilen veriler, nitel içerik analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmanın amacına ve teorik temeline uygun olarak temel ve alt kategoriler oluşturulmuş, kodlamalar tümdengelimsel kategori oluşturma yöntemine uygun olarak hazırlanmıştır. Kategoriler biçimlendirici güvenirlik kontrolünden geçirilmiş, örnek olarak alınan metinlerle sonuç çalışması yapılmıştır. Kategoriler oluşturulurken uzman görüşü alınmıştır. Uzman tarafından kodlamalar yeniden yapılmış ve aşağıdaki formül kullanılarak güvenirlik 0,80 bulunmuştur. Dokümanlarda elde edilen kategorileri desteklemek amacıyla araştırmanın ikinci basamağı olan öğretmen görüşlerinden yararlanılmıştır.

3.4.1.2. Görüşme İçerik Analizi

2010-2011 özel ve devlet okullarında görev yapmakta olan 35, 4. ve 5. sınıf öğretmeni ile yapılan görüşmeler ses kayıt cihazı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmede araştırmanın amaçlarına uygun bir şekilde hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formundaki soruların açık ve anlaşılır olması sağlanmış, bu nedenle uzman görüşüne başvurulmuştur. Soruların tamamı katılımcıların cevaplarını sınırlandırmamak amacıyla açık uçlu sorulardan oluşturulmuştur. Ses kayıtları bilgisayar ortamına yazılı bir şekilde aktarılmıştır. Elde edilen veriler NVivo8 programı ile analiz edilmiştir. İlk aşamada veriler dikkatli bir şekilde incelenmiş, anlamlı bölümler ve ifadeler ayrılmıştır. Bu ifadeler, verilerden çıkarılan anlamlara göre kodlara dönüştürülmüştür. Ortaya çıkan kodlardan yararlanılarak ortak özellik gösterenler bir araya getirilerek temalar oluşturulmuştur. Oluşturulan kod ve temalar düzenlenerek sunulmuştur. Görüşme analizinde de nitel veriler sayısallaştırılarak değerlendirilmiştir. Görüşmelerden elde edilen verilerin analizi araştırmacı tarafından dört hafta sonra tekrar yapılmış ve aşağıda verilen formül kullanılarak, uyuşum güvenirliği hesaplanmıştır.

Görüşme kağıtları hazırlanan bu kodlamaya göre tekrar değerlendirilerek öğretmenlerin kullandıkları ifadelerle eşleştirilmiştir. Böylelikle verilen cevapların frekansları kaydedilerek veriler nicel forma dönüştürülmüştür. Elde edilen bu bulgular, araştırmanın ilgili alanlarla örtüşen yerlerinde diğer bulgular ile karsılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Böylece çeşitli ve farklılaşan yöntemlerle toplanan verilerden elde edilen bulgular arasındaki tutarlılık incelenmiştir. Tutarlılığın yüksek oluşu nitel analizlerin iç güvenirliği olarak kabul edilmiştir. Bu tutarlılık Miles & Huberman (1994)'nın aşağıdaki formülüne göre hesaplanmıştır.

Güvenirlik= Uzlaşma Sayısı / Uzlaşma+Uzlaşmama Sayısı

İki kodlama arasındaki tutarlılık 0,95 olarak bulunmuştur.

BÖLÜM IV: BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde yöntem bölümünde adı geçen tekniklerle analiz edilen verilerin bulguları ve yorumlarına yer verilmiştir.

4.1. İlköğretim Sosyal Bilgiler 4. ve 5. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitabı, Ders Kitabı ve Öğrenci Çalışma Kitabında Yer Alan Empati Türlerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın ilk amacı farklı yayınevlerinin ilköğretim Sosyal Bilgiler 4. ve 5. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve öğrenci çalışma kitaplarında yer alan empati türlerinin dağılımı belirlemeye yöneliktir.

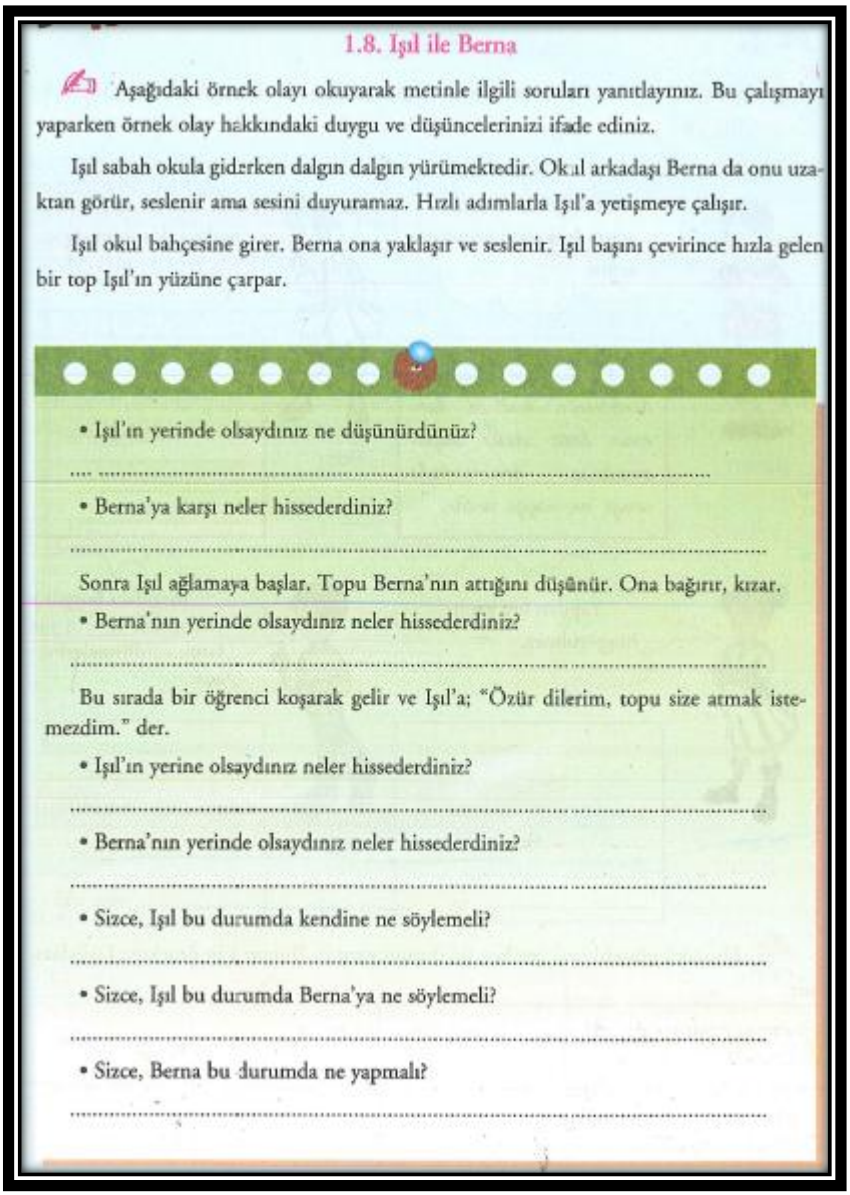
Tablo 4.1 Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitabı, Ders Kitabı ve Öğrenci Çalışma Kitabında Yer Alan Empati Türlerine İlişkin Frekans Dağılımı

	EVREN YAYINLARI			OKYAY YAYINLARI			MEB YAYINLARI				
EMPATİ ETKİNLİĞİNİN TÜRÜ	**ÖKK**	**DK**	**ÖÇK**	**ÖKK**	**DK**	**ÖÇK**	**ÖKK**	**DK**	**ÖÇK**	**Toplam**	
Sosyal Empati	10		40	8	11	7	13	6	11	6	112
Tarihsel Empati	2		0	7	4	3	2	4	5	4	31
Toplam	**12**		**40**	**15**	**15**	**10**	**15**	**10**	**16**	**10**	**143**
Toplam(ÖKK+DK+ÖÇK)			**67**			**40**			**36**		**143**

Tablo 4.1'de Sosyal Bilgiler 4. sınıf öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabında yer alan sosyal ve tarihsel empati etkinliklerinin yayınevlerine göre dağılımları yer almaktadır. Kitapların geneline bakıldığında sosyal empati etkinliklerinin tarihsel empati etkinliklerine göre fazla olduğu, toplamda her bir yayınevinin bütün kitaplarında yer alan empati etkinliklerine bakıldığında ise ilk sırada Evren, ikinci sırada Okyay ve üçüncü sırada Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlarının bulunduğu görülmektedir. Evren Yayınları ders kitabında 40, Okyay Yayınları öğrenci çalışma kitabı ve Milli Eğitim Yayınları ders kitabında 11 adet; Milli Eğitim Yayınları öğretmen kılavuz kitabında ve çalışma kitabında ise 6 adet sosyal empati etkinliğinin bulunduğu saptanmıştır. Tarihsel empati etkinliklerine bakıldığında ise Evren Yayıncılık öğrenci çalışma kitabı ve, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları ders kitabında 4 adet tarihsel empati etkinliğinin yer aldığı görülürken; Evren Yayınları ders kitabında

tarihsel empati etkinliklerine rastlanmamıştır. Kitaplarda bulunan tarihsel empati etkinliklerinin yetersiz olduğu görülmektedir.

Görsel 4.1, 4.2. ve 4.3'te incelenen 4. sınıf Sosyal Bilgiler öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabında yer alan sosyal empati etkinliklerinin örneklerine yer verilmiştir.

1.8. Işıl ile Berna

Aşağıdaki örnek olayı okuyarak metinle ilgili soruları yanıtlayınız. Bu çalışmayı yaparken örnek olay hakkındaki duygu ve düşüncelerinizi ifade ediniz.

Işıl sabah okula giderken dalgın dalgın yürümektedir. Okul arkadaşı Berna da onu uzaktan görür, seslenir ama sesini duyuramaz. Hızlı adımlarla Işıl'a yetişmeye çalışır.

Işıl okul bahçesine girer. Berna ona yaklaşır ve seslenir. Işıl başını çevirince hızla gelen bir top Işıl'ın yüzüne çarpar.

• Işıl'ın yerinde olsaydınız ne düşünürdünüz?

.....

• Berna'ya karşı neler hissederdiniz?

.....

Sonra Işıl ağlamaya başlar. Topu Berna'nın attığını düşünür. Ona bağırır, kızar.

• Berna'nın yerinde olsaydınız neler hissederdiniz?

.....

Bu sırada bir öğrenci koşarak gelir ve Işıl'a; "Özür dilerim, topu size atmak istemezdim." der.

• Işıl'ın yerine olsaydınız neler hissederdiniz?

.....

• Berna'nın yerinde olsaydınız neler hissederdiniz?

.....

• Sizce, Işıl bu durumda kendine ne söylemeli?

.....

• Sizce, Işıl bu durumda Berna'ya ne söylemeli?

.....

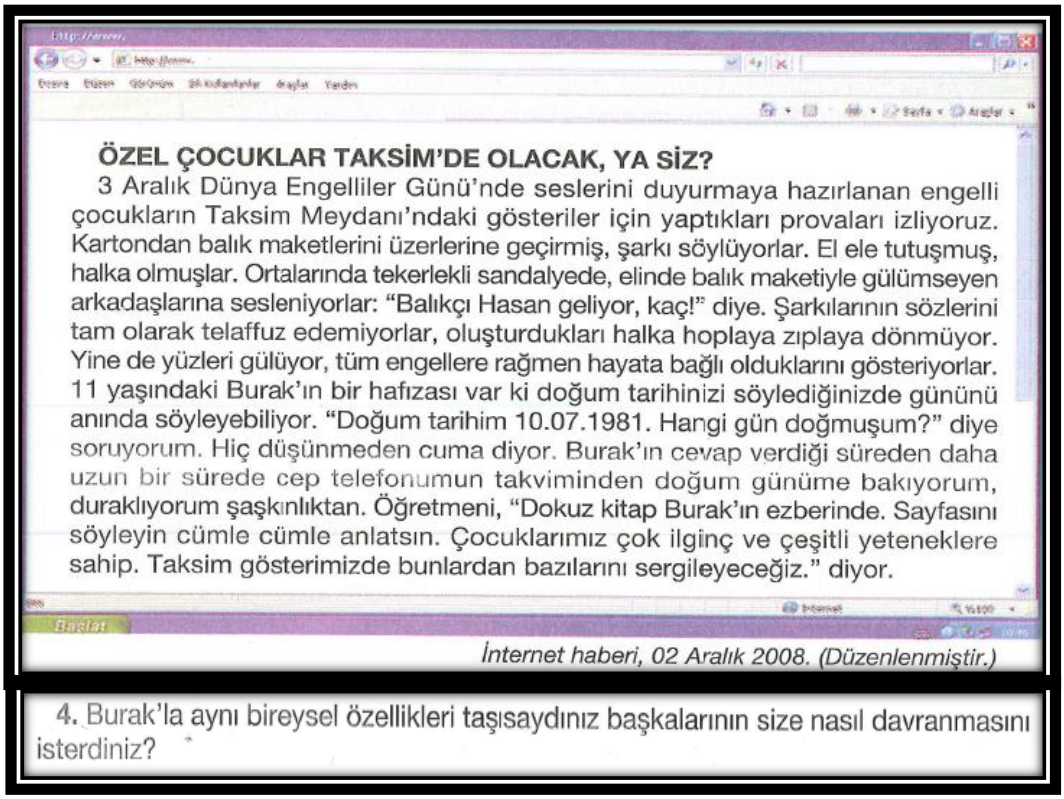
• Sizce, Berna bu durumda ne yapmalı?

.....

Görsel 4.1 İlköğretim 4. Sınıf, Öğrenci Çalışma Kitabı, Okyay Yayıncılık, s. 7.

Görsel 1'de *"Kendimi Tanıyorum"* ünitesinin *"Duyguları ve düşünceleri arasındaki ilişkiyi fark eder."* kazanımına yönelik olarak verilen bir örnek olay yer almaktadır. Bu

örnek olay belirli bir yerde kesilerek *"Işıl'ın yerinde olsaydınız ne düşünürdünüz?" ve "Berna'ya karşı neler hissedersiniz?"* soruları sorulmuştur. Daha sonra örnek olay devam ettirilmiş, *"Berna'nın yerinde olsaydınız neler hissedersiniz?"* sorusu yöneltilmiştir. Aşamalı olarak örnek olay devam ettirilerek *"Işıl'ın yerinde olsaydınız neler hissedersiniz?", "Berna'nın yerinde olsaydınız neler hissederdiniz?", "Sizce Işıl bu durumda kendine ne söylemeli?", "Sizce Işıl bu durumda Berna'ya ne söylemeli?"* ve *"Sizce, Berna bu durumda ne yapmalı?"* soruları ile öğrencilerin örnek olaydaki kahramanlarla empati kurmaları, onların duygu ve düşüncelerini anlamaları sağlanmaya çalışılmıştır.

ÖZEL ÇOCUKLAR TAKSİM'DE OLACAK, YA SİZ?

3 Aralık Dünya Engelliler Günü'nde seslerini duyurmaya hazırlanan engelli çocukların Taksim Meydanı'ndaki gösteriler için yaptıkları provaları izliyoruz. Kartondan balık maketlerini üzerlerine geçirmiş, şarkı söylüyorlar. El ele tutuşmuş, halka olmuşlar. Ortalarında tekerlekli sandalyede, elinde balık maketiyle gülümseyen arkadaşlarına sesleniyorlar: "Balıkçı Hasan geliyor, kaç!" diye. Şarkılarının sözlerini tam olarak telaffuz edemiyorlar, oluşturdukları halka hoplaya zıplaya dönmüyor. Yine de yüzleri gülüyor, tüm engellere rağmen hayata bağlı olduklarını gösteriyorlar. 11 yaşındaki Burak'ın bir hafızası var ki doğum tarihinizi söylediğinizde gününü anında söyleyebiliyor. "Doğum tarihim 10.07.1981. Hangi gün doğmuşum?" diye soruyorum. Hiç düşünmeden cuma diyor. Burak'ın cevap verdiği süreden daha uzun bir sürede cep telefonumun takviminden doğum günüme bakıyorum, duraklıyorum şaşkınlıktan. Öğretmeni, "Dokuz kitap Burak'ın ezberinde. Sayfasını söyleyin cümle cümle anlatsın. Çocuklarımız çok ilginç ve çeşitli yeteneklere sahip. Taksim gösterimizde bunlardan bazılarını sergileyeceğiz." diyor.

İnternet haberi, 02 Aralık 2008. (Düzenlenmiştir.)

4. Burak'la aynı bireysel özellikleri taşısaydınız başkalarının size nasıl davranmasını isterdiniz?

Görsel 4.2 İlköğretim 4. Sınıf, Öğrenci Çalışma Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s. 15.

Görsel 4.2' de *"Kendimi Tanıyorum"* ünitesinin *"Bireysel farklılıkları tanır ve kabul eder."* kazanımına yönelik olarak Dünya Engelliler Günü ile ilgili bir internet haberi verilmiştir. Bu haberin ardından *"Burak'la aynı bireysel özellikleri taşısaydınız başkalarının size nasıl davranmasını isterdiniz?"* sorusu sorularak, öğrencilerin bireysel farklılıkları olan kişilerle empati kurmaları, onları anlamaları sağlanmaya çalışılmıştır.

DURUM	DÜŞÜNCE	DUYGU	DAVRANIŞ
Sınavdayım	Sınav kaygısı yaşıyorum. Ancak bunun doğal bir duygu olduğunu biliyorum. Yaptığım şeyi önemsediğimi gösteriyor. Hata yapmam hiçbir şey yapamayacağım anlamına gelmiyor.	Rahatlama	Soruları daha dikkatli okuyup cevaplamaya çalışmak

DURUM	DÜŞÜNCE	DUYGU	DAVRANIŞ
Sınavdayım	Hata yapmamalıyım. Eğer düşük not alırsam sonra düzeltemem.	Kaygı Sıkıntı Umutsuzluk	Soruları doğru dürüst okumadan cevaplamaya çalışmak

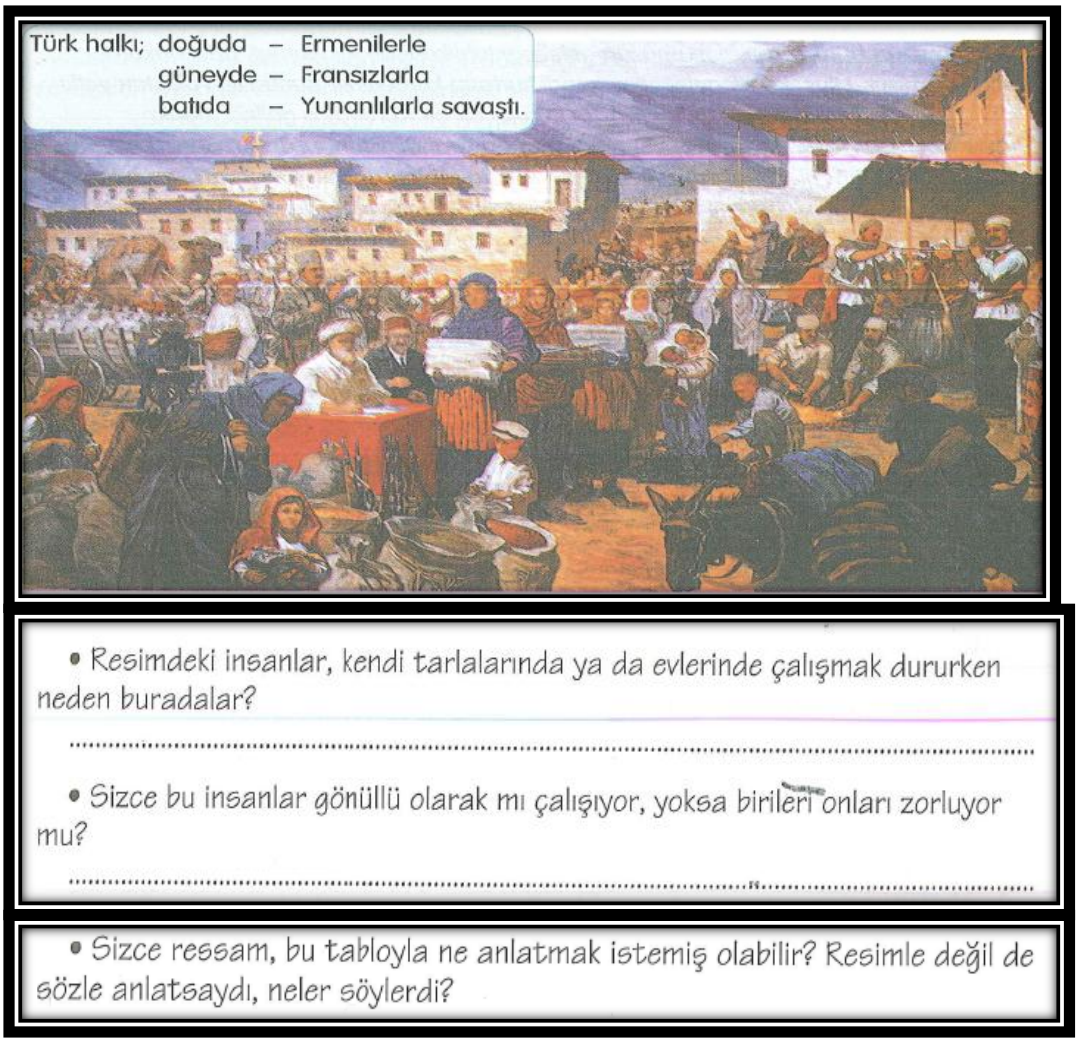
Çalışma Kitabı 17

Siz yukarıdaki durumda olsanız hangi duyguyu yaşar, ne düşünür, nasıl davranırsınız?

Görsel 4. 3 İlköğretim 4. Sınıf, Ders Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s. 19.

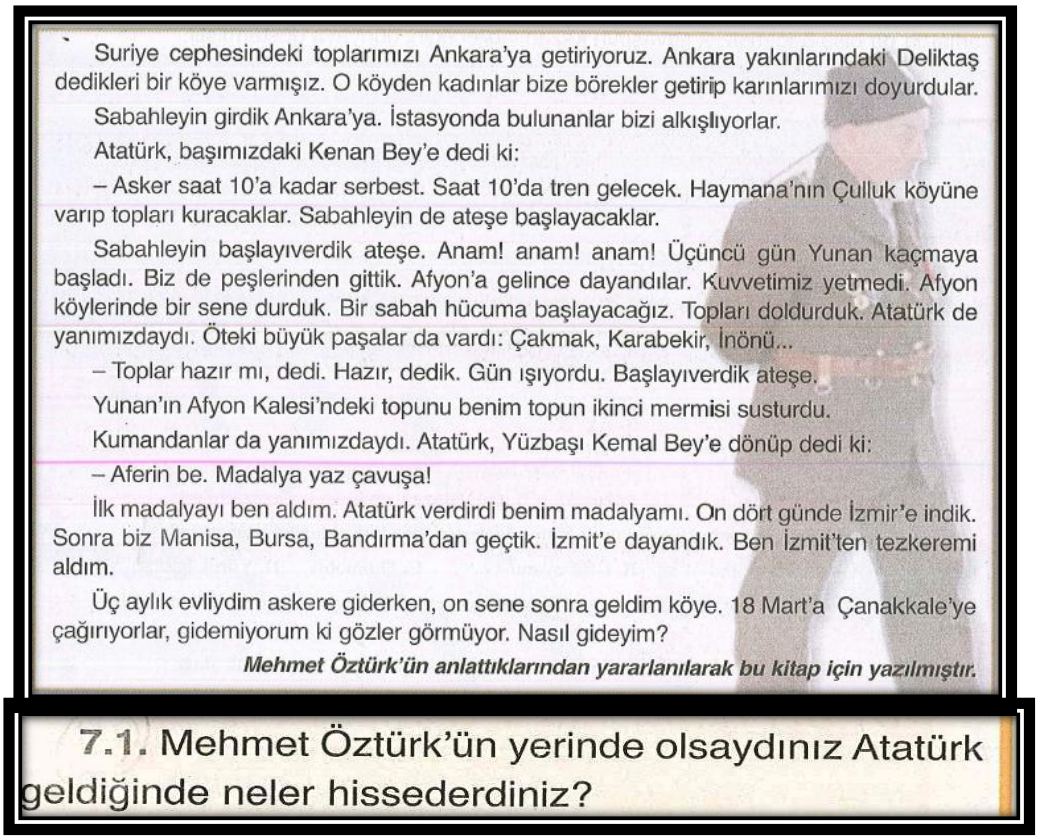
Görsel 4.3'te *"Kendimi Tanıyorum"* ünitesinin *"Farklı durumlara ait duygu ve düşüncelerini ifade eder."* kazanımına yönelik olarak *"Sınavdayım"* durumu verilmiş, bu durum karşısında verilen farklı tepkiler düşünce, duygu ve davranış boyutlarında verilmiştir. Verilen tablo fotoğraflarla desteklenmiş, fotoğrafta sınavda olan iki öğrencinin beden dilinden yararlanılmıştır. Bu durumların verilmesinin ardından *"Siz yukarıdaki durumu yaşıyor olsanız hangi duyguyu yaşar, ne düşünür, nasıl davranırsınız?"* sorusu sorulmuştur.

Görsel 4.4 ve 4.5'te incelenen 4. sınıf Sosyal Bilgiler öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabında yer alan tarihsel empati etkinliklerinin örneklerine yer verilmiştir.

Görsel 4.4 İlköğretim 4. Sınıf, Öğrenci Çalışma Kitabı, Evren Yayınları, s. 30.

Görsel 4.4'te *"Geçmişimi Öğreniyorum"* ünitesinin *"Yaşanmış olaylardan ve görsel materyallerden yola çıkarak Milli Mücadele sürecinde yakın çevresini ve Türkiye'yi betimler."* kazanımına yönelik olarak ders kitabında (s. 44) Kurtuluş Savaşı dönemine ait bir resim verilmiş, buna bağlı olarak çalışma kitabında bu resmi incelemeleri ve ardından *"Resimdeki insanlar, kendi tarlalarında ya da evlerinde çalışmak dururken neden buradalar?"*, *"Sizce bu insanlar gönüllü olarak mı çalışıyorlar, yoksa birileri zorluyor mu?"* ve *"Sizce ressam, bu tabloyla ne anlatmak istemiş olabilir? Resimle değil de sözle anlatsaydı, neler söylerdi?"* soruları sorularak öğrencilerin o döneme gitmesi sağlanmıştır. Böylece öğrencilerin tarihsel kanıtları yoluyla o dönemde yaşayan insanların yaşam koşullarını, olayların insanlar üzerinde bıraktığı etkiyi anlamaları sağlanmıştır.

Suriye cephesindeki toplarımızı Ankara'ya getiriyoruz. Ankara yakınlarındaki Deliktaş dedikleri bir köye varmışız. O köyden kadınlar bize börekler getirip karınlarımızı doyurdular.

Sabahleyin girdik Ankara'ya. İstasyonda bulunanlar bizi alkışlıyorlar.

Atatürk, başımızdaki Kenan Bey'e dedi ki:

– Asker saat 10'a kadar serbest. Saat 10'da tren gelecek. Haymana'nın Çulluk köyüne varıp topları kuracaklar. Sabahleyin de ateşe başlayacaklar.

Sabahleyin başlayıverdik ateşe. Anam! anam! anam! Üçüncü gün Yunan kaçmaya başladı. Biz de peşlerinden gittik. Afyon'a gelince dayandılar. Kuvvetimiz yetmedi. Afyon köylerinde bir sene durduk. Bir sabah hücuma başlayacağız. Topları doldurduk. Atatürk de yanımızdaydı. Öteki büyük paşalar da vardı: Çakmak, Karabekir, İnönü...

– Toplar hazır mı, dedi. Hazır, dedik. Gün ışıyordu. Başlayıverdik ateşe.

Yunan'ın Afyon Kalesi'ndeki topunu benim topun ikinci mermisi susturdu.

Kumandanlar da yanımızdaydı. Atatürk, Yüzbaşı Kemal Bey'e dönüp dedi ki:

– Aferin be. Madalya yaz çavuşa!

İlk madalyayı ben aldım. Atatürk verdirdi benim madalyamı. On dört günde İzmir'e indik. Sonra biz Manisa, Bursa, Bandırma'dan geçtik. İzmit'e dayandık. Ben İzmit'ten tezkeremi aldım.

Üç aylık evliydim askere giderken, on sene sonra geldim köye. 18 Mart'a Çanakkale'ye çağırıyorlar, gidemiyorum ki gözler görmüyor. Nasıl gideyim?

Mehmet Öztürk'ün anlattıklarından yararlanılarak bu kitap için yazılmıştır.

7.1. Mehmet Öztürk'ün yerinde olsaydınız Atatürk geldiğinde neler hissederdiniz?

Görsel 4.5 İlköğretim 4. Sınıf, Öğretmen Kılavuz Kitabı, Okyay Yayınları, s. 72.

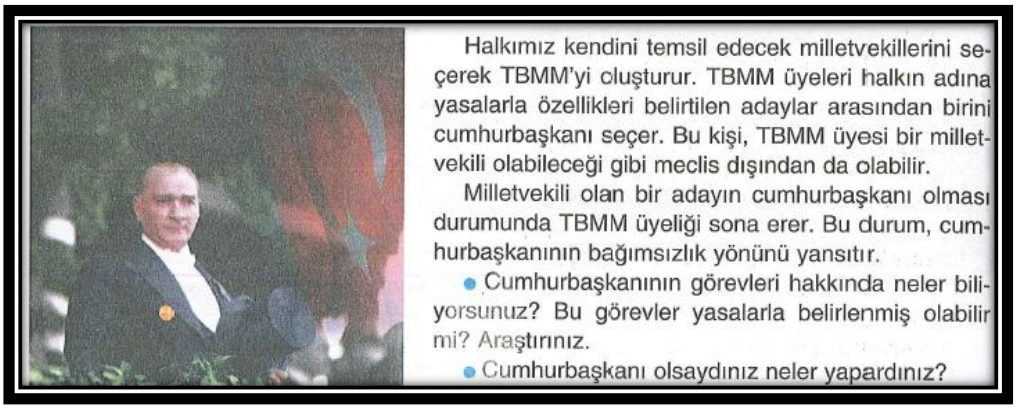
Görsel 4.5'te *"Geçmişimi Öğreniyorum"* ünitesinin "Milli mücadelenin kazanılmasında ve cumhuriyetin ilanında Atatürk'ün rolünü fark eder." kazanımına yönelik olarak ders kitabında (s. 47) bir anı verilmiş, öğretmenin verilen bu anı metnini öğrencilere okutması ve ardından öğretmen kılavuz kitabında yer alan soruların öğrencilere yöneltilmesi istenmiştir. Bu sorulardan *"Mehmet Öztürk' ün yerinde olsaydınız Atatürk geldiğinde neler hissederdiniz?"* sorusu ile öğrencilerin tarihsel empati kurma sürecine girmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Tablo 4.2 Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitabı, Öğrenci Çalışma Kitabı ve Öğretmen Kılavuz Kitabında Yer Alan Empati Etkinliklerinin Çeşitlerine İlişkin Frekans Dağılımı

	EVREN YAYINLARI			**KOZA YAYINLARI**			**MEB YAYINLARI**			
EMPATİ ETKİNLİĞİNİN TÜRÜ	**ÖKK**	**DK**	**ÖÇK**	**ÖKK**	**DK**	**ÖÇK**	**ÖKK**	**DK**	**ÖÇK**	**Toplam**
Sosyal Empati	11	16	8	12	16	3	9	5	12	92
Tarihsel Empati	2	0	0	0	2	1	0	6	1	12
Toplam	**11**	**16**	**8**	**12**	**18**	**4**	**9**	**11**	**13**	102
Toplam (ÖKK+DK+ÖÇK)		**36**			**54**			**33**		123

Tablo 4.2'de Sosyal Bilgiler 5. sınıf öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve çalışma kitabında yer alan sosyal ve tarihsel empati etkinliklerinin yayınevlerinin kitaplarına göre dağılımları yer almaktadır. Kitapların geneline bakıldığında sosyal empati etkinliklerinin tarihsel empati etkinliklerine göre fazla olduğu, Evren Yayınları ve Koza Yayınları ders kitaplarında 16 tane, Koza Yayınları öğretmen kılavuz kitabı ve Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları öğrenci çalışma kitabında 12 tane, Evren Yayınları öğretmen kılavuz kitabında ise 11 tane sosyal empati etkinliğinin yer aldığı görülmektedir. Tarihsel empati becerisi incelendiğinde Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlar ders kitabında 6 tane, Evren Yayınları öğretmen kılavuz kitabı ve Koza Yayınları ders kitabında 2 tane bulunduğu tespit edilmiş olup, Evren Yayınları ders kitabı ve çalışma kitabında, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları öğretmen kılavuz kitabında tarihsel empati etkinliğine rastlanmamıştır.

Görsel 4.6, 4.7, 4.8 ve 4.9 'te incelenen 5. sınıf Sosyal Bilgiler öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabında yer alan sosyal empati etkinliklerinin örneklerine yer verilmiştir.

Halkımız kendini temsil edecek milletvekillerini seçerek TBMM'yi oluşturur. TBMM üyeleri halkın adına yasalarla özellikleri belirtilen adaylar arasından birini cumhurbaşkanı seçer. Bu kişi, TBMM üyesi bir milletvekili olabileceği gibi meclis dışından da olabilir.

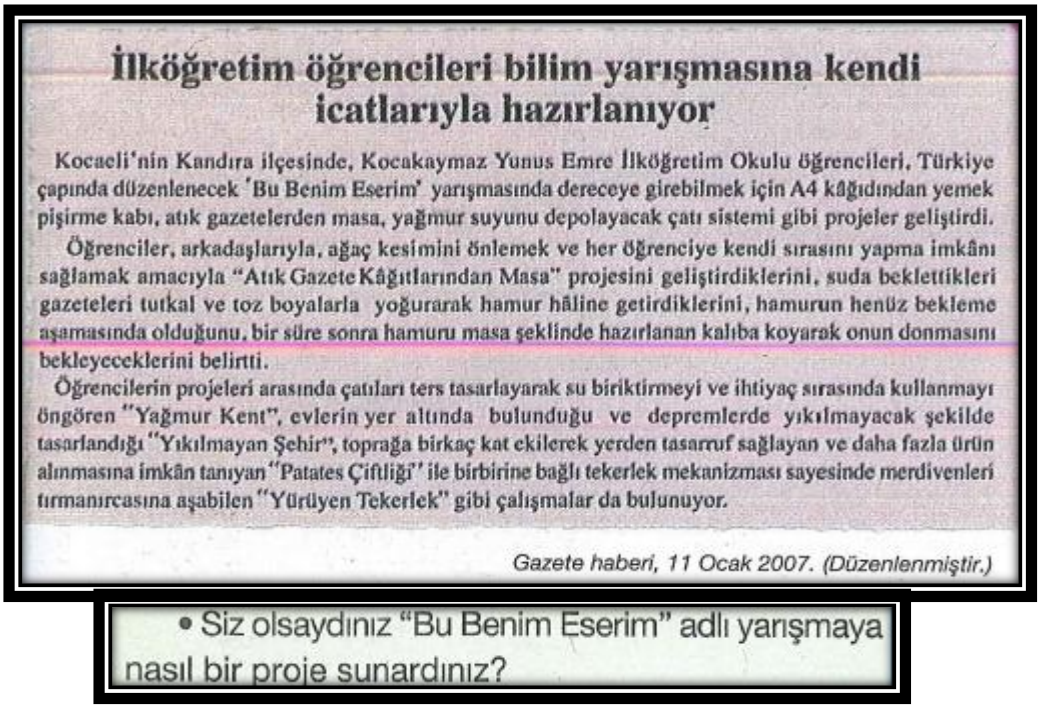
Milletvekili olan bir adayın cumhurbaşkanı olması durumunda TBMM üyeliği sona erer. Bu durum, cumhurbaşkanının bağımsızlık yönünü yansıtır.

- Cumhurbaşkanının görevleri hakkında neler biliyorsunuz? Bu görevler yasalarla belirlenmiş olabilir mi? Araştırınız.
- Cumhurbaşkanı olsaydınız neler yapardınız?

Görsel 4. 6 İlköğretim 5. Sınıf, Ders Kitabı, Koza Yayınları, s. 166.

Görsel 4.6' da *"Bir Ülke, Bir Bayrak"* ünitesinin *"Demokratik yönetim birimlerindeki yetki ile ulusal egemenlik arasındaki ilişkiyi açıklar."* kazanımına yönelik olarak Türkiye'nin ilk cumhurbaşkanı olan Mustafa Kemal Atatürk'ün bir fotoğrafı ve cumhurbaşkanının görevleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgilerden sonra

öğrencilerin kendilerini cumhurbaşkanı olarak hayal etmeleri durumunda neler yapacakları sorulmuştur.

İlköğretim öğrencileri bilim yarışmasına kendi icatlarıyla hazırlanıyor

Kocaeli'nin Kandıra ilçesinde, Kocakaymaz Yunus Emre İlköğretim Okulu öğrencileri, Türkiye çapında düzenlenecek 'Bu Benim Eserim' yarışmasında dereceye girebilmek için A4 kâğıdından yemek pişirme kabı, atık gazetelerden masa, yağmur suyunu depolayacak çatı sistemi gibi projeler geliştirdi.

Öğrenciler, arkadaşlarıyla, ağaç kesimini önlemek ve her öğrenciye kendi sırasını yapma imkânı sağlamak amacıyla "Atık Gazete Kâğıtlarından Masa" projesini geliştirdiklerini, suda beklettikleri gazeteleri tutkal ve toz boyalarla yoğurarak hamur hâline getirdiklerini, hamurun henüz bekleme aşamasında olduğunu, bir süre sonra hamuru masa şeklinde hazırlanan kalıba koyarak onun donmasını bekleyeceklerini belirtti.

Öğrencilerin projeleri arasında çatıları ters tasarlayarak su biriktirmeyi ve ihtiyaç sırasında kullanmayı öngören "Yağmur Kent", evlerin yer altında bulunduğu ve depremlerde yıkılmayacak şekilde tasarlandığı "Yıkılmayan Şehir", toprağa birkaç kat ekilerek yerden tasarruf sağlayan ve daha fazla ürün alınmasına imkân tanıyan "Patates Çiftliği" ile birbirine bağlı tekerlek mekanizması sayesinde merdivenleri tırmanırcasına aşabilen "Yürüyen Tekerlek" gibi çalışmalar da bulunuyor.

Gazete haberi, 11 Ocak 2007. (Düzenlenmiştir.)

• Siz olsaydınız "Bu Benim Eserim" adlı yarışmaya nasıl bir proje sunardınız?

Görsel 4. 7 İlköğretim 5. Sınıf, Öğretmen Kılavuz Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı, s. 163.

Görsel 4.7'de *"Ürettiklerimiz"* ünitesinin *"İşbirliği yaparak üretime dayalı yeni fikirler geliştirir."* kazanımına yönelik olarak ders kitabında (s.99) *"İlköğretim öğrencileri bilim yarışmasında kendi icatlarıyla hazırlanıyor"* adlı gazete haberi verilmiş, öğrencilerin bu haberi okumasının ardından öğretmenin *"Siz olsaydınız "Bu Benim Eserim" yarışmasına nasıl bir proje sunardınız?"* sorusunu sorması istenmiştir.

Türkiye'nin batı bölgelerini etkisi altına alan sağanak yağış İstanbul'un özellikle Anadolu yakasında su baskınlarına sebep oldu. Meteoroloji yetkilileri, Meteoroloji'nin Meteoroloji'nin Meteoroloji'yi etkisi bugün, yarından itibaren ise sıcaklıkların yükseleceğini açıkladı.

Yaz yağmuru felakete dönüştü

Bir gazete haberi, 05.07.2005

Görsel 4.8 İlköğretim 5. Sınıf, Ders Kitabı, Evren Yayıncılık, s. 56.

Görsel 4.8'de *"Bölgemizi Tanıyalım"* ünitesinin *"Yaşadığı bölgede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar."* kazanımına yönelik olarak iklimin insan yaşamını nasıl etkilediğine dair bir gazete haberi yer almaktadır. Haberin ardından "Sizce bu insanlar yağmurdan nasıl etkilenmiştir?" sorusu sorularak bu felaketi yaşayan insanların duygu ve düşüncelerini anlamaları sağlanmaya çalışılmıştır.

Görsel 4. 9 İlköğretim 5. Sınıf, Öğrenci Çalışma Kitabı, Evren Yayıncılık, s. 66.

Görsel 4.9'da "Gerçekleşene Düşler" ünitesinin "Buluşların ve teknolojik ürünlerin toplum hayatımıza etkilerini tartışır." kazanımına yönelik olarak bazı teknolojik ürünlerin karikatürize edilmiş resimleri verilmiştir. Bu resimlerle bağlantılı olarak *"Sık sık kullandığınız teknolojik ürünler konuşsalardı, size neler söylerlerdi?"* sorusu sorularak hayal etmeleri sağlanmıştır.

Görsel 4.10 ve 4.11'de incelenen 5. sınıf Sosyal Bilgiler öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabında yer alan tarihsel empati etkinliklerinin örneklerine yer verilmiştir.

Görsel 4.10 İlköğretim 5. Sınıf, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Öğrenci Çalışma Kitabı, s. 50.

Görsel 4.10'da *"Bölgemizi Tanıyalım"* ünitesinin *"Yaşadığı bölgedeki insanların doğal ortamı değiştirme ve bundan yararlanma şekillerine kanıtlar gösterir."* kazanımına yönelik olarak bir anı verilmiştir. Bu anıda bahsi geçen yerin o döneme ve günümüze ait birer fotoğrafı yer almaktadır. Öğrencilerin Atatürk ile empati kurması *"Siz olsaydınız böyle bir durumda ne yapardınız? Neden?"* sorusu ile sağlamaya çalışılmıştır. Böylece öğrencilerin hem çevreye duyarlılık göstermeleri, hem de Atatürkçülük konuları ile bağlantı kurulmak suretiyle, öğrencilerin tarihsel empati sürecine katılması sağlanmaya çalışılmıştır.

Görsel 4. 11 İlköğretim 5. Sınıf, Ders Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s. 45.

Görsel 4.11'de *"Adım Adım Türkiye"* ünitesinin "*Kanıt kullanarak Atatürk'ün ilke ve inkılâplarının öncesi ve sonrasındaki günlük yaşamı karşılaştırır."* kazanımına yönelik olarak Atatürk'ün fikir ve düşüncelerinden alıntılanan bir metin ve Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi'ndeki Tekalif-i Milliye tablosu yer almaktadır. Bunun ardından *"Atatürk'ün yukarıdaki sözünü ve yanda yer alan tabloyu beraberce inceleyelim. Atatürk'ün Türk milletine güvenerek gerçekleştirdiği mücadele nedir? Milletimiz bu mücadelede nasıl hareket etmiş ve başarılı olmuştur?"* sorusu yöneltilmiş, öğrencilerin o döneme gitmesi ve tarihsel empati kurması sağlanmaya çalışılmıştır.

Sosyal Bilgiler 4. ve 5. Sınıf kitaplarının geneline bakıldığında sosyal ve tarihsel empati etkinliklerinin yer alma sıklığının değiştiği gözlenmektedir. Özellikle sosyal empati türünün yoğunluğunun fazla olduğu, tarihse empati etkinliklerinin ise yetersiz olduğu görülmektedir. Sosyal empati etkinlikleri genellikle birbirine benzer olup, sosyal empati türündeki etkinliklerin ağırlıklı olması bu yaş dönemindeki çocukların benmerkezcilikten uzaklaşıp, başkalarının duygu ve düşüncelerini farkına varmasına bağlanabilir. Fakat çocuklar bu dönemde soyut düşünme evresine geçiş aşamasında olduklarından tarihsel düşünme becerilerinin geliştirilmesinin ilk adımlarının atılması gerekmektedir. Özellikle 4. sınıflarda "Geçmişimi Öğreniyorum", 5. sınıflarda "Adım Adım Türkiye" üniteleri tarihsel empati becerisinin kazandırılmasına elverişlidir. Bu

nedenle kitapların tarihsel empati becerisinin kazandırılmasında yetersiz olduğu söylenebilir.

4.2. İlköğretim Sosyal Bilgiler 4. ve 5. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitapları, Ders Kitapları ve Öğrenci Çalışma Kitaplarındaki Metinlerde Yer Alan Empati Etkinliklerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci amacı farklı yayınevlerinin ilköğretim Sosyal Bilgiler 4 ve 5. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve öğrenci çalışma kitaplarındaki metinlerde yer alan empati etkinliklerinin dağılımı belirlemeye yöneliktir.

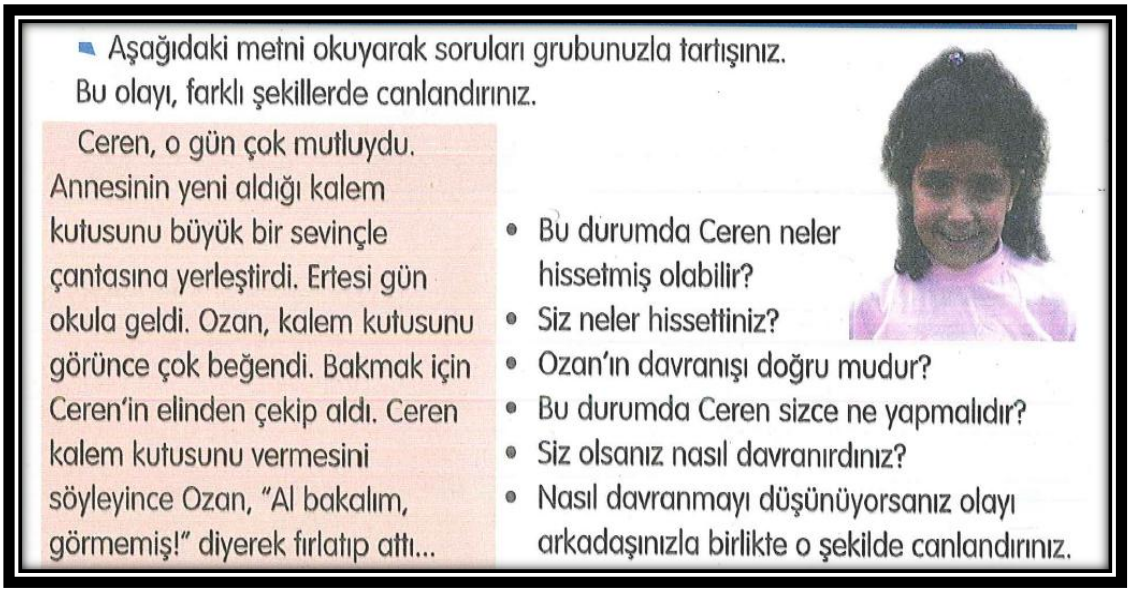
Tablo 4.3 İlköğretim Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitapları, Öğrenci Çalışma Kitapları ve Öğretmen Kılavuz Kitaplarındaki Metinlerde Yer Alan Empati Etkinliklerine İlişkin Frekans Dağılımı

EMPATİ ETKİNLİĞİNİN TÜRÜ	EVREN			OKYAY			MEB			
	ÖKK	DK	ÖÇK	ÖKK	DK	ÖÇK	ÖKK	DK	ÖÇK	Toplam
Örnek Olay	1	6	2	6	1	1	-	3	3	23
Bilgilendirici Metin	1	15	-	-	2	-	1	1	-	20
"Siz Olsaydınız Ne Yapardınız?"	-	10	-	2	-	-	-	-	1	13
Gazete, İnternet ve Dergi Haberi	-	1	1	3	4	3	-	-	-	12
Soru	2	-	2	-	3	-	-	2	-	9
"Hayal Ediniz"	-	2	2	-	-	1	-	-	3	8
Konuşma Balonu	-	-	1	-	-	-	2	2	-	5
Açıklayıcı Metin	-	-	-	1	-	-	2	-	-	3
Anı	-	-	-	2	-	-	-	-	-	2
Şiir	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Hikâye	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Bilgi Haritası	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Sözlü Tarih	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Toplam	**5**	**35**	**8**	**14**	**11**	**5**	**6**	**8**	**7**	**99**
Toplam (ÖKK+DK+ÖÇK)		**48**			**30**			**21**		**99**

Tablo 4.2'de Sosyal Bilgiler 4. Sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve çalışma kitaplarında yer alan empati etkinliklerinin metin bazında incelenmesiyle elde edilen bulgular görülmektedir. Kitapların geneline bakıldığında *"örnek olay"*ların23, *"bilgilendirici metin"*lerin 20, *"siz olsaydınız ne yapardınız?"* tipindeki metinlerin 13, *"gazete, dergi ve internet haberi"*nin 12 ve bağımsız bir şekilde sorulan soruların 8 tane olduğu tespit edilmiştir. Yayınevleri bazında bakıldığında ise Evren Yayınlarında yer alan metinlerin diğer yayınlara göre daha fazla empati etkinliklerinin yer aldığı, bunların çoğunluğunu "*bilgilendirici metin"* ve *"siz olsaydınız ne yapardınız?*" etkinliklerinden oluştuğu görülmektedir. Çok az bulunduğu halde empati becerisini kazandırılmasında önemli olan "*şiir"* in Evren Yayınları ders kitabında, *"sözlü tarih"*in Milli Eğitim

Bakanlığı Yayınları öğretmen kılavuz kitabında ve Okyay Yayınları ders kitabında "*hikaye"* etkinliğinin birer kez geçtiği tespit edilmiştir.

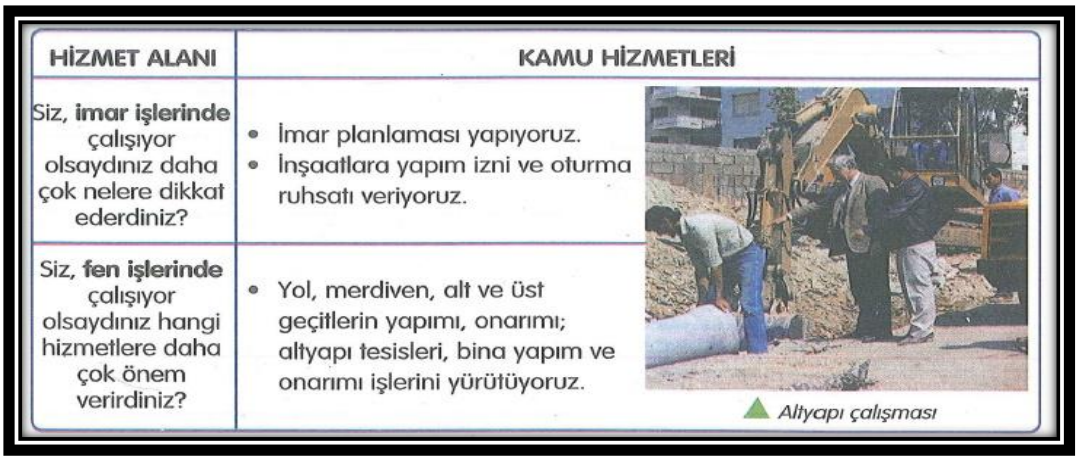
Görsel 4.12, 4.13, 4.14, 4.15, 4.16 ve 4.17'de incelenen 4. sınıf Sosyal Bilgiler öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabındaki metinlerde yer alan empati etkinliklerinin örneklerine yer verilmiştir.

Aşağıdaki metni okuyarak soruları grubunuzla tartışınız.
Bu olayı, farklı şekillerde canlandırınız.

Ceren, o gün çok mutluydu. Annesinin yeni aldığı kalem kutusunu büyük bir sevinçle çantasına yerleştirdi. Ertesi gün okula geldi. Ozan, kalem kutusunu görünce çok beğendi. Bakmak için Ceren'in elinden çekip aldı. Ceren kalem kutusunu vermesini söyleyince Ozan, "Al bakalım, görmemiş!" diyerek fırlatıp attı...

Görsel 4. 12 İlköğretim 4. Sınıf, Ders Kitabı, Evren Yayınları, s. 16.

Görsel 4.12'de "Kendimi Tanıyorum" ünitesinin "Duygu ve düşünceleri arasındaki ilişkiyi fark eder." kazanımına yönelik olarak bir *"örnek olay"* sunulmuştur. Bu örnek olayın ardından *"Bu durumda Ceren neler hissetmiş olabilir?", "Siz neler hissettiniz?", "Bu durumda Ceren ne yapmalıdır?* ve *"Siz olsanız nasıl davranırdınız?"* soruları sorularak öğrencilerin empati sürecine katılması ve olayın kahramanının duygu ve düşüncelerini anlaması sağlanmıştır.

HİZMET ALANI	KAMU HİZMETLERİ
Siz, **imar işlerinde** çalışıyor olsaydınız daha çok nelere dikkat ederdiniz?	• İmar planlaması yapıyoruz. • İnşaatlara yapım izni ve oturma ruhsatı veriyoruz.
Siz, **fen işlerinde** çalışıyor olsaydınız hangi hizmetlere daha çok önem verirdiniz?	• Yol, merdiven, alt ve üst geçitlerin yapımı, onarımı; altyapı tesisleri, bina yapım ve onarımı işlerini yürütüyoruz.

Görsel 4. 13 İlköğretim 4. Sınıf, Ders Kitabı, Evren Yayınları s. 142.

Görsel 4.13'te "İnsanlar ve Yönetim" ünitesinin "Kamu hizmetlerinin yürütülmesinde yerel yönetimlerin rolünü açıklar." kazanımına yönelik olarak bir bilgilendirici metin ve yanında konu ile ilgili bir fotoğraf verilmiştir. Bunların yanında "*Siz, imar işlerinde çalışıyor olsaydınız daha çok nelere dikkat ederdiniz?"* ve "*Siz, fen işlerinde çalışıyor olsaydınız hangi hizmetlere daha çok önem verirdiniz?* soruları sorularak öğrencilerin kendilerini bu hizmetleri veren kişilerin yerine koymaları istenmiştir. Yine bir sonraki sayfada diğer hizmet alanlarından bahsedilmiş ve öğrencilerin aynı tip sorularla empati sürecine katılması sağlanmıştır.

Görsel 4.14 İlköğretim 4. sınıf, Öğrenci Çalışma Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s. 110.

Görsel 4.14'te *"İnsanlar ve Yönetim"* ünitesinin *"Büyük Millet Meclisinin açılışı ile ulusal egemenliği ilişkilendirir."* kazanımına yönelik olarak farklı ülkelerden Türkiye'ye 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı dolayısıyla gelen çocukların resimleri verilmiştir. Ardından her yıl 23 Nisanda yönetim birimlerine çocukların geçmesi geleneğine uygun olarak öğrencilerin *"23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nda TBMM başkanı olsaydınız dünya çocuklarına hangi mesajları vermek isterdiniz?"* sorusunun yanıtını çalışma kitabında boşluk bırakılan yere yazmaları istenmiştir.

Onların hiç futbol topları olmadı

Oyun yüzü görmeden 15'inde askere gidenlerle, eşinin kuru fasulyesini yiyemeden cepheye giden Halil Çavuş'un hüzünlü öyküsü göz yaşarttı.

TÜRKİYE Cumhuriyeti'nin hangi fedakârlıklarla kurulduğu bir kez daha gözler önüne serildi. Manisa 1. Piyade Er Eğitim Tugay Komutanlığının, 313. kısa dönem erlerin yemin töreninde dağıttığı afişte henüz 15 yaşındayken Kurtuluş Savaşı'na giden çocukların resimleri yer alıyor ve şunlar yazıyor: "Onların futbol topları yoktu."

VE devam ediyor: " Gökyüzünde salınan uçurtmaları olmuş muydu? Hayal kurmak için fırsatları olmuş muydu acaba?(...) Tereddüt etmeden gittiler. Öyle güzel, öyle güzel di ki gittikleri yerler. Gittiler ve bir daha geri dönmediler." Afişin sağ tarafında ise Çanakkale Savaşı'nda silah tutan 43. Alay 1. P. Tb. 1. Bölüğün toplu fotoğrafına yer verildi.

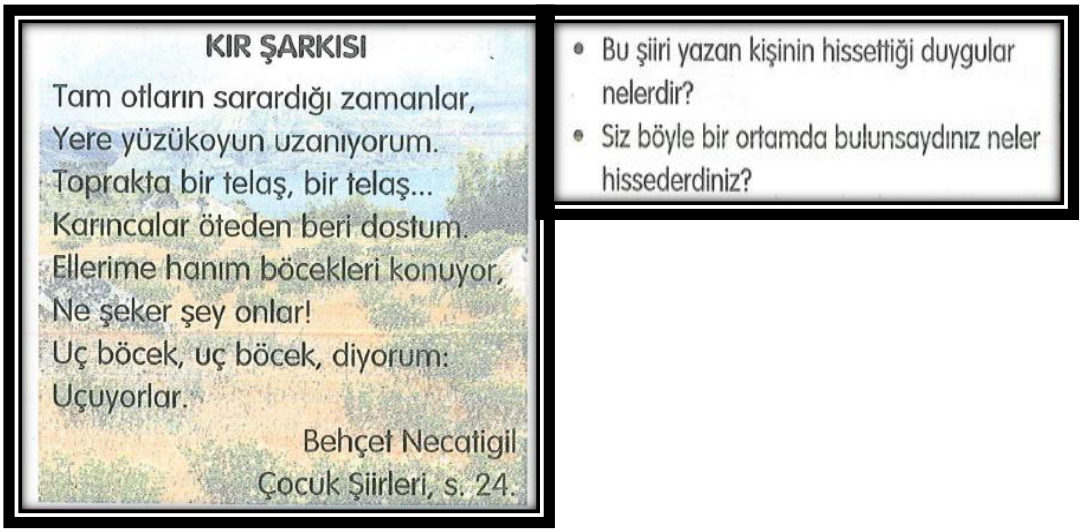
Gazete haberi, 9 Şubat 2007. (Düzenlenmiştir.)

3. Haberde yer alan çocuklardan biri size o günü anlatan bir mektup yazsaydı neler anlatırdı?

4. Siz haberde yer alan çocuklardan birine şu andaki duygularınızı anlatan bir mektup yazsanız neler anlatırsınız?

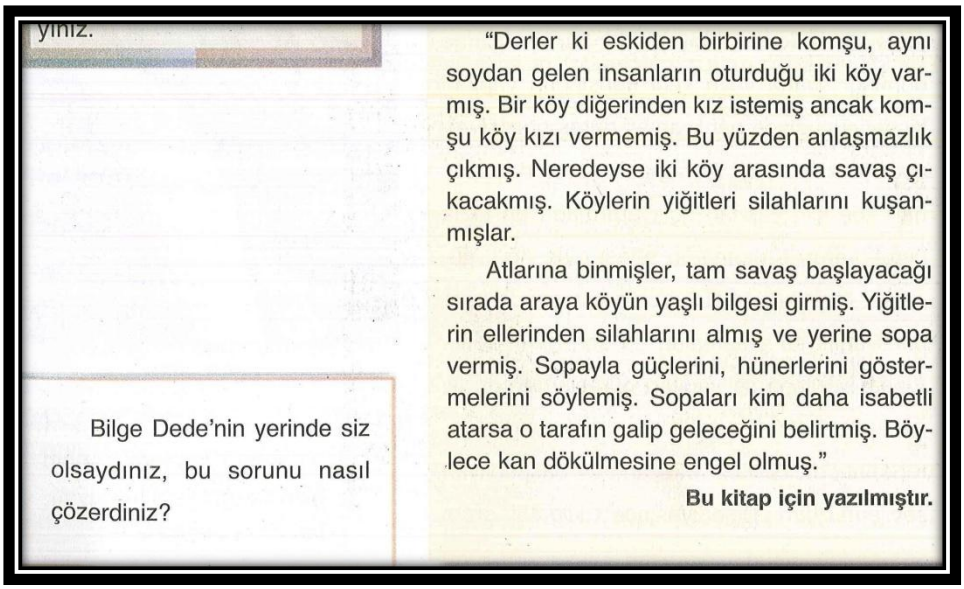
Görsel 4. 15 İlköğretim 4. Sınıf, Öğrenci Çalışma Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s. 35.

Görsel 15'te "Geçmişimi Öğreniyorum" ünitesinin "Yaşanmış olaylardan ve görsel materyallerden yola çıkarak Milli Mücadele sürecinde yakın çevresini ve Türkiye'yi betimler." kazanımına yönelik olarak Kurtuluş Savaşı dönemine ait bir gazete haberi verilmiştir. Bu haberin ardından *"Haberde yer alan çocuklarda biri size o günü anlatan bir mektup yazsaydı neler anlatırdı?"* ve *"Siz haberde yer alan çocuklardan birine şu andaki duygularınızı anlatan bir mektup yazsanız neler anlatırsınız?"* soruları sorularak tarihsel kanıt aracılığıyla öğrencilerin tarihsel empati kurmaları sağlanmıştır.

Görsel 4. 16 İlköğretim 4. Sınıf, Ders Kitabı, Evren Yayınları, s. 66.

Görsel 4.16'da "Yaşadığımız Yer" ünitesinin "Çevresinde gördüğü doğal ve beşeri unsurları ayırt eder." kazanımına yönelik olarak verilen öğrencilerin çevrelerinde gördüğü doğal unsurları barındıran bir şiir yer almaktadır. Bu şiirin ardından *"Bu şiiri yazan kişinin hissettiği duygular nelerdir?"* sorusuyla şairle empati kurması ve *"Siz böyle bir ortamda bulunsaydınız neler hissederdiniz?"* sorusu ile de duygularını açığa çıkarması sağlanmaktadır.

yınız.

"Derler ki eskiden birbirine komşu, aynı soydan gelen insanların oturduğu iki köy varmış. Bir köy diğerinden kız istemiş ancak komşu köy kızı vermemiş. Bu yüzden anlaşmazlık çıkmış. Neredeyse iki köy arasında savaş çıkacakmış. Köylerin yiğitleri silahlarını kuşanmışlar.

Atlarına binmişler, tam savaş başlayacağı sırada araya köyün yaşlı bilgesi girmiş. Yiğitlerin ellerinden silahlarını almış ve yerine sopa vermiş. Sopayla güçlerini, hünerlerini göstermelerini söylemiş. Sopaları kim daha isabetli atarsa o tarafın galip geleceğini belirtmiş. Böylece kan dökülmesine engel olmuş."

Bu kitap için yazılmıştır.

Bilge Dede'nin yerinde siz olsaydınız, bu sorunu nasıl çözerdiniz?

Görsel 4.17 İlköğretim 4. Sınıf, Ders Kitabı, Okyay Yayınları, s. 32.

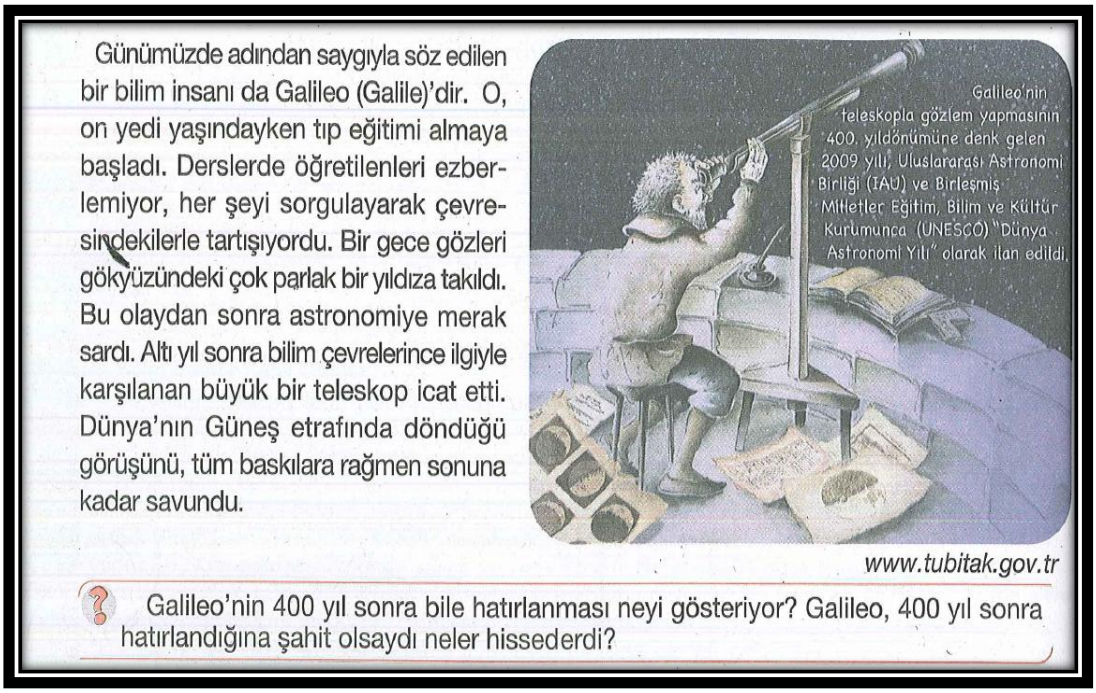
Görsel 4.17'de *"Geçmişimi Öğreniyorum"* ünitesinin *"Tarihte Türklerin yaygın olarak oynadığı oyunlardan günümüzde de devam edenlere örnek verir."* kazanımına yönelik olarak cirit oyunu ile ilgili bir hikâye yer almaktadır. Bu hikâyenin ardından *"Bilgi Dede'nin yerinde siz olsaydınız, bu sorunu nasıl çözerdiniz?"* sorusu sorularak öğrencilerin kendilerini tarihsel bu hikâyedeki kahramanın yerine koymaları istenmiştir.

Tablo 4.4 İlköğretim Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitapları, Öğrenci Çalışma Kitapları ve Öğretmen Kılavuz Kitaplarındaki Metinlerde Yer Alan Empati Etkinliklerine İlişkin Frekans Dağılımı

EMPATİ ETKİNLİĞİNİN TÜRÜ	EVREN			KOZA			MEB			
	ÖKK	DK	ÖÇK	ÖKK	DK	ÖÇK	ÖKK	DK	ÖÇK	Toplam
Bilgilendirici Metin	2	6	-	-	4	-	-	2	-	14
Gazete, Dergi ve İnternet Haberi	-	2	-	-	2	-	1	5	3	13
"Siz Olsaydınız Ne Yapardınız?"	4	3	2	-	1	-	3	-	-	13
"Hayal Ediniz"	1	3	2	-	3	-	-	-	3	12
Örnek Olay	-	1	1	2	2	-	-	-	-	6
Soru	-	-	-	-	-	-	-	3	1	4
Açıklayıcı Metin	-	-	-	-	-	-	3	-	-	3
Efsane	-	-	-	1	1	-	-	-	-	2
Röportaj	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Şiir	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Mektup	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
"Neler Hissedersiniz?"	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Destan	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Türkü	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Anı	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Konuşma Balonu	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Tarihsel Kanıt	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Toplam	**10**	**15**	**7**	**3**	**13**	**-**	**9**	**12**	**8**	**77**
Toplam(ÖKK+DK+ÖÇK)		**32**			**16**			**29**		

Tablo 4.4'te Sosyal Bilgiler 5. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve çalışma kitaplarında yer alan empati etkinliklerinin metin bazında incelenmesiyle elde edilen bulgular gösterilmiştir. Kitapların geneline bakıldığında metinlerin 14'ünün *"bilgilendirici metin"*lerden, 13'ünün *"gazete, dergi ve internet haberi"*nden, 13'ünün *"siz olsaydınız ne yapardınız"*, 12'sinin *"hayal ediniz"* etkinliklerinden ve 6'sının da *"örnek olay"*dan oluştuğu görülmektedir. Yayınevi bazında bakıldığında Evren Yayınları kitaplarında yer alan metinlerin diğer kitaplara nazaran daha fazla oradan empati etkinliği içerdiği belirlenmiştir. Bunların çoğunluğunu *"bilgilendirici metin"* ve *"siz olsaydınız ne yapardınız?"*dan oluştuğu, ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları ders kitabında *"tarihsel kanıt"*ın, Evren Yayınları ders kitabında bir *"şiir"*in ve *"konuşma balonu"*nun bulunduğu tespit edilmiştir.

Görsel 4.18-4.23'de incelenen 4. sınıf Sosyal Bilgiler öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabındaki metinlerde yer alan empati etkinliklerinin örneklerine yer verilmiştir.

Günümüzde adından saygıyla söz edilen bir bilim insanı da Galileo (Galile)'dir. O, on yedi yaşındayken tıp eğitimi almaya başladı. Derslerde öğretilenleri ezberlemiyor, her şeyi sorgulayarak çevresindekilerle tartışıyordu. Bir gece gözleri gökyüzündeki çok parlak bir yıldıza takıldı. Bu olaydan sonra astronomiye merak sardı. Altı yıl sonra bilim çevrelerince ilgiyle karşılanan büyük bir teleskop icat etti. Dünya'nın Güneş etrafında döndüğü görüşünü, tüm baskılara rağmen sonuna kadar savundu.

Galileo'nin teleskopla gözlem yapmasının 400. yıldönümüne denk gelen 2009 yılı, Uluslararası Astronomi Birliği (IAU) ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumunca (UNESCO) "Dünya Astronomi Yılı" olarak ilan edildi.

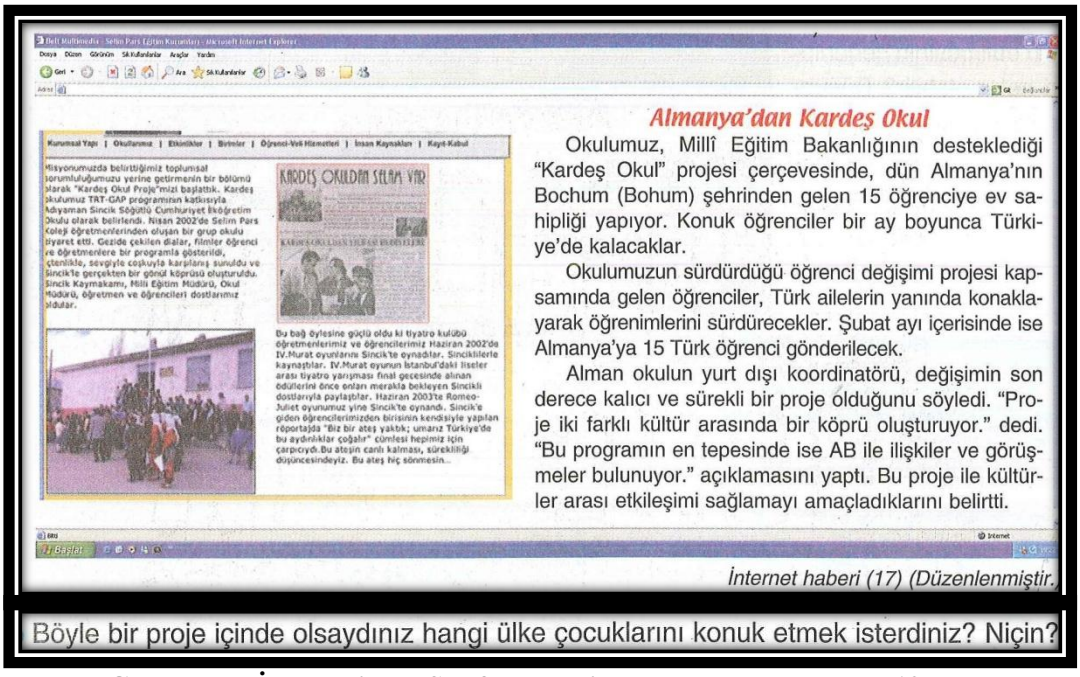
www.tubitak.gov.tr

Galileo'nin 400 yıl sonra bile hatırlanması neyi gösteriyor? Galileo, 400 yıl sonra hatırlandığına şahit olsaydı neler hissederdi?

Görsel 4. 18 İlköğretim 5. Sınıf, Ders Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s. 114.

Görsel 4.18'de *"Gerçekleşen Düşler"* ünitesinin *"Buluş yapanların ve bilim insanlarının ortak özelliklerinin farkına varır."* kazanımına yönelik olarak Galileo'nin yaşamı hakkında kısa bir metin ve yanında, Galileo'nin teleskopla gözlem yapmasının 400. yıldönümüne denk gelen 2009 yılı, Uluslararası Astronomi Birliği (IAU) ve

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumunca (UNESCO) "Dünya Astronomi Yılı" olarak kabul edildiğini tasvir eden resim verilmiştir. Bunların ardından *"Galileo'nin 400 yıl sonra bile hatırlanması neyi gösteriyor?* ve *Galileo, 400 yıl sonra hatırlandığına şahit olsaydı neler hissederdi?"*soruları sorularak öğrencilerin Galileo'nun yaşadığı döneme gitmesi ve onun gözünden günümüze bakması istenmiştir.

Görsel 4.19 İlköğretim 5. Sınıf, Ders Kitabı, Koza Yayınları, s. 195.

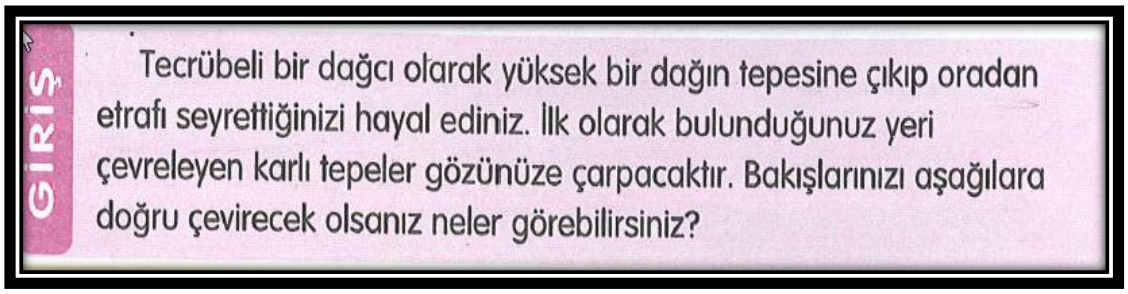
Görsel 4.19'da *"Hepimizin Dünyası"* ünitesinin *"Turizm uluslar arası ilişkilerdeki yeri konusunda bakış açısı geliştirir."* kazanımına yönelik olarak "Almanya'dan Kardeş Okul" başlıklı bir internet haberi verilmiştir. Sosyal sorumluluk projesi olarak sunulan bu metinden sonra, *"Böyle bir proje içinde olsaydınız hangi ülke çocuklarını konuk etmek isterdiniz? Niçin?"* sorusu sorularak projeyi gerçekleştiren kişilerle empati kurmaları sağlanmıştır.

Görsel 4.20 İlköğretim 5. Sınıf, Ders Kitabı, Evren Yayınları, s. 87.

Görsel 4.20'de *"Ürettiklerimiz"* ünitesinin *"Üretime katkıda bulunma konusunda görüş oluşturur."* kazanımına yönelik olarak üretime katkıda bulunma konusunda örnekler ve açıklamalar verilmiş ve konunun sonunda "Siz bir pirinç üreticisi olsaydınız hangi

fikirleri kullanarak iyi bir üretim yapabilirdiniz?" sorusu gözden geçirme etkinliği olarak kullanılmış, öğrencilerin kendilerini bir üretici gibi düşünmeleri sağlanmıştır.

Görsel 4.21 İlköğretim Sosyal Bilgiler 5. Sınıf, Ders Kitabı, Evren Yayıncılık, s. 52.

Görsel 4.21'de *"Bölgemizi Tanıyalım"* ünitesinin *"Türkiye'nin kabartma haritası üzerinde yaşadığı bölgenin yüzey şekillerini genel olarak tanır."* kazanımına yönelik olarak verilen etkinlikte öğrencilerin kendilerini bir dağcı olarak yüksek bir dağın tepesine çıkmalarını hayal etmeleri istenmektedir. Bu etkinlik yoluyla öğrenciler empati kurma sürecine katılmaları sağlanmıştır ve ardından empati kurma sürecinin üçüncü adımı olarak *"Bakışlarınızı aşağılara doğru çevirecek olsanız neler görebilirsiniz?"* sorusuyla öğrencinin düşüncelerini ifade etmeleri istenmiştir. İlk etapta kazanıma bakıldığında empati kurmaya uygun olmadığı zannedilse de, kitaptaki bu örnek bunun bir yanılgı olduğunu gözler önüne sermekte, sadece tarihte ve sosyal olaylarda değil, coğrafi konularda da empati becerisinden yararlanılabileceği görülmektedir.

Görsel 4. 22 İlköğretim, 5. sınıf, Öğretmen Kılavuz Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları s. 138.

Görsel 4.22'de *"Bölgemizi Tanıyalım"* ünitesinin "*Kültürümüzün sözlü ve yazılı öğelerinden yola çıkarak doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklendirir."* kazanımına yönelik olarak Marmara Depremi ile ilgili bir şiir yer almaktadır. Bu şiirin ardından öğrencilerin deprem felaketini yaşayan insanların duygularını anlamaları için onlara *"Siz olsaydınız böyle bir afet sonrasında neler hisseder ve neler düşünürdünüz?"*

sorusu sorulmuş, öğrencilerin böyle bir felaketi yaşamaları durumundaki duygu ve düşünceleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Şiirde depremin yarattığı yıkımın etkilerinden bahsedilirken, yapıların sağlam yapılmasına dair serzenişlerini dile getirmektedir.

Ders kitabındaki "Üretime Katılalım, Geleceğimizi Kurtaralım" başlıklı konunun birinci paragrafını öğrencilerinize okutunuz. Aynı sayfadaki fotoğrafı inceleterek ilgili konuşma cümlelerini okutunuz. Öğrencilerinize, "Bu sınıftaki bir öğrencinin yerinde siz olsaydınız aynı konuda nasıl bir öneri getirirdiniz?" sorusunu yöneltiniz. Aynı sayfadaki ikinci paragrafı okutunuz. Bu

Görsel 4. 23 İlköğretim 5. Sınıf, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Öğretmen Kılavuz Kitabı, s. 162.

Görsel 4.23'de *"Ürettiklerimiz"* ünitesinin *"Üretime katkıda bulunma konusunda görüş oluşturur."* kazanımına yönelik olarak konuşma balonlarından oluşan bir fotoğraf yer almaktadır. Öğretmen kılavuz kitabında verilen yönergede ders kitabında yer alan ilgili metin ve konuşma balonları okunduktan sonra *"Bu sınıftaki bir öğrencinin yerinde siz olsaydınız aynı konuda nasıl bir öneri getirirdiniz?"* sorusunun öğrencilere yöneltilmesi ve öğrencilerin empati kurmaları istenmektedir.

Sosyal Bilgiler 4. ve 5. sınıf kitaplarının genellikle bakıldığında 4. sınıf kitaplarında yer alan metinlerde empati becerisinin kazandırılmasında yönelik daha fazla etkinliğin yer aldığı görülmektedir. Fakat empati etkinliklerindeki çeşitliliğin 5.sınıf kitaplarında daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu çeşitliliğin ders kitapları yazarlarının takdirine kaldığı göz önüne alındığında, empati becerisinin kazandırılmasına yönelik daha farklı edebi ürünlerin kullanılabileceği söylenebilir. Özellikle tarihsel empati etkinliklerinin yetersizliği nedeniyle tarihsel kanıtlara dayalı ürünlerin çok az kullanıldığı belirlenmiştir.

4.3. İlköğretim Sosyal Bilgiler 4. ve 5. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitapları, Ders Kitapları ve Öğrenci Çalışma Kitaplarındaki Görsellerde Yer Alan Empati Etkinliklerine İlişkin Bulgular

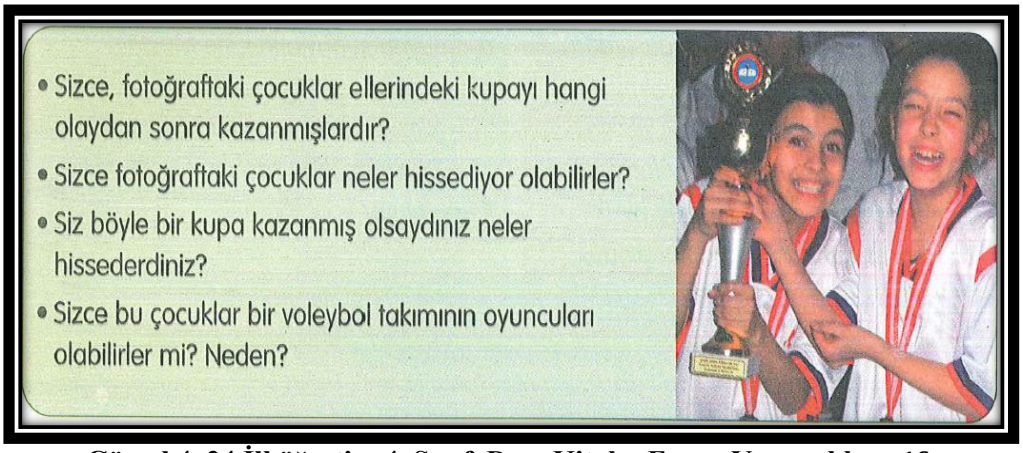
Araştırmanın üçüncü amacı farklı yayınevlerinin ilköğretim Sosyal Bilgiler 4. ve 5. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve öğrenci çalışma kitaplarındaki görsellerde yer alan empati etkinliklerinin dağılımını belirlemeye yöneliktir.

Tablo 4.5 İlköğretim Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitapları, Öğrenci Çalışma Kitapları ve Öğretmen Kılavuz Kitaplarındaki Görsellerde Yer Alan Empati Etkinliklerine İlişkin Frekans Dağılımı

EMPATİ ETKİNLİĞİNİN TÜRÜ	EVREN			OKYAY			MEB			
	ÖKK	DK	ÖÇK	ÖKK	DK	ÖÇK	ÖKK	DK	ÖÇK	Toplam
Fotoğraf	-	14	-	-	-	-	3	2	-	19
Resim	-	-	-	1	-	-	1	3	1	6
Tablo	-	-	-	-	-	1	-	2	1	4
Toplam	**-**	**14**	**-**	**1**	**-**	**1**	**4**	**7**	**2**	29
Toplam(ÖKK+DK+ÖÇK)		**14**			**2**			**13**		

Tablo 4.5'te Sosyal Bilgiler 4. Sınıf öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabında yer alan görsellerde bulunan empati etkinliklerinin dağılımı görülmektedir. Kitapların geneline bakıldığında görsellerin 19'unun *"fotoğraf"*lardan, 6'sının *"resim"*lerden, 4'ünün ise *"tablo"*dan oluştuğu gözlenmiştir. Fotoğraflardan 14'ünün Evren Yayınları ders kitabında ve resimlerin 3'ünün Milli Eğitim Bakanlığı öğretmen kılavuz kitabında ve Milli Eğitim Bakanlığı ders kitabındaki görsel empati etkinliklerinin 2'sinin"tablo"dan oluştuğu belirlenmiştir.

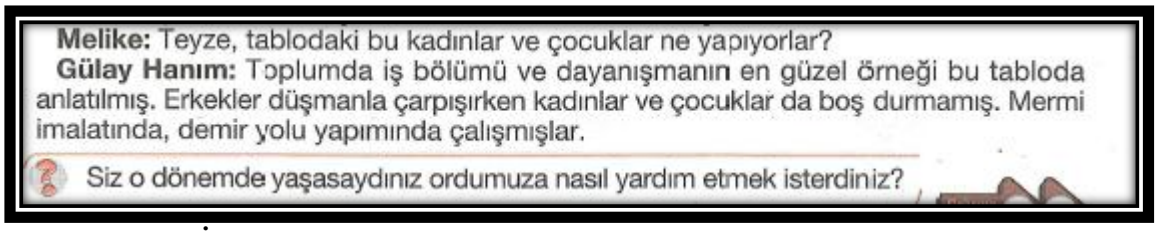
Görsel 4.24, 4.25, 4.26, 4.27 ve 4.28'de incelenen 4. sınıf Sosyal Bilgiler öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabındaki görsellerde yer alan empati etkinliklerinin örneklerine yer verilmiştir.

Görsel 4. 24 İlköğretim 4. Sınıf, Ders Kitabı, Evren Yayıncılık, s. 16.

Görsel 4.24'te *"Kendimi Tanıyorum"* ünitesinin *"Duygu ve düşünceleri arasındaki ilişkiyi fark eder."* kazanımına yönelik olarak ödül almış iki öğrencinin fotoğrafı yer almaktadır. Fotoğrafın yanındaki *"Sizce fotoğraftaki çocuklar neler hissediyor olabilirler?"* ve *"Siz böyle bir kupa kazanmış olsaydınız neler hissedersiniz?"* soruları empati kurmaya yönelik olarak sorulmuştur.

Görsel 4.25 İlköğretim 4. Sınıf, , Ders Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s. 54.

Görsel 4.25'te *"Geçmişimi Öğreniyorum"* ünitesinin *"Milli Mücadele'nin kazanılmasında ve cumhuriyetin ilanında Atatürk'ün rolünü fark eder."* kazanımına yönelik olarak Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi'nde sergilenen Tekâlif-i Milliye Tablosu verilmiştir. Ders kitabında Melike ve Gülay Hanım'ın Anıtkabir gezisi sırasındaki konuşmalarına yer verilmiş ve bu konuşmalar esnasında Tekâlif-i Milliye Tablosu yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu diyalogların ve tablonun ardından *"Siz o dönemde yaşasaydınız, ordumuza nasıl yardım etmek isterdiniz?"* sorusu sorulmuş, öğrencilerin Kurtuluş Savaşı dönemine gitmeleri, o dönemde yaşayan insanların yaşam biçimlerini görmeleri böylece tarihsel empati kurmaları sağlanmaya çalışılmıştır.

Görsel 4.26 İlköğretim 4. Sınıf, Ders Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s. 54.

Görsel 4.26'da *"Geçmişimi Öğreniyorum"* ünitesinin "*"Milli Mücadele'nin kazanılmasında ve cumhuriyetin ilanında Atatürk'ün rolünü fark eder."* kazanımına yönelik olarak Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesinde sergilenen *"Sakarya Savaşı Tablosu"* verilmiştir. Bu tablonun incelenmesi ve ardından *"Sizce Sakarya Savaşı hangi*

şartlarda yapılmıştır?" sorusu sorularak öğrencilerin o döneme gitmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Görsel 4.27 İlköğretim 4. Sınıf Öğrenci Çalışma Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı, s.37.

Görsel 4.27'de *"Geçmişte Öğreniyorum"* ünitesinin *"Yaşanmış olaylardan ve Milli Mücadele sürecinde yakın çevresini ve Türkiye'yi belirler*." Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi'nde sergilenen bir tabloya yer verilmiştir. Bu tablonun ardından *"Sizce bu işleri neden çoğunlukla kadınlar yapıyor olabilir?"* ve *"Türk kadınının bu zorluklara katlanmasının sebebi sizce ne olabilir?"* soruları sorularak öğrencilerin Kurtuluş savaşı döneminde yaşayan insanların duygu ve düşüncelerini anlaması, o dönemin zorluklarını hissetmeleri sağlanmıştır.

Olaylar	Ne hissedersin?	Ne düşünürsün?	Ne yaparsın?
Annen hastalandı.	Üzülürüm.	Önemli bir hastalığı olup olmadığını düşünürüm.	Anneme ev işlerinde yardım ederim.
Okul koridorunda birisi sana çarptı, kitapların yere düştü.			
Sokakta yürürken en sevdiğin sanatçıyı birden karşında gördün.			
Müzik dersinden düşük bir not aldın.			
Satranç turnuvasında rakibini yendin.			
Arkadaşın sana sevmediğin bir isimle hitap ediyor.			

Görsel 4. 28 İlköğretim, 4 sınıf, Öğrenci Çalışma Kitabı, Okyay Yayıncılık, s. 6.

Görsel 4.28'de "Kendimi Tanıyorum" ünitesinin "Duygu ve düşünceleri arasındaki ilişkiyi fark eder." kazanımına yönelik olarak tablonun ilk sütununda "Annen hastalandı." ve "Okul koridorunda birisi sana çarptı, kitapların yere düştü." gibi farklı duygusal ve düşünsel tepkiler verilebilecek olaylar verilmiştir. İkinci sütunda *"Ne hissedersin?"*, üçüncü sütununda *"Ne düşünürsün?"* ve dördüncü sütununda *"Ne yaparsın?"* sorusu ile öğrencilerin bu olayların başlarına gelmesi durumundaki duygu, düşünce ve davranışlarını ifade etmeleri istenmiştir.

Durumlar	Duygum	Düşüncem
* Arkadaşım silgimi benden izinsiz almış.	Kızgınlık	Arkadaşım benden izin almalıydı.
* Hafta sonu ağabeyim askerden dönecek.	Mutluluk	Yakında ağabeyime kavuşacağım.
* Afrika'da çocuklar yetersiz besleniyorlar.	Üzüntü	Yeterli ve dengeli beslenmek onların da hakkıdır.
* Asansörde kapalı kaldım.	Korku	Havasızlıktan bayılabilirdim.

Siz aynı durumları yaşasaydınız, hangi duygu ve düşünceler içinde olurdunuz?

Görsel 4. 29 İlköğretim, 4 sınıf, Ders Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları s. 17.

Görsel 4.29'te *"Kendimi Tanıyorum"* ünitesinin *"Duygu ve düşünceler arasındaki ilişkiyi fark eder."* kazanımına yönelik olarak kendisi ile ilgili olan *"Arkadaşım silgimi benden izinsiz almış."*, *"Hafta sonu ağabeyim askerden dönecek."*, *"Asansörde kapalı kaldım."* ve başka insanlarla ilgili olan *"Afrikalı çocuklar yetersiz besleniyorlar."* durumlar ilk sütunda verilmiştir. İkinci sütunda bu durum karşısında hissedilen duygu ve üçüncü sütunda ise böyle bir durumla karşılaşıldığında verilen tepki sunulmuştur. Verilen bu tablonun ardından "Siz aynı durumları yaşasaydınız, hangi duygu ve düşünceler içinde olurdunuz?" sorusu sorularak öğrencilerin empati kurmaları istenmiştir.

Tablo 4.6 İlköğretim Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitapları, Öğrenci Çalışma Kitapları ve Öğretmen Kılavuz Kitaplarındaki Görsellerde Yer Alan Empati Etkinliklerine İlişkin Frekans Dağılımı

EMPATİ ETKİNLİĞİNİN TÜRÜ	EVREN			KOZA			MEB			
	ÖKK	DK	ÖÇK	ÖKK	DK	ÖÇK	ÖKK	DK	ÖÇK	Toplam
Fotoğraf	2	-	1	1	2	1	-	4	3	14
Resim	-	1	1	-	3	1	2	1	1	10
Harita	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Toplam	**2**	**-**	**2**	**1**	**5**	**2**	**2**	**5**	**5**	24
Toplam(ÖKK+DK+ÖÇK)		**4**			**8**			**12**		

Tablo 4.6'da Sosyal Bilgiler 5. Sınıf öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve çalışma kitabında yer alan görsel empati etkinliklerinin dağılımı görülmektedir. Kitapların geneline bakıldığında görsellerdin 14'ünün "fotoğraf"tan, 13'ünün "resim"den, 1'inin "harita"dan oluştuğu görülmektedir. Yayınevleri bazında incelendiğiMilli Eğitim Bakanlığı Yayınları ders kitabında 4 tane *"fotoğraf",* Koza Yayınları ders kitabında 3 tane *"resim"* ve Milli Eğitim Bakanlığı öğrenci çalışma kitabında 1 tane *"harita"* bulunduğu tespit edilmiştir.

Görsel 4.30, 4.31, 4.32 ve 4.33'de incelenen 4. sınıf Sosyal Bilgiler öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabındaki görsellerde yer alan empati etkinliklerinin örneklerine yer verilmiştir.

Görsel 4. 30 İlköğretim 5. Sınıf, Öğrenci Çalışma Kitabı, Koza Yayınları, s. 69.

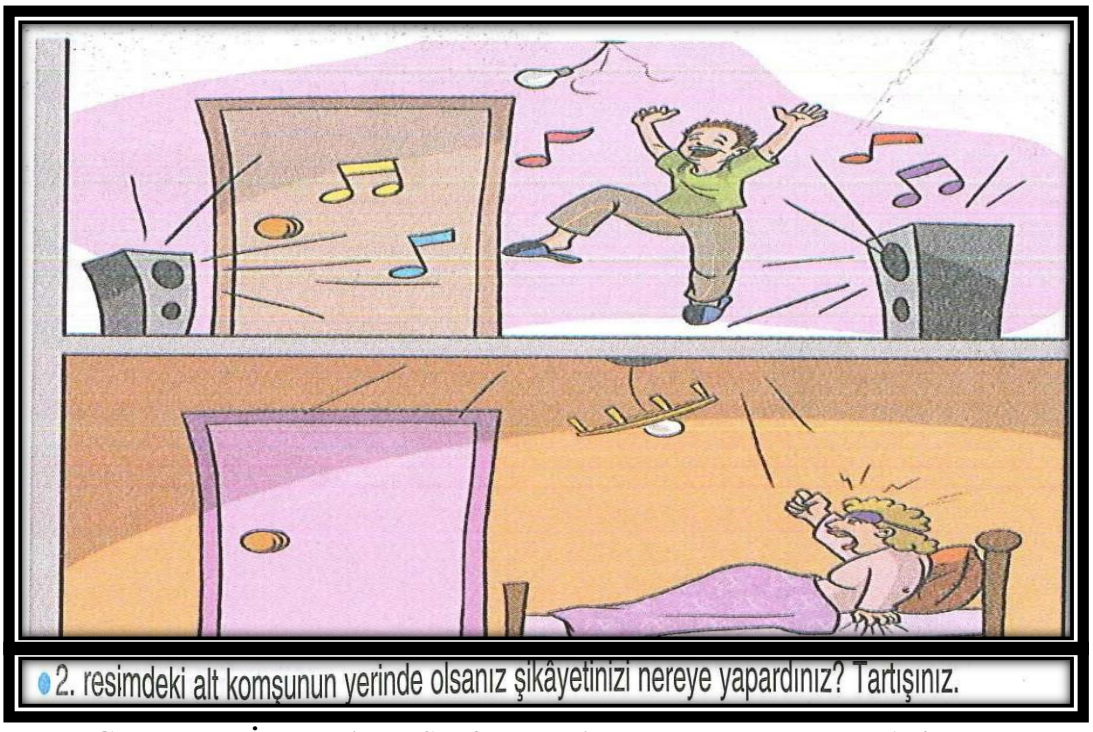
Görsel 4.30'da *"Gerçekleşen Düşler"* ünitesinin *"Buluşlarla teknolojik gelişmeleri ilişkilendirir."* kazanımına yönelik olarak sağda 1800'lü yıllarda bir alış veriş merkezinin tasvir edildiği bir resim ve solda günümüzdeki bir alış veriş merkezinin fotoğrafı görülmektedir. Bu iki görselin karşılaştırılması istenmekte ve öğrencinin o dönemin şartlarını hayal etmesi ve günümüzle karşılaştırma yapması sağlanmaktadır.

Görsel 4. 31 İlköğretim 5. Sınıf, Ders Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s. 161.

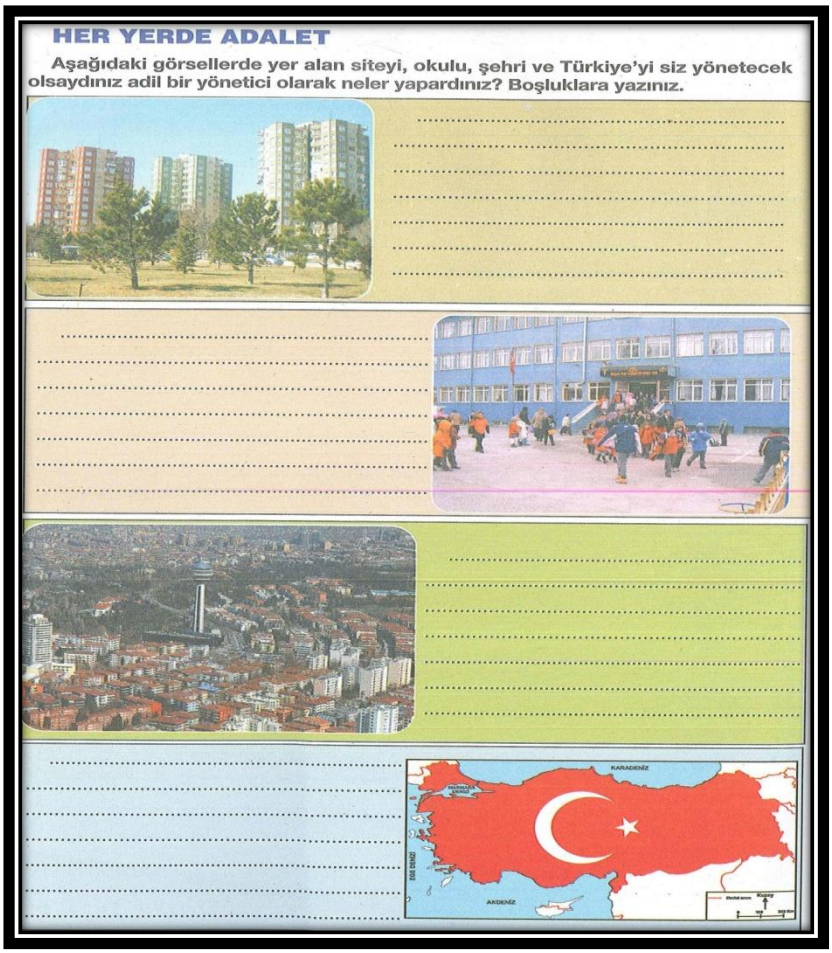
Görsel 4.31'de *"Bir Ülke, Bir Bayrak"* ünitesinin *"Ulusal egemenlik ve bağımsızlık sembollerine değer verir."* kazanımına yönelik olarak "Ay yıldızlı forma giyen A Milli

Futbol Takımımız, maç öncesinde İstiklal Marşı'nı okurken" fotoğrafı yer almaktadır. Bu fotoğrafın ardından *"İstiklal Marşı okuyarak maça başlayan Milli Takım oyuncularımız hangi duygu ve düşünceler içerisinde olabilirler? Niçin?"* sorusu sorularak Milli Takım oyuncularının İstiklal Marşı okunurken hissettikleri duygu ve düşünceleri anlamaları ve onlarla empati kurmaları sağlanmaya çalışılmıştır.

Görsel 4. 32 İlköğretim 5. Sınıf, Ders Kitabı, Koza Yayınları, s. 154-155.

Görsel 4.32'te *"Bir Ülke, Bir Bayrak"* ünitesinin *"Toplumsal yaşamı düzenleyen yasaların varlığını ve önemini fark eder."* kazanımına yönelik olarak toplumsal kuralların önemini tasvir eden bir resim yer almaktadır. Yüksek sesle müzik dinleyen bir bireyin uyumak isteyen komşusunu rahatsız etmesini ifade eden bu resmin ardından *"Resimdeki alt komşunun yerinde siz olsaydınız şikâyetinizi nereye yapardınız?"* şeklinde empatik bir soru sorulmakta ve bu sorunun öğrenciler tarafından tartışılması beklenmektedir.

Görsel 4. 33 İlköğretim 5.sınıf, Öğrenci Çalışma Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s. 104.

Görsel 4.33'de *"Bir Ülke, Bir Bayrak"* ünitesinin "Yaşadığı yerdeki merkeze bağlı yönetim birimleri ile bu birimlerin temel görevleri ilişkilendirir." kazanımına yönelik olarak bir site, bir okul, bir kent ve Türkiye haritası yer almaktadır. *"Bu görsellerde yer alan siteyi, okulu, şehri ve Türkiye'yi siz yönetecek olsaydınız adil bir yönetici olarak neler yapardınız?"* sorusu sorularak öğrencilerin kendilerini yönetici olarak görmeleri ve empati kurmaları sağlamıştır.

Sosyal Bilgiler 4. ve 5. sınıf kitaplarının geneline bakıldığında 4. Sınıf kitaplarındaki görsellerde yer alan empati etkinliklerinin 5. Sınıf kitaplarınkinden daha fazla olduğu görülmektedir. Çeşitlilik açısından bakıldığında "karikatür", "minyatür ve gravür" gibi görsellere de yer verilebilir.

4.4. İlköğretim Sosyal Bilgiler 4. ve 5. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitapları, Ders Kitapları ve Öğrenci Çalışma Kitaplarındaki Empati Becerisinin Kazandırılmasına ve Geliştirilmesine Yönelik Yöntem, Teknik ve Etkinliklere İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü amacı farklı yayınevlerinin ilköğretim Sosyal Bilgiler 4. ve 5. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve öğrenci çalışma kitaplarındaki empati becerisine ilişkin yöntem-teknik ve etkinliklerin dağılımını belirlemeye yöneliktir.

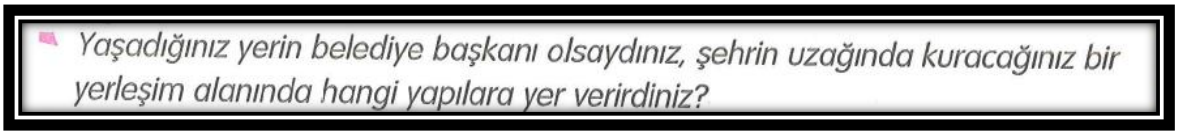
Tablo 4.7 İlköğretim Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitapları, Öğrenci Çalışma Kitapları ve Öğretmen Kılavuz Kitaplarında Yer Alan Yöntem-Teknik ve Etkinliklere İlişkin Frekans Dağılımı

EMPATİ ETKİNLİĞİNİN TÜRÜ	EVREN			OKYAY			MEB			
	ÖKK	DK	ÖÇK	ÖKK	DK	ÖÇK	ÖKK	DK	ÖÇK	Toplam
Siz Olsaydınız Ne Yapardınız?	1	15	1	5	9	5	8	10	2	56
Soru-Cevap	2	14	2	4	-	8	1	4	2	37
Mektup Yazma	1	-	2	-	-	2	-	-	2	7
Drama	1	1	-	2	-	-	1	-	1	6
Altı Şapkalı Düşünme	-	-	2	3	1	-	-	-	-	6
Hayal Etme	-	1	1	-	-	1	-	-	2	5
Tartışma	-	1	-	1	-	-	-	-	1	3
Konuşma Metni Yazma	-	2	1	-	-	-	-	-	-	3
Resmetme	1	-	1	-	-	-	-	-	-	2
Toplam	**6**	**34**	**10**	**15**	**10**	**16**	**10**	**14**	**10**	**125**
Toplam(ÖKK+DK+ÖÇK)		**50**			**41**			**34**		

Tablo 4.7'de Sosyal Bilgiler 4. Sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve çalışma kitaplarında empati becerisinin öğrenme-öğretme sürecinde kazandırılmasına ve geliştirilmesine yönelik hazırlanan yöntem, teknik ve etkinliklerin dağılımı görülmektedir. Kitapların geneline bakıldığında "siz olsaydınız ne yapardınız?" etkinliğinin 56, "soru-cevap" tekniğinin 37, "mektup yazma" etkinliğinin 7, "drama" ve "altı şapkalı düşünme tekniği"nden 6 tane yer aldığı görülmüştür. Yayınevleri bazında bakıldığında ise, Evren Yayınları ders kitabında yer alan empati becerisini kazandırmaya ve geliştirmeye yönelik etkinliklerin 15'inin *"siz olsaydınız ne yapardınız?"*, 14' ünün "*soru-cevap"* tekniğinden oluştuğu görülmektedir. Evren Yayınları öğretmen kılavuz kitabında, ders kitabında, Okyay Yayınları öğretmen kılavuz kitabında ve Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları öğrenci çalışma kitabında *"drama"* tekniğinin bir kez kullanıldığı tespit edilmiştir. Yine Evren Yayınları öğrenci çalışma kitabında 2 kez, Okyay Yayınları öğretmen kılavuz kitabında 3 kez, Okyay

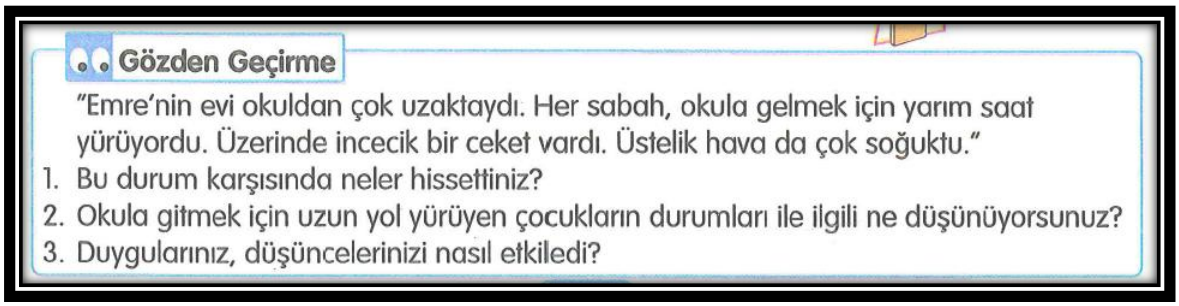
Yayınları ders kitabında 1 kez oranında *"altı şapkalı düşünme"* tekniğine yer verilmiştir.

Görsel 4.34, 4.35, 4.36, 4. 37, 4. 38, 4.39 ve 4.40'ta incelenen 4. sınıf Sosyal Bilgiler öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabında yer alan empati becerisine yönelik yöntem, teknik ve etkinliklerin örneklerine yer verilmiştir.

Yaşadığınız yerin belediye başkanı olsaydınız, şehrin uzağında kuracağınız bir yerleşim alanında hangi yapılara yer verirdiniz?

Görsel 4.34 İlköğretim 4. Sınıf, Ders Kitabı, Evren Yayınları, s.61.

Görsel 4.34'te "Yaşadığımız Yer" ünitesinin "Çevresinde gördüklerini şekil ve şemalarla anlatır." kazanımına yönelik olarak konu sonunda *"Yaşadığınız yerin belediye başkanı olsaydınız, şehrin uzağında kuracağınız bir yerleşim alanında hangi yapılara yer verirdiniz?"* sorusu sorulmuştur.

Gözden Geçirme

"Emre'nin evi okuldan çok uzaktaydı. Her sabah, okula gelmek için yarım saat yürüyordu. Üzerinde incecik bir ceket vardı. Üstelik hava da çok soğuktu."

1. Bu durum karşısında neler hissettiniz?
2. Okula gitmek için uzun yol yürüyen çocukların durumları ile ilgili ne düşünüyorsunuz?
3. Duygularınız, düşüncelerinizi nasıl etkiledi?

Görsel 4.35 İlköğretim 4. Sınıf, Ders Kitabı, Evren Yayınları, s. 17.

Görsel 4.35'te *"Kendimi Tanıyorum" ünitesinin "Duyguları ve düşünceleri arasındaki ilişkiyi fark eder."* kazanımına yönelik olarak konu sonunda kısa bir örnek olay verilmiştir. Bu örnek olayın ardından *"Bu durum karşısında neler hissettiniz?"* ve *"Duygularınız, düşüncelerinizi nasıl etkiledi?"* soruları sorularak öğrencilerin duygu ve düşünceleri öğrenilmeye çalışılmıştır.

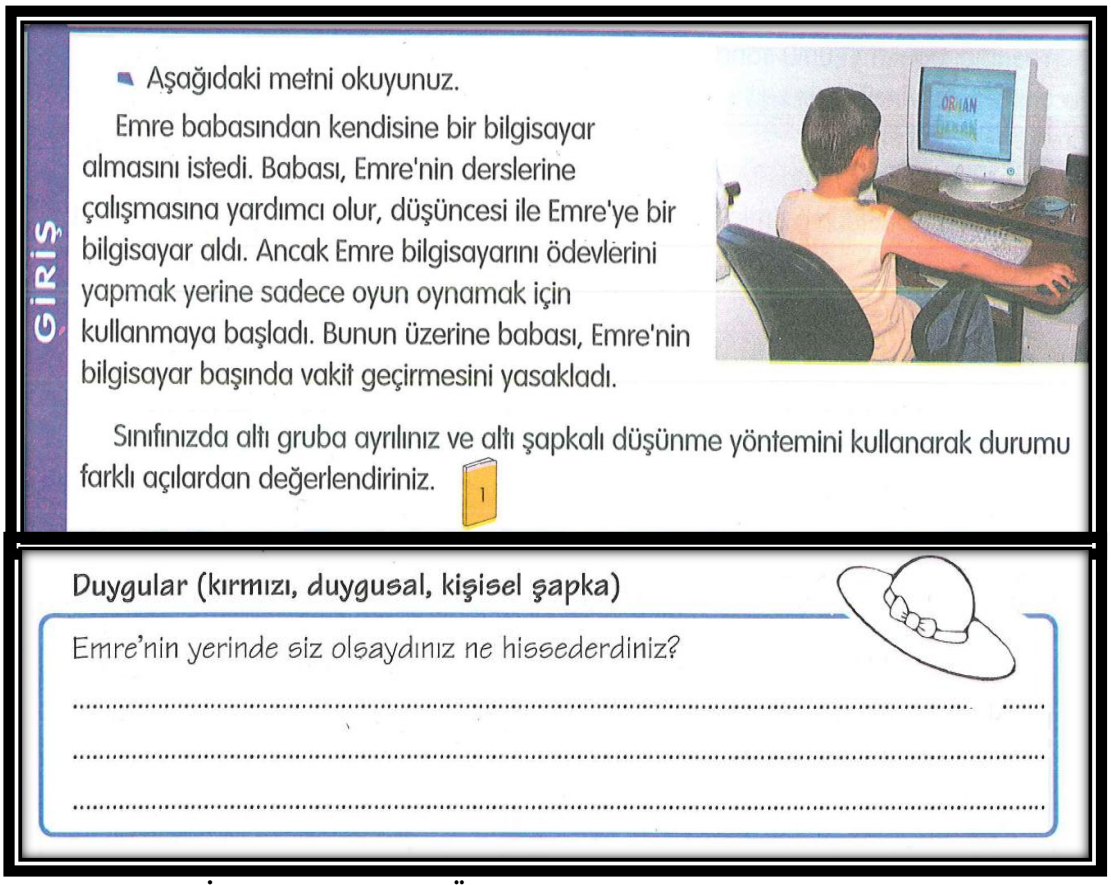
Görsel 4.36 İlköğretim, 4 sınıf, Öğrenci Çalışma Kitabı, Okyay Yayıncılık, s. 27.

Görsel 4.36'da *"Geçmişimi Öğreniyorum"* ünitesinin *"Milli Mücadelenin kazanılmasında ve cumhuriyetin ilanında Atatürk'ün rolünü fark eder."* Kazanımına yönelik olarak öğrencilerden Milli Mücadele kahramanlarından Kara Fatma'ya bir mektup yazmaları beklenmektedir. Böylece öğrencilerin, kadınların Milli Mücadele dönemindeki rolü hakkında sahip oldukları duygu ve düşünceleri açığa çıkmakta ve o döneme kendi pencerelerinden bakmaları sağlanmaktadır.

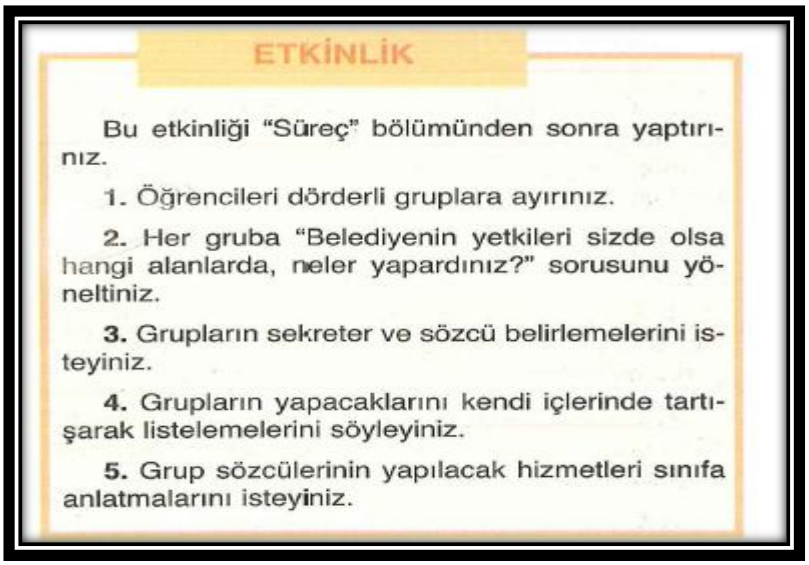
Görsel 4.37 İlköğretim 4. Sınıf, Öğretmen Kılavuz Kitabı, Okyay Yayıncılık, s. 61.

Görsel 4.37'de *"Geçmişimi Öğreniyorum"* ünitesinin *"Kültür öğelerinin geçmişten bugüne değişerek taşındığına ilişkin yakın çevresinden kanıtlar gösterir."* kazanımına yönelik olarak öğretmenin ders kitabında (s.35) yer alan "Türk Kahvesi" adlı metni okutması, öğretmen kılavuz kitabındaki drama etkinliğini uygulaması istenmiştir. Kahve denince akla ilk gelen kız isteme törenini sınıfta canlandırmaları istenmektedir. Öğretmen kılavuz kitabında öğretmeni yönlendirecek drama çalışmasının bütün aşamaları verilmiştir.

Görsel 4. 38 İlköğretim 4. Sınıf, Öğrenci Çalışma Kitabı, Evren Yayıncılık, s. 72

Görsel 4.38'de *"İyi ki Var"* ünitesinin *"Teknolojik ürünleri kendisine, başkalarına ve doğaya zarar vermeden kullanır."* kazanımına yönelik olarak ders kitabında (s.112) bir örnek olay verilmiş, bu örnek olay çerçevesinde öğrenci çalışma kitabında altı şapkalı düşünme tekniğinin uygulanması istenmiştir. Öğrenci çalışma kitabında yer alan sorular şapka renklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Kırmız şapka duygulara yönelik olup, bu şapkanın altında *"Emre'nin yerinde siz olsaydınız ne hissedersiniz?"* sorusu sorulmuştur.

ETKİNLİK

Bu etkinliği "Süreç" bölümünden sonra yaptırınız.

1. Öğrencileri dörderli gruplara ayırınız.

2. Her gruba "Belediyenin yetkileri sizde olsa hangi alanlarda, neler yapardınız?" sorusunu yöneltiniz.

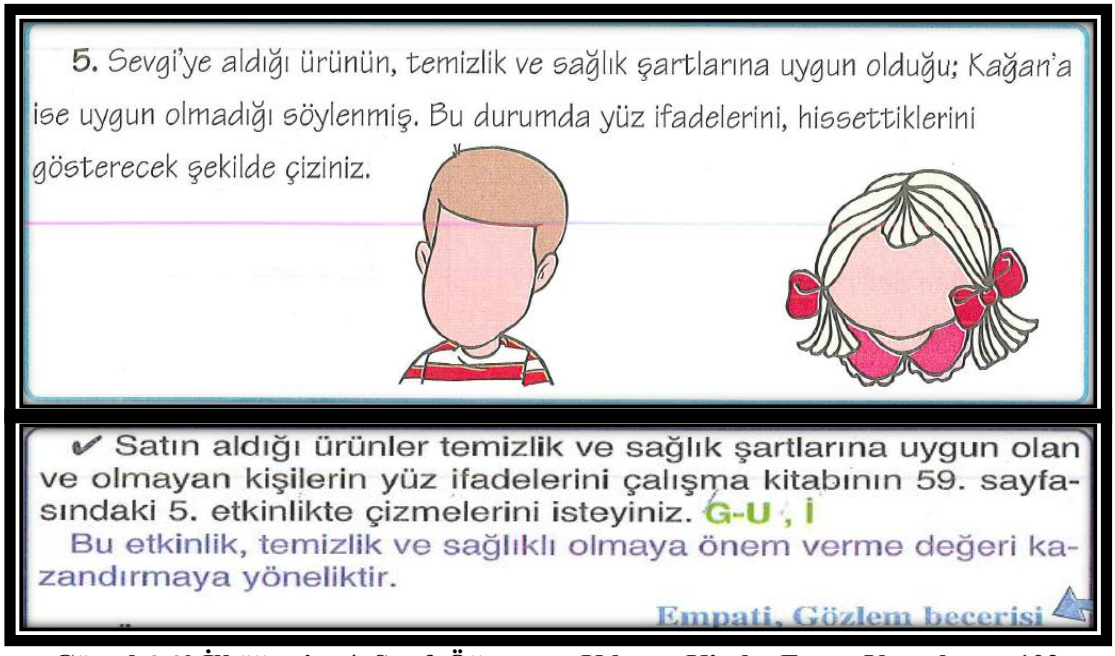
3. Grupların sekreter ve sözcü belirlemelerini isteyiniz.

4. Grupların yapacaklarını kendi içlerinde tartışarak listelemelerini söyleyiniz.

5. Grup sözcülerinin yapılacak hizmetleri sınıfa anlatmalarını isteyiniz.

Görsel 4.39 İlköğretim 4. Sınıf, Öğretmen Kılavuz Kitabı, Okyay Yayıncılık, s. 197.

Görsel 4.39'da "İnsanlar ve Yönetim" ünitesinin "Kamu yönetimlerinin yürütülmesinde yerel yönetimlerin rolünü açıklar." kazanımına yönelik olarak bir tartışma tekniğinden yararlanılmıştır. Öğretmenin öğrencileri dörderli gruba ayırması, her gruba *"Belediyenin yetkileri sizde olsa hangi alanlarda, neler yapardınız?"* sorusunu yöneltmesi, grupların sekreter ve sözcü belirlemelerini, grupların yapmak istediklerini tartışarak listelemelerini ve bunu sınıfa anlatmalarını istemeleri beklenmektedir.

5. Sevgi'ye aldığı ürünün, temizlik ve sağlık şartlarına uygun olduğu; Kağan'a ise uygun olmadığı söylenmiş. Bu durumda yüz ifadelerini, hissettiklerini gösterecek şekilde çiziniz.

✔ Satın aldığı ürünler temizlik ve sağlık şartlarına uygun olan ve olmayan kişilerin yüz ifadelerini çalışma kitabının 59. sayfasındaki 5. etkinlikte çizmelerini isteyiniz. G-U , İ

Bu etkinlik, temizlik ve sağlıklı olmaya önem verme değeri kazandırmaya yöneliktir.

Empati, Gözlem becerisi

Görsel 4.40 İlköğretim 4. Sınıf, Öğretmen Kılavuz Kitabı, Evren Yayınları, s.102.

Görsel 4.40'ta *"Üretimden Tüketime"* ünitesinin *"Bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanır."* kazanımına yönelik olarak temizlik ve sağlıklı olmaya önem verme değerine yönelik öğrenci çalışma kitabında (s.59) bir örnek olay verilmiştir. Bu olaylar karşısında ortaya çıkacak duygulara yönelik yüz ifadelerinin çizilmesi istenmektedir. Öğretmen kılavuz kitabında bu etkinliğin amacına yönelik yönergeler yer almaktadır. Görselde görüldüğü gibi Evren Yayınları öğretmen kılavuz kitabında kazandırılması gereken beceriler oklarla gösterilmiştir.

Görsel 4.41 İlköğretim 4. Sınıf, Evren Yayıncılık, Ders Kitabı, s.64.

Görsel 4.41'de *"Yaşadığımız Yer"* ünitesinin *"Çevresinde meydana gelen hava olaylarını gözlemleyerek, bulgularını resimli grafiklere aktarır."* kazanımına yönelik olarak öğrencilerin kendilerini bir televizyon sunucusu olarak hayal etmeleri durumunda, hava durumunu nasıl sunacaklarına dair bir konuşma metni yazmalarını ve sınıfta arkadaşlarıyla paylaşmaları istenmektedir.

Tablo 4.8 İlköğretim Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitapları, Öğrenci Çalışma Kitapları ve Öğretmen Kılavuz Kitaplarında Yer Alan Empati Becerisinin Kazandırılmasına ve Geliştirilmesine Yönelik Yöntem-Teknik ve Etkinliklere İlişkin Frekans Dağılımı

EMPATİ ETKİNLİĞİNİN TÜRÜ	EVREN			KOZA			MEB			
	ÖKK	DK	ÖÇK	ÖKK	DK	ÖÇK	ÖKK	DK	ÖÇK	Toplam
Siz Olsaydınız Ne Yapardınız?	6	8	2	-	8	-	7	1	4	36
Drama	-	1	-	9	3	-	-	-	-	13
Soru-Cevap	-	-	-	-	1	-	1	7	3	12
Hayal Etme	1	3	2	-	1	-	1	-	3	11
Tartışma	-	-	-	-	2	-	-	1	-	3
Örnek Olay	-	2	1	-	-	-	-	-	-	3
Zihin Haritası	-	1	2	-	-	-	-	-	-	3
Rol Oynama	-	-	-	2	-	-	-	-	-	2
Pandomim	1	-	-	1	-	-	-	-	-	2
Öykü Yazma	-	1	-	-	-	1	-	-	-	2
Resmetme	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
İstasyon	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Toplam	**8**	**16**	**7**	**12**	**15**	**3**	**10**	**9**	**10**	**90**
Toplam(ÖKK+DK+ÖÇK)		**31**			**30**			**29**		

Tablo 4.8'de Sosyal Bilgiler 5. Sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve çalışma kitaplarında empati becerisinin öğrenme-öğretme sürecinde kazandırılmasına ve geliştirilmesine yönelik hazırlanan yöntem, teknik ve etkinliklerin dağılımı görülmektedir. Kitapların geneline bakıldığında, yöntem, teknik ve etkinliklerin 36'sının "siz olsaydınız ne yapardınız?", 13'ünün "drama", 12'sinin "soru-cevap", 11'inin "hayal etme" ve 3'ünün tartışma olduğu görülmektedir. Empati becerisini kazandırmaya ve geliştirmeye yönelik yöntem teknik ve etkinliklerden *"siz olsaydınız ne yapardınız?"* tekniği Evren Yayınları ve Koza Yayınları ders kitabında 8 kez Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları ders kitabında ise 7 kez geçtiği görülmektedir. *"Örnek olay"* yöntemine Evren Yayınları ders kitabında 2 kez, *"pandomim"* etkinliğine ise Evren Yayınları ve Koza Yayınları öğretmen kılavuz kitabında 1 kez rastlanmıştır. Yine *"istasyon"* tekniğinin Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları öğretmen kılavuz kitabında 1 kez, "*zihin haritası"* nın ise Evren Yayınları ders kitabında 1, öğrenci çalışma kitabında 2 kez geçtiği gözlenmiştir.

Görsel 4.42, 4.43, 4.44, 4.45, 4.46, 4.47, 4.48, 4.49 ve 4.50'de incelenen 5. sınıf Sosyal Bilgiler öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabında yer alan empati becerisine yönelik yöntem, teknik ve etkinliklerin örneklerine yer verilmiştir.

Görsel 4.42 İlköğretim 5. Sınıf, Ders Kitabı, Evren Yayınları, s.98.

Görsel 4.42'de *"Gerçekleşen Düşler"* ünitesinin *"Buluşlarla teknolojik gelişmeleri ilişkilendirir."* kazanımına yönelik olarak ulaşımla ilgili çeşitli bilgiler verilip, buluşların ulaşıma olan etkisi gözler önüne serildikten sonra *"Siz olsaydınız ulaşımla ilgili hangi düzenlemeleri yapardınız?"* sorusu sorulmuştur.

Tek Çam Efsanesi

İlimizin merkeze bağlı Ovapınar Köyü dağlarında bulunan ormanlık alan insanların tahribi sonucu zamanla yok olur. Ancak bir tane çam ağacına kimse dokunmaz. Bir süre sonra bu ağacın kutsal olduğuna dair söylentiler yayılır. Bu nedenle insanlar ağacın etrafında mumlar yakar, dilekler tutar. Herkesin gözü gibi baktığı bu ağacı köylülerden biri kesmeye karar verir.

Ağaç kesmek için gelen adam baltasını salladığında ağaçtan kan gelir. Adam kararından vazgeçmez. Ağacı keserek evine götürür.

O günün akşamında bu bölgeye görülmemiş derecede bir yağmur yağar ve bütün köy sele kapılır. Sel köyden sadece bu adamın evini ve ailesini götürürken başka kimseye zarar vermez. Bugün ağacın bulunduğu yerde "Tekçam" denilen bir çeşme akmaktadır.

İnternet haberi (5) (Düzenlenmiştir.)

Etkinlik: Efsanede geçen olayları sınıfınızda doğaçlama olarak canlandırınız.

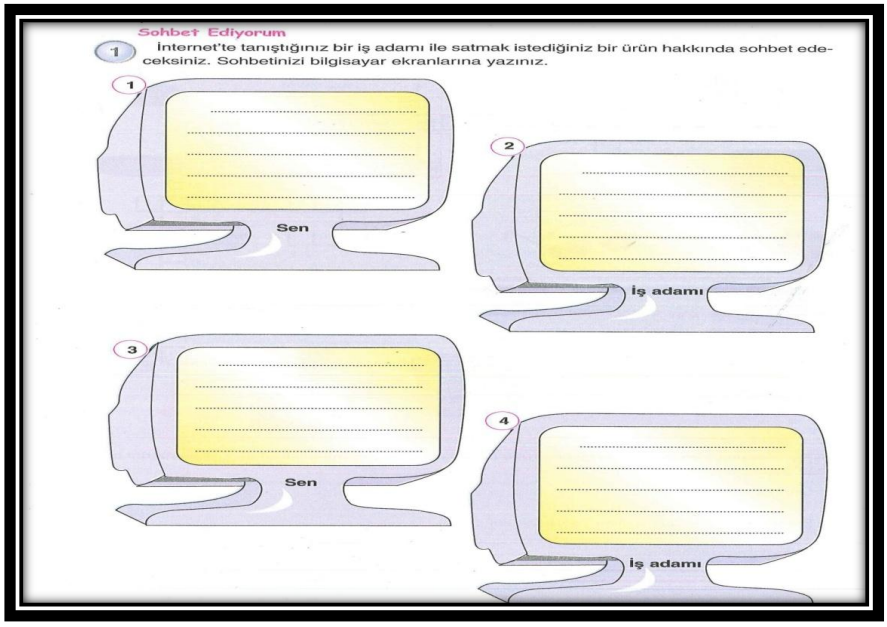
Görsel 4.43 İlköğretim 5. Sınıf, Ders Kitabı, Koza Yayınları, s. 79.

Görsel 4.43'te *"Bölgemizi Tanıyalım"* ünitesinin *"Kültürümüzün sözlü ve yazılı öğelerinden yola çıkarak, doğal afetlerin toplum hayatı üzerindeki etkilerini örneklendirir."* kazanımına yönelik olarak verilen *"Tek Çam Efsanesi"* adlı efsanede Ovapınar köyündeki ağaçların tahrip edilmesi sonucunda köyde meydana gelen sel felaketinden söz edilmektedir yer almaktadır. Öğrencilerden bu efsanede geçen olayları drama olarak oynamaları istenmektedir.

Görsel 4.44 İlköğretim 5. Sınıf, Ders Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s.53.

Görsel 4.44'te *"Adım Adım Türkiye"* ünitesinin *"Kanıt kullanarak Atatürk inkılâplarının öncesi ile sonrasındaki günlük yaşamı karşılaştırır."* kazanımına yönelik olarak bir gazete haberi manşeti verilmiş ve Aşağıda yer alan gazete haberi ile yandaki fotoğrafı incelemeleri ve "Atatürk'ün vefatı yurdumuzda nasıl karşılanmıştır?" sorusunu yanıtlamaları istenmiştir. Bu sayede Atatürk'ün vefatı sırasında milletin yaşadığı üzüntüyü hissetmeleri sağlanmıştır.

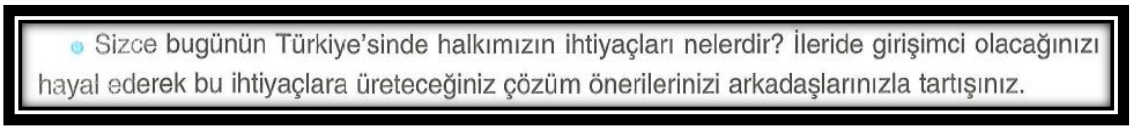
Görsel 4.45 İlköğretim 5. Sınıf, Öğrenci Çalışma Kitabı, Koza Yayınları, s. 110.

Görsel 4.45'te *"Hepimizin Dünyası"* ünitesinin *"Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde iletişim ve ulaşım teknolojisinin etkisini tartışır."* kazanıma yönelik olarak öğrencilerin internette tanıştıkları bir iş adamı ile satmak istedikleri bir ürün hakkında sohbet ettiklerini hayal etmeleri ve bu sohbeti bilgisayar ekranlarına yazmaları istenmiştir.

Görsel 4. 46 İlköğretim 5. Sınıf, Öğrenci Çalışma Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s. 102.

Görsel 4.46'da *"Bir Ülke, Bir Bayrak"* ünitesinin *"Merkezi yönetim birimlerini tanıyarak bu birimleri temel görevleriyle ilişkilendirir."* kazanımına yönelik olarak öğrencilerden sınıf arkadaşlarıyla birlikte bir hükümet kurmaları istenmektedir. Öğrencilerin bu aşamada kendilerini milletvekili, öğretmenlerini ise cumhurbaşkanı gibi hayal etmeleri istenmektedir. Hükümeti kurma aşamasında yaptıkları çalışmaları aşama aşama yazmaları beklenmektedir.

Görsel 4.47 İlköğretim 5. Sınıf, Ders Kitabı, Koza Yayınları, s. 105

Görsel 4.47'de *"Ürettiklerimiz"* ünitesinin *"Ekonomideki insan etkisini fark eder."* kazanımına yönelik olarak Girişimcilik konusunda bilgiler verildikten sonra *"Sizce bugünün Türkiye'sinde halkımızın ihtiyaçları nelerdir?"* sorusunun ardından ileride

girişimci olacaklarını hayal etmeleri ve bu ihtiyaçlara üretecekleri çözüm önerilerini arkadaşlarınızla tartışmaları istenmektedir.

1. Aşağıdaki metni okuyunuz. Kurallara uyulan ve uyulmayan durumları belirleyiniz. Belli kişi veya grupların yararına kurallara aykırı davranıp davranılamayacağını tartışınız.

Oya'nın evi okula uzaktı. Onu babası okula bırakıyordu. O gün babasının okula gitmeden önce, bankaya uğraması gerekiyordu. Bu durumda Oya okula geç kalabilirdi. Evden birlikte çıktılar. Trafik yoğun değildi. Üstelik trafik polisi de yoktu. Babası geç kalmamak için kırmızı ışıkta geçerek kısa sürede bankaya geldi. Bankada bekleyen kişilere çok acelesi olduğunu ve çocuğunun okula geç kalacağını söyleyerek sıranın önüne geçti. Bankadaki işlemler tamamlandıktan sonra okula zamanında geldiler. Böylece, Oya okula geç kalmamıştı.

Siz olsaydınız böyle bir durumda nasıl davranırdınız?

.....

.....

.....

.....

Görsel 4.48 İlköğretim 5. Sınıf, Öğrenci Çalışma Kitabı, Evren Yayıncılık, s. 84.

Görsel 4.48'de *"Bir Ülke, Bir Bayrak"* ünitesinin *"Toplumsal yaşamı düzenleyen yasaların varlığını ve önemini fark eder."* kazanımına yönelik olarak işi acele olan Oya'nın babasının kırmızı ışıkta geçmesi ve bu durumda trafik kuralını ihlal etmesi ilgili bir örnek olay yer almaktadır. Bu örnek olayın okunması istenmekte ve ardından öğrencilerin kendilerini olayın kahramanının yerine koyması beklenmektedir. Bu durumdaki tepkilerini öğrenmek amacıyla *" Siz olsaydınız böyle bir durumda nasıl davranırdınız?"* sorusu sorulmuştur.

GİRİŞ

Yandaki resim, yalnız yaşayan birine aittir.

Bu insanın, hayatında en çok karşılaşabileceği zorlukların neler olabileceği konusu ile ilgili zihin haritasını oluşturunuz.

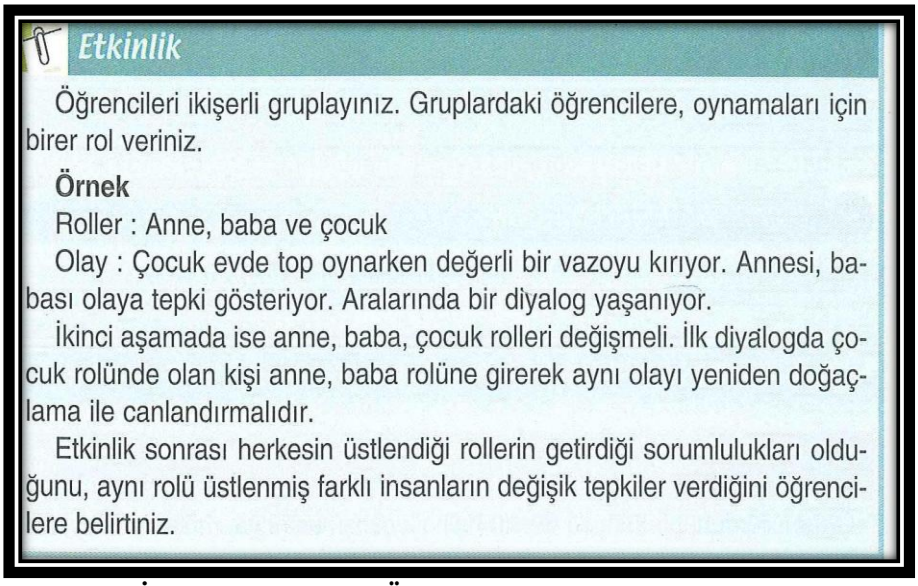
Yalnız adam

1

Görsel 4.49 İlköğretim 5. Sınıf, Ders Kitabı, Evren Yayıncılık, s. 114.

Görsel 4.49'da *"Toplum için Çalışanlar"* ünitesinin *"Toplumun temel ihtiyaçlarıyla bu ihtiyaçlara hizmet eden kurumları ilişkilendirir."* kazanımına yönelik olarak ayağı kırık,

yalnız yaşayan birine ait bir resim verilmiştir. Öğrencilerin kendilerini bu kişinin yerine koymaları ve bu kişinin hayatında karşılaşabileceği sorunlara ilişkin bir zihin haritası oluşturması beklenmektedir.

Etkinlik

Öğrencileri ikişerli gruplayınız. Gruplardaki öğrencilere, oynamaları için birer rol veriniz.

Örnek

Roller : Anne, baba ve çocuk

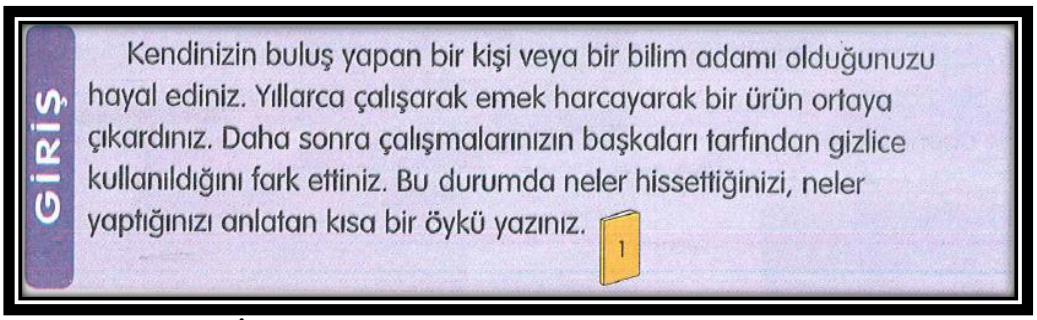
Olay : Çocuk evde top oynarken değerli bir vazoyu kırıyor. Annesi, babası olaya tepki gösteriyor. Aralarında bir diyalog yaşanıyor.

İkinci aşamada ise anne, baba, çocuk rolleri değişmeli. İlk diyalogda çocuk rolünde olan kişi anne, baba rolüne girerek aynı olayı yeniden doğaçlama ile canlandırmalıdır.

Etkinlik sonrası herkesin üstlendiği rollerin getirdiği sorumlulukları olduğunu, aynı rolü üstlenmiş farklı insanların değişik tepkiler verdiğini öğrencilere belirtiniz.

Görsel 4.50 İlköğretim 5. Sınıf, Öğretmen Kılavuz Kitabı, Koza Yayınları, s. 19.

Görsel 4.50'de *"Haklarımı Öğreniyorum"* ünitesinin *"Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde ve ulaşım teknolojisinin etkisini tartışır."* kazanımına yönelik olarak öğretmenin bir örnek olaydan yola çıkarak, rol oynama tekniğinden yararlanması, verilen rolleri ikinci aşamada değiştirmesi ve olayın yeniden canlandırılmasını istemesi beklenmektedir.

GİRİŞ

Kendinizin buluş yapan bir kişi veya bir bilim adamı olduğunuzu hayal ediniz. Yıllarca çalışarak emek harcayarak bir ürün ortaya çıkardınız. Daha sonra çalışmalarınızın başkaları tarfından gizlice kullanıldığını fark ettiniz. Bu durumda neler hissettiğinizi, neler yaptığınızı anlatan kısa bir öykü yazınız.

Görsel 4.51 İlköğretim 5. Sınıf, Ders Kitabı, Evren Yayıncılık, s. 106.

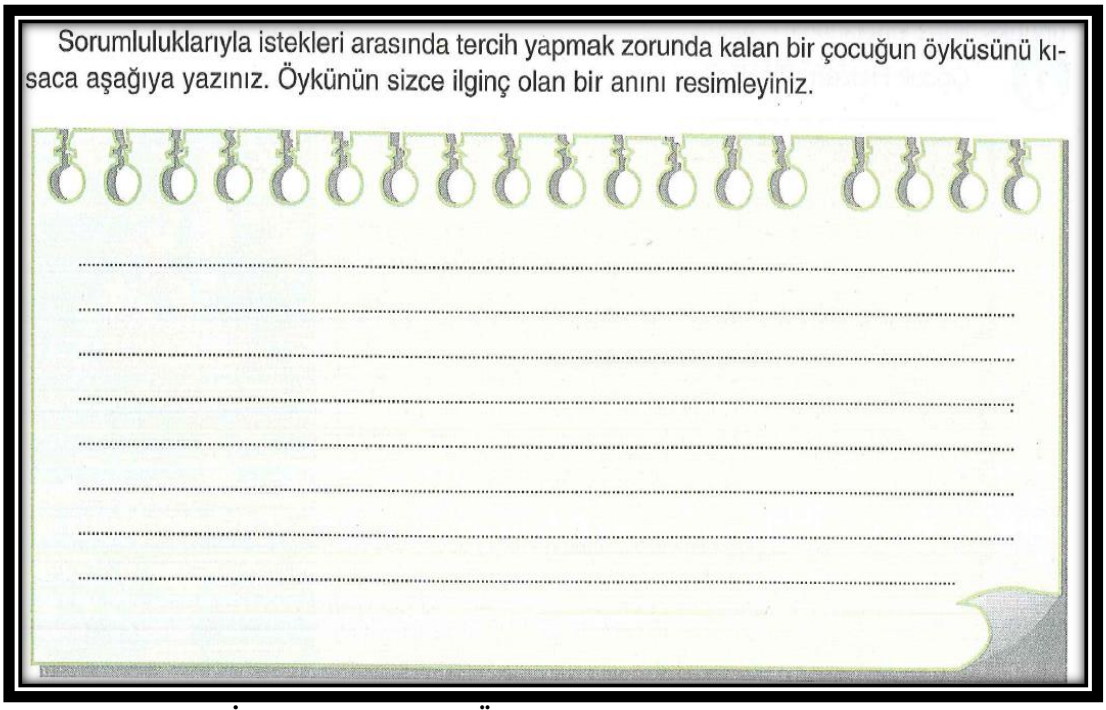
Görsel 4.51'de *"Gerçekleşen Düşler"* ünitesinin *"Yaptığı çalışmalarda yararlandığı kaynakları gösterir."* kazanımına yönelik olarak öğrencilerin kendilerini buluş yapan bir kişi ya da bilim adamı olarak hayal etmeleri ve ürettikleri ürünlerin bir başkası

tarafından gizlice kullanıldığını fark etmeleri durumunda neler hissettiklerine dair kısa bir öykü yazmaları istenmektedir.

✔ İstekli olan öğrencilerinizden kendilerini bir meslek sahibi gibi düşünmelerini ve sırayla adını söylemeden bu mesleği pandomimle anlatmaya çalışmalarını isteyiniz. B-K

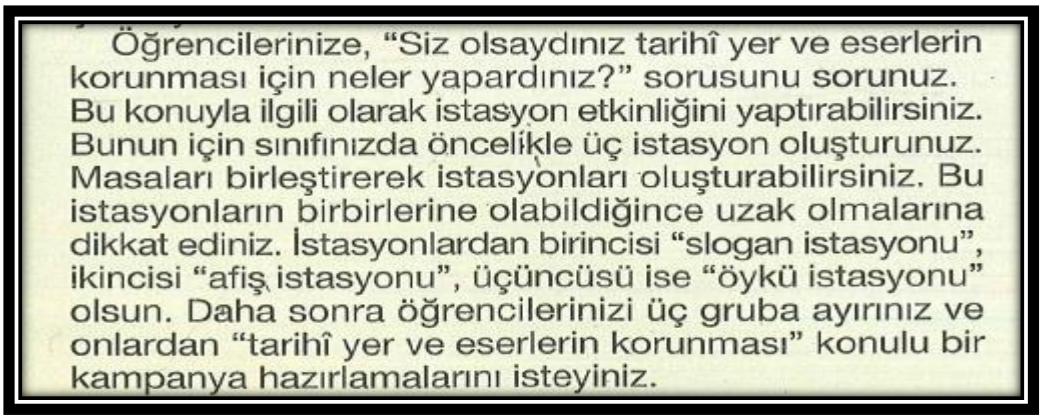
Görsel 4.52 İlköğretim 5. Sınıf, Öğretmen Kılavuz Kitabı, Evren Yayıncılık, s. 98.

Görsel 4.52'de *"Ürettiklerimiz"* ünitesinin *"Yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetlere ilişkin meslekleri belirler."* kazanımına yönelik olarak öğretmenlerin öğrencilerden kendilerine bir meslek seçip bu rolü almaları ve sırayla adını söylemeden pandomim yoluyla anlatmaya çalışmalarını istemesi beklenmektedir.

Sorumluluklarıyla istekleri arasında tercih yapmak zorunda kalan bir çocuğun öyküsünü kısaca aşağıya yazınız. Öykünün sizce ilginç olan bir anını resimleyiniz.

Görsel 4.53 İlköğretim 5. Sınıf, Öğrenci Çalışma Kitabı, Koza Yayınları, s. 23.

Görsel 4.53'de *"Haklarımı Öğreniyorum"* ünitesinin *"Katıldığı gruplarda aldığı roller ile rollerin gerektirdiği hak ve sorumlulukları ilişkilendirir."* kazanımına yönelik olarak öğrencilerin, sorumlulukları ile istekleri arasında tercih yapmak zorunda kalan bir çocuk hakkında öykü yazmaları ve bu öykünün kendilerine en ilginç gelen yanını resmetmeleri istenmiştir.

Öğrencilerinize, "Siz olsaydınız tarihî yer ve eserlerin korunması için neler yapardınız?" sorusunu sorunuz. Bu konuyla ilgili olarak istasyon etkinliğini yaptırabilirsiniz. Bunun için sınıfınızda öncelikle üç istasyon oluşturunuz. Masaları birleştirerek istasyonları oluşturabilirsiniz. Bu istasyonların birbirlerine olabildiğince uzak olmalarına dikkat ediniz. İstasyonlardan birincisi "slogan istasyonu", ikincisi "afiş istasyonu", üçüncüsü ise "öykü istasyonu" olsun. Daha sonra öğrencilerinizi üç gruba ayırınız ve onlardan "tarihî yer ve eserlerin korunması" konulu bir kampanya hazırlamalarını isteyiniz.

Görsel 4.54 İlköğretim 5. sınıf, Öğretmen Kılavuz Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları s. 245.

Görsel 4.54'de *"Hepimizin Dünyası"* ünitesinin *"Ortak mirasın tanınmasında turizmin yerini fark eder."* kazanımına yönelik olarak öğretmenin *"Siz olsaydınız tarihi yer ve eserlerin korunması için neler yapardınız?"* sorusunu sorması ve bu konuyla ilgili olarak istasyon tekniğini uygulaması önerilmektedir. Ayrıca kitapta masaların birleştirilmesi, istasyonların birbirine uzak olması gibi, istasyon tekniğini uygulama aşamalarına dair öneriler de verilmiştir.

İncelenen Sosyal Bilgiler kitaplarında 4. sınıf kitaplarında empati becerisine yönelik yöntem, teknik ve etkinliklerin 5. sınıflara nazaran daha fazla olduğu görülmüştür. Fakat 5. sınıf kitaplarında yöntem, teknik ve etkinliklerin çeşidi biraz daha fazladır. Yoğunluklu olarak "siz olsaydınız ne yapardınız?" sorusu kullanılmıştır.

4.5. İlköğretim Sosyal Bilgiler 4. ve 5. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitapları, Ders Kitapları ve Öğrenci Çalışma Kitaplarındaki Empati Becerisini Değerlendirme Araçlarına İlişkin Bulgular

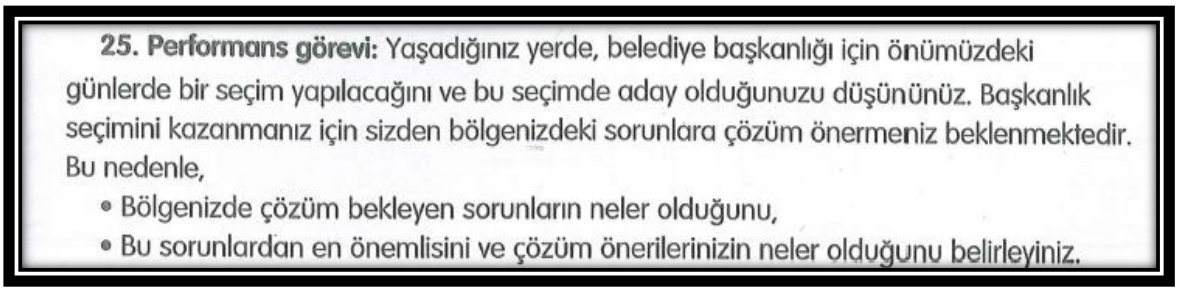
Araştırmanın beşinci amacı farklı yayınevlerinin ilköğretim Sosyal Bilgiler 4. ve 5. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve öğrenci çalışma kitaplarında empati becerisini değerlendirme araçlarının dağılımını belirlemeye yöneliktir.

Tablo 4.8 İlköğretim Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitapları, Ders Kitapları ve Öğrenci Çalışma Kitaplarındaki Empati Becerisinin Değerlendirilmesinde Kullanılan Ölçme Araçlarına İlişkin Frekans Dağılımı

EMPATİ ETKİNLİĞİNİN TÜRÜ	EVREN			OKYAY			MEB			
	ÖKK	DK	ÖÇK	ÖKK	DK	ÖÇK	ÖKK	DK	ÖÇK	Toplam
Çoktan Seçmeli Sorular	-	-	-	-	-	-	-	8	-	8
Açık Uçlu Sorular	-	5	-	-	-	-	-	1	-	6
Kısa Cevaplı Sorular	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Toplam	-	**5**	-	-	-	-	-	**9**	**1**	15
Toplam(ÖKK+DK+ÖÇK)		**5**			-			**10**		

Tablo 4.8'de Sosyal Bilgiler 4. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve çalışma kitaplarında empati becerisinin değerlendirilmesine ilişkin dağılım görülmektedir. Kitapların geneline bakıldığında ölçme değerlendirme araçlarından 8'inin "çoktan seçmeli soru", 6'sının "açık uçlu soru" ve 1'inin "kısa cevaplı soru"dan oluştuğu görülmektedir. Evren Yayınları ders kitabındaki değerlendirme etkinliklerinin tamamı "*açık uçlu sorular"*dan, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları ders kitabındaki değerlendirme etkinliklerinin 9'u *"çoktan seçmeli sorular"*dan, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları öğrenci çalışma kitabındaki empati değerlendirme etkinliklerinin tamamı *"kısa cevaplı sorular"*dan oluşmakta ve Okyay Yayınları öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabında hiçbir empati değerlendirme etkinliğinin yer almadığı gözlenmektedir.

Görsel 4.54, 4.55, 4.56 ve 4.57'de incelenen 4. sınıf Sosyal Bilgiler öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabında yer alan empati becerisine yönelik ölçme araçlarının örneklerine yer verilmiştir.

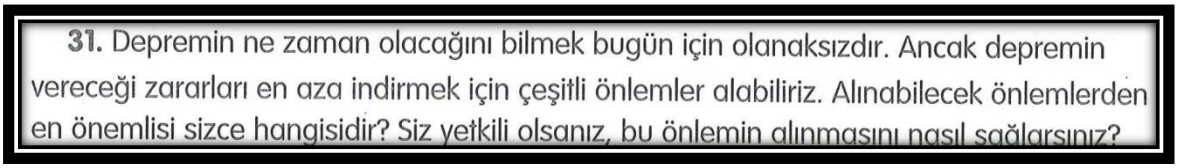
25. Performans görevi: Yaşadığınız yerde, belediye başkanlığı için önümüzdeki günlerde bir seçim yapılacağını ve bu seçimde aday olduğunuzu düşününüz. Başkanlık seçimini kazanmanız için sizden bölgenizdeki sorunlara çözüm önermeniz beklenmektedir. Bu nedenle,

- Bölgenizde çözüm bekleyen sorunların neler olduğunu,
- Bu sorunlardan en önemlisini ve çözüm önerilerinizin neler olduğunu belirleyiniz.

Görsel 4.55 İlköğretim 4. sınıf, Ders Kitabı Evren Yayınları, s. 159.

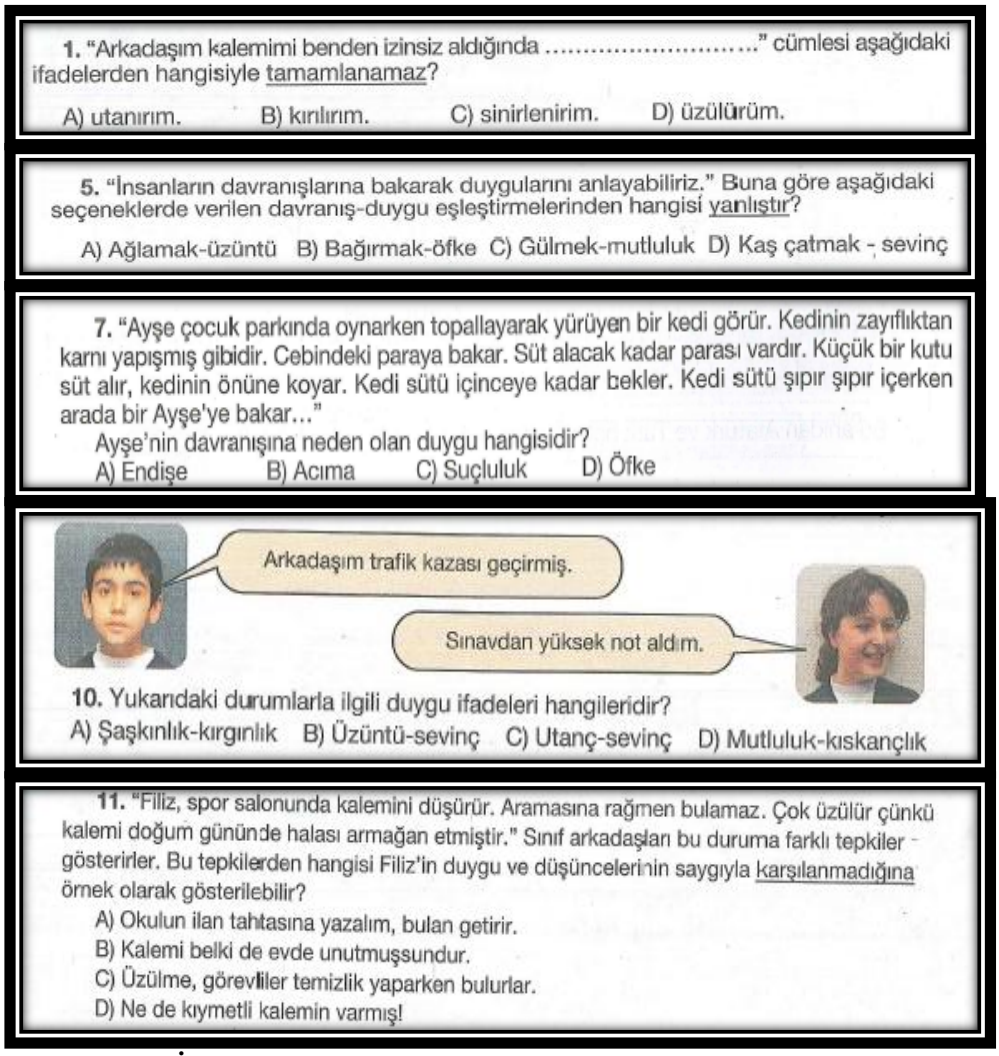
Görsel 4.55'te *"Bölgemizi Tanıyalım"* ünitesine ait empati becerisini ölçme-değerlendirme amacıyla bir performans görevi verilmiştir. Bu görevde öğrencilerin kendilerini belediye başkanlığına aday olduklarını düşünmeleri istenmiştir. Bu seçimi kazanmaları için bölgelerindeki sorunlara çözüm önermeleri istenmektedir. Bu nedenle,

bu sorunları tespit etmeleri ve bu sorunlardan en önemlisi için çözüm üretmeleri beklenmektedir.

31. Depremin ne zaman olacağını bilmek bugün için olanaksızdır. Ancak depremin vereceği zararları en aza indirmek için çeşitli önlemler alabiliriz. Alınabilecek önlemlerden en önemlisi sizce hangisidir? Siz yetkili olsanız, bu önlemin alınmasını nasıl sağlarsınız?

Görsel 4. 56 İlköğretim 4. Sınıf, Ders Kitabı, Evren Yayıncılık, s.74

Görsel 4.56'da *"Yaşadığımız Yer"* ünitesinin değerlendirmesine yönelik olarak öğrencilerin kendilerini depremin vereceği zararları en aza indirmesini sağlama açısından yetkili bir kişi yerine koymaları ve bu durumda ne gibi önlemler alabileceklerine dair bir açık uçlu soru yer almaktadır.

1. "Arkadaşım kalemimi benden izinsiz aldığında ....." cümlesi aşağıdaki ifadelerden hangisiyle tamamlanamaz?

A) utanırım. B) kırılırım. C) sinirlenirim. D) üzülürüm.

5. "İnsanların davranışlarına bakarak duygularını anlayabiliriz." Buna göre aşağıdaki seçeneklerde verilen davranış-duygu eşleştirmelerinden hangisi yanlıştır?

A) Ağlamak-üzüntü B) Bağırmak-öfke C) Gülmek-mutluluk D) Kaş çatmak - sevinç

7. "Ayşe çocuk parkında oynarken topallayarak yürüyen bir kedi görür. Kedinin zayıflıktan karnı yapışmış gibidir. Cebindeki paraya bakar. Süt alacak kadar parası vardır. Küçük bir kutu süt alır, kedinin önüne koyar. Kedi sütü içinceye kadar bekler. Kedi sütü şıpır şıpır içerken arada bir Ayşe'ye bakar..."

Ayşe'nin davranışına neden olan duygu hangisidir?

A) Endişe B) Acıma C) Suçluluk D) Öfke

10. Yukarıdaki durumlarla ilgili duygu ifadeleri hangileridir?

A) Şaşkınlık-kırgınlık B) Üzüntü-sevinç C) Utanç-sevinç D) Mutluluk-kıskançlık

11. "Filiz, spor salonunda kalemini düşürür. Aramasına rağmen bulamaz. Çok üzülür çünkü kalemi doğum gününde halası armağan etmiştir." Sınıf arkadaşları bu duruma farklı tepkiler gösterirler. Bu tepkilerden hangisi Filiz'in duygu ve düşüncelerinin saygıyla karşılanmadığına örnek olarak gösterilebilir?

A) Okulun ilan tahtasına yazalım, bulan getirir.
B) Kalemi belki de evde unutmuşsundur.
C) Üzülme, görevliler temizlik yaparken bulurlar.
D) Ne de kıymetli kalemin varmış!

Görsel 4.57 İlköğretim 4. Sınıf, Ders Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s.30-31.

Görsel 4.57'de *"Kendimi Tanıyorum"* ünitesinde duygu ve düşüncelerini ayırt etmesi beklendiği için buna uygun sorulara yer verilmiştir. İlk soruda, bir durum karşısında verilecek duygusal tepki kısa cevaplı soru olarak sorulmuştur. İkinci soruda, kısa bir bilgi verilmiş buna göre seçeneklerde verilen duygu-davranış eşleştirmelerinden hangisinin doğru olduğunu soran bir çoktan seçmeli soru yer almaktadır. Üçüncü soruda, bir örnek olay verilmiş soruyu cevaplayan öğrencilerin kendilerini Ayşe'nin yerine koyarak bu durumda ne hissedeceklerini soran bir çoktan seçmeli soru verilmiştir. Dördüncü soruda, konuşma balonları ile verilen durumlarda meydana gelen duyguları ifade etmeleri istenmiştir. Son soruda ise bir örnek olay verilmiş, böyle bir olayla karşılaşılması durumunda verilen tepkiye örnek olarak gösterilecek tepki yine bir çoktan seçmeli soruyla değerlendirilmiştir.

DUYGU TORBASI

Aşağıdaki durumlarda hangi duyguları yaşayacağınızı belirleyerek eksik cümleleri yandaki duygu torbasından aldığınız duygu ifadeleriyle tamamlayınız. Örnekteki gibi noktalı yerlere bu duyguyla ilgili düşüncenizi anlatan bir cümle yazınız.

sevinçli, kızgın, mutlu, sıkıntılı, suçlu, rahat, sinirli, üzgün, heyecanlı, yalnız, kırgın, neşeli

- Çok zor bir sınavdan yüksek bir not aldığımda kendimi..... hissederim. Çok çalışmakla iyi yapmışım diye düşünürüm.
- Kardeşim gece birden rahatsızlandığında kendimi..... hissederim.
- Anneme ev işlerinde yardım edemediğim zaman kendimi ..... hissederim.
- Evde bomboş oturduğum zaman kendimi ..... hissederim.

Görsel 4. 58 İlköğretim 4. Sınıf, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Çalışma Kitabı, s. 16.

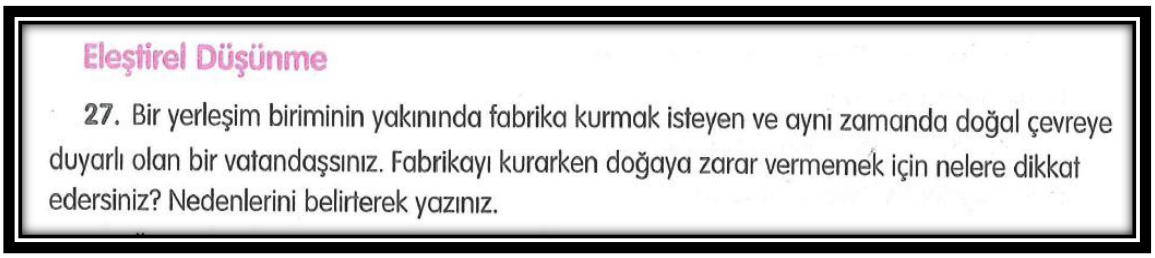
Görsel 4.58'de *"Kendimi Tanıyorum"* ünitesi içerisinde verilen duyguları belirten kelimeler duygu torbasında yer almaktadır. Verilen durumlarda boş bırakılan yerlere hangi duyguların geleceği sorulmaktadır. Ayrıca bu duyguyla bağlantılı olarak düşüncelerini belirtecek cümleleri yazmaları istenmektedir.

Tablo 4.10 İlköğretim Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitapları, Ders Kitapları ve Öğrenci Çalışma Kitaplarındaki Empati Becerisini Değerlendirmede Kullanılan Ölçme Araçlarına İlişkin Frekans Dağılımı

EMPATİ ETKİNLİĞİNİN TÜRÜ	EVREN			KOZA			MEB			
	ÖKK	DK	ÖÇK	ÖKK	DK	ÖÇK	ÖKK	DK	ÖÇK	Toplam
Açık Uçlu Sorular	-	2	-	-	-	-	-	1	-	3
Toplam	-	**2**	-	-	-	-	-	**1**	-	3
Toplam(ÖKK+DK+ÖÇK)		**2**			-			**1**		

Tablo 4.10'da Sosyal Bilgiler 5. Sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve çalışma kitaplarında empati becerisinin değerlendirilmesine ilişkin dağılım görülmektedir. Kitapların geneli incelediğinde sadece 3 yerde empati becerisini değerlendirmede kullanılan ölçme aracının kullanıldığı görülmüştür. Evren Yayınları ders kitabındaki empati değerlendirme etkinliklerinden 2 tanesinin ve Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları ders kitabında bulunan etkinliklerin tamamı *"açık uçlu sorular"* dan oluşmaktadır. Koza Yayınları öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabında empati becerisini değerlendirmeye yönelik etkinliklere rastlanmamıştır.

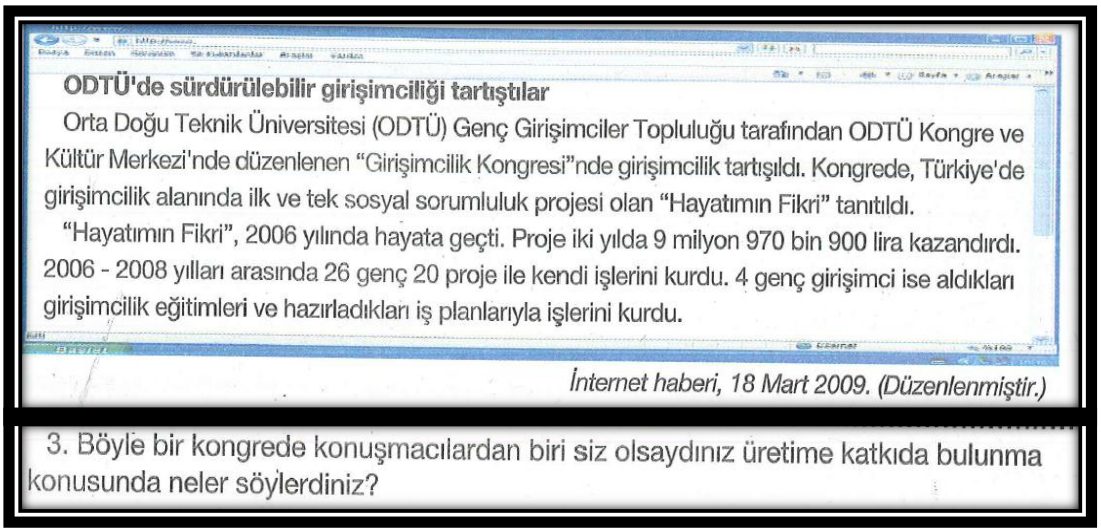
Görsel 4.58 ve 4.59'da incelenen 5. sınıf Sosyal Bilgiler öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabında yer alan empati becerisine yönelik ölçme araçlarının örneklerine yer verilmiştir.

Eleştirel Düşünme

27. Bir yerleşim biriminin yakınında fabrika kurmak isteyen ve aynı zamanda doğal çevreye duyarlı olan bir vatandaşsınız. Fabrikayı kurarken doğaya zarar vermemek için nelere dikkat edersiniz? Nedenlerini belirterek yazınız.

Görsel 4. 59 İlköğretim 5. Sınıf, Ders Kitabı, Evren Yayıncılık, s. 70.

Görsel 4.59'da *"Yaşadığımız Yer"* ünitesinin değerlendirilmesine yönelik olarak kitabın eleştirel düşünme sorusu olarak verdiği açık uçlu soru verilmiştir. Bu soruda öğrencilerin kendilerini bir yerleşim biriminin yakınında fabrika kurmak isteyen ve aynı zamanda çevreye duyarlı olan bir vatandaş olarak hayal etmeleri istenmektedir. Kendilerini böyle bir vatandaşın yerine koyduklarında doğaya zarar vermemek için nelere dikkat etmeleri gerektiğini nedenleri ile beraber yazmaları beklenmektedir.

ODTÜ'de sürdürülebilir girişimciliği tartıştılar

Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Genç Girişimciler Topluluğu tarafından ODTÜ Kongre ve Kültür Merkezi'nde düzenlenen "Girişimcilik Kongresi"nde girişimcilik tartışıldı. Kongrede, Türkiye'de girişimcilik alanında ilk ve tek sosyal sorumluluk projesi olan "Hayatımın Fikri" tanıtıldı.

"Hayatımın Fikri", 2006 yılında hayata geçti. Proje iki yılda 9 milyon 970 bin 900 lira kazandırdı. 2006 - 2008 yılları arasında 26 genç 20 proje ile kendi işlerini kurdu. 4 genç girişimci ise aldıkları girişimcilik eğitimleri ve hazırladıkları iş planlarıyla işlerini kurdu.

İnternet haberi, 18 Mart 2009. (Düzenlenmiştir.)

3. Böyle bir kongrede konuşmacılardan biri siz olsaydınız üretime katkıda bulunma konusunda neler söylerdiniz?

Görsel 4.60 İlköğretim 5. Sınıf, Ders Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları s. 103.

Görsel 4.60'da *"Ürettiklerimiz"* ünitesinde verilen "Girişimcilik Kongresi" ne yönelik bir internet haberi yer almaktadır. Bu haberin ardından *"Böyle bir kongrede konuşmacılardan biri siz olsaydınız üretime katkıda bulunma konusunda neler söylerdiniz?"* açık uçlu sorusu sorularak öğrencilerin empati becerisini kazanıp kazanmadığı değerlendirilmeye çalışılmıştır.

İncelenen Sosyal Bilgiler kitaplarında yer alan empati becerisinin değerlendirilmesine ilişkin ölçme araçları yetersiz olup, özellikle 5. sınıf kitaplarında neredeyse yok denecek kadar azdır.

4.6. Öğretmenlerin Sosyal Empati Becerisi Hakkındaki Bilgilerine İlişkin Bulgular

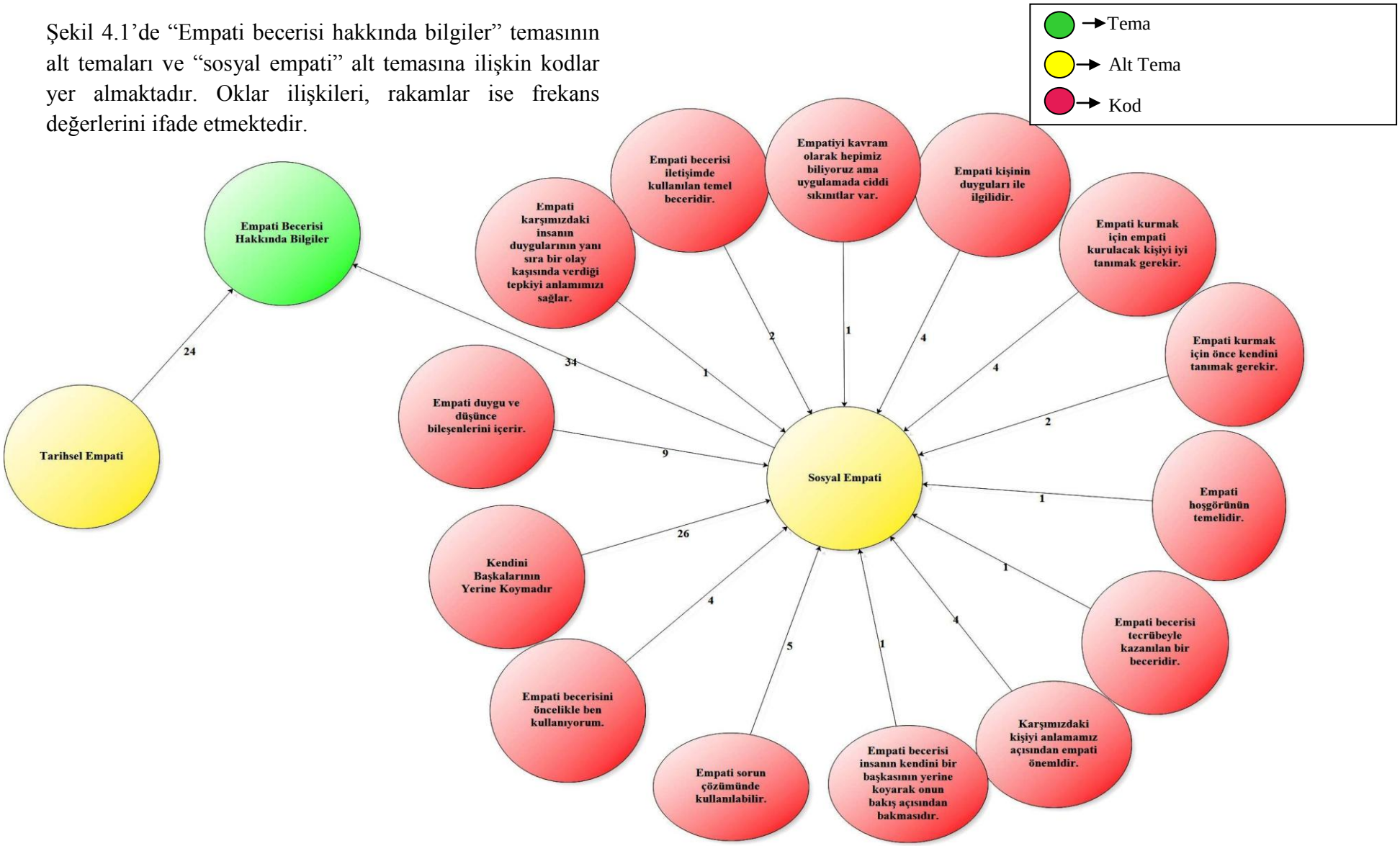
Araştırmanın altıncı amacı öğretmenlerin sosyal empati hakkındaki bilgilerini belirlemeye yöneliktir.

Tablo 4.11 Sosyal Empati Alt Kategorisine İlişkin Frekans Dağılımı

SOSYAL EMPATİ	f
Kendini başkalarının yerine koymadır.	26
Empati duygu ve düşünce bileşenlerini içerir.	9
Empati sorun çözümünde kullanılabilir.	5
Empati kurmak için empati kurulacak kişiyi iyi tanımak gerekir.	4
Empati kişinin duyguları ile ilgilidir.	4
Empati becerisini öncelikle ben kullanıyorum.	4
Karşımızdaki kişiyi anlamamız açısından empati önemlidir.	4
Empati kurmak için önce kendini tanımak gerekir.	2
Empati becerisi iletişimde kullanılan temel beceridir.	2
Empati becerisi tecrübeyle kazanılan bir beceridir.	1
Empati karşımızdaki insanın duygularının yanı sıra bir olay karşısında verdiği tepkiyi anlamımızı sağlar.	1
Empatiyi kavram olarak hepimiz biliyoruz ama uygulamada ciddi problemler var.	1
Empati becerisi insanın kendini bir başkasının yerine koyarak onun bakış açısından bakmasıdır.	1
Empati hoşgörünün temelidir.	1

Tablo 4.11'de ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin "Empati Becerisi Hakkında Bilgiler" temasının "Sosyal Empati" alt kategorisinin altında sıralanan kodlar yer almaktadır. Öğretmenlerin 29'u empati becerisi kavramına *"Kendini başkalarının yerine koymaktır."* yanıtını verirken, Katılımcı-21 bunu *"Empati herhangi bir durum karşısında kişinin kendisini diğer kişinin yerine koyabilmesidir."* şeklinde dile getirirken, Katılımcı-13 ise "*Empati kendini karşıdakinin yerine koymak..."* olarak ifade etmiştir. 9 öğretmen empati becerisine *"Empati duygu ve düşünce bileşenlerini içerir."* cevabını vermiş, bunu Katılımcı-11 *"Empati dendiği zaman aklımıza öncelikle duygu ve düşünce dedik ya, öncelikle kişinin duygu dünyasına inmek lazım inmek gerekiyor,*

Şekil 4.1'de "Empati becerisi hakkında bilgiler" temasının alt temaları ve "sosyal empati" alt temasına ilişkin kodlar yer almaktadır. Oklar ilişkileri, rakamlar ise frekans değerlerini ifade etmektedir.

Şekil 4.1 Sosyal Empati Becerisine İlişkin Model

*öncelikle yapılması gereken bu."*şeklinde, Katılımcı-28 ise *"Empati demek kendini başkasının yerine koyarak onun gibi düşünmek. Neler hissettiğini bilmek diye biliyorum ben."* ifadesiyle belirtmiştir. 5 öğretmen "*Empati sorun çözümünde kullanılabilir."* şeklinde cevap vermiş, Katılımcı-15 bunu *"Günümüzde yaşadığımız çevrede, hem okul içinde hem aile içinde ve sosyal hayatta yani hayattın her alanında empati becerisi gelişmiş insanların sorunları daha iyi çözdüğünü düşünüyoruz."* şeklinde dile getirmiştir.

4.7 Öğretmenlerin Tarihsel Empati Becerisi Hakkındaki Bilgilerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın yedinci amacı ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin tarihsel empati hakkındaki bilgilerini belirlemeye yöneliktir.

Tablo 4.12 Tarihsel Empati Alt Kategorisine İlişkin Frekans Dağılımı

TARİHSEL EMPATİ	f
Bu konuda herhangi bir bilgiye sahip değilim.	12
Tarihsel olayları anlamamızı, o dönemin şartlarını düşünmemizi ve değerlendirmemizi sağlayan bir süreçtir.	6
Siz onun yerinde olsaydınız o günün koşularında neler yapardınız şeklinde örneklendirilebilir.	3
Tarihsel olayları canlandırmalarını sağlıyorum.	3
Tarihsel empatiyi derslerimizde kullanıyoruz.	2
Tarihsel bir metni okurken orda olduğunu düşünmektir.	1
Tarihsel empatiyi öğrencilerin kendilerini yakın çevresindeki yaşlı kimselerin (büyükanne, büyükbaba) yerine koymasını sağlayarak gerçekleştiriyorum.	1
Tarihsel empati zor ve karmaşık bir süreçtir.	1
Tarihsel konularda empati ve sempatiyi birlikte kullanıyorum.	1
Tarihsel empatiyi çocuklara ilk önce aileleri kazandırıyor.	1

Tablo 4.8'de ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin "Empati Becerisi Hakkında Bilgiler" temasına ait alt tema ve kodlar yer almaktadır. Öğretmenlere tarihsel empati kavramı alt temasına ilişkin herhangi bir fikre sahip olup olmadıkları sorulduğunda 12'si *"Bu konuda herhangi bir bilgiye sahip değilim."* yanıtını vermiş, bunu Katılımcı-22 *"Bu konu hakkında bir bilgim yok."* ve Katılımcı-29 *"Duymadım böyle bir kavram"* şeklinde ifade etmiştir. 6 öğretmen bu kavramı *"Tarihsel olayları anlamamızı, o dönemin şartlarını düşünmemizi ve değerlendirmemizi sağlayan bir süreçtir."* olarak yanıtlamıştır.

Katılımcı-20

"Tarihi olayları algılayabilmek açısından öncelikle günümüz şartlarıyla

> *değil de o günün şartlarıyla olayları değerlendirebilmek o günün koşullarında insanların yaşam biçimlerini değer yargılarını algılayabilmek ve o gün yaşanan olaylar karşısında verdikleri tepkilerin sebeplerini daha iyi anlayabilmek için böyle karmaşık bir süreç olarak değerlendirebiliriz."*

olarak yorumlamıştır. Katılımcı-35 ise

> *"Öğrencinin sosyalliğe susayan bir birey ve Sosyal Bilgiler dersinde de kişinin her şeyi anlayabilmesi için özellikle tarihsel süreçlerde yapılan yanlışlıkları artıları eksileri değerlendirirken o zamanda kendisini hissetmeli ve oradaki şahsın yerine kendini koyup analiz etmek zorundadır."*

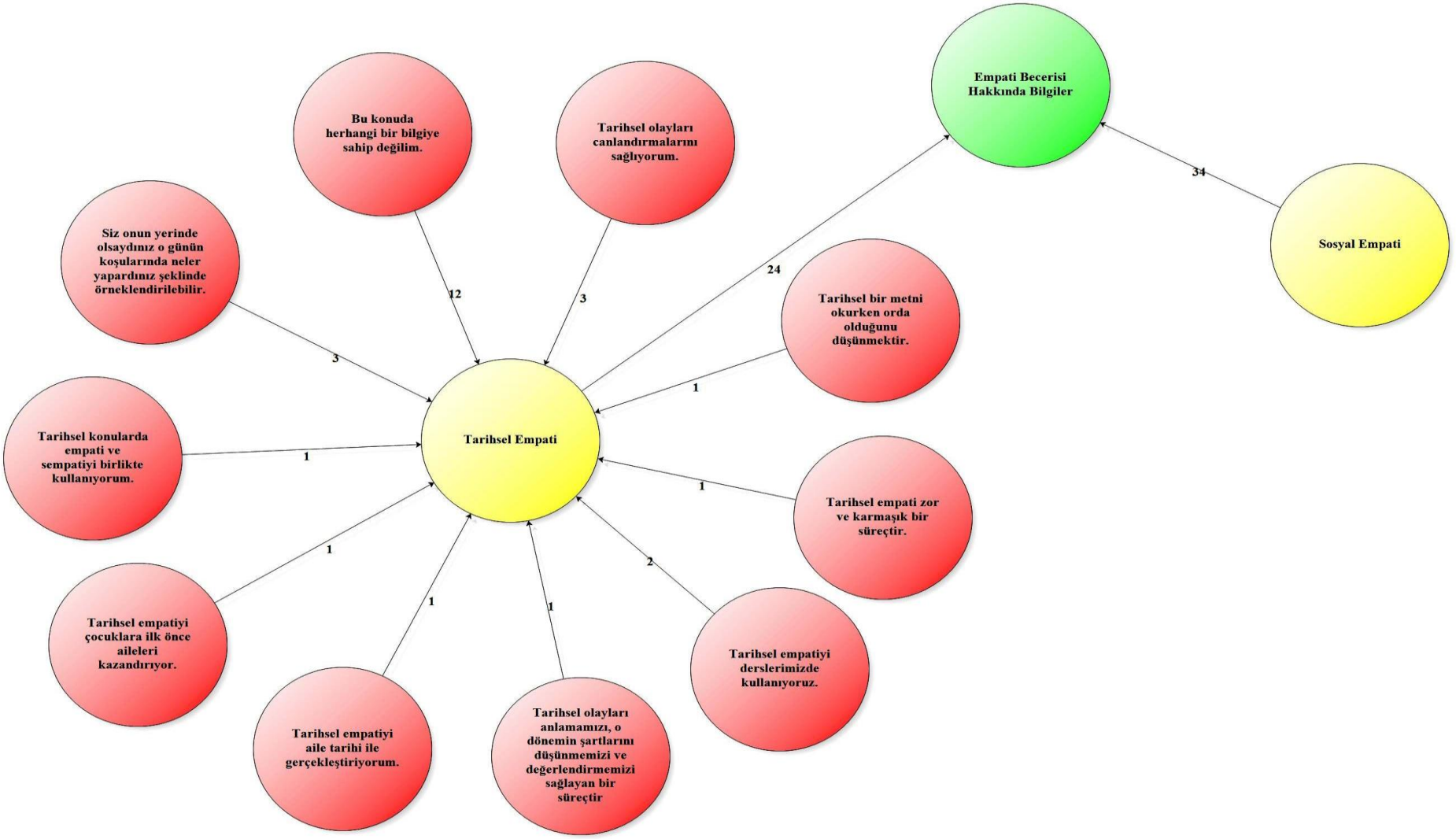
olarak belirtmiştir. Yine 3 öğretmen "*Siz onun yerinde olsaydınız o günün koşularında neler yapardınız? şeklinde örneklendirilebilir"* yanıtını vermiştir.

Katılımcı-15 bunu

> *"Örneğin tarihsel bir şahsiyetin bugünün koşullarında yadırganabilecek bir davranışını öğrenci yakaladığı zaman, o günün koşullarını düşünün siz onun yerinde olsaydınız o günün koşullarında nasıl hareket ederdiniz diye örnekle sözlerden çıkarak bunu düşündürmeye çalışıyoruz."*

şeklinde yorumlamıştır.

Şekil 4.2'de "Empati becerisi hakkında bilgiler" temasının alt temaları ve "Tarihsel empati" alt temasına ilişkin kodlar yer almaktadır. Oklar ilişkileri, rakamlar ise frekans değerlerini ifade etmektedir.

Şekil 4.2 Tarihsel Empati Becerisine İlişkin Model

4.8. Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler Dersinde Empati Becerisinin Kazandırılmasına Yönelik Görüşlerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü amacı ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde empati becerisinin kazandırılması ile ilgili görüşlerini belirlemeye yöneliktir.

Tablo 4.13 Sosyal Bilgiler Dersinde Empati Becerisinin Kazandırılmasına İlişkin Öğretmen Görüşleri Alt Kategorisine Ait Frekans Dağılımı

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE EMPATİ	f
Sosyal Bilgiler dersinde empati becerisini kazandırmak önemlidir.	14
Sosyal Bilgiler dersi empati becerisini kazandırmak için çok uygun bir derstir.	8
Sosyal Bilgiler dersine ait üniteler çocuğun empati becerisi kazanması açısından uygundur.	5
İnsan ilişkileri açısından sosyal bilgilerde empati becerisini vermek gerekir.	4
Sosyal Bilgiler dersinde empatinin öneminin farkında değilim.	2
Empati becerisini kazandırmada sosyal bilgilerden önce Hayat Bilgisi dersiyle başlarız.	2
Sosyal Bilgiler dersinde empatiyi 3. sınıftan itibaren öğrencilere veriyorum.	1
Sosyal bilgiler multidisipliner bir alan olduğundan tarihsel empati kurması için öğrencilerin o döneme gitmesini sağlayacak koşullar oluşturulmalıdır.	1
Sosyal Bilgiler dersinde empati becerisini kazandırıyoruz ama bunun devamlılığı ve sürekliği konusunda sıkıntılar var.	1
Sosyal Bilgiler dersinde empati becerisi hakkında bilgim yok.	1
Sosyal Bilgiler dersinde özellikle tarihsel konularda empati kullanılmalıdır.	1
Sosyal Bilgiler dersinde empati becerisini öğrencileri güdüleme, dikkatlerini çekme amacıyla kullanıyorum.	1

Tablo 4.12'de ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin "Sosyal Bilgiler Dersinde Empati Becerisine İlişkin Görüşler" temasına ait alt tema ve kodlar yer almaktadır. Öğretmenlere Sosyal Bilgiler dersinde empati becerisinin kullanılmasına ilişkin görüşleri sorulduğunda, 14 öğretmenin *"Sosyal Bilgiler dersinde empati becerisini kazandırmak önemlidir."* yanıtını verdiği görülmüş, bunu Katılımcı-19, *"Mutlaka gerekli… Konularla ilgili geçen kahramanların yerine öğrencileri koyarak onları süreç içersinde değerlendirerek mutlaka geliştirmeli ve kullanılmasında büyük bir fayda olduğunu düşünüyorum ben."* şeklinde belirtmiştir.

Katılımcı-3, "*Empati becerisinin kazanılması sosyal bilgiler dersinde ve yaşamda çok önemli."* olarak belirtmiş, Katılımcı-35

> *"Öğrencinin sosyalliğe susayan bir birey ve sosyal bilgiler dersinde de kişinin her şeyi anlayabilmesi için özellikle tarihsel süreçlerde yapılan yanlışlıkları artıları eksileri değerlendirirken o zamanda kendisini hissetmeli ve oradaki şahsın yerine kendini koyup analiz etmek zorunda."*

şeklinde ifade etmişlerdir.

Şekil 4.3'te "Sosyal Bilgiler " temasına ilişkin kodlar yer almaktadır. Oklar ilişkileri, rakamlar ise frekans değerlerini ifade etmektedir.

Şekil 4.3 Sosyal Bilgiler Dersinde Empati Modeli

Öğretmenlerden 8'i "Sosyal bilgiler dersi empati becerisini kazandırmak için çok uygun bir derstir." şeklinde cevap vermişler, bunu Katılımcı-11,

> *"Sosyal bilgiler zaten bütün insanları ilgilendiren bir alan yani sosyal bilgiler demek insan demek yani sosyal bilgiler demek insan demek insanları ilgilendiren her şey sosyal bilgilerin içerisine giriyor, ki empati gibi önemli bir kavram içerisine giriyor zaten bu dersin içerisinde yer alması da gayet normal ve doğal çok önemli."*

şeklinde belirtmiştir. Katılımcı-33 ise,

> *"Sosyal bilgiler dersi dediğiniz gibi çocukların sosyal gelişimini yani davranış biçimlerini yönlendiren konular daha çok bilgiden çok tarihi konular tarihi bilgisi diyelim yok sosyal bilgiler adı üstünde sosyal yaşantıyla ilgili konular içerdiği için empatinin kullanılması ister istemez oluyor."*

olarak dile getirmiştir.

4.9. Öğretmenlerin Empati Becerisinin Kazandırılmaya ve Geliştirmeye Yönelik Kullandıkları Yöntem, Teknik ve Etkinliklere İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü sorusu ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin empati becerisini kazandırmaya ve geliştirmeye yönelik olarak kullandıkları yöntem-teknik ve etkinlikleri belirlemeye yöneliktir.

Tablo 4.14 Empati Becerisini Geliştirmeye Yönelik Yöntem-Teknik ve Etkinliklere İlişkin Alt Kategoriye Ait Frekans Dağılımı

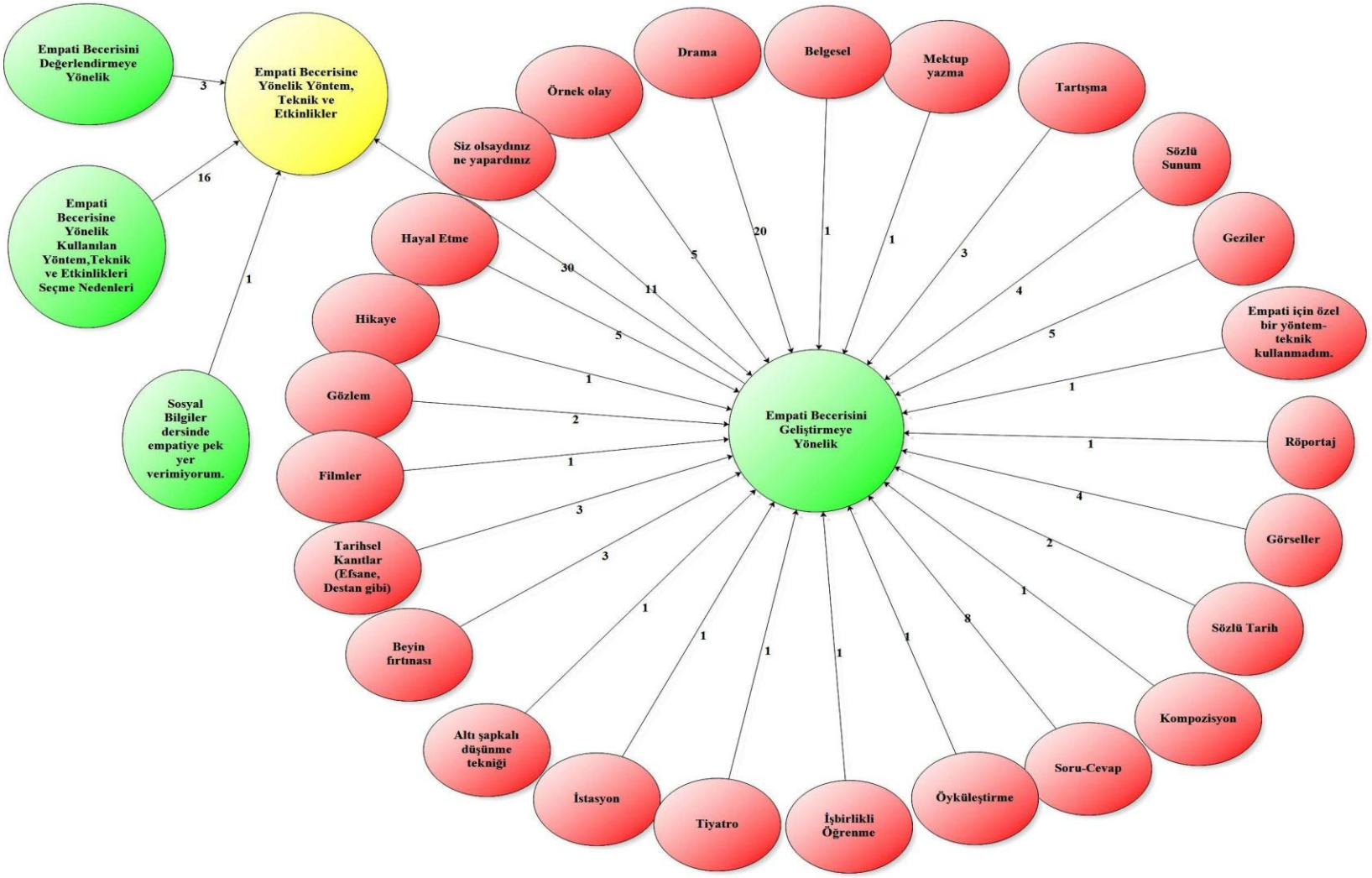
EMPATİ BECERİSİNİ GELİŞTİRMEYE YÖNELİK	f
Drama	20
Siz olsaydınız ne yapardınız?	11
Soru-Cevap	8
Örnek olay	5
Hayal Etme	5
Geziler	5
Görseller	4
Sözlü Sunum	4
Tartışma	3
Beyin fırtınası	3
Tarihsel Kanıtlar (Efsane, Destan gibi)	3
Gözlem	2
Sözlü Tarih	2
Empati için özel bir yöntem-teknik kullanmadım.	1
Altı şapkalı düşünme tekniği	1
İşbirlikli Öğrenme	1
Filmler	1
Belgesel	1
Öyküleştirme	1
Hikâye	1
Kompozisyon	1
Röportaj	1
Tiyatro	1
Mektup yazma	1
İstasyon	1

Tablo 4.6.4'te ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin "Empati Becerisini Geliştirmeye Yönelik Yöntem-Teknik ve Etkinlikler" temasına ait alt tema ve kodlar yer almaktadır. Öğretmenlerin 20'si empati becerisinin kazandırılmasında ve geliştirilmesinde *"Drama"* tekniğini kullandıklarını söylemişler, bunu Katılımcı-18, *"Özellikle sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin geçmişe dayalı konularda bazen drama olarak yaptırıyorum."*, Katılımcı-2, *"....drama çalışmaları oluyor."* ve Katılımcı-24 *"Çoğunlukla drama ve doğaçlama olarak yapıyorum."* şeklinde belirtmişlerdir. Öğretmenlerin 11' i empati becerisini kazandırmada ve geliştirmede *"Siz olsaydınız ne yapardınız?"* tipinde sorular sorduklarını dile getirmişler, bunu Katılımcı-12 *"Siz onların yerinde olsaydınız nasıl düşünürdünüz? Sizce yaptıkları doğru mudur?"* ve Katılımcı-21

> *"Öğrencilere biz sosyal bilgiler dersinde bazı ünitelerde yeri geldikçe "bu öğrencinin yerinde olsaydınız ya da bu çocuğun yerinde olsaydınız ne yapardınız" şeklinde tabi ki soruyoruz tartışıyoruz konuşuyoruz. Çünkü kitabımızda genellikle bir kız öğrenci ya da erkek öğrenci konuşturuyor bazı konu ve ünitelerde. Yeri geldiğinde sen "Mert'in yerinde olsaydın ne yapardın?" sorularını soruyoruz."*

şeklinde ifade etmiştir. Öğretmenlerin 8'i "soru-cevap" tekniğinden yararlandıklarını belirtirlerken bunu, Katılımcı-26 *"Soru-cevap olarak yapıyoruz, sosyal bilgiler dersinde, özetle cumhuriyet tarihi ile ilgili konularda çok kullanıyorum."* ve Katılımcı-*28 "Soru-cevap yöntemindeki gibi sen olsaydın nasıl hissederdin? Sen bu durumla karşı karşıya kalsaydın? gibi sorularla, bu şekildeki yöntem tekniklerle."* olarak dile getirmişlerdir.

Şekil 4.4'te "Empati Becerisine Yönelik Yöntem, Teknik ve Etkinlikler" temasının Empati Becerisini Geliştirmeye Yönelik" alt temasına ilişkin kodlar yer almaktadır. Oklar ilişkileri, rakamlar ise frekans değerlerini ifade etmektedir.

Şekil 4.4 Empati Becerisini Geliştirmeye Yönelik Etkinlikler Modeli

4.10. Öğretmenlerin Empati Becerisinin Değerlendirmeye Yönelik Kullandıkları Yöntem, Teknik ve Etkinliklere İlişkin Bulgular

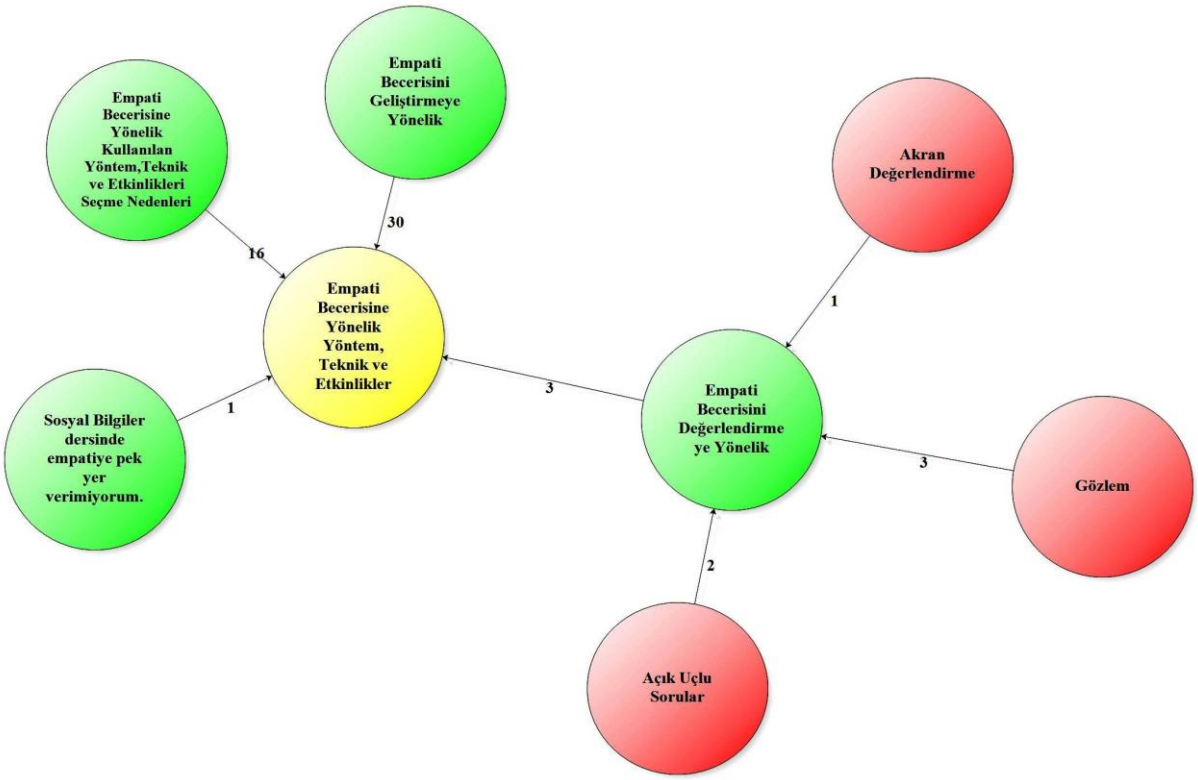
Araştırmanın beşinci amacı ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin empati becerisini değerlendirmelerine yönelik yöntem-teknik ve etkinlikleri belirlemeye yöneliktir.

Tablo 4.15 Empati Becerisini Değerlendirmeye Yönelik Yöntem- Teknik ve Etkinliklere İlişkin Alt Kategoriye Ait Frekans Dağılımı

EMPATİ BECERİSİNİ DEĞERLENDİRMEYE YÖNELİK	f
Gözlem	3
Açık uçlu sorular	2
Akran Değerlendirme	1

Tablo 4.13'te ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin "Empati Becerisini Değerlendirmeye Yönelik Yöntem-Teknik ve Etkinlikler" temasına ait alt tema ve kodlar yer almaktadır. Öğretmenlerin empati değerlendirme yöntem- teknik ve etkinliklerine çok az yer verdikleri görülmüş, 3 öğretmen *"Gözlem"* yöntemini kullandıklarını belirtmiş bunu, Katılımcı-21, *"Bunun içerisine empati de giriyor sorun burada sorunu çözmekle öğretmenleriyim evet ben onların ama aslında kendilerinin çözmeleri gereken bir durum. Burada da kazanıp kazanmadıklarını biraz ölçebiliriz aslında. Dışarıda olmasa da okul içi tartışmalarında ölçebiliriz."* şeklinde dile getirirken, 2 öğretmen *"Açık uçlu sorular"* la empati becerisini değerlendirdiklerini söylemiş ve Katılımcı-*35 "Ölçme-değerlendirmede soru cevap ya da örneklendirme tekniklerini kullanıyoruz."* şeklinde ifade etmiştir.

Şekil 4.5'te "Empati Becerisine Yönelik Yöntem, Teknik ve Etkinlikler" temasının Empati Becerisini Değerlendirmeye Yönelik" alt temasına ilişkin kodlar yer almaktadır. Oklar ilişkileri, rakamlar ise frekans değerlerini ifade etmektedir.

Şekil 4.5 Empati Becerisini Değerlendirmeye Yönelik Etkinlikler Modeli

4.11. Öğretmenlerin Empati Becerisini Kazandırma, Geliştirme ve Değerlendirmeye Yönelik Kullandıkları Yöntem, Teknik Ve Etkinlikleri Seçme Nedenlerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın altıncı amacı ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin empati becerisini kazandırma, geliştirme ve değerlendirmeye yönelik kullandıkları yöntem, teknik ve etkinlikleri seçme nedenlerini belirlemeye yöneliktir.

Tablo 4.16 Öğretmenlerin Empati Becerisini Geliştirme ve Değerlendirmeye Yönelik Kullanılan Yöntem-Teknik ve Etkinlikleri Seçme Nedenlerine İlişkin Frekans Dağılımı

EMPATİ BECERİSİNE YÖNELİK KULLANILAN YÖNTEM-TEKNİK VE ETKİNLİKLERİ SEÇME NEDENLERİ	f
Gerçek yaşamdan alınan örnekleri görmeleri empati becerisini kazanmaları açısından daha etkilidir.	4
Drama tekniği empati becerisini kazandırma açısından elverişlidir.	4
Hayal etme yöntemiyle kişinin kendisi olayın bizzat içinde oluyor.	2
Çocuğun geçmiş dönemlere gitmesi, o koşulları değerlendirebilmesi açısından önemlidir.	2
Çocuğun problemleri çözmesi açısından empati etkinlikleri önemlidir.	2
Çocuklar henüz soyut düşünemedikleri için hayal etme yönteminin faydalı olduğunu düşünüyorum.	2
Öğrencilere kendinizi geçmiş dönemlerde yaşamış insanların yerine koyun dediğimde onların o dönemi, o insanları sorgulamalarını sağlıyorum.	2
Empati becerisini kazandırmak için kullandığım yöntem, teknik ve etkinlikler öğrencilerin iletişim problemlerini çözmek açısından önemlidir.	1
Sosyal bilgiler günlük hayatla iç içe olan bir ders olduğu için bu yöntemleri kullanıyorum.	1
Örnek olaylar öğrencilerde daha çok iz bırakıyor.	1
Görseller öğrencilerin geçmiş dönemleri anlaması açısından önemli olduğu için kullanıyorum.	1
Geziler olmadan öğrencilerin geçmiş dönemlere gitmesi, empati kurması mümkün değildir.	1
Empati becerisi en iyi uygulamalı bir şekilde kazandırılabilir.	1
Hayal etme yöntemi keyifli olduğu için kullanıyorum.	1
Örnek olay yöntemi sorun çözme aşamasında işe yarıyor.	1
Sosyal Bilgiler dersinde empatiye pek yer vermiyorum.	**1**

Tablo 4.13'te ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin "Empati Becerisini Geliştirme ve Değerlendirmeye Yönelik Kullanılan Yöntem-Teknik ve Etkinlikleri Seçme Nedenleri" temasına ait alt tema ve kodlar yer almaktadır. Öğretmenlerin 4'ü empati becerisini kazandırma, geliştirme ve değerlendirmeye yönelik kullandıkları yöntem, teknik ve etkinlikleri kullanma nedenlerine *"Gerçek yaşamdan alınan örnekleri görmeleri empati becerisini kazanmaları açısından daha etkilidir."* şeklinde yanıt verirken, Katılımcı-25

> *"Yine bu çocuğun kendi yaşantısından yola çıkarak bide sizin yaşantınızdan yola çıkarak öyküleştirme önce öyle başlar iş. Mutlaka hem yaşantılarını öyküleştireceksiniz. Yani yaşadığı konulardan örnekler vererek sizin yaşadığınızdan ve çevresinden aldığı örneklerle... O zaman daha verimli olacağını düşünüyorum."*

şeklinde ifade etmiştir. Yine 4 öğretmen bu soruya *"Drama tekniği empati becerisini kazandırma açısından elverişlidir."* yanıtını vermiş, Katılımcı-34 bunu,

> *"Çünkü siz bir şeyi dramatize ettiğiniz zaman çocuklarla o anı unutmuyor kolay kolay. İşin içerisine beden dili giriyor, görerek öğrenme giriyor, kulağıyla işitiyor bütün uzuvları işin içerisinde. Aklı zihni işin içerisinde…*

Kendini eziyet gören bir canlının yerine koyabilir, açlık çeken birinin yerine koyabilir, bunu dramatize ettiğiniz zaman ve onun ağzından konuşturduğunuz zaman sıkıntı yok."

olarak yorumlamıştır.

4.12. Öğretmenlerin Empati Becerisini Kazandırma, Geliştirme ve Değerlendirmeye Yönelik Kullandıkları Yöntem, Teknik ve Etkinlikleri Uygulamalarına İlişkin Bulgular

Araştırmanın yedinci amacı ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin empati becerisine yönelik yöntem-teknik ve etkinlikleri uygulamalarını belirlemeye yöneliktir.

Tablo 4.17 Öğretmenlerin Empati Becerisine Yönelik Yöntem, Teknik ve Etkinlikleri Uygulamalarına İlişkin Alt Kategoriye Ait Frekans Dağılımı

EMPATİ BECERİSİNE YÖNELİK YÖNTEM, TEKNİKLERİ VE ETKİNLİKLERİ UYGULAMA	f
Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanımı	25
Sınıf Yönetimi Esnasında Kullanma	10
Sınıf dışı etkinliklerde kullanımı	9
Planlamadan doğaçlama bir şekilde ortaya çıkan etkinliklerde	3

Tablo 4.15'te ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin "Empati Becerisini Geliştirme ve Değerlendirmeye Yönelik Kullanılan Yöntem-Teknik ve Etkinlikleri Uygulama" temasına ait alt tema ve kodlar yer almaktadır. Öğretmenlerin 25'i empati becerisini "Sosyal Bilgiler Dersinde Empati Becerisinin Kullanımı" kodunda yoğunlaşmıştır. Katılımcı-1 görüşlerini,

"Sosyal Bilgiler dersinde ise kişinin üstlendiği roller gruplar içerisinde nasıl yer alabilirsiniz daha fazla neler yapabilirsiniz arkadaşlarınıza yardım için neler üstlenebilirsiniz hangi rolleri üstlenebilirsiniz veya ailenizde akrabalarınızda iletişimde bu konulara yardımcı olur musunuz şeklinde kullanıyoruz."

şeklinde ifade ederken, Katılımcı-14,

"İlk ünitede bunu kullandık başkasının yerine koyma, duygularını anlama sorun çözmede kullanma o ilk ünitede kullandığımız… Öğrenciler daha çok onun yerine duygu ve düşüncelerini ifade etmede kullandım ben."

Katılımcı-20

"Çocuklara gözlerinizi kapatın ve şu anda kalemin olmadığını defterin olmadığını kağıdın olmadığını düşünün ve benim size söyleyeceğim şudur söylediklerimi yazın dediğim zaman ne yaparsınız nasıl bir çıkar yol içersine girersiniz dediğimde; çocuk o koşullar içersinde hani "bir taşın üzerine yazarım, çamurun üzerine yazarım, duvara yazabilirim" diye

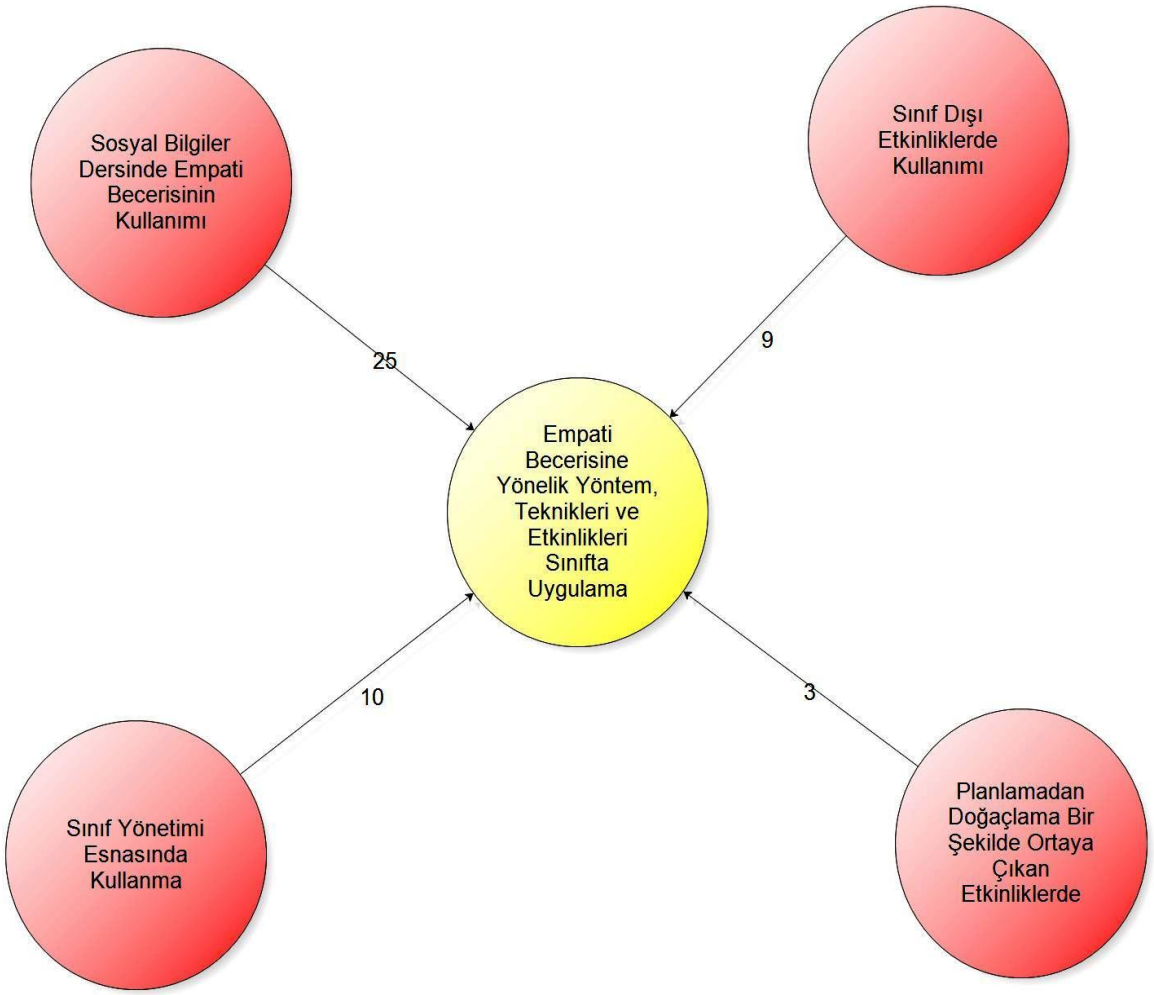
tepkiler verebiliyor. Demek ki o zamanki insanlarda bu koşullarda düşünerek koşullar içerisinden böyle bir çözüm yoluna gitmişler ve zaman içersinde bunu geliştirmişler. Çocuk bunu algılayabiliyor. Şu anda önemli olan bu… Empatiyi çocuğun o anki koşullar içerisinde değerlendirebilmesini sağlamak… Eğer çocuk bu beceriye sahip değilse "ya kağıt var zaten diyor niye ben şimdi geçmişe dönüp de böyle şeyler düşüneyim ki?" diyor bu bana boş geliyor diyen öğrencilerimizde var."

Katılımcı-30 *ise*

"Mesela halihazırda 'İnsanlarla Yönetim' ünitesindeyiz. Biri kaymakam oldu, biri vali oldu, biri belediye başkanı oldu. Bu pencerelerden bir tartışma ortamı oluşturduk. Her biri kendi açısından, tabii önceden yapılan hazırlıklar da var. Bu anlamda çok faydalı olduğunu düşünüyorum ben. Çünkü hakikaten çok soyut kalan bir ders…"

şeklinde ifade etmişlerdir.

Şekil 4.6'te "Empati Becerisine Yönelik Yöntem, Teknik ve Etkinlikleri Sınıfta Uygulama" temasının ilişkin kodlar yer almaktadır. Oklar ilişkileri, rakamlar ise frekans değerlerini ifade etmektedir.

Şekil 4.6 Empati Becerisine Yönelik Yöntem-Teknik ve Etkinlikleri Uygulama Modeli

Öğretmenlerden 10'u empati becerisini *"Sınıf Yönetimi Esnasında Kullanma"* kodunda yoğunlaşma göstermiş olup, Katılımcı-16 bunu "empati becerisini sırf sosyal bilgilerde kazandırmak değil yani empati becerisini öncelikle öğrencilerin ikili ilişkilerinde kazanmasında çabalarım."Sen bu hareketi yaptın ama arkadaşına acaba o ne hissetti sen hissedebiliyor musun?", bunu Katılımcı-26,

> *"Kendisi bir başkasının yerinde olsaydı nasıl düşünürdü? Neler yapardı? Neler söylerdi? Nasıl davranırdı diye çocuklara aktarmaya çalışıyorum. Bu da çok işe yarıyor empati öğrencilerin davranışlarını düzene sokuyor. Çünkü öğrenciler bu durumda önce kendine yapıldığında ne yapar ne hisseder ona bakıyor. Hoşuna gitmediği içinde bu sefer kendine engel olmaya çalışıyor. Bunu da o kadar sık uyguluyorum ki, her davranışta her yanlış davranışta uygulamaya çalışıyorum ve çokta başarılı olduğuma inanıyorum çok işe yarıyor."*

şeklinde ifade ederken, Katılımcı-11,

> *"Onun dışında şöyle bir şeyde yapıyorum sınıf içerisinde öğrenci yaramazlık yaptığı zaman beni çok üzüyorsun diyorum ben dilini kullanmak her zaman çok daha sağlıklı oluyor. Beni çok üzüyorsun ben sana çok kırıldım bak üzüntüden kalp atışlarım çok yükseldi buna benzer öğrenciye bu şekilde iletişimler yapıldığı zaman işe yaradığını gördüm. Ben dilini kullanmak her zaman çok daha sağlıklı emredici suçlayıcı olmaktansa bunlar çok işe yaradığını gördüm."*

olarak belirtmiştir. Öğretmenlerin 9' unun empati becerisinin *"Sınıf Dışı Etkinliklerde Kullanımı"* kodunda yoğunlaşmış, Katılımcı-25 bunu,

> *"Bir defa geziler şart. Bu empatiyi oluşturmak için bizim tarihi olarak öncelikle Anadolu da önce ilimizde çevremizde tarihle ilgili neler var? öncelikle gezeceksiniz bir kere gezmeden onları yaşamadan objelere dokunmadan onlarla empati kurmak ya da onların o dersle ilgili empati oluşturmanız mümkün değil. Öncelikle onlara tarihimizi anlatabilmek için bütün bu yaşanan yerleri mümkünse değilse müzeleri gezdirmek zorundasınız."*

olarak dile getirmiş, Katılımcı-34

> *"Yaşanan bazı hayatlar var eski tarihsel olaylar özellikle onlarla alakalı dışarıda yapabildiğimiz şeyleri onları uygulamaya çalışıyoruz. "Eskiden insanlar televizyonun olmadığı bilgisayarın olmadığı ortamlarda yetişmişler bu nasıl olabilir? diyorsunuz. Böyle bir ortamda yaşayın diyorsunuz bazen oluyor ki aileyle görüşüp veliler toplantısında bir karar alıp çocuklara eskiden nasıl yaşanmış o duyguyu hissettirebilmek için gaz lambalı, televizyonsuz bir ortam rica ediyoruz. Veliler gidip gaz lambası alıyorlar ve yapıyorlar. Çocuklar evde televizyon kapalı elektrik yok gaz lambasıyla*

> *yaşıyorlar. Ertesi gün sınıfa geldikleri zaman ne oldu anlatın dediğimizde gayet güzel şekilde eğlenceli olduğunu, herkesin birbiriyle konuştuğunu akşam ailemizle çok iyi vakit geçirdik. Annem babam eski anılarını anlattı. Genelde büyükler eski anılarını anlatırlar o durumlarda. Çocuklarda bunları duyunca hoşlarına gidiyor. Öğretmenim aslında eskiden yaşamak daha zevkliymiş deyip kendilerine göre çıkarımlar yapıyorlar."*

şeklinde ifade etmiştir.

Öğretmenlere *"Empati Becerisine Yönelik Yöntem ve Teknikleri Kullanma Sıklığı"* sorusuna 10 öğretmenin cevap verdiği görülmüştür. Katılımcı-11 bunu *"Hemen hemen her gün konumuz ne olursa olsun mutlaka konumuzun içerisinde, dersimizin içerisinde kullanıyorum."* ve Katılımcı-28

> *"Çok fazla kullanıyoruz, çünkü genellikle toplumla ilgili olduğu için sosyal bilgiler dersinde, konularımız hep onların yerine sen olsaydın? Sen bu şekilde yapsaydın neler hissederdin? Böyle olsaydı? Eğer biz karşı karşıya kalsaydık? Bu gibi durumlarla neler yapardık gibi çok fazla soru cevap yöntemi gibi."*

şeklinde belirtmişlerdir.

4.13. Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitabı, Ders Kitabı ve Öğrenci Çalışma Kitabının Empati Becerisi Açısından Yeterliliğine Yönelik Görüşlerini İlişkin Bulgular

Araştırmanın sekizinci amacı ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabının empati becerisi açısından yeterliliğine ilişkin görüşlerini belirlemeye yöneliktir.

Tablo 4.18 Sosyal Bilgiler ÖKK-DK-ÖÇK'nın Empati Becerisi Açısından Yeterliliğine İlişkin Alt Kategoriye Ait Frekans Dağılımı

Sosyal Bilgiler ÖKK-DK-ÖÇK Hangi Yönlerden Yeterliliği	**f**
Kitaplardaki empati etkinlikleri yeterlidir.	4
Keşke öğretmen kılavuz kitaplarındaki etkinlikleri sınıfta uygulayabilsek.	1
Ders kitapları nitelik açısından yeterlidir, önemli olan öğretmenin kullanabilmesidir.	1
Sosyal Bilgiler ÖKK-DK-ÖÇK'nın Yetersizliğinin Nedenleri	
Ünitelerdeki empati etkinliklerinin sayısı yetersizdir.	13
Kitaplardaki etkinliklerin sayısı çok fazladır.	4
Ders kitaplarındaki örnekler öğrencilerin yaşadığı çevreye uygun değildir.	2
Çalışma kitabındaki etkinliklerin ilgi çekici değildir.	2
Öğretmen kılavuz kitabındaki yönergeler zaman alıcıdır ve uygulamaya dönük değildir.	2
Kitaplar sınavlara yönelik hazırlanmıştır.	1
Ders kitaplarında empatiye yönelik konular yer almamaktadır.	1
Kitaplara ek olarak filmler, CD'ler ve video görüntüleri verilmelidir.	1
Kitapların tekdüze olduğunu düşünüyorum.	1
Öğretmen kılavuz kitabı dersin akşını ve öğrenme-öğretme sürecinin esnekliğini engelleyen bir materyaldir.	1
Ders kitaplarındaki etkinlikler çok soyut kalıyor.	1
Sosyal Bilgiler Kitapları Empati Becerisini Geliştirme Açısından Normal Düzeydedir.	2
Ders Kitaplarına Bağlı Kalmıyorum.	1

Tablo 4.6.8'de ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin "Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitabı, Ders Kitabı ve Öğrenci Çalışma Kitabı'nın Empati Becerisi Açısından Yeterliliği" temasına ait alt tema ve kodlar yer almaktadır. Öğretmenlerin 6'sı Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitabı, Ders Kitabı ve Öğrenci Çalışma Kitabını yeterli bulduklarını ifade etmişlerdir. *"Kitaplardaki empati etkinlikleri yeterlidir."* diyen öğretmenlerin sayısı 4 olup, bunu Katılımcı-28

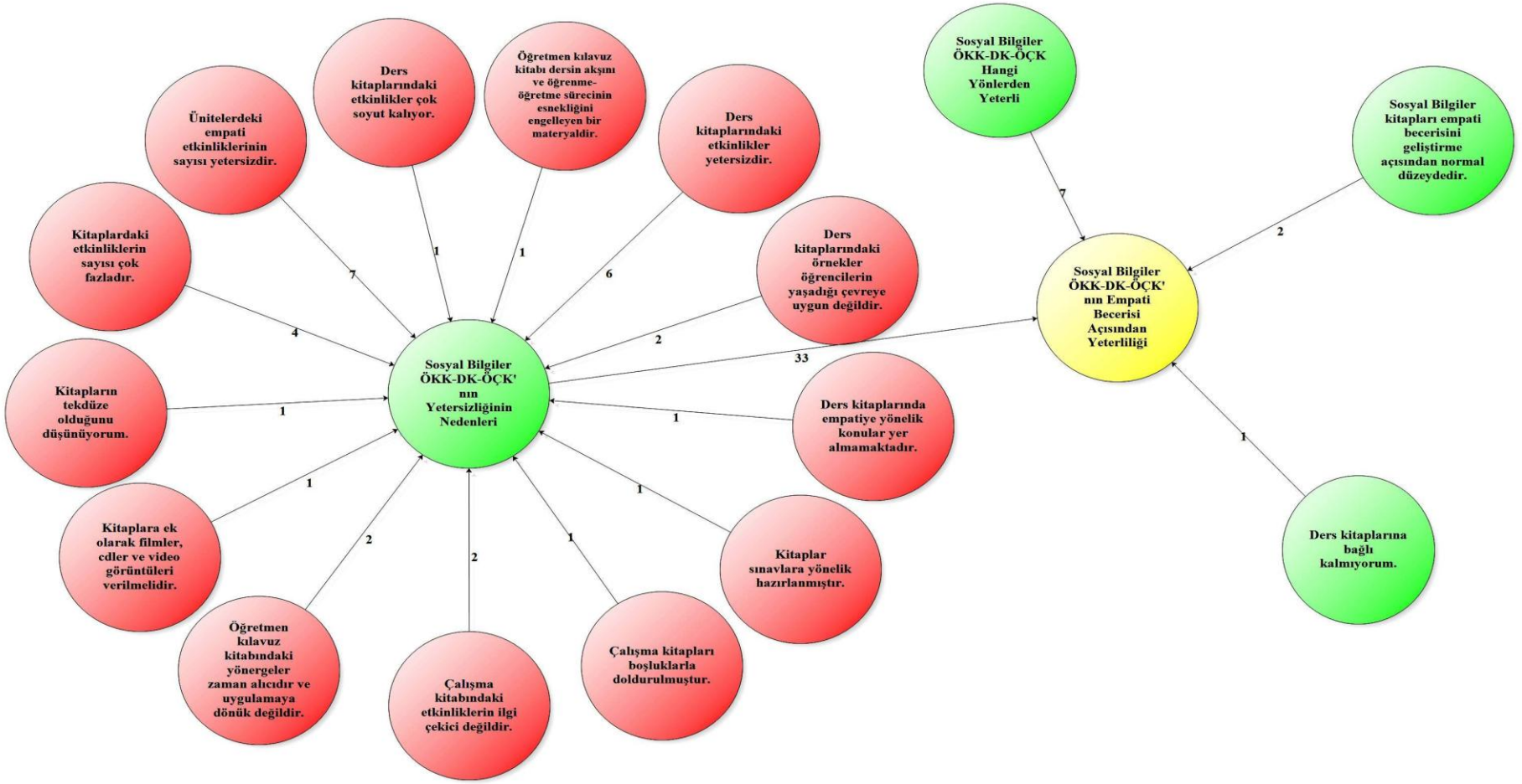
> *"Evet, eskiye nazaran eski sosyal bilgiler dersine nazaran düşünüyorum. Bence yeterli. Dediğim gibi genellikle toplumla ilgili konular olduğu için empati kurma konular bununla alakalı olduğu için çok fazla sıklıkla kullanılabiliyor. Bundan dolayı bence yeterli…"*

olarak ifade etmiş, Katılımcı-8 ise,

> *"Tabii yeterli… Fazla fazla yeterli ama bunların dışında bizim de kattığımız şeyler oluyor. Her şeyi oraya katamamışlar. Bazı pratik uygulamaları, belki kitapta yazılmamış ya da yazılmayacak o anda doğaçlama olarak biz uyguluyoruz. Bunlar ekstra oluyor. Yoksa kitapta yeteri kadar teknik, yöntem ve etkinlik var."*

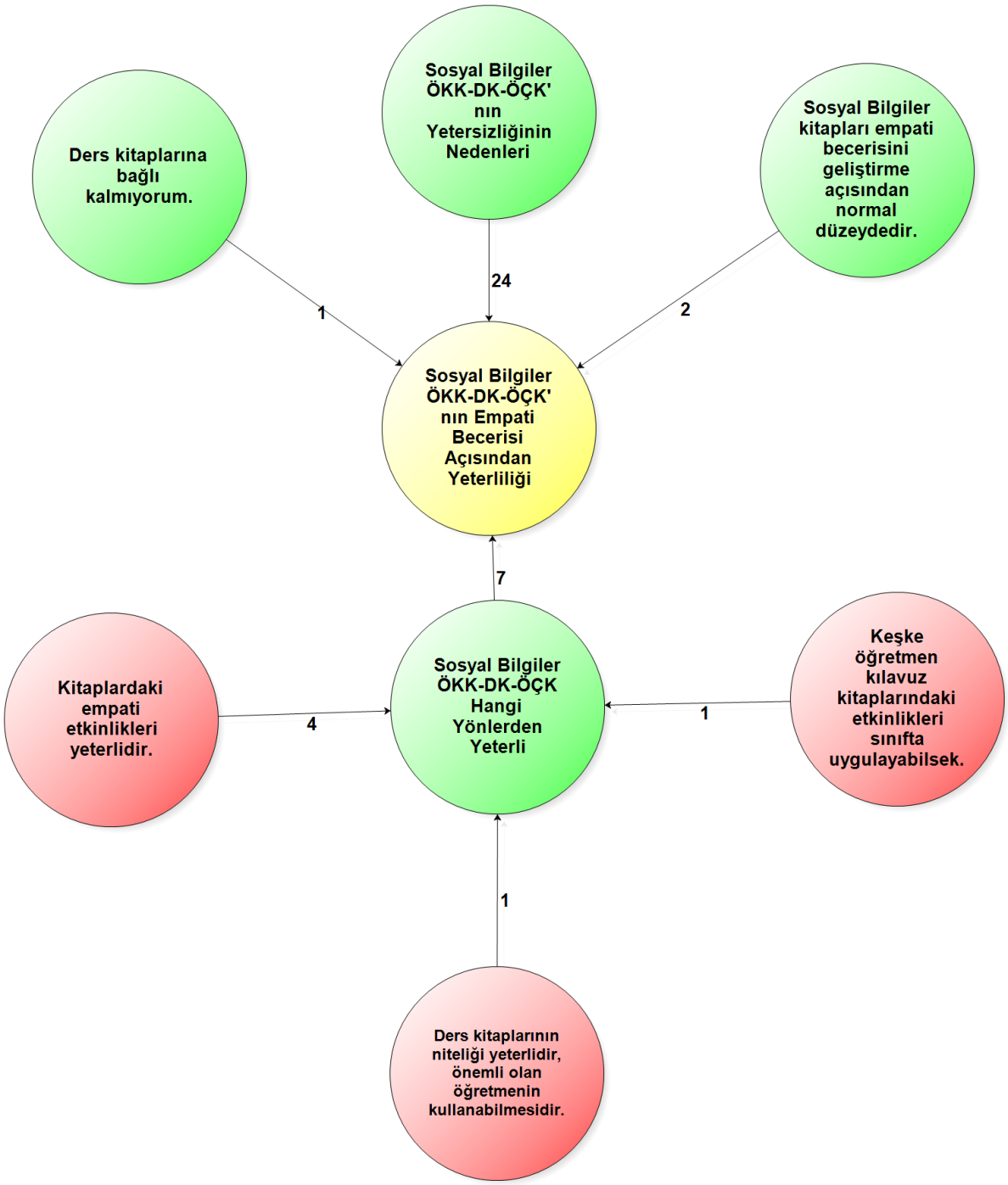
şeklinde dile getirmiştir.

Şekil 4.7'de "Sosyal Bilgiler ÖKK-DK-ÖÇK'nın Empati Becerisi Açısından Yeterliliği" temasının "Sosyal Bilgiler ÖKK-DK-ÖÇK'nın Yetersizliğinin Nedenleri" alt temasına ilişkin kodlar yer almaktadır. Oklar ilişkileri, rakamlar ise frekans değerlerini ifade etmektedir.

Şekil 4.7 Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitabı, Ders Kitabı ve Öğrenci Çalışma Kitabının Yetersizliğinin Nedenleri Modeli

Şekil 4.8'de "Sosyal Bilgiler ÖKK-DK-ÖÇK'nın Empati Becerisi Açısından Yeterliliği" temasının "Sosyal Bilgiler ÖKK-DK-ÖÇK'nın Hangi Yönlerden Yeterli" alt temasına ilişkin kodlar yer almaktadır. Oklar ilişkileri, rakamlar ise frekans değerlerini ifade etmektedir.

Şekil 4.8 Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitabı, Ders Kitabı ve Öğrenci Çalışma Kitabı Hangi Yönlerden Yeterli Modeli

Öğretmenlerin 30'u Sosyal Bilgiler öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabının empati becerisini kazandırma, geliştirme ve değerlendirme açısından yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin 13'ü *"Ünitelerdeki empati*

etkinliklerinin sayısı yetersizdir." ifadesini kullanmış olup, bunu Katılımcı-29,

> *"Empati becerisi ile alakalı çok az. "Siz şunun yerinde olsaydınız?" tarzında sorular ders kitabında var ama çalışma kitabı daha çok zekaya uygun hazırlanmış ders kitabında "Siz şöyle olsaydınız?" ama çok yoğun bir şekilde de olmadığını düşünüyorum."*

olarak, Katılımcı-7 "*Hayır yeterli değil. Çünkü böyle empatiyle ilgili örneklere yer verilmemiş yetersiz olduğunu düşünüyorum."* ve Katılımcı-30 *"Hayır, çok kalıpsal cümleler var. Sadece 'bakın buraya empatiyi de koyduk' anlamında adeta. Özellikle ders kitaplarımız,biz M.E.B.'in yayınlarını kullanıyoruz ve açıkça bunu söylemek zorundayım, çok yetersiz."* olarak dile getirmiştir.

"Kitaplardaki etkinliklerin sayısı çok fazladır." cevabını veren öğretmenlerin sayısı 4 olup, bunu Katılımcı-18,

> *"Çünkü süreler çok az konu çok fazla, daha az konularla daha fazla etkinliklerle sığdırılırsa belki o zaman daha yararlı olacağına inanıyorum. Çok fazla etkinlik var çok fazla. Yani yer verdiğim zaman, öğrenci yapamadığı zamanda huzursuz oluyor. "Öğretmenim şu etkinliği yapmadık?" yeri geldiğinde daha az etkinlik konular daha çok sadeleştirilirse bence iyi olur. diyorlar."*

Katılımcı-19,

> *"Mesela, özellikle ders kitaplarında konular çalışma kitabında da ders kitabında da öyle müthiş bir detay var konuların işlenmesinde ve aşırı derecede etkinlik konmuş. Mesela bir temayla ilgili olarak on yedi, on sekiz, yirmi tane etkinlik var."*

olarak belirtmiştir.

"Sosyal Bilgiler Kitapları Empati Becerisini Geliştirme Açısından Normal Düzeydedir." ifadesini kullanan 2 öğretmen bulunmaktadır. Bunu Katılımcı-21, *"Yerine göre normal diyebilirim, ne eksik ne fazla öyle söyleyeyim size daha fazla geliştirilebilir aslında."* dile getirmektedir.

"Ders Kitaplarına Bağlı Kalmıyorum." cevabını veren 1 öğretmen bulunu, bunu Katılımcı-17, *"Ben kılavuz kitaplarına ya da ders kitaplarına bağlı kalmıyorum. Daha çok tecrübeme dayanarak hareket ediyorum."* şeklinde ifade etmiştir.

4.14. Öğretmenlerin Empati Becerisini Kazandırma Aşamasında Karşılaşılan Sorunların Çeşitlerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın dokuzuncu amacı ilköğretim 4. ve 5. sınıf empati becerisini kazandırma aşamasında karşılaşılan sorunların çeşitlerini belirlemeye yöneliktir.

Tablo 4.19 Empati Becerisini Kazandırma Aşamasında Karşılaşılan Sorunların Çeşitlerine İlişkin Frekans Dağılımı

Empati Becerisini Kazandırma Aşamasında Karşılaşılan Sorunların Çeşitleri	f
Bencilce Davranma	7
Empati etkinliklerinin uygulanmasındaki zorluklar	7
Empati Becerisinin Kazandırdıktan Sonra Kalıcı Olmaması	4
Kişilerarası iletişimde yetersizlik	4
Öğrencilerin hazırbulunuşluk seviyelerinin yetersizliği	2
Kullanılan yöntem-tekniklerin yetersizliği	2
Öğretmenin empati becerisini kazandırması noktasında yetersiz olması	2
Empati becerisinin sınıf ortamından dışarıya taşınamaması	1
Herhangi bir sorunla karşılaşmıyorum.	5
Kazandıramadığım için pek de sorunla karşılaşmıyorum.	1

Tablo 4.17'de ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin "Empati Becerisini Kazandırma Aşamasında Karşılaşılan Sorunların Çeşitleri" temasına ait alt tema ve kodlar yer almaktadır. Öğretmenlerin 7'si bu sorunlara *"Bencilce davranma"* şeklinde sınıflandırmış, Katılımcı-7 bunu,

> *"Burada öğrenciler bireysel yetişiyor. Toplumda sosyal bir şeyler eksik yani kendi düşünüyor öğrenciler arkadaşının davranışını ölçüp onun davranışının doğru veya yanlış olduğunu irdelemiyor öğrenci. Aslında kendini arkadaşının yerine koysa hem empatiyi öğrenmiş olur böylelikle hem de arkadaşını."*

Katılımcı-1 *"Genelde bencillik çok fazla yerleşmiş durumda…"* şeklinde ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin 7'si *"Empati etkinliklerinin uygulanmasındaki zorluklar*" ın olduğunu belirtmiş, Katılımcı-27 bunu,

> *"Önemli ama bizim vaktimiz buna yetmiyor. Her seferinde empati yapalım her derste empati yapalım her konuya empati yapalım da işleyelim olmuyor. Ders süremiz çok az 3 saat ve bizimde belirli yetiştirmek zorunda olduğumuz bir program var o yüzden her konuda olmuyor empati belli başlı çok önemli konularda. Seçmek lazım o gün öğrencilerin ruh haline de bağlı onlara empati yapabilecek durumda ise eğer empati yapıyor ama yok değilse sadece konu anlatım ya da hiç sadece ders işlenecek hareket olmayacak konularla empati yapmıyoruz buna vaktimiz de yetmiyor."*

şeklinde ifade ederken, Katılımcı-8 ise,

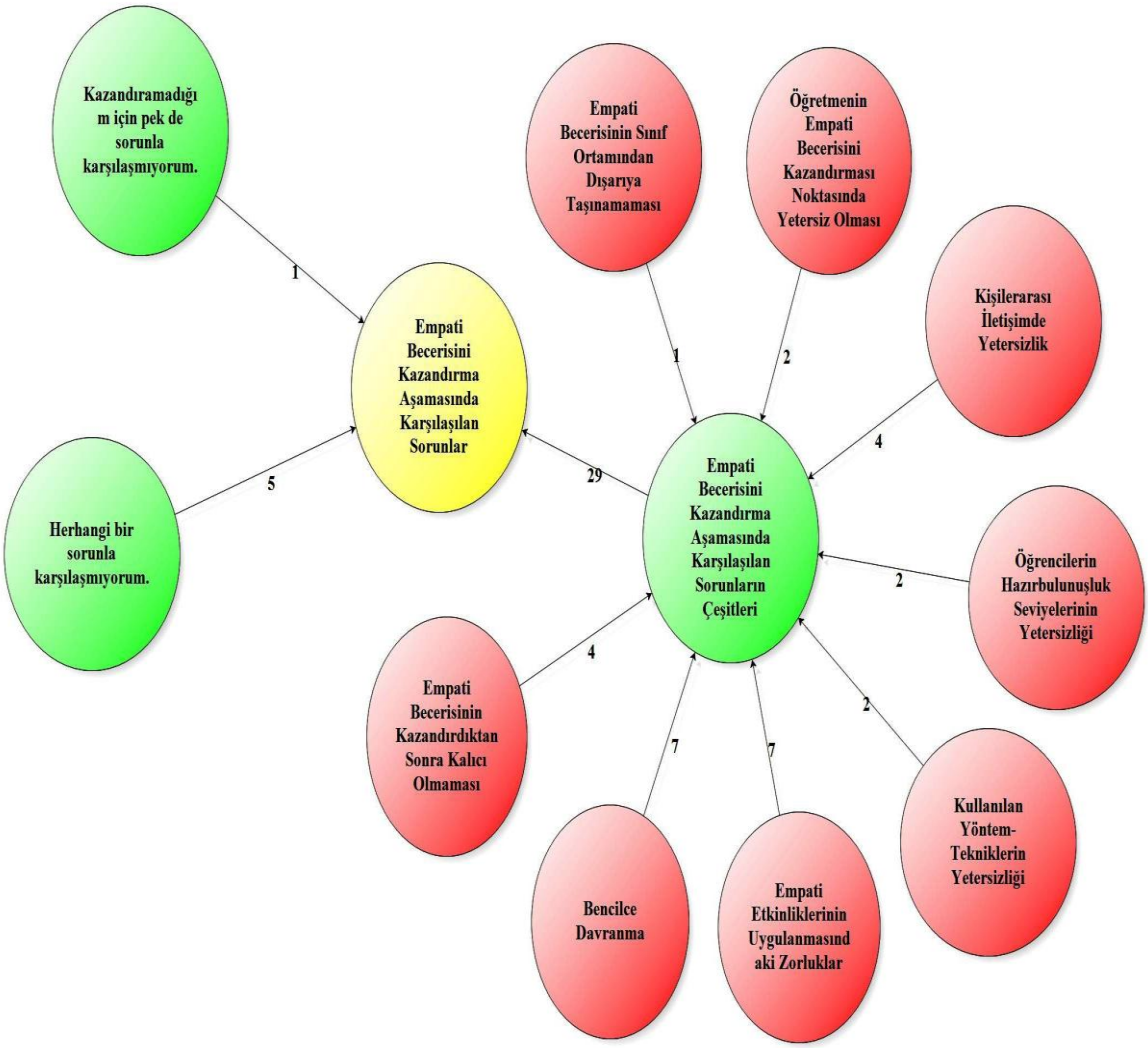
> *"Uygulama aşamasında diyelim ki meslekleri incelerken bir grup öğrenciyi alıyoruz değişik mesleklere sokuyoruz. Benim 41 öğrencim var. Düşünürsünüz ki 41 öğrenciyle başarılı bir eğitim vermek zor bir şey. Gönül ister ki 20 kişilik ya da 25 kişilik olsun ve herkesle diyalog kurarak bu işi yapalım ama olmuyor tabii ki."*

olarak dile getirmiştir. Öğretmenlerin 4'ü *"Empati Becerisinin Kazandırdıktan Sonra Kalıcı Olmaması"*ndan yakınırken, bunu Katılımcı-21,

> *"Şöyle sorun yaşıyoruz sadece sınıfta tamam sorun yok ama bunu sınıfta okuldan çıkıp da günlük hayatımız da ilişkilendirebiliyorsak tamam onu kazandırmış demektir, ama tekrardan dışarıya çıktığında evinde, sokağında ya da çevresinde arkadaşlarıyla oyun oynarken ailesiyle birlikteyken bunu eğer ki geliştirememişse sınıftakini alıp empati becerisini uygulayamamışsa orada o zaman kazandıramamışız demek ki sadece lafta kalmış derler ya yazıda kalmış oluyor. Yeri geldiğinde biz bunu sınıfta konumuzda işliyoruz her şey çok iyi ama ders bittikten sonra okuldan çıktıktan sonrasını dediğim gibi gözlemleyemiyoruz."*

şeklinde ifade etmiştir. Öğretmenlerin 5'i *"Herhangi bir sorunla karşılaşmıyorum."* derken, bunu Katılımcı-29 *Yok, o kadar yaratıcı güçleri o kadar fazla ki hayal güçleri o kadar fazla ki benim anlattıklarıma ek bile yapıyorlar. O kadar sıkındı olmuyor, gayet rahat kaptırarak kendilerini yapıyorlar."* şeklinde dile getirmiştir.

Şekil 4.8'de "Empati Becerisini Kazandırma Aşamasında Karşılaşılan Sorunlar" temasının "Empati Becerisini Kazandırma Aşamasında Karşılaşılan Sorunlar" alt temasına ilişkin kodlar yer almaktadır. Oklar ilişkileri, rakamlar ise frekans değerlerini ifade etmektedir.

Şekil 4.9 Empati Becerisini Kazandırma Aşamasında Karşılaşılan Sorunların Çeşitleri Model

4.15. Öğretmenlerin Empati Becerisini Kazandırma Aşamasında Karşılaşılan Sorunların Kaynaklarına İlişkin Bulgular

Araştırmanın onuncu amacı ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin empati becerisini kazandırma aşamasında karşılaştıkları sorunların kaynaklarını belirlemeye yöneliktir.

Tablo 4.20 Empati Becerisini Kazandırma Aşamasında Karşılaşılan Sorunların Kaynaklarına İlişkin Alt Kategoriye Ait Frekans Dağılımı

Tablo 4.18'de ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin "Empati Becerisini Kazandırma Aşamasında Karşılaşılan Sorunların Kaynakları" temasına ait alt tema ve kodlar yer almaktadır. Öğretmenlerden 15'i bu sorunların *"Öğrenci"* den kaynaklandığını belirtmiş, bunu Katılımcı-12 *"Bazı çocuklar çok çekingen olabiliyor, çok katılmak istemiyor."*, Katılımcı-18

Empati Becerisini Kazandırma Aşamasında Karşılaşılan Sorunların Kaynakları	f
Öğrenci	15
Aile	7
Toplum	5
Zaman	4
Öğretmen	4
Sınıf ve Okul Ortamı	3
Arkadaş Çevresi	2
Kitle İletişim Araçları	2
Kullanılan Yöntem-Teknikler	1

> *"Ben geçen ilk ünite temamızda doğaçlama yaptım. Yani öğrencilere ilk olarak geçen sene duruyordum ama bir konu geldi, öğrencinin bilmediği biraz da böylelikle geçmişimizi öğreniyoruz. Öğrenci için bazı şeyler hayal orada yaşadım olumsuzluğu öğrenci anlatıyoruz, bir başka arkadaşı yaptı şimdi ona söz hakkı verdim. Konuyla alakalı haberdar değil yaşamamış. Çocukluk geçmişinde o tür şeyleri yaşamış, bilmiyor ve çok üzüldüm."*

ve Katılımcı-23 *"Tabi öğrenci bunu dinliyor duyuyor bunu günlük hayatında bazen unutabiliyor atlıyor bu bazen kalıcı olmayabiliyor öğrencide."* şeklinde ifade etmişlerdir. Empati becerisinin kazandırılmasında karşılaşılan sorunların *"Aile"*den kaynaklandığını belirten 7 öğretmen bulunmakta olup, Katılımcı-24 *"…aileden çocuğun şiddet görmesi."* ve Katılımcı-32, *"Gerçekten var. 30 yılı aşkın öğretmenlik hayatım var çok büyük bir sorun bu. En büyük kaynağı baskı… Çocuğun dünyası çok dar çocuğun*

yaşadığı aile çok baskıcı çocuğun ailesi çocuğu sorumsuz bir şekilde yetiştirmiş." olarak ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin 5'i bu sorunların, *"Toplum"* dan kaynaklandığını belirterek, Katılımcı-15 bunu,

> *"Empati kurduğu zaman az önce dediğim gibi bir yerde kuyruk varsa onu ihlal etmeyecek veya gidip bir yerden bir şeye saldırmayacak koparmayacak sıranın kendisine gelmesini bekleyecek veya normal şartlarda sistem kural neyse onun yürümesini bekleyecek görüyoruz kurallara gerçekten çok uyan bireylerinde toplumda birçok konuda ezildiğini görüyoruz aslında toplumda itiyor."*

şeklinde ifade etmiştir.

4.16. Öğretmenlerin Empati Becerisini Kazandırma Aşamasında Karşılaşılan Sorunların Çözümüne Yönelik Uygulamalar ve Tavsiyelere İlişkin Bulgular

Araştırmanın onuncu amacı ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilere kazandırılması, geliştirilmesi aşamasında karşılaşılan sorunların çözümüne yönelik uygulamaları ve tavsiyeleri belirlemeye yöneliktir.

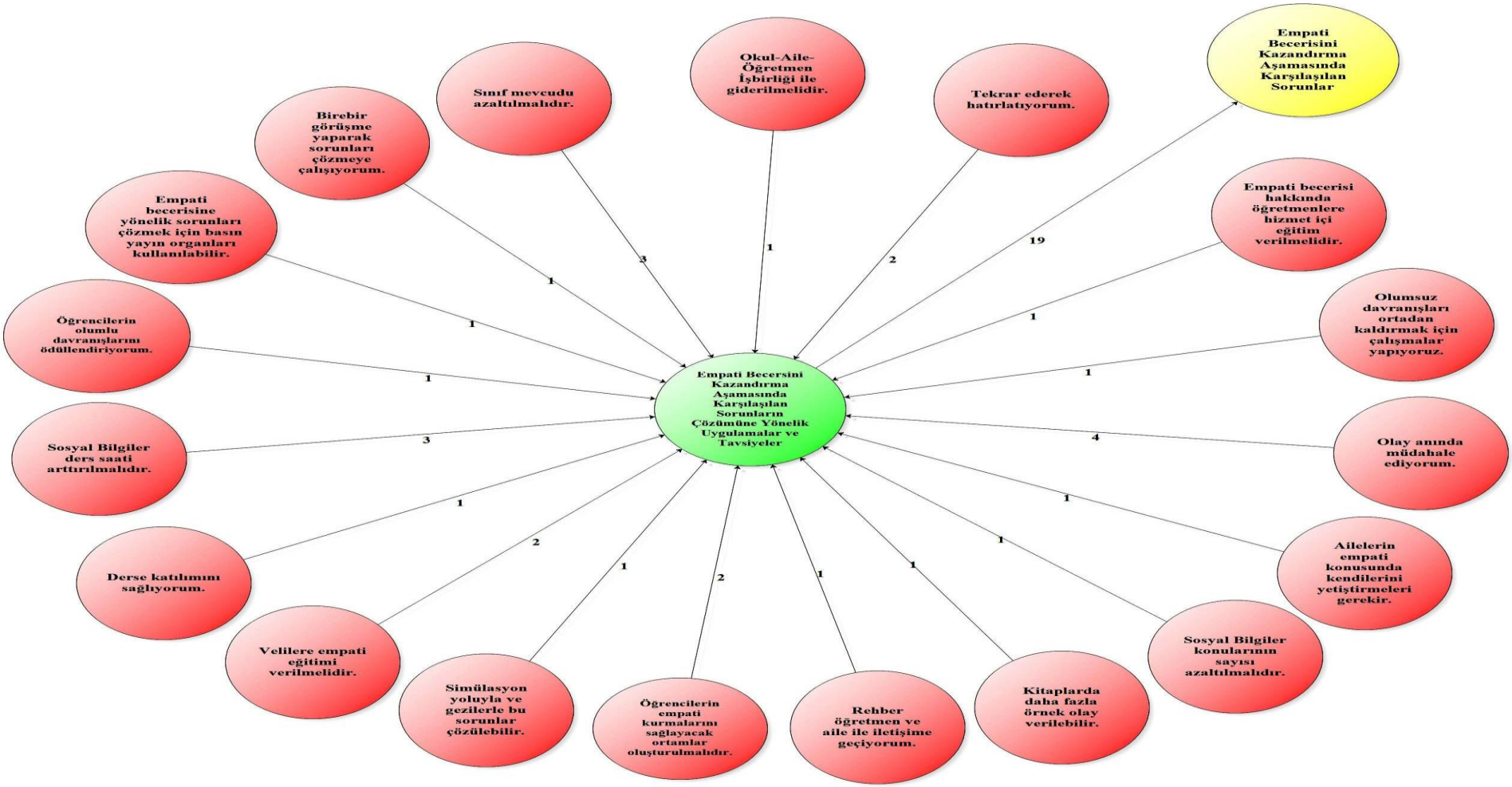
Tablo 4.21 Empati Becerisini Öğrencilere Kazandırma Aşamasında Karşılaşılan Sorunların Çözümüne Yönelik Uygulamalar ve Tavsiyelere İlişkin Alt Kategoriye Ait Frekans Dağılımı

EMPATİ BECERİSİNİ KAZANDIRMA AŞAMASINDA KARŞILAŞILAN SORUNLARIN ÇÖZÜMÜNE YÖNELİK UYGULAMALAR VE TAVSİYELER	f
Olay anında müdahale ediyorum.	4
Sosyal Bilgiler ders saati arttırılmalıdır.	3
Sınıf mevcudu azaltılmalıdır.	3
Ailelere empati eğitimi verilmelidir.	3
Tekrar ederek hatırlatıyorum.	2
Öğrencilerin empati kurmalarını sağlayacak ortamlar oluşturulmalıdır.	2
Birebir görüşme yaparak sorunları çözmeye çalışıyorum.	1
Derse katılımını sağlıyorum.	1
Empati becerisine yönelik sorunları çözmek için basın yayın organları kullanılabilir.	1
Sosyal Bilgiler konularının sayısı azaltılmalıdır.	1
Okul-Aile-Öğretmen işbirliği ile giderilmelidir.	1
Simülasyon yoluyla ve gezilerle bu sorunlar çözülebilir.	1
Empati becerisi hakkında öğretmenlere hizmet içi eğitim verilmelidir.	1
Kitaplarda daha fazla örnek olay verilebilir.	1
Olumsuz davranışları ortadan kaldırmak için çalışmalar yapıyoruz.	1
Öğrencilerin olumlu davranışlarını ödüllendiriyorum.	1
Rehber öğretmen ve aile ile iletişime geçiyorum.	1

Tablo 4.19'da ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin "Empati Becerisini Öğrencilere Kazandırma Aşamasında Karşılaşılan Sorunların Çözümüne Yönelik Uygulamalar ve Tavsiyelere" temasına ait alt tema ve kodlar yer almaktadır. Öğretmenlerin 4'ü empati becerisine kazandırma aşamasında neler yaptıkları sorulduğunda "Olay anında müdahale ediyorum." şeklinde yanıt vermişler ve Katılımcı-35 *"Orada düzeltme çabasına giriyoruz bu düşüncenin yanlış olduğunu onun yerinde olsaydın bunu yapmaman gerektiğini belirtiyoruz."* ve Katılımcı-21 *"arkadaşını vuruyor çocuk ama nasıl vurduğunu ona ne yaptığını bilmiyor nasıl acı verdiğini bilmiyor bilmediği için kendisi böyle bir duruma maruz kaldığında ne yapardı şeklinde soruyorum, sıcağı sıcağına bu konuya değiniyorum en güzel çözüm bu."* şeklinde ifade etmiştir.

Öğretmenlerin 3'ü *"Sosyal Bilgiler ders saati arttırılmalıdır."* şeklinde bir öneride bulunurken, bunu Katılımcı-27 *"Önemli ama bizim vaktimiz buna yetmiyor. Her seferinde empati yapalım her derste empati yapalım her konuya empati yapalım da işleyelim olmuyor. Ders süremiz çok az 3 saat ve bizimde belirli yetiştirmek zorunda olduğumuz bir program var o yüzden her konuda olmuyor empati belli başlı çok önemli konularda."* olarak belirtmiştir. Yine öğretmenlerin 3'ü *"Sınıf mevcudu azaltılmalıdır."* önerisinde bulunmuş, Katılımcı-19 *"Şimdi, bir kere şu var bizim yeni programımızın en büyük sıkıntılarından bir tanesi sınıf mevcutlarının aşırı derecede kalabalık olması. Durum böyle olunca istediğimiz her yöntem ve tekniği uygulama şansımız çok fazla olmuyor."* olarak dile getirmişlerdir.

Şekil 4.10'da "Empati Becerisini Kazandırma Aşamasında Karşılaşılan Sorunlar" temasının "Empati Becerisini Kazandırma Aşamasında Karşılaşılan Sorunların Çözümüne Yönelik Uygulamalar ve Tavsiyeler" alt temasına ilişkin kodlar yer almaktadır. Oklar ilişkileri, rakamlar ise frekans değerlerini ifade etmektedir.

Şekil 4.10 Empati Becerisini Kazandırma Aşamasında Karşılaşılan Sorunların Çözümüne Yönelik Uygulamalar ve Tavsiyeler Modeli

4.17. Öğretmenlerin Empati Becerisini Kazandırma Aşamasında Karşılaşılan Sorunların Çözümüne Yönelik Uygulamalar ve Tavsiyelere İlişkin Bulgular

Araştırmanın son amacı ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin Talim Terbiye Kurulu üyesi olmaları durumunda empati becerisini kazandırmada ve sosyal bilgiler öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve çalışma kitabını empati becerisi açısında daha nitelikli kılmak adına yaptıkları tavsiyeleri belirlemeye yöneliktir.

Tablo 4.22 Talim Terbiye Kurulu Üyesi Olmaları Durumunda Empati Becerisini Kazandırmada ve Sosyal Bilgiler ÖKK-DK-ÖÇK 'yi Empati Becerisi Açısından Daha Nitelikli Kılmada Yapılan Tavsiyeler Alt Kategorisine İlişkin Frekans Dağılımı

TAVSİYELER	f
Günlük hayatta sıklıkla karşılaşılan olaylara yer verirdim.	5
Kitapları görsel açıdan zenginleştirirdim.	4
Kitapların yanında bir de CD gibi görsel materyaller hazırlardım.	4
Etkinliklerde ağırlıklı olarak drama tekniğine yer verirdim.	3
Öğretmene materyal sunarım.	3
Ders kitaplarının sayısı azaltırdım.	2
Ders kitaplarındaki etkinliklerin çeşidini arttırırdım.	2
Ders kitaplarını sadeleştirirdim.	2
Kitaplara küçük skeç örnekleri yazardım.	1
Çocukların dikkatlerini çekecek etkinlikler hazırlardım.	1
Ders kitaplarında öngörülen etkinliklerin uygulanmasında kolaylık sağlardım.	1
Tarihsel empatiye yönelik etkinliklerin sayısını arttırırdım.	1
Öğretmenin öğrenciyi anlayabilmesi, tanıyabilmesi için önerilerde bulunan ve yararlanabileceği kaynak önerilerinin bulunduğu bir kitap modeli geliştiririm.	1
Her okulda Sosyal Bilgiler laboratuarı oluştururdum.	1
Kitapları değiştirmek yerine ortamları değiştirirdim.	1
Empati becerisi ile ilgili öğretmenlere hizmet içi eğitim verirdim.	1
Çocuğun duygularını açabileceği, yaratıcılık gücünü arttırabileceği etkinliklere yer verirdim.	1
Kitapların hazırlanma aşamasında öğretmenlerin de yer almasını isterdim.	1
Öğrencilerin proje, sözlü tarih yapmalarına ve tarihsel mekânlara gitmelerine yönelik etkinlikler hazırlardım.	1
Okulların farklı kurumlarla iş birliği içinde olmasını sağlardım.	1
Geziler, ziyaretler için uygulanan prosedürlerin kaldırılmasını sağlardım.	1
Ailelere eğitim verirdim (anne-baba okulu gibi.)	1
Rehberlik biriminin işlerliliğini arttırırdım.	1

Tablo 4.20'de ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin "Talim Terbiye Kurulu Üyesi Olmaları Durumunda Empati Becerisini Kazandırmada ve Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitabı, Ders Kitabı ve Öğrenci Çalışma Kitabını Empati Becerisi Açısından Daha Nitelikli Kılmada Yapılan Tavsiyeler" temasına ait alt tema ve kodlar yer almaktadır. Öğretmenlerin 5'i *"Günlük hayatta sıklıkla karşılaşılan olaylara yer*

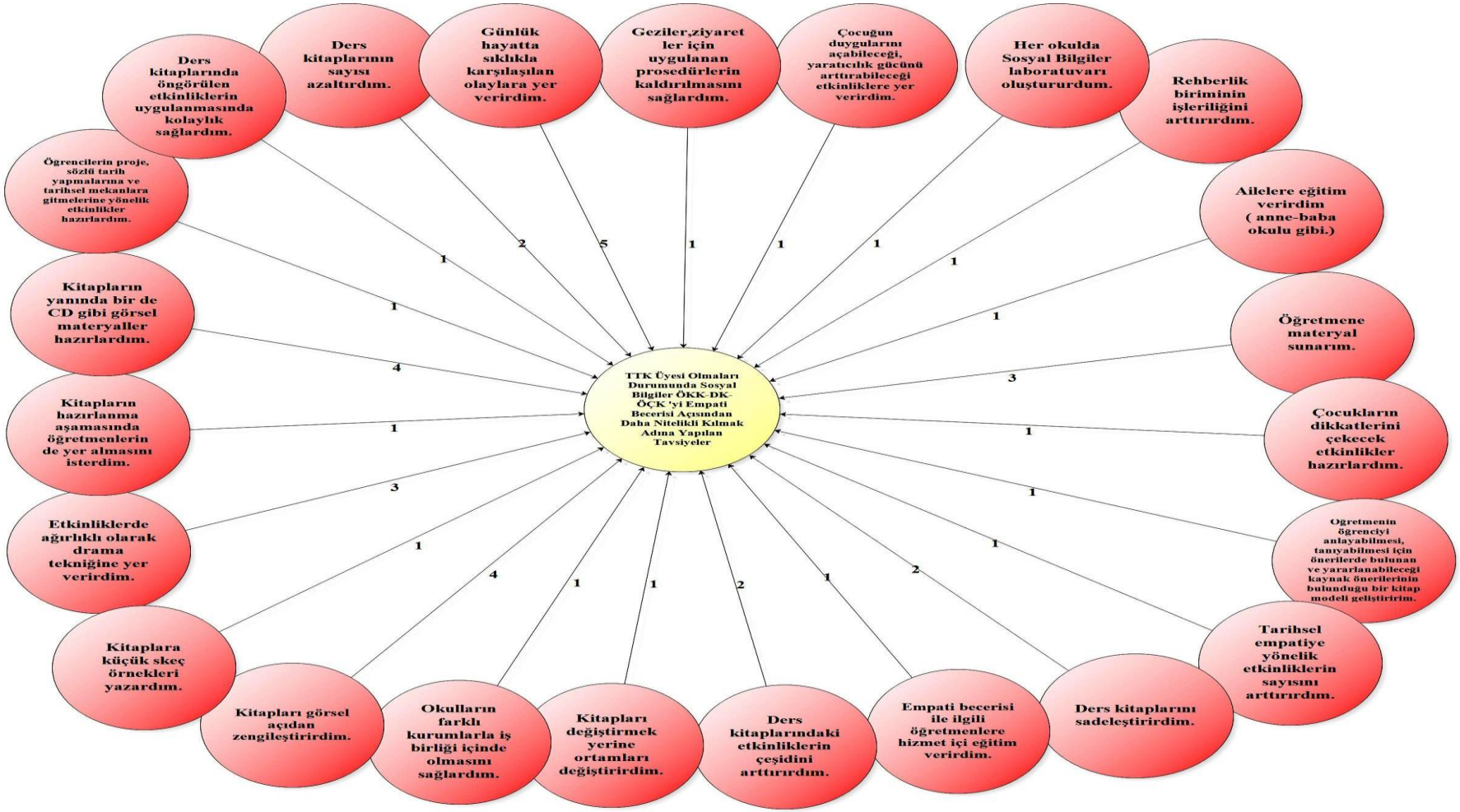
verirdim." önerisinde bulunurken, bunu Katılımcı-15 *"Özellikle de bu olaylar günlük hayatta çok sık karşılaşacağımız olaylar olabilir."* ve Katılımcı-5 *"Günlük yaşamla bağlantılı olarak öğrencilerin arkadaşlarına karşı tutumları daha fazla uygulamalı etkinlikler konulabilir mesela."* şeklinde ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin 4'ü *"Kitapları görsel açıdan zenginleştirirdim."* önerisinde bulunmuşlar, Katılımcı-20 bunu *"Öncelikle görsel açıdan zenginleştiririm görsellik ilköğretim öğrencileri için özellikle çok önemli*" ve Katılımcı-26, *"4. ve 5. sınıflar için görsel ve yerine koyarak özellikle görsele daha çok ağırlık verip yerine koyarak öğrencilerin düşüncelerini geliştirmelerini sağlamalarını isterdim."* şeklinde ifade etmişlerdir.

Öğretmenlerin 4'ü *"Kitapların yanında bir de CD gibi görsel materyaller hazırlardım."* önerisinde bulunmuşlar, Katılımcı-28 *"Artı kitap değil de CD şeklinde görüntüler verilip de, öğretmenlere sınıf ortamında öğrencilerin görsel olarak bu şekilde görmeleri sağlanabilir.*" ve Katılımcı-8

> *"Her türlü donanımımız var fakat sosyal bilgiler dersini açıyoruz hazır CD'miz yok ve o konuda bizi havaya sokacak, atmosferi oluşturacak görselimiz yok, canlı sesli.. .Düzenlenmiş bir program yok. Bu ne olabilir? Oynanmış sahne olabilir, kurgulanmış film sahneleri olabilir, başka bir şey olabilir, daha önce seyredilmiş film karelerinden olabilir. Ya da işlenen konuyu kısaca anlatan sesli, hareketli, dikkat çekici görseller olabilir. Böyle bir artı olursa zannediyorum daha iyi olur."*

olarak ifade etmişlerdir.

Şekil 4.8'de "Talim Terbiye Kurulu Üyesi Olmaları Durumunda Sosyal Bilgiler ÖKK-DK-ÖÇK'yı Empati Becerisi Açısından Daha Nitelikli Kılmak Adına Yapılan Tavsiyeler" temasının ilişkin kodlar yer almaktadır. Oklar ilişkileri, rakamlar ise frekans değerlerini ifade etmektedir.

Şekil 4.11 Talim Terbiye Kurulu Üyesi Olmaları Durumunda Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitabı, Ders Kitabı ve Öğrenci Çalışma Kitabını Empati Becerisi Açısından Daha Nitelikli Kılmak Adına Yapılan Tavsiyeler Modeli

BÖLÜM V: SONUÇ

5.1. Yargı

Sosyal Bilgiler 4. ve 5. sınıf öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabının amaç, kapsam ve etkilik boyutlarında incelendiği bu araştırmada, ele alınan alt başlıklardaki bulgulara göre şu yargılara varılabilir:

Araştırmanın birinci amacı ile ilgili analizlerin sonucuna göre, ilköğretim Sosyal Bilgiler 4. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve öğrenci çalışma kitaplarındaki empati türleri incelendiğinde, her üç yayınevine ait kitapların tümünde sosyal ve tarihsel empati etkinliklerinin bulunduğu, sosyal empati etkinliklerinin en fazla Evren Yayınları'nda, tarihsel empati etkinliklerinin ise en fazla Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları'nda yer aldığı görülmüş olup, Evren Yayıncılık ders kitabında tarihsel empati etkinliklerine rastlanmamıştır. Kitapların geneline bakıldığında sosyal empati etkinliklerinin tarihsel empati etkinliklerine göre fazla olduğu belirlenmiştir. İlköğretim Sosyal Bilgiler 5. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve öğrenci çalışma kitaplarındaki empati türleri incelendiğinde, Evren Yayınları ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabı, Koza Yayınları ve Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları öğretme kılavuz kitabında sosyal empati etkinliklerinin bulunduğu fakat tarihsel empati etkinliklerine rastlanmadığı, bunların dışında kalan tüm kitaplarda sosyal ve tarihsel empati etkinliklerinin bulunduğu tespit edilmiştir. Sosyal empati etkinliklerinin en fazla Koza Yayınları kitaplarında, tarihsel empatinin Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları kitaplarında bulunduğu, kitapların geneli incelendiğinde sosyal empati etkinliklerinin tarihsel empati etkinliklerine göre daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Araştırmanın ikinci amacı ile ilgili yapılan analizlerin sonucuna göre, ilköğretim Sosyal Bilgiler 4. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve çalışma kitaplarında yer alan empati etkinliklerinin metin bazında incelenmesiyle elde edilen bulgular sonucunda, Evren Yayınları'nın birinci sırada Okyay Yayınları'nın ikinci sırada ve Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlarının üçüncü sırada yer aldığı görülmüştür. Kitapların tümüne bakıldığında "Örnek Olay", "Bilgilendirici Metin" ve "Siz olsaydınız ne

yapardınız?" türünde etkinliklerin yüksek oranda bulunduğu, Evren Yayınları ve Okyay Yayınları ders kitabında "Örnek Olay"ın, yine Evren Yayınları ders kitabında "Bilgilendirici Metin" ve "Siz olsaydınız ne yapardınız?" etkinliklerinin fazla olduğu belirlenmiştir. İlköğretim Sosyal Bilgiler 5. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve çalışma kitaplarında yer alan empati etkinliklerinin metin bazında incelenmesiyle elde edilen bulgular sonucunda, Evren Yayınları birinci sırada, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları ikinci sırada ve Koza Yayınlarının üçüncü sırada olduğu tespit edilmiştir. Kitapların tümüne bakıldığında "Bilgilendirici Metin", "Gazete, İnternet ve Dergi Haberi" ve "Siz olsaydınız ne yapardınız?" etkinliklerinin oranının yüksek olduğu, "Bilgilendirici Metin" etkinliklerinin Evren Yayınları ders kitabında, "Gazete, İnternet ve Dergi Haberi" etkinliklerinin Milli Eğitim Bakanlığı ders kitabında ve "Siz olsaydınız ne yapardınız?" Evren Yayınları öğretmen kılavuz kitabında daha fazla bulunduğu belirlenmiştir.

Araştırmanın üçüncü amacı ile ilgili yapılan analizlerin sonucuna göre, ilköğretim Sosyal Bilgiler 4. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve çalışma kitaplarında yer alan empati etkinliklerinin görsel bazda incelenmesiyle elde edilen bulgular sonucunda, Evren Yayınları'nın birinci sırada, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları'nın ikinci sırada ve Okyay Yayınlarının üçüncü sırada olduğu belirlenmiştir. Kitapların tümünde yer alan görseller incelendiğinde fotoğraf ve resimlere bağlı etkinliklerin yüksek oranda bulunduğu, Evren Yayınları ders kitabında fotoğraf, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları ders kitabında resimlere bağlı etkinliklerin fazla olduğu görülmüştür. İlköğretim Sosyal Bilgiler 5. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve çalışma kitaplarında yer alan empati etkinliklerinin görsel bazda incelenmesiyle elde edilen bulgular sonucunda, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları'nın birinci sırada, Koza Yayınları'nın ikinci sırada ve Evren Yayınları'nın üçüncü sırada olduğu görülmüştür. Kitapların tümünde yer alan görseller incelendiğinde fotoğraf ve resimlere bağlı etkinliklerin yüksek oranda bulunduğu, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları ders kitabında fotoğraf, Koza Yayınları ders kitabında resimlere bağlı etkinliklerin fazla olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmanın dördüncü amacı ile ilgili yapılan analizlerin sonucuna göre, ilköğretim Sosyal Bilgiler 4. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve öğrenci çalışma kitaplarındaki empati becerisine ilişkin yöntem-teknik ve etkinliklerin incelenmesiyle

elde edilen bulguların sonucunda, Evren Yayınları'nın birinci sırada, Okyay Yayınları'nın ikinci sırada ve Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları'nın üçüncü sırada olduğu tespit edilmiştir. Kitapların tümüne bakıldığında "Siz olsaydınız ne yapardınız?" ve "Soru-Cevap" tarzında yöntem-teknik ve etkinliklerin yüksek oranda olduğu, bu etkinliklerin en fazla Evren Yayınları ders kitabında bulunduğu belirlenmiştir. İlköğretim Sosyal Bilgiler 5. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve öğrenci çalışma kitaplarındaki empati becerisine ilişkin yöntem-teknik ve etkinliklerin incelenmesiyle elde edilen bulguların sonucunda, Evren Yayınları birinci sırada, Koza Yayınları'nın ikinci sırada ve Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları'nın üçüncü sırada olduğu belirlenmiştir. Kitapların tümüne bakıldığında, Siz olsaydınız ne yapardınız?", "Drama" ve "Soru-Cevap" etkinliklerinin oranının yüksek olduğu, Evren ve Koza Yayınları ders kitabında "Siz olsaydınız ne yapardınız?", Koza Yayınları öğretmen kılavuz kitabında "Drama" ve Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları ders kitabında "Soru-Cevap" etkinliklerinin fazla bulunduğu görülmüştür.

Araştırmanın beşinci amacı ile ilgili yapılan analizlerin sonucuna göre, ilköğretim Sosyal Bilgiler 4. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve öğrenci çalışma kitaplarında empati becerisinin değerlendirilmesine yönelik empati etkinliklerinin incelenmesiyle elde edilen bulguların sonucunda, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları'nın birinci sırada ve Evren Yayınları ikinci sırada yer alırken, Okyay Yayınlarında empati becerisinin değerlendirilmesine yönelik etkinliklerin yer almadığı görülmüştür. Kitapların tümüne bakıldığında empati değerlendirme etkinliklerinin en fazla "Çoktan seçmeli sorular" ve "Açık uçlu sorular" dan oluştuğu, Milli Eğitim Yayınları ders kitabında "Çoktan seçmeli sorular"ın, Evren Yayınları ders kitabında ise "Açık uçlu sorular"ın oranının fazla olduğu belirlenmiştir. İlköğretim Sosyal Bilgiler 4. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve öğrenci çalışma kitaplarında empati becerisinin değerlendirilmesine yönelik empati etkinliklerinin incelenmesiyle elde edilen bulguların sonucunda, Evren Yayınları birinci sırada ve Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları'nın ikinci sırada yer aldığı belirlenirken, Koza Yayınları'nda empati becerisinin değerlendirilmesine yönelik etkinliklerin yer almadığı tespit edilmiştir. Kitapların tümü incelendiğinde ölçme değerlendirmeye yönelik etkinliklerin en fazla "Açık uçlu sorular"dan oluştuğu ve bunun da Evren Yayınları ders kitabında bulunduğu belirlenmiştir.

Araştırmanın altıncı amacı ile ilgili yapılan analizlerin sonucuna göre, öğretmenlerin sosyal empati becerisi hakkındaki bilgileri incelendiğinde "Kendini başkalarının yerine koymadır." ve "Empati duygu ve düşünce bileşenlerini içerir." şeklindeki yanıtlarda yoğunlaştıkları belirlenmiştir.

Araştırmanın yedinci amacı ile ilgili yapılan analizlerin sonucuna göre, öğretmenlerin tarihsel empati becerisi hakkındaki bilgileri sorulduğunda, en fazla "Bu konuda herhangi bir bilgiye sahip değilim." ve "Tarihsel olayları anlamamızı, o dönemin şartlarını düşünmemizi ve değerlendirmemizi sağlayan bir süreçtir." cevaplarını verdikleri görülmüştür.

Araştırmanın sekizinci amacı ile ilgili yapılan analizlerin sonucuna göre, öğretmenlere Sosyal Bilgiler dersinde empati becerisi becerisinin kullanımı ile ilgili görüşleri sorulduğunda, yoğunluklu olarak "Sosyal Bilgiler dersinde empati becerisini kazandırmak önemlidir." ve "Sosyal Bilgiler dersi empati becerisini kazandırmak için çok uygun bir derstir." yanıtlarını verdikleri tespit edilmiştir.

Araştırmanın dokuzuncu amacı ile ilgili yapılan analizlerin sonucuna göre, öğretmenlerin empati becerisini kazandırmada ve geliştirmede kullandıkları yöntem, teknik ve etkinlikler sorulduğunda, en fazla kullanılanların "Drama", "Siz olsaydınız ne yapardınız?" ve "Soru-Cevap" olduğu görülmüştür.

Araştırmanın onuncu amacı ile ilgili yapılan analizlerin sonucuna göre, öğretmenlere empati becerisinin kazandırıp kazandırmadıklarını değerlendirmede kullandıkları yöntem, teknik ve etkinlikler sorulduğunda, bu soruya çok az öğretmenin cevap verdiği, cevap veren öğretmenlerin çoğunun "Gözlem" yöntemi ve "Açık uçlu sorular" etkinliklerinden yararlandıkları belirlenmiştir.

Araştırmanın on birinci amacı ile ilgili yapılan analizlerin sonucuna göre, öğretmenlere empati becerisini kazandırmada, geliştirmede ve değerlendirmede kullandıkları yöntem, teknik ve etkinlikleri seçme nedenleri sorulduğunda, cevapların çok çeşitli olduğu gözlenmiştir. Fakat yoğunlaşmanın "Gerçek yaşamdan alınan örnekleri görmeleri empati becerisini kazanmaları açısından daha etkilidir." ve "Drama tekniği empati becerisini kazandırma açısından elverişlidir." cevaplarında olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmanın on ikinci amacı ile ilgili yapılan analizlerin sonucuna göre, öğretmenlere empati becerisini kazandırmada, geliştirmede ve değerlendirmede kullandıkları yöntem, teknik ve etkinlikleri uygulama sürecinden bahsetmeleri istendiğinde, öğretmenlerin çoğunluğunun "Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanımı" ile ilgili uygulamalarından, bir kısmının da "Sınıf Yönetimi Esnasında Kullanımı" ve "Sınıf Dışı Etkinliklerde Kullanımı"ndan söz ettikleri belirlenmiştir.

Araştırmanın on üçüncü amacı ile ilgili yapılan analizlerin sonucuna göre, öğretmenlere Sosyal Bilgiler öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve çalışma kitabının empati becerisi açısından yeterli olup olmadığı sorulduğunda, öğretmenlerin büyük çoğunluğunun kitapları yetersiz buldukları, yetersizliğin nedenlerini ise öğretmenlerin çoğu "Ünitelerdeki empati etkinliklerinin sayısı yetersizdir." şeklinde ifade etmişlerdir.

Araştırmanın on dördüncü amacı ile ilgili yapılan analizlerin sonucuna göre, öğretmenlerin empati becerisini kazandırma, geliştirme ve değerlendirme aşamasında karşılaştıkları sorunların çeşitleri sorulduğunda, öğretmenlerin "Bencilce Davranma" ve "Empati Etkinliklerinin Uygulanmasındaki Zorluklar" üzerinde yoğunlaştıkları görülmüştür.

Araştırmanın on beşinci amacı ile ilgili yapılan analizlerin sonucuna göre, öğretmenlere empati becerisini kazandırma, geliştirme ve değerlendirme aşamasında karşılaşılan sorunların kaynaklarının neler olduğu sorulduğunda, öğretmenlerin çoğu sorunların "Öğrenci" den, bir kısmı ise "Aile"den kaynaklandığını dile getirmişlerdir.

Araştırmanın on altıncı amacı ile ilgili yapılan analizlerin sonucuna göre, öğretmenlerin empati becerisini öğrencilere kazandırma aşamasında karşılaştıkları sorunların çözümüne yönelik uygulamaları ve tavsiyeleri sorulduğunda, cevaplarının çok çeşitli olduğu, ilk sırada yer alan cevapların "Olay anında müdahale ediyorum.", "Sosyal Bilgiler ders saati arttırılmalıdır." ve "Sınıf mevcudu azaltılmalıdır." olduğu görülmüştür.

Araştırmanın on yedinci amacı ile ilgili yapılan analizlerin sonucuna göre, öğretmenlere Talim Terbiye Kurulu Üyesi olmaları durumunda, empati becerisini kazandırmada, geliştirmede ve değerlendirmede ve Sosyal Bilgiler öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabını empati becerisi açısından daha nitelikli kılmada yapmak istediklerinin ve önerilerinin ne olabileceği sorulduğunda öğretmenlerin çok çeşitli

cevaplar verdikleri, bu önerilerden ilk sıralarda yer alanların "Günlük hayatta sıklıkla karşılaşılan olaylara yer verirdim.", "Kitapları görsel açıdan zenginleştirirdim." ve "Kitapların yanında bir de CD gibi görsel materyaller hazırlardım." olduğu görülmüştür.

5.2. Tartışma

Sosyal Bilgiler 2005 öğretim programında öğrencilere kazandırılması öngörülen becerilerden biri de empati becerisidir. Araştırmada farklı yayınevlerine ait ders kitapları incelenmiş, bu kitaplarda empati becerisinin kazandırılması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi aşamasında kullanılan empati türleri, yöntem, teknik ve etkinlikleri tespit edilmiştir. Ayrıca ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin empati becerisi ve empati becerisinin ders kitaplarındaki yeri hakkındaki görüşleri alınmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda literatürde daha önce böyle bir çalışmanın yer almadığı görülmüştür. Ancak empatinin türleri, empati becerisinin farklı yaş düzeylerine kazandırılması ve ölçülmesine yönelik araştırmalar bulunmaktadır.

Çalışmada farklı yayınevlerinin ilköğretim 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler öğretmen kılavuz kitapları ders kitapları ve öğrenci çalışma kitaplarında sosyal ve tarihsel empati etkinliklerine rastlamış olup, etkinliklerin genellikle sosyal empati becerisini kazandırmaya yönelik olduğu görülmektedir. İlköğretim 4. sınıf ve 5. sınıf kazanımları incelendiğinde kazanımların çoğunluğunun empati becerisini kazandırmaya yönelik olduğu, 5. sınıf kazanımlarında, 4. sınıflara göre daha fazla tarihsel empati becerisini kazandırmaya yönelik kazanımların bulunduğu tespit edilmiştir.

Farklı yayınevlerinin ilköğretim Sosyal Bilgiler 4. ve 5. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve öğrenci çalışma kitaplarındaki metinlerde yer alan empati etkinliklerinde çeşitliliğin olmadığı görülmektedir. Genellikle "Bilgilendirici Metinler" ve "Siz olsaydınız ne yapardınız?" tipinde soruların olduğu görülmektedir. Halbuki empatide becerisini kazandırma sürecinde öğrencinin verilen etkinliklerdeki rollere bürünmesi önemlidir.

Farklı yayınevlerinin ilköğretim Sosyal Bilgiler 4. ve 5. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve öğrenci çalışma kitaplarındaki görsellerde yer alan empati

etkinliklerinde çeşitliliğin olmadığı görülmektedir. “Resim ve Fotoğraf” lardan oluşan bu görsellerin yetersiz olduğu dikkatleri çekmektedir.

Farklı yayınevlerinin ilköğretim Sosyal Bilgiler 4. ve 5. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve öğrenci çalışma kitaplarındaki yer alan yöntem-teknik ve etkinliklerin genellikle “Siz olsaydınız ne yapardınız?” sorusundan oluştuğu, empati becerisinin kazandırılmasında önemli yer tutan drama, rol oynama, altı şapkalı düşünme tekniği, öykü yazma ve resmetme gibi yöntemlerin çok az kullanıldığı belirlenmiştir. Özellikle tarihsel konuların öğretiminde yararlanılabilecek sözlü ve yerel tarih etkinliklerinin sayısı da yok denecek kadar azdır.

Farklı yayınevlerinin ilköğretim Sosyal Bilgiler 4. ve 5. sınıf öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve öğrenci çalışma kitaplarındaki yer alan empati becerisini değerlendirmeye yönelik etkinliklerin sayısı çok az olup, genellikle açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Empati becerisinin hem bilişsel hem de duyuşsal bileşenlerinin olduğu düşünüldüğünde açık uçlu soruların yanında, performans değerlendirme, görüşme, gözlem, tutum ölçekleri gibi ölçme-değerlendirme araçlarının da bulunması gerekmektedir.

Öğretmenlerin empati becerisi hakkındaki bilgilerine bakıldığında bunun yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Empati kavramını sadece sosyal empati olarak ele almakta, aslında derslerinde kullandıkları etkinliklerin empati becerisini kazandırmaya yönelik olduğuna dair bir farkındalıklarının olmadığı gözlenmektedir. Yine öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu Sosyal Bilgiler dersinde empati becerisini kazandırmanın önemli olduğunu çünkü Sosyal Bilgiler dersinin öğrencilerin sosyalleşmesinde önemli bir yerinin olduğunun bu nedenle bu becerinin ancak bu derste kazandırabileceklerine dair fikirlerini beyan etmişlerdir.

Öğretmenlerin empati becerisini kazandırmak ve geliştirmek için ağırlıklı olarak drama, soru-cevap ve siz olsaydınız ne yapardınız? tarzında yöntem teknik ve etkinlikleri kullandıklarını dile getirmişler; bunun yanında, örnek olay, hayal etme, yazı yoluyla ve resim çizme yoluyla empati becerisini kazandırma gibi yöntem teknik ve etkinlikleri kullanan öğretmenlerin azınlıkta olduğu görülmektedir. Özellikle empati becerisini değerlendirmek için açık uçlu sorular sorulup ve gözlem yönteminin kullanıldığı, fakat

bunların çok yetersiz olduğu görülmektedir. Öğretmenler drama ve örnek olay yöntemlerini kullanmalarının nedenini, bunların empati becerisini kazandırmada en uygun yöntemler olarak açıklamaktadır. Yine bu yöntem-teknik ve etkinlikleri Sosyal Bilgiler dersinde kullanan öğretmenler, özellikle empati becerisini kazandırmaya yönelik ünitelerde 4. sınıfta "Kendimi Tanıyorum", "Geçmişimi Öğreniyorum", "Hep Birlikte" ve "İnsanlar ve Yönetim", 5. Sınıfta "Haklarımı Öğreniyorum", Adım Adım Türkiye" ve "Toplum İçin Çalışanlar" ünitelerinde empati becerisine yönelik etkinlikleri kullandıkları görülmektedir. Ayrınca öğrencilerin 4. ve 5. sınıf düzeyinde olmaları nedeniyle iletişim becerilerinin geliştirilmesi açısından empatinin sınıf yönetimi esnasında kullanıldığı da öğretmenlerin üzerinde durduğu noktalarından biridir.

Öğretmenlerin ağırlıklı olarak Sosyal Bilgiler öğretmen kılavuz kitabı ve ders kitabını empati becerisini kazandırma, geliştirme ve değerlendirme açısından yeterli bulmadıkları görülmekte, yoğunlukla kitaplardaki empati etkinliklerinin sayısının yetersizliğinden yakınmaktadırlar. Öğretmenlerin kitaplardaki empati etkinliklerin niteliği ile ilgili herhangi bir görüş beyan etmedikleri, genellikle kitapların geneli hakkında yorum yaptıkları görülmektedir. Empati becerisi açısından değerlendirmeleri ile ilgili sondaj sorular sorulmasına rağmen bu konuda herhangi bir şey söylemedikleri gözlenmiştir.

Öğretmenlerin yoğunlukla empati becerisini kazandırmalarına ve geliştirmelerine yönelik karşılaştıkları sorunları öğrencilerin bencilce davranması, empati etkinliklerinin uygulanmasındaki zorluklara ve empati becerisinin kazandırdıktan sonra kalıcı olmamasına bağlamışlar, bu sorunların öncelikle öğrenciden, aileden ve toplumdan kaynaklandığını dile getirmişlerdir. Öğretmenlerin bu sorunların çözümündeki uygulamaları ve önerileri çok çeşitli olup, genellikle olay anında müdahale ettiklerini, zaman problemi yaşayan öğretmenlerin Sosyal Bilgiler ders saatinin arttırılması gerektiğini ve ailelere empati eğitimi verilmesinin çok yararlı olacağını belirtmişlerdir.

Empati becerisini kazandırmak, geliştirmek, değerlendirmek ve Sosyal Bilgiler öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabını empati becerisi açısından daha nitelikli kılmak için öğretmenlerin empati sürecine katılıp kendilerini Talim Terbiye Kurulu üyesi gibi düşünmeleri istediğinde öğretmenlerin birbirinde farklı cevaplar verdiği gözlenmektedir. Kitaplarda günlük hayatta karşılaşılan olaylara yer

vermek istediklerini, kitapları görsel açıdan zenginleştireceklerini, kitaplara ek olarak materyallerin verilmesi gerektiğini gibi önerilerin yanında Sosyal Bilgiler laboratuarı oluşturmak, anne-baba okulu açmak, kitapların hazırlanma aşamasında rol almak gibi farklı önerilerin getirildiği de görülmektedir.

5.3. Öneriler

Uygulayıcılara Yönelik Öneriler

- Ders kitaplarında yer alan tarihsel etkinliklerin yetersiz olduğu tespit edilmiştir, bu çerçevede tarihsel empati etkinlikleri arttırılmalıdır.
- Ders kitaplarında yer alan sosyal ve tarihsel empati etkinliklerinin çeşitliliğinde görülen yetersizlik nedeniyle, ders kitapları bu açılardan zenginleştirilmelidir.
- Ders kitaplarında empati becerisini kazandırmada kullanılan metinsel ve görsel kaynakların yetersiz ve tekrarlayıcı olması münasebetiyle; edebi ürünlere, tarihsel kanıtlara ve görsellere ağırlık verilmeli, özellikle empati becerisini geliştirmede kullanılabilecek sözlü tarih ve yerel tarih gibi etkinliklere, ayrıca empati becerisinin ölçülmesinde tutum ölçekleri gibi duyuşsal alanda kullanılabilecek ölçme-değerlendirme araçlarına yer verilmelidir.
- Ders kitabı yazarlarının empati becerisini kazandırma, geliştirme ve değerlendirmeye yönelik yöntem, teknik ve etkinliklerin sayısını ve niteliğini arttırması gerekmektedir.
- Ders kitaplarının hazırlanmasında öğretmenlerin görüşlerine bilhassa yer verilmelidir.
- Ders kitaplarına ek olarak görsel materyaller hazırlanmalıdır (film, belgesel CD'leri gibi).
- Öğretmenlere empati becerisi hakkında hizmet içi eğitim verilmelidir.
- Ailelere empati hakkında seminerler düzenlenmelidir.
- Empati becerisinin sadece Sosyal Bilgiler dersinde değil, diğer derslerde de uygulanması sağlanmalıdır.
- Değerler eğitiminin önemsendiği günümüzde, empati becerisini kazandırmak için empati eğitim programları hazırlanmalıdır.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Araştırmacılar empati becerisini kazandırma, geliştirme ve değerlendirme konusunda yeni araştırmalar yapmalıdır.

KAYNAKLAR

Akbaba, B. (2009). Sosyal Bilgiler öğretiminde görsel materyallerin kullanımı. M. Safran (Ed.). *Sosyal Bilgiler öğretimi*. Ankara: PegemA Yayıncılık.

Akdağ, H. (2009). Sosyal Bilgilerin tanımı, amacı, önemi ve Türkiye'deki yeri. R. Turan, A. M. Sünbül ve Akdağ, H. (Ed). *Sosyal Bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlar-1*, s.1-24, Ankara: PegemA Yayınları.

Akgül, N. İ. (2006). *Sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler öğretiminde kullandıkları yöntemler ve karşılaşılan sorunlar (Niğde ili örneği).* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akkoyun, F. (1982). Empatik anlayış üzerine. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi , 15* (1), 63-69.

Altınbaş, K., Gülöksüz, S., Özçetinkaya, S., ve Oral, E. T. (2010). Empatinin biyolojik yönleri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar , 2* (1), 15-25.

Alver, B. (1998). Bireylerin uyum düzeyleri ile empatik becerileri arasındaki ilişkiler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* .

Alver, B. (2004). Güzel sanatlar eğitimi alan öğrencilerin empatik beceri ve karar verme stratejilerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 4* (2), 93-108.

Anılan, H. ve Kılıç, Z. (2010). Hayat Bilgisi dersinde kullanılan performans değerlendirmeye ilişkin öğretmen görüşleri. *9. Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu* (s. 875-88). Elazığ: Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi.

Ata, B. (2009). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı. C. Öztürk (Ed.), *Sosyal Bilgiler öğretimi,* Ankara: Pegem A Yayınları.

Ataşlar, J. (1996). *Üniversite öğrencilerinin empatik eğilim düzeylerine cinsiyet ve yaşlarına göre kendini açma davranışları.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aykaç, N. (2009). *Öğretme ve öğrenme sürecinde aktif öğrenme yöntemleri.* Ankara: Naturel Yayınları.

Baaren, R. B., Decety, J., Dijksterhuis, A., Leji, A. v., & Leeuwen, M. L. (2009). Being imitated:consequences of nonconsciously showing empathy. J. Decety, & W. Ickes (Ed.). *Social Neuroscience of Empathy*, Hong-Kong: Massachusetts Institute of Technology.

Bacanlı, H. (2004). *Gelişim ve Öğrenme.* Ankara: Nobel Yayın ve Eğitim.

Batson, D. C. (2009). *These things called empathy: eight related but distinct phenomena.* USA: MIT Press.

Berk, F. (2008). *Eski ve yeni ilköğretim Sosyal Bilgiler dersi öğretim programları ve ders kitaplarında tarih konularının karşılaştırılması.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi,

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.

Bryant, D., & Clark, P. (2006). Historical empathy and Canada: a people's history. *Canadian Journal of Educaiton, 4*, 1039-1064.

Bush, C. A., Mullis, R. L., & Mullis, A. K. (2000). Differences in empathy between offender and nonoffender youth. *Journal of Youth and Adolescence , 29* (4), 467-478.

Ceyhan, E. ve Yiğit. B. (2005). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*, Ankara: Anı Yayıncılık.

Choi, H. J., & Yang, M. (2010). The effect of problem-based video instruction on student satisfaction, empathy, and learning achievement. *High Education , 60* (6), 1-11.

Colby, S. R. (2007). *Students as historians: the historical narrative inquiry model's impact on historical thinking and historical empathy.* Doctoral Dissertation, Univeristy of North Texas.

Colby, S. R. (2008). Energizing the history classroom:historical narrative inquiry and historical empathy. *Social Studies Research and Practice , 3* (3), 60-79.

Colby, S. R. (2010). Contextualization and historical empathy: seventh graders' interpretations of primary documents. *Curriculum and Teaching Dialogue , 12* (1), 71-85.

Cooper, B. (2004). Empathy, interaction and caring teachers' roles in a constrained environment. *Pastoral Care* , 12-21.

Coplan, A. (2004). Empathic engagement with narrative fictions. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism , 62* (2), 141-152.

Cotton, K. (2001). *Developing empathy in children and youth: the schooling practices that matter most.* Mart 12, 2011 tarihinde http://www.psychroanoke.com/school_improvement_research_series_-_excellent_empathy_dev_article.pdf adresinden alındı.

Cüceloğlu, D. (1991). *İnsan ve Davranışı.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Cüceloğlu, D. (1995). *Yeniden insan insana.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Cüceloğlu, D. (2002). *İletişim donanımları.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çiftçi, M. (2008). *Disiplin cezası alan ve almayan lise öğrencilerinin ahlaki yargı yetenekleri bilişsel çarpıtmaları ve empatik becerilerinin karşılaştırılması. Yayınlanmamış doktora tezi,* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .

Davis, C. (1990). What is empathy, and can empathy be taught?, *Physical Therapy , 70* (11), 707-711.

Demir, N. (2009). *Türk folklor araştımaları dergisinin 184-366. sayılarında yer alan masal metinlerinin ilköğretim ikinci kademe Türkçe öğretim programına göre uygunluğunun değerlendirilmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.

Demirel, Ö. (2004). *Öğretimde planlama ve değerlendirme öğretme sanatı.* Ankara: PegemA Yayıncılık.

Demirel, Ö. (2006). *Eğitimde Program Geliştirme: Kuramdan Uygulamaya.* Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Denis, C. (2008). Teaching empathy. *Exchange: The Early Childhood Leaders' Magazine, 179,*

92-94.

Deveci, H. (2005). Sosyal Bilgiler dersinde gazete kullanımı, *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 4(3), 159-166.

Ada, S. ve Ünal, S. (2007). *Eğitim bilimine giriş*, Ankara: Nobel Yayınları.

Dilek, D. (2007). *Tarih derslerinde öğrenme ve düşünce gelişimi.* Ankara: Nobel Yayınları.

Dökmen, Ü. (1988). Empatinin bir modele dayandırılarak ölçülmesi ve psikodrama ile geliştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi , 6* (21), 155-190.

Dökmen, Ü. (2009). *Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Dönmez, C. (2003). *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu sosyal bilgiler.* Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık.

Dündar, Ş. (2008). *İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi öğrenme ortamlarının yapılandırmacı özellikler açısından değerlendirilmesi.* Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Eisenberg, N., & Eggum, N. D. (2009). Empathic responding: sympathy and personel distress. J. Decety, & W. Ickes (Ed.), *Social Neuroscience of Empathy*, USA: Massachusetts Institue of Technology.

Eisenberg, N., Fabes, R., & Spinard, T. (2006). Prosocial Development, N. Eisenberg (Ed.). *The Handbook of Child Psychology: Social, Emotional and Personality Development* (Cilt 3), New Jersey: John Wiley & Sons Publication.

Ekinci, Ö. (2009). *Öğretmen adaylarının empatik ve eleştirel düşünme eğilimlerinin incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eklund, J. H. (2006). Empathy and viewing the other as a subject. *Scandinavian Journal of Psychology , 47,* 399–409.

Endacott, J. L. (2007). *"It was like I was right there with them": how middle school students confront historical paradoxes through engagement in historical empathy.* Doctoral disertation, Department of Curriculum and Teaching Faculty of the Graduate School of the University of Kansas.

Ercoşkun, M. H., Dilekmen, M., Ada, Ş., ve Nalçacı, A. (2006). Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin empatik becerilerinin bireysel değişkenler açısından incelenmesi. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi* (13), 207-217.

Erden, M. (tarihsiz). *Sosyal Bilgiler Öğretimi.* Ankara: Alkım Yayınları.

Erken, M. (2009). *Empati becerisinin ahlaki davranışlar üzerindeki etkisi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ersoy, A. F., & Kaya, E. (2008). Sınıf öğretmenlerine göre öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersi öğretim programına (2004) ilişkin yaklaşımları. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 8* (1), 285–300.

Garton, A. F., & Gringart, E. (2005). The development of a scale to measure empathy in 8- and 9-year old children. *Australian Journal of Education and Developmental Psychology, 5*, 17-25.

Gaut, B. (2010). Empathy and identification in cinema. *Midwest Studies in Philosophy ,* 34(1), 136–157.

Gerdes, K. E., Segal, E. A., & Lietz, C. A. (2010). Conceptualising and measuring empathy. *British Journal of Social Work , 40*, 2326–2343.

Gladstein, G. (1983). Understanding empathy: intergrating counseling developmental and social psychology perspectives. *Journal of Counseling Psychology , 30* (4), 467-482.

Göçmen, B. (2007). *İlköğretim 4.sınıf Sosyal Bilgiler derslerinde bilgiyi kullanılabilir biçimlerde planlama ve yazma becerilerinin geliştirilmesinin öğrencilerin öğrenme ve hatırlama düzeylerine etkisi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Guidry, A. (2011). Using Social Science to Teach Social Studies: A Pracitical Approach for Social Educators. *Natioanl Socail Science Journal , 36* (2), 55-62.

Güneş, E. (2009). *Fen ve teknoloji dersinde istasyon tekniği ile yapılan öğretimin erişiye ve kalıcılığğa etkisi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Günindi, N. (2008). *Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden altı yaş çocuklarının sosyal uyum becerileri ile anne-babalarının empatik becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Håkansson, J. (2003). *Exploring the phenomenon of empathy.* Doctoral dissertation, Department of Psychology Stockholm University.

Harris, R., & Foreman-Peck, L. (2004). 'Stepping into other peoples' shoes': teaching and assessing empathy in the secondary history curriculum. *International Journal of Historical Learning, Teaching and Research , 4* (2), 98-111.

Hartoonian, M. (tarihsiz). *K-6 Social Studies Program: The Quality Social Studies Program.* Mayıs 14, 2011 tarihinde http://www.eduplace.com/ss/wtp/profdev/pdf/hartoonian.pdf adresinden alınmıştır.

Hoffman, M. L. (1994). Empathy, role taking, guilt, and development of altruistic motives. B. Puka (Ed.), *Caring, altruism, and prosocial behavior. moral development: A compendium*, Cilt: 7 (s. 196-218). New York: Garland Publishing.

Hoffman, M. L. (2000). *Empathy and moral development: Imlications for caring and justice.* New York: Cambridge University Press.

Iacoboni, M. (2009). *Mirroring people: The science of empathy and how we connect with others.* New York: Picador.

Jarvis, J. (2009). *Digital diary project:a lesson in fostering historical empathy using student created multimedia.* Thesis Paper, Digital Diary Project Full Sail University.

Jensen, J. (2008). Developing historical empathy through debate: an action research study. *Social Studies Research and Practice , 3* (1), 55-67.

Kabapınar, Y. (2005). *Bir Öğretim Materyali Olarak Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitabı.* Ankara: PegemA Yayıncılık.

Kabapınar, Y. (2007). *İlköğretimde Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi.* Ankara: Maya

Akademi Yayınları.

Kahraman, H. (2007). *Empati beceri eğitiminin okul öncesi dönemdeki çocukların empatik becerilerine ve sorun davranışlarına etkisi,* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .

Kahraman, H., ve Akgün, S. (2008). Empati becerileri eğitiminin okul öncesi dönemindeki çocukların empati becerilerine ve sorun davranışlarına etkisi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi , 15* (1), 15-24.

Kalliopuska, M. (1992). *Holistic empathy education among preschool and children.* Finland: The İnternational Scientific Conference on Comenius.

Kanatlı, F. (2008). *Alternatif ölçme ve değerlendirme teknikleri konusunda sınıf öğretmenlerinin görüşlerinin değerlendirilmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.

Kaptan, F., ve Kuşakcı, F. (2002). Fen öğretiminde beyin fırtınası tekniğinin öğrenci yaratıcılığına etkisi. *V. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi* (s. 48). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi.

Karabağ, Ş. G. (2010). Tarihsel empati becerisi: öğretimi, ölçülmesi ve değerlendirilmesi. M. Safran (Ed.). *Tarih nasıl öğretilir: Tarih öğretmenleri için özel öğretim yöntemleri,* İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

Karadağ, E., ve Mutafçılar, I. (2009). Prososyal davranış ekseninde özgecilik üzerine teorik bir çözümleme. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* (8), 41-69.

Karahan, F. T. (2008). Bir İletişim ve Çatışma Çözme Beceri Eğitimi Programı'nın Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Beceri Düzeylerine Etkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi , 41* (2), 169-186.

Kaya, A., ve Siyez, D. M. (2010). KA-Sİ Çocuk ve Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği: Geliştirilmesi Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Eğitim ve Bilim Dergisi , 35* (156).

Keskin, S. C. (2007). *Sosyal bilgiler derslerinde empati becerilerine dayalı öğretim tekniklerinin kullanılması.* Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Kılıç, D. (1994). *İlkokul 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinin öğretmenlerin görüşleri çerçevesinde değerlendirilmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kılıçoğlu, G. (2009). Sosyal Bilgiler tanımı, dünyada ve ülkemizdeki gelişimi ve önemi. M. Safran (Ed.) Sosyal Bilgiler öğretimi, Ankara: Pegem A Yayınları.

Kıroğlu, K. (2006). *Öğretmenler ve öğrenenler için ek açıklamalarla yeni ilköğretim programları (1-5. sınıflar).* Ankara: PegemA Yayınları.

Koray, Ö. (2004). Yaratıcı düşünme tekniklerinden altı düşünme şapkası ve nitelik sıralama tekniklerinin fen derslerinde uygulanmasına yönelik öğrenme görüşleri. *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı* (s. 1-15). Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi.

Krznaric, R. (2008). *You Are Therefore I Am: How Empathy Education Can Create Social Change.* UK: Oxfam GB Research Report.

Kulantaş, N. (2007). *4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde kullanılan öğrenci ders ve çalışma*

kitapları ile öğretmen kılavuz kitaplarının, öğretmen, öğrenci ve veli görüşlerine göre değerlendirilmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Kuran, Ş. B., ve Ersözlü, Z. N. (2009). Sınıf öğretmenlerinin çocuk edebiyatına ilişkin görüşleri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi , VI* (I), 1-17.

Kutlu, Ö., Doğan, C. D., ve Karakaya, İ.(2008). *Öğrenci başarısının belirlenmesi: performansa ve protrfolyoya dayalı durum belirleme.* Ankara: PegemA Yayıncılık.

Lee, H. S., Brennan, P. F., & Daly, B. J. (2001). Relationship of empathy to appraisal, depression, life satisfaction, and physical health in informal caregivers of older adults. *Research in Nursing & Health* , 44-56.

Lerner, J. B., Adair, C., Plumb, J. C., Rhatigan, D. L., & Orsillo, S. M. (2007). The case for mindfullness-based approaches in the cultivation of empathy: does nonjudgemental, present-moment awarness increase capacity for perspective-taking and empathic concern? *Journal of Marital and Family Therapy , 33* (4), 501–516.

Maden, S., ve Durukan, E. (2010). İstasyon tekniğinin yaratıcı yazma becerisi kazandırmaya ve derse karşı tutuma etkisi. *Türklük Birimi Araştırmaları Dergisi , 27* (2), 299-312.

Manson, V. (2009). *Moral judgment, role concepts, and empathic response as predictors of dental student clinical effectiveness.* Doctoral dissertation, Faculty of The Graduate School of The University of Minnesota.

McGowan, T. (1991). Edebiyat temelli Sosyal Bilgiler öğretimi. A. Doğanay (Çev.) *Çukurova Üniversitesi* , 35-44.

MEB. (2008). *Çocuk gelişimi ve eğitimi: çocuk bakımında iletişim.* Şubat 20, 2011 tarihinde Mesleki eğitim ve öğretim sisteminin güçlendirilmesi projesi: http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/modul_pdf/761CBG035.pdf adresinden alındı

Mehrabian, A., & Epstein, N. (1972). A measure of emotional empathy. *Journal of Personality , 40* (4), 525-543.

Meier, D. J. (2009). T*he use of primary source historical documents, historical reasoning heuristics, and the subsequent development of historical empathy.* Doctoral dissertation, The Temple University Graduate Board.

Miles, M. B. & Huberman, A.M. (1994). An expand sourcebook: qualitative data analysis, USA: Sage Publication.

Miller, C. B. (2009). Empathy, social psychology, and global helping traits. *Philosophy Studies, 142*, 247–275.

Mindes, G. (2006). *Teaching Young Children Social Studies.* United States of America: Praeger Publishers.

Mızrak, A. (2006). *1980-2006 Yılları Arası Hükümetlerin Eğitim Politikaları ve Bu Politikaların İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına Yansıması.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Niezink, L. W. (2008). Considering others in need on altruism, empathy and perspective taking. Doctoral dissertation, *RijksuniversiIteit Groningen Department of Social and Organizational Psychology*.

Ormancı, Ü., ve Ören, F. Ş. (2010). Dramanın ilköğretimde kullanılabilirliğine yönelik sınıf öğretmeni adaylarının görüşleri: demirci eğitim fakültesi örneği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi , 43* (1), 166-192.

Oswald, P. A. (1996). The effects of cognitive and affective perspecitve taking on empathic concern and altrustic helping. *The Journal of Social Psychology , 136* (5), 613-623.

Oz, F. (1998). Hemşirelikte özgecilik (yardım edicilik). *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi , 2* (1), 53-58.

Özden, E. S. (2006). *İşbirlikli öğrenme yönteminin ilköğretim 3. sınıf öğrencilerinin sosyal ve duygusal uyumlarına etkisi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü .

Özerbaş, M. A., Bulut, M., ve Usta, E. (2007). Öğretmen Adaylarının Algıladıkları İletişim Becerisi Düzeylerinin İncelenmesi. *Ahi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 8* (1), 123-135.

Özerkan, E. (2007). *Öğretmenlerin öz-yeterlik algıları ile öğrencilerin sosyal bilgiler benlik kavramları arasındaki ilişki*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztürk. C., ve Diğerleri. (2009). Sosyal Bilgiler: toplumsal yaşama disiplinlerarası bir bakış. Ö. Cemil (Ed.). *Sosyal Bilgiler öğretimi,* Ankara: Pegem A Yayınları.

Öztürk, C., ve Otluoğlu, R. (2003). *Sosyal Bilgiler öğretiminde edebi ürünler.* Ankara: PegemA Yayıncılık.

Patten, P. (2001). *Kids who care: the development of empathy, care, and compassion.* Mart 12, 2011 tarihinde Clearhing house on early education and parenting: http://ceep.crc.uiuc.edu/pubs/ivpaguide/appendix/patten-kidscare.pdf adresinden alındı

Rehber, E., ve Atıcı, M. (2009). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Empatik Eğilim Düzeylerine Göre Çatışma Çözme Davranışlarının İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 18* (1), 323-342.

Reynolds, W. J., & Scott, B. (1999). Empathy: a crucial component of the helping relationship. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing , 6*, 363–370.

Rogers, C. (1975). Empathic: An Unappreciated Way of Being. *The Counseling Psychologist , 5* (2-10), 1-10.

Saarni, C., Campos, J. J., Camras, L. A., & Witherington, D. (2006). Emotional development: action, communication, and understanding, *The Handbook of Child Psychology: Social, Emotional and Personality Development,* (Cilt 3). N. Eisenberg (Ed.) USA: John Wiley& Sons Publication.

Safran, M. (1993). *Tarih öğretiminin eğitsel amaçları* (Cilt LVII). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Sağlam, H. İ. (2006). *Türkiye'deki davranışçı ve yapılandırmacı sosyal bilgiler öğretim uygulamasının değerlendirilmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sarı, İ. (2008). Sosyal Bilgilerde sözlü tarih. *Sosyal Bilgiler öğretimi,* B. Tay, ve A. Öcal (Ed.) Ankara: Pegem A Yayınclık.

Saxe, D. W. (1992). *Socail Studies in Schools; A History of Early Years.* USA: University of New York Press.

Schertz, M. V. (2007). Empathy as intersubjectivity: resolving Hume. *Study of Philosophy Education , 26,* 165–178.

Schnur, J. B., & Montgomery, G. H. (2010). A Systematic Review of Therapeutic Alliance, Group Cohesion, Empathy, and Goal Consensus/Collaboration in Psychotherapeutic İnterventions in Cancer:Uncommon Factors? *Clinical Psychology Review , 30* (2), 238-247.

Schultz, P. W. (2000). Empathizing with nature: the effects of perspective taking for environmental issues. *Journal of Social Issues , 56* (3), 391-406.

Selimhocaoğlu, A. (2004). Drama ve ilköğretimde dramanın önemi. *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı* (s. 1-5). Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi.

Sezer, Ö. (2005). Empati nedir, empati öğretilebilir mi?, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi ,* 6(9), 189-191.

Singer, T., & Lamm, C. (2009). The social neuroscience of empathy. *Annals of the New York Academy of Sciences , 1156,* 81-96.

Smith, T. W. (2006). *Altruism and empathy in America: trends and correlates.* Mart 4, 2011 tarihinde http://www-news.uchicago.edu/releases/06/060209.altruism.pdf adresinden alındı

Sönmez, V. (2009). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu.* Ankara: Pegem A Yayınları.

Sönmez, V. (1999). *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu.* İstanbul: MEB Yayınları.

Stephan, W. G., & Finlay, K. (1999). The Role of Empathy in Improving Intergroup Relations. *Journal of Social Issues , 55* (4), 729–743.

Şahin, C., & Yeşil, R. (2010). Sınıf öğretmenliği aday öğretmenlerinin sosyal beceri ve empatik eğilim düzeyleri (AEÜ eğitim fakültesi örneği). *e-Journal of New World Sciences Academy , 5* (3), 1192-1212.

Şahin, F. (2002). Kavram haritalarının değerlendirme aracı olarak kullanılması ile ilgili bir araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi , 1* (11), 17-32.

Şahin, Ö. (2009). Geçmiş, tarih ve sözlü tarih. *Mülkiye Dergisi , 28,* 111-126.

Şahin, S., Atasoy, B., ve Somyürek, S. (2010). Öğretmen eğitiminde örnek olay yöntemi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 9* (2), 253 -277.

Şahin, Ş. G. (2007). *İlköğretim birinci kademede Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerin çocuk eğitimi açısından incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi .

Şimşek, A. (2004). İlköğretim okulu Sosyal Bilgiler dersi Tarih konularının öğretiminde hikaye anlatım yönteminin etkililiği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi , 2* (4), 495–509.

Şimşek, A. (2009). Sosyal bilgiler derslerinde bir öğretim materyali olarak edebi ürünler. M. Safran (Ed.). *Sosyal Bilgiler öğretimi.* Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Tarman, B., İsmail, A., ve Yüksel, Z. (2010). Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanındaki Tezlerin

Değerlendirilmesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 9* (3), 725-746.

Taşdemir, M., Taşdemir, A., ve Yıldırım, K. (2009). İşbirlikli öğrenme sürecinde kullanılan portfolyo değerlendirmesinin öğrencinin başarısı üzerine etkisi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama , 5* (1), 53-66.

Tay, B., ve Öcal, A. (2008). *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi.* Ankara: Pegem A Yayınları.

Thampson, K. L., & Gullone, E. (2003). Promotion of empathy and prosocial behaviour in children through humane education. *Australian Psychologist , 38* (3).

Todd, S. (2004). Teaching with ignorance: questions of social justice, empathy, and responsible community. *Interchange , 35* (3), 337-352.

Tokcan, H., ve Demirkaya, H. (2009). Sosyal Bilgilerde strateji, yaklaşım, yöntem ve teknikler. M. Safran (Ed.) *Sosyal Bilgiler öğretimi,* Ankara: PegemA Yayıncılık.

Tonga, D. (2007). *İlköğretim 5. sınıf MEB sosyal bilgiler ders kitabında yer alan görsel materyallerin incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Tokcan, H. (2007). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Bütünsel Beyin Yaklaşımının Akademik Başarı Üzerine Etkisi, *TSA*, 11 (3), 51-64.

Tuncay, T., ve İl, S. (2009). Sosyal hizmet uygulamasında empatiyi yeniden düşünmek. *Toplum ve Sosyal Hizmet , 20* (2), 39-56.

Turan, R., ve Ulusoy, K. (2010). *Sosyal Bilgilerin Temelleri.* Ankara: Maya Akademi Yayınları.

Uçgun, D. (2010). Sınıf öğretmeni adaylarının çocuk edebiyatı dersi ve çocuk edebiyatı ürünlerine ilişkin tutumları. *9. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu (20- 22 Mayıs 2010)* , 472-477.

Uğur, A. (2007). *Oluşturmacı sosyal bilgiler öğretiminde örnek olay incelemesi tekniği kullanımının öğrencilerin empatik düşünme becerilerine etkisi:bir eylem araştırması.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Upright, R. L. (2002). To tell a tale: the use of moral dilemmas to increase empathy in the elementary school child. *Early Childhood Education Journal , 30* (1).

Ünal, C. (1972). İnsanları anlama kabiliyeti. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi , 5*, 71-93.

Varış, F. (1996). *Eğitimde Program Geliştirme: Teori ve Teknikler.* Ankara: Alkım Yayınları.

Varış, F. (1997). *Eğitimde program geliştirme: teori ve teknikler.* Ankara: Alkım Yayınları.

Venç, E. (2005). Sosyal Bilgiler Öğretimine Dair Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi , 5*.

Vreeke, G. J., & Mark, I. L. (2003). Empathy, an Integrative Model. *New Ideas in Psychology , 21*, 177-207.

Wilson, V. S., Litle, J. A., & Wilson, G. L. (1993). *Teaching Social Stuides: Handbooks of Trends, Issues and Implications for the Future.* USA: Greendwood Publishing Group.

Yeğen, G. (2003). Yaratıcı drama. *İlköğretim Online Dergisi , 2* (2), 1-4.

Yeşilyurt, E. (2009). İşbirliğine dayalı öğrenmenin öğrenci davranışları üzerindeki etkisine ilişkin öğrenci görüşleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 19* (2), 161-178.

Yüksel, A. (2004). Empati eğitim programının ilköğretim öğrencilerinin empatik becerilerine etkisi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi , XVII* (2), 341-354.

Yüksel, G. (1997). Sosyal beceri envanterinin Türkçe'ye uyarlanması:geçerlik ve güvenirlik çalışması. *2* (11), 39-48.

Zeece, P. D. (2004). Promoting empathy and developing caring readers. *Early Childhood Education Journal , 31* (3).

Zevin, J. (2009). *Social Studies for the twenty-first century: methods, materials for teaching in middle and secondary school*. USA: Lawrence Erlbaum Associates.

ÖĞRETMEN GÖRÜŞME FORMU

Tarih: .../…./…. **Saat (Başlangıç/ Bitiş):……**

Değerli Meslektaşım,

Merhaba adım Nilüfer Bircan Kaya. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sınıf Öğretmenliği Programında yüksek lisans öğrencisiyim. Sosyal Bilgiler (4-5. Sınıf) Dersi Öğretim Materyallerinde Empati Becerisinin Amaç, Kapsam ve Etkililik Boyutlarında İncelenmesi konusunda araştırma yapmaktayım. Bu araştırmada sosyal bilgiler öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve öğrenci çalışma kitaplarında empati becerisinin etkililiği ve işlevselliği noktasında öğretim programının sınıftaki uygulayıcıları olan siz değerli öğretmenlerimizin görüşlerini almak istiyorum.

Öncelikle görüşme talebimi kabul ettiğiniz için çok teşekkür ederim. Görüşmemize başlamadan önce görüşmenin işleyişi üzerine birkaç konuya değinmek istiyorum. Görüşme süresince söyleyeceklerimizin tümünün gizli kalacak ve araştırmacı dışında başka bir kimse tarafından görülmeyecektir. Ayrıca araştırma sonuçları rapora yansıtılırken, isimleriniz kesinlikle belirtilmeyip, bunun yerine bir rumuz kullanılacaktır. Sizin için bir sakıncası yoksa görüşme süresince söyleyeceklerinizi doğru ve ayrıntılı kaydetmek amacıyla görüşme kayıt cihazı kullanılacaktır. Sormak istediğiniz herhangi bir şey yoksa izninizle başlayabilir miyiz?

MÜLAKAT SORULARI

1. Empati becerisi hakkında neler biliyorsunuz? (Tarihsel ve Sosyal Empati sondaj sorusu sorulabilir.)
2. Sosyal bilgiler öğretiminde empati becerisinin öğrencilere kazandırılmasına ilişkin görüşleriniz nelerdir?
3. Sosyal bilgiler dersinde empati becerisini kazandırmak, geliştirmek ve değerlendirmek için hangi yöntem-teknik ve etkinlikleri kullanmaktasınız? Bu yöntem- teknik ve etkinlikleri seçme nedenleriniz nelerdir?
4. Sosyal bilgiler dersinde empati becerisini kazandırmak, geliştirmek ve değerlendirmek için kullandığınız yöntem-teknik ve etkinlikleri sınıfınızda nasıl uyguladığınızı açıklayabilir misiniz? Bunları ne kadar sıklıkla kullanmaktasınız?

5. Dersinizde kullandığınız Sosyal Bilgiler öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabındaki yöntem- teknik ve etkinlikleri empati becerisini kazandırmak, geliştirmek ve değerlendirmek açısından yeterli buluyor musunuz? Neden?
6. Empati becerisini öğrencilerinize kazandırma aşamasında karşılaştığınız sorunlar varsa, bunlar nelerdir? Bu sorunlar sizce hangi sebeplerden kaynaklanıyor olabilir? Bu sorunların çözümü için ne gibi tavsiyelerde bulunabilirsiniz?
7. Talim Terbiye Kurulu üyesi olsaydınız, Sosyal Bilgiler öğretmen kılavuz kitabı, ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabını empati becerisi açısından daha nitelikli kılmak adına neler yapardınız? Neler yapılmasını önerirdiniz?